BİYOGRAFİ

edebî şahsiyetler

Nurettin TOPÇU

HÜSEYİN KARAMAN

Hüseyin KARAMAN

NURETTİN TOPÇU

NURETTİN TOPÇU

Hüseyin KARAMAN

NURETTİN TOPÇU

Editör
Hasan Hayri DEMİREL

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-9944-125-94-9

Yayın Numarası
257

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Şubat 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Kaynak Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.kaynakyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÖNSÖZ

Bu eser, milletimizin son dönemde yetiştirmiş olduğu önemli fikir ve aksiyon adamlarından biri olan Nurettin Topçu'nun hayatını, eserlerini, fertten topluma, devletten millete ve tarihe, ekonomik nizamdan sanata ve dine, hepsinin üstünde ahlâka kadar uzanan bir fikir ve felsefe dünyasını içeren düşüncelerini ele alan bir biyografidir. Bilindiği gibi biyografiler, söz konusu kişiyi çeşitli yönleriyle tanıtmayı hedefleyen çalışmalardır. Bu çalışmanın amacı da bundan başka bir şey değildir.

Nurettin Topçu, sık sık idealize ettiği mesuliyet duygusunun yoğun baskısı altında Anadolu'da Türk milletinin yeniden dirilişinin ilham kaynaklarını arayacak, münevver bir zümre meydana getirmeye çalışmıştır. Bu münevver kadroyla, Anadolu'da İslam ahlâkından ve Türk romantizminden beslenerek aklın saltanatını yönetimde, eğitimde, sanatta ve bilimde hâkim kılacak bir "Türk Rönesansı"nı gerçekleştirme çabası içerisinde olmuştur. Hayatı, bunun mücadelesi ile geçmiştir.

Ahlâk alanında doktora yapmış olan Topçu, imanlı, ahlâklı debdebeden ve gösterişten uzak hayatı, doğru bildiğini söylemekten ve yaşamaktan çekinmeyen tavizsiz karakteri ile bizler için, gençliğimiz için gerçek bir örnek ve önder şahsiyettir. Ömrünü her an büyük mahkemenin huzurundaymış gibi hesap vermeye hazır, hiçbir otoritenin etkisinde kalmaksızın milletinin meseleleriyle ve ahlâk

dersi vermekle geçirmiştir. Sınıfta, öğretmenler odasında, sokakta, camide, evde, konferans salonunda, kısacası hayatın her anında ve her aşamasında... Kendisine, maddenin ve servetin fethini değil, ruhların fethini gaye ettiği gibi, insanlara da onu hedef olarak göstermiştir.

Felsefeden sanata, dinden ekonomiye ve eğitime kadar pek çok sahada kendine has tahlilleri, bakış açıları ve önerileri olan Topçu, hem Batı'yı çok iyi tahlil eden, gözlemleyen ve Batı düşüncesini bilen hem de ailesi ve muhiti dolayısıyla geleneksel yapı ve değerleri tanıyan, bilen ender düşünürlerden biridir. Birçok kaynaktan etkilenmiş olan Topçu'nun eserlerinde bu etkilerin izlerini görmek mümkündür. Bundan ve bir de çok yönlü bir ahlâkçı filozof olmasından dolayıdır ki, çağdaş Türk düşüncesinin seçkin isimlerinden biri olan Nurettin Topçu'nun, çeşitli yönlerden ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

Düşünce dünyamızı aydınlatmış olan kişilerin ve eserlerinin, bugün, özellikle gençliğimiz tarafından, yeterince tanınmadığını, geçmişimizle günümüz arasında önemli bir kopuşun olduğunu düşündüğümüzde bu tür biyografik çalışmaların önemi bir kat daha artmaktadır. Dolayısıyla İslam medeniyetine, Türk düşüncesine ve Türk kültürüne eserleriyle hizmet etmiş, yön vermiş insanların gün yüzüne çıkarılması ve onlara sahip çıkılması bizler için bir görevdir.

Milletler ve medeniyetler sahip oldukları değerlerle var olurlar. Kendi değerlerini unutanların, onlara gerektiği gibi yer vermeyenlerin kendileri olarak kalmaları mümkün değildir. Ayrıca sıfırdan bir düşünce oluşturamayacağımıza göre, düşüncemizi geçmiş birikimimiz üzerine inşa etmemiz ve ondan hareketle ilerilere doğru yol almamız gerekmektedir. İşte bundan dolayıdır ki, bu milletin geleceğini

şekillendirecek olan gençliğin milletimizin yetiştirmiş olduğu Topçu gibi değerleri tanıması ve özümsemesi gerekmektedir. Bu anlamda, son yıllarda ülkemizde Mehmet Akif Ersoy, Arif Nihat Asya, Cemil Meriç ve Nurettin Topçu gibi düşünürlerle ilgili birtakım çalışmalar yapılmaktadır. Topçu hakkında yapılmış olan çalışmalar, henüz onun gibi bir düşünürü, dava adamını ve idealisti tanımak ve tanıtmak için yeterli olabilecek seviyede değildir.

Bu çalışmada, okuyucuyla Topçu'yu karşı karşıya bırakmak, bir takım yanlış anlamaların ve yönlendirmelerin önüne geçmek ve okuyucuya tahlil etme imkânı vermek için düşünürün çeşitli konulardaki görüşlerini içeren makale ve yazılarını aynen oldukları gibi verme yolunu tercih ettik.

Elinizdeki bu çalışmanın, "Dostlar! İnanmak, ummak ve sevmek gibi saadet yoktur." diyen Nurettin Topçu gibi bir üstadı tanıma ve tanıtma noktasında, yüce Allah'ın inayetiyle, bir arpa boyu bile olsa, okuyucuya bir katkı sağlayabilirse, hedefine ulaşmış olduğunu düşünür ve kendimizi bahtiyar hissederiz.

Rize - 2008

Hüseyin KARAMAN

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

1. Doğumu

XX. asır Türk-İslâm düşüncesinin müstesna siması Nurettin Topçu, 1909 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Osman Nuri Topçu'dur.

Her insanın, kendi zamanının çocuğu olması ve ferdî var oluşunun bu dünyadaki içtimai var oluştan bütünüyle bağımsız olmaması dolayısıyla, Nurettin Topçu'nun hayat hikâyesini, bu temel insanlık durumunun ışığında ve Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinin gelişimi içinde okumak gerekmektedir.

2. Ailesi

Nurettin Topçu'nun babası Topçuzâde Ahmet Efendi Erzurum'lu, annesi Fatma hanım ise Eğinli (Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin eski adı)'dir. Çok eski ve köklü bir kültür çevresi bulunan Eğin'in Nurettin Topçu'nun ruh dünyasının oluşmasında ve gelişmesinde önemli bir yeri vardır.

Topçu'nun ailesi Topçuzâdeler diye tanınmaktadır. Dedesi Osman Efendi, Erzurum'un Ruslar tarafından işgali sırasında Türk ordusunda topçuluk yapmıştır, bu lâkap

da oradan gelmektedir. Ailenin tek evladı olan Topçuzâde Ahmet Efendi, küçük yaşta yetim kalmıştır. Buna rağmen tahıl alım satımı yaparak ailenin geçimini sağlamaya çalışır. Daha sonra canlı hayvan ticaretine başlar. Doğu Anadolu'dan ve özellikle de Erzurum'dan topladığı koyunları İstanbul'a götürerek satar ve işini geliştirir. Önce İstanbul'da bir yazıhane tutan, sonra da Tahtakale'de bir han (Erzurum Han) satın alan Ahmet Efendi, İstanbul'a yerleşir. İlk evleri Süleymaniye Deveoğlu Yokuşu Hatap Kapı Sokağı'nda bulunan ahşap bir binadır. Nurettin Topçu ile ağabeyi Hayrettin Topçu (1906) bu evde doğmuştur.

Ahmet Efendi İstanbul'a yerleştikten sonra birinci hanımı vefat etmiştir. Bu hanımdan olma iki oğlu da Balkan Harbi'nde şehit düşmüştür. Ahmet Efendi daha sonra Eğinli Kasap Hasan Ağa'nın kızı Fatma Hanım ile evlenmiştir. Nurettin Topçu'nun annesi bu hanımdır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ahmet Efendi'nin işleri bozulur ve iflas eder. Bunun üzerine aile Süleymaniye'deki evden ayrılarak Çemberlitaş'ta daha mütevazı bir eve taşınır. Nurettin Topçu, 1970 yılında yıkıp yeniden yapmış olduğu bu evde vefat etmiştir. Tüccar Ahmet Efendi Çemberlitaş'a taşınınca kasap dükkânı işletmeye başlar.[1]

3. Eğitimi

Nurettin Topçu, öğrenim hayatına altı yaşında Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi'nin ana kısmında başladı. İlkokulu Büyük Reşid Paşa Numûne Mektebi'nde

---

1 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Hayat Hikâyesi", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 11; Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", *Hareket Dergisi*, sy. 112 (Ocak-Şubat-Mart 1976), s. 110-111; Lütfü Şehsuvaroğlu, *Nurettin Topçu*, Alternatif Yayınları, Ankara 2002, s. 13.

okudu. Reşid Paşa Numûne Mektebi'nin sarıklı hocası Osman Efendi bir gün Topçu'nun babasına: "Osman Nuri – nüfus kâğıdında ismi bu şekilde geçer- büyük adam olacak" deyince çok az gülen babası hayli mütehassıs olur. Bu sıralarda o, sakin ve biraz da içe dönük bir mizaca sahiptir. Küçük bir sandıkta gazete ve kitap biriktirmek merakı vardır. Mehmet Akif'e karşı duyduğu sevgiyi bu yıllarda Türkçe öğretmeni Nafiz Bey'den edinen Topçu, öğretmeni Şerafettin Yaltkaya'nın etkisiyle, daha çocuk denecek yaşta, namaz kılmaya başlamıştır.[2]

İlkokuldan sonra Vefa İdadisi'nde öğrenimini sürdüren Nurettin Topçu, birinci sınıfta iken babasını kaybemiştir. Bunun üzerine evlerinin bir katını kiraya vermişler ve ağabeyi Hayrettin Topçu okuldan ayrılarak ailenin yükünü omuzlamıştır. Ağabeyinin bu fedakârlığı Topçu'nun başarılı bir öğrenim hayatı geçirmesinde ve "sorumluluk" kavramı üzerinde durmasında etkili olmuştur. Nurettin Topçu, aynen ilkokuldaki gibi, burada da sınıflarını birincilikle geçmiştir. Son sınıfın haziran imtihanında, "Sıfırcı Salih" olarak ifade edilen Arapça hocasından kalmıştır. Bu olaya çok üzülen Topçu, bütün yaz boyunca çalışmış ve sonunda mektebi bitirmiştir. Lise tahsilini İstanbul Lisesi'nin Edebiyat Bölümü'nde pekiyi derece ile tamamlamıştır. (1927-28)[3]

---

2 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Hayat Hikâyesi", s. 11; Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 111; Dergâh Yayınları, "Sunuş", Nurettin Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978, s. I; Muhammet Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, Mesaj Yayınları, Ankara 1986, s. 25.

3 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 11; Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 111; Şehsuvaroğlu, *Nurettin Topçu*, s. 14.

4. Avrupa Macerası

Mehmet Akif'in medeniyet telakkisini kavramış ve ilmini almak için Akif'in oğlu Asım'ı niçin Batı'ya göndermiş olduğunu idrak etmiş olan Nurettin Topçu, daha iyi bir eğitim alabilmek için Avrupa'da tahsil görmek gerektiğinin farkında olarak liseyi bitirdikten sonra kendi imkânlarıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nın açmış olduğu Avrupa imtihanlarına girmiş ve kazanmıştır. (1928) Burslu öğrenci olarak Hamdi Akverdi, Vehbi Eralp ve Ziya Somar ile birlikte o zamanki Batı düşüncesinin kalbi olan Fransa'ya gitmiş. Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin ve Bedrettin Tuncer bu dönemde Paris'tedirler. Topçu'nun Fransa yıllarında özellikle Remzi Oğuz Arık ve Ziyaeddin Fındıkoğlu ile görüşmeleri olmuştur.

Fransa'nın Türkiye'deki liselerin denkliğini kabul etmemesinden dolayı Topçu buradaki eğitimine Paris'teki Bordeaux Lisesi'nde başlamıştır. Bu lisede özellikle üç yönden kendini göstermiştir: Birisi, yazdığı ilk denemeleri, üyesi olduğu Sosyoloji Cemiyeti (L'association de La sociologie)'ne gönderip onun yayın organında yayınlaması; diğeri Hareket Felsefesi'nin[4] kurucusu Fransız filozofu Maurice Blondel (1861-1944) ile tanışıp bu tanışıklığın

---

4 Fransız filozofu M. Blondel'in *Laction* adlı eserinde ortaya koyduğu çağdaş bir felsefe akımıdır. Bu felsefenin esas özelliği bir "kendini aşma" felsefesi olmasıdır. Bütün varlığı harekete irca eden, ama özellikle de insan felsefesi yapan bir sistemdir. Hareket felsefesi hakkında geniş bilgi için bkz. Nurettin Topçu, "Hareket Felsefesi" (Özet çeviri), *Hareket Dergisi*, sy. 2 (Şubat 1966), s. 24-27; Süleyman Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, s. 12-14; Ali Osman Gündoğan, *Maurice Blondel'in Felsefesi ve Türkiyede'ki Etkisi,* (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum 1991, s. 71-78; amlf., "Aksiyon Felsefesi", *Felsefe Dünyası*, sy.11 (Mart 1994), s. 36-43.

mektuplaşmaya kadar varan samimi bir diyaloga dönüşmesi ve bir diğeri de, psikoloji sertifikası almış olmasıdır.

İki sene sonra Strazbourg'a giden (1930) Topçu, burada üniversite tahsiline başlamış; psikoloji ve güzel sanatlar, genel felsefe ve mantık, çağdaş sanat tarihi, sosyoloji ve ahlâk, ilk zaman sanat ve arkeolojisi dersleri almıştır. Ayrıca ilim ve fikir adamı, yazar, tıp doktoru Adnan Adıvar (1882-1955) ve Fransız şarkiyatçısı Louis Massignon (1883-1962) ile tanışmış ve Adıvar'ın Massignon'a vermekte olduğu Türkçe dersini daha sonra devam ettirmiştir. Strazburg'da tamamladığı doktorasını 1934 yılında Sorbonne Üniversitesi'nde vermiştir. Doktora savunmasını, o sırada Paris'te bulunan Abdülhak Adnan Adıvar ile eşi Halide Edip Adıvar da büyük bir ilgiyle izlemiştir. Böylece o, Sorbonne Üniversitesi'nde doktora yapan ilk Türk öğrenci olmuştur. Doktora çalışması "Confirmisme et Revolte"[5] ismindedir. 1934 yılında Paris'te Fransızca olarak yayınlanmış olan eser, yıllar sonra "İsyan Ahlâkı" ismiyle Türkçe'ye de çevrilmiştir.[6]

Çalışması Sorbonne Üniversitesi Felsefe Jürisi tarafından yılın en başarılı doktora tezi seçilir. Üniversitenin geleneklerine göre birinci olan öğrenciler mutlaka

---

5 Bu eser Mustafa Kök ve Musa Doğan tarafından "İsyan Ahlâkı" adıyla tercüme edilmiş ve Dergâh Yayınları tarafından Ocak 1995'te basılmıştır.

6 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 12; Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 113; Şehsuvaroğlu, *Nurettin Topçu*, s. 14; Mustafa Kök, "Önsöz", Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 9; Dergâh Yayınları, "Sunuş", *Milliyetçiliğimizin Esasları*, s. I-II; Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 26; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Pınar Yayınları, İstanbul 1994, III, 115. Ali Birinci, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırada Kalanlar", *Hece*, Ocak 2006, y. 10, sy. 109, s. 438.

ödüllendirilir. Bunun üzerine yetkili Profesör, Nurettin Topçu'nun yanına gelerek durumu anlatır ve ödül olarak neyi istediğini sorar:

– Efendim, bir altın saat mi? Amerika veya Kuzey Avrupa'ya bir mavi yolculuk mu? Hangisini tercih ederseniz onu alacaksınız veya o ülkeye seyahat edeceksiniz!

Nurettin Topçu, kararlı ve gayet kendinden emin bir şekilde bu soruya şöyle cevap verir:

– Hiçbiri değil!

– O zaman ne istiyorsunuz?

– Sorbonne Üniversitesi'nin giriş ve çıkış kulelerinde yirmi dört saat ay-yıldızlı Türk bayrağının dalgalanmasını istiyorum![7]

– Derhal bu isteğiniz yerine getirilecektir!

Nurettin Topçu'nun kendisine yapılan teklife verdiği cevabı duyan herkes hayret ve hayranlık içinde kalmıştır. Vatan ve bayrak sevgisinin gurbet illerde okuyan bir öğrencinin yüreğinde böylesine yüceldiği az görülmüştür.[8] Ayrıca bu olay, onun düşünce yapısını, vatan ve millet sevgisi ile hayat felsefesini yansıtan önemli bir ayrıntıdır.

Fransa'da 1928-1934 yılları arasında kalan Nurettin Topçu, burada kendisini iyi bir şekilde yetiştirmek için bütün imkânlarını kullanarak okul, ev, kütüphane arasında gidip gelmiş ve fevkalâde dinamik bir öğrencilik hayatı geçirmiştir. Bordeaux Lisesi'ndeki iki yıllık öğrenimi de dâhil olmak üzere toplam altı yıl kalmış olduğu

---

7 Bazı kaynaklarda bu olayla ilgili olarak farklı anlatımlar vardır. Bu anlamda Topçu'nun, isteğinin sorulması üzerine, "bir Türk Bayrağı getirtiniz ve Türk İstiklal Marşı'nı bu salonda söyletiniz" dediği belirtilmektedir (Konukman, "Nurettin Topçu", s. 464)

8 Mehmet Sılay, "Nurettin Topçu'nun İdeali", *Hece*, Ocak 2006, y. 10, sy. 109, s. 398-399.

Fransa'da, liseyi tamamlamak için almış olduğu tahsilin yanında, hem üniversite lisans öğrenimi görmüş, hem de doktora yapmıştır. Bu yıllar onun meslekî ve fikrî kişiliğinin oluşmasında önemli bir fonksiyona sahiptir.[9]

Türkiye'nin en önemli isyancı ve metafizikçi şairi Mehmet Akif ile demokratı Hüseyin Avni Ulaş'ı (v. 1948) tanıma fırsatı bulan Topçu, Fransa yıllarını yüzyılın iki metafizikçisi Blondel (v. 1944) ve Bergson (v. 1940), tasavvuf araştırmacısı ve şarkiyatçısı Luis Massignon (v. 1962) ile Remzi Oğuz Arık'ın fikirlerinin sentezini yapmıştır.

5. Avrupa Dönüşü ve Evlenmesi

Nurettin Topçu, Blondel'in "Şark'ta felsefe olmaz, burada kal" önerisine rağmen[10] Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe doktorası veren ilk Türkiye vatandaşı olarak kafasındaki tereddüt ve sorularla birlikte baba ocağına dönmüş (1934) ve Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak görev almıştır. (1935) Bundan sonra Erzurum Kongresi'nin güçlü isimlerinden biri olan ve küçük yaştan beri tesiri altında kaldığı aile dostu Hüseyin Avni Ulaş'ın kızı Fethiye Hanım ile evlendi. Fakat bu evliliği 5-6 ay gibi kısa bir süre devam edebildi. Onun hayatında bu evlilikten başka herhangi bir evlilik söz konusu olmamış ve ömrünün geri kalan kısmını bekâr olarak yaşamıştır.

Topçu, aileye hem pratik, hem de teorik açıdan muhafazakâr bir biçimde yaklaşmamıştır. Ona göre aile, sonsuzluğa giden yoldaki uğraklardan biri olması dolayısıyla önemlidir.[11]

---

9 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 12
10 Birinci, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırada Kalanlar", s. 439.
11 Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 12.

6. Tasavvufla Tanışması

Topçu Fransa'dan yurda dönünce düşünce açısından bunalımlı bir dönem geçirir. Kafasındaki problemleri çözebilecek bir mürşit aramaya başlar. Her ne kadar o dönemde Türkiye'ye hâkim olan anlayış en hakiki mürşidin pozitif bilim olduğunu söylese de, bu durum onun birtakım metafizik soruşturmalarını tatmin etmez. Bu arayışın sonucunda o tasavvufla tanışmıştır.

Nurettin Topçu'nun çocukluk arkadaşı Mehmet Sırrı Tüzeer, onun tasavvufla tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır: "Allah rahmet etsin Topçu sadık arkadaştı, vefakârdı. Tahsilini tamamlayıp Fransa'dan gelince hemen beni aradı, buldu. Bunalımlıydı, 'hocaya da papaza da düşmanım' diyordu... İzmir'den sonra Denizli'ye tayin edilmiş orada öğretmenlik yapıyordu. 1945 yılının yaz tatilinde İstanbul'a gelmişti, oranın havasına alışamamıştı, tayinini Denizli'den İstanbul'a yaptırmak istiyordu. Ben de, 'Hoca Efendi var, seni ona götüreyim duasını alalım, o senin işini yapar' dedim. Nurettin'le beraber Hasip Efendi'[12]ye gittik. Hasip Efendi'nin odasında sandalye yoktu, Topçu ile yere oturduk. Hoca Efendi'nin elini öptükten sonra 'efendim bu benim çocukluk arkadaşımdır, bir derdi var, dua buyursanız da Denizli'den İstanbul'a gelse' dedim. Hasip Efendi pek konuşmazdı. Başını öne eğdi, sonra Nurettin'e dönerek 'tayininiz inşallah olur, be yahu, hem de terfian gelir' dedi. Hoca Efendi'den çıktıktan sonra Nurettin 'acaba olur mu' diyordu. Bu işin olacağına ihtimal vermiyordu. Ben de 'o derse olur' dedim.

---

[12] Serezli Hasib Yardımcı (1863-1949), Nakşi tarikatının Gümüşhanevî okulunun Abdülaziz Bekkine'den önceki şeyhlerinden biridir. Yusuf Turan Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 93.

Aradan çok geçmeden İstanbul Haydarpaşa Lisesi'ne tayin oldu. Bu olaydan sonra kendinde bizim yola doğru bir meyil başladı. Nurettin'in kafasında bir sürü problemleri vardı. Bedbindi, hocalara kızıyordu. Ona 'hocaların hepsi aynı değildir, benim babam ve Şeyh Efendiler de hocadır' dedim. Sonra da 'bizde bir hoca daha var onu tanıyınca problemlerini çözersin' dedim. 'Böyle birisi var mıdır' dedi. Abdülaziz Efendi (1895-1952)'den bahsettim. Hoca Efendi, İtil-Volga Bulgar Türklerinin ünlü başkenti Kazan'dan İstanbul'a göçmüş bir ailenin çocuğu olup Beyazid Medresesi'nde okumuştu. Önceden Abdülaziz Efendi (v. 1952)'ye gidip birini getireceğim demiştim. Hoca Efendi, 'oğlum, kâfiri getir, kibirliyi getirme' dedi. Bende 'bu öyle değil, Avrupa'da altı sene felsefe okumuş' deyince "öyleyse getir" dedi.

Yolda Abdülaziz Efendi hakkında mütemadiyen soruyordu. 'nerelidir, tahsili nedir' gibi... Abdülaziz Efendi'nin Çivicizade Camisi'nin yanındaki evine gittik. İkinci katta bir odası vardı, bizi oraya aldı. 'siz oturun' dedi ve gitti. Biraz sonra kapıyı tıklattı. Açtım, elinde bir tepsi içinde patates yemeği, tahin helvası, üç tahta kaşık, sürahi ve bir tane de bardak vardı. Hoca Efendi içeri girer girmez Nurettin'e 'oğlum biz Kazanlıyız' ve 'Kazan'dan pederle geldik Mercan'da bir dükkân vardı. Ticaretle uğraştık, ama zarar edip topu attık. Sonunda imam olduk' dedi.

Yemekten sonra sohbet başladı. Çay ve semaver geldi, Abdülaziz Efendi, 'sen kaç sene okudun felsefede, ne öğrendin' ve 'başka bulamadın mı, bizde yok muydu' diye sordu... Felsefe mevzularına girdiler, ben felsefeden anlamadığım için uyumuştum. Gece saat üç'e doğru koluyla beni uyandırdı. 'Sırrı, hadi gidelim' dedi. Hoca Efendi bizi aşağıya, kapıya kadar indirdi. Nurettin'e 'oğlum, bu kapı sana açık,

ne zaman istersen gel' dedi. Biraz ilerledikten sonra 'Sırrı, acaba dönüp yine konuşsak mı' dedi. Bende 'daha çok gelirsin, yarını var, Hoca Efendi şimdi yatıp uyur' dedim.

Abdülaziz Efendi o gece Topçu'nun kafasındaki karışık düşünceleri çıkarıp attı. Topçu bir gecede başka bir Nurettin oldu ve bu tarihten sonra Abdülaziz Efendi'ye bağlandı. Hoca Efendi'nin ona ters düşen sözleri üzerinde düşünür, bazen uzun müddet ziyaretine gitmez, daha sonra ise giderdi. Abdülaziz Efendi'nin vefatından sonra ona olan bağlılığı arttı. Dükkâna gelir bana Hoca Efendi'yi anlattırırdı. Elli kere anlatsam, bıkmaz tekrarlatırdı."[13]

Nurettin Topçu'nun Avrupa'dan döndükten sonra dinî cemaatlerle bu şekilde yakın bir ilişki içine girmesi ve Nakşî Tarikatına bağlanması, çocukluğundan beri varlığını kendi içinde devam ettirdiği İslami değerlerin Batı'da yaşadığı yıllarda daha da önem kazanmış olduğunu göstermektedir.

Topçu Abdülaziz Efendi ile kendi arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir: "Hocam... beni şüphe çukurundan alıp, iman irtifalarına çıkardı. Geceleri saat bire, ikiye kadar oturur, uykusu gelen, meselesi olmayan veya problemi halledilenler gittikten sonra, saatlerce sohbet ederdik. Ben sorardım. O hep cevap verirdi. Şüphelerimi dağıtır, istifhamlarımı çözer, sıkıntılarımı giderirdi. Şu kadar senelik tahsil, bu kadar senelik okuma ve araştırmalarımda, felsefe de, ilimde, Avrupa'da bulamadıklarımı onda buldum. Bu sohbetlerimizin sonunda, kafamda hiçbir istifham kalmayınca izin alır kalkardım. Tam ayakkabılarımın birini giyip ikiciye sıra gelince kafama yeni

---

13 Mehmet Sırrı Tüzeer, "Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 178-180; Günaydın, "Bağlanma: Abdülaziz Bekine ve Nurettin Topçu İlişkisi, s. 92-96.

bir soru takılırdı. Geri dönsem rahatsız ederim diye düşünürdüm. Kalsam o sual, kafamdan çıkıncaya kadar, bana rahat vermez ve kolay kolay da çıkmazdı. Hocam, şeyhim, mürşidim bu halimi bilirdi. Beni tebessümle karşılar, bin kere dönüp gelsem, sanki yeni oturmuşuz gibi sohbete devam ederdi. Şüphelerimi gene dağıtır, suallerimi yine cevaplandırır, beni sükûnete kavuştururdu."[14] Bundan dolayı "Onu tanımasaydım Peygamberi anlayamazdım"[15] dediği Nakşibendîliğin Gümüşhanevî kolu şeyhlerinden Abdülaziz Bekkine'ye intisap etmiştir.

Görüldüğü üzere Abdülaziz Bekkine ile Nurettin Topçu arasındaki ilişki tasavvufi bir bağlanmanın öyküsüdür. Bu bağlanmada felsefenin imkânları tasavvufun emrine verilmiş ve felsefe, tasavvuf erbabının genel kabulünün aksine, ayak kaydırıcı, yoldan çıkarıcı olmaktan uzaklaşarak kurtuluşa hizmet eden bir vasıta haline dönmüştür. Yine de bu ilişki alışılmış bir şeyh-mürit ilişkisi şeklinde değildir. Çünkü mistik hareketlerde bağlanma genellikle acizlik ve günahkâr psikolojisi içinde meydana gelmektedir. Eksiklik, zaaf ve günah içinde bocalayan kişi daha üstün ve faziletli bir şahsa teslim olarak kendisini terbiye etmeye çalışmaktadır. Hâlbuki bu ilişkide böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü Topçu, günahkârlık psikolojisine girmeden sadece kalbini dergâhın aydınlatıcı atmosferi ile aydınlatmak, gönlünü mürşidin sohbetleriyle tatmin etmek ve kemale doğru gitmek için mürşit aramış ve sonunda aradığı mürşidi bularak Abdülaziz Bekkine'ye bağlanmıştır.[16]

---

14 Ahmet N. Yüksel, "Mektep İnsan Nurettin Topçu", *Hareket Dergisi*, sy. 112 (Ocak-Şubat-Mart 1976), s. 74.

15 Emin Işık, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul, Dergâh Yayınları 1992, s. 175.

16 Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 198-199.

Abdülaziz Bekkine ile Nurettin Topçu, kendilerine ait özel bir dünya kurmuşlar ve dostluk temeline dayanan bu dünya Topçu'ya güzel iletişimin formu olan ülfetin hazzını yaşatmıştır. Topçu, sabaha kadar süren sohbetlerin ardından evden çıkıp epey uzaklaştıktan sonra "geri dönsem ayıp olur mu acaba?" diyecek kadar ülfet hazzı yaşamaktadır.[17] Bu şekilde Abdülaziz Bekkine'ye gönülden bağlı olmasına rağmen bazen onun kendisine ters düşen sözleri üzerinde düşünür; uzun süre ziyaretine gitmez; daha sonra gider.

8. Öğretmenliği

Avrupa'dan döndükten sonra 1935 yılında Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmenliğine başladı. Daha öğretmenliğinin ilk yıllarında adam kayırmacılık, hatırı sayılan bir öğrenciye aşırı müsamaha, diğer öğretmenlerden beklendiği gibi Topçu'dan da beklenir. Elbetteki Topçu'nun cevabı sert olacaktır ve öyle de olmuştur. Evlendiği yıl, Galatasaray Lisesi Müdürü Behcet Bey, Haziran imtihanlarında geçmesini istediği altı kişinin isimlerini Topçu'ya verir. Nurettin Topçu bu teklife karşı çıkar ve "Eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler" şeklinde sert ve ahlâki bir cevap verir. Söz konusu imtihanda müdürün ismini verdiği öğrencilerin bir kısmı geçer, bir kısmı ise kalır. Bu ahlâki hareket üzerine Topçu İzmir Atatürk

[17] Abdülaziz Bekkine'nin vefatı Topçu'yu çok etkiler ama Topçu yaşamının sonuna kadar Bekkine ile metafizik bir planda ülfete devam edecektir. Vefatından bir gün önce öğrencilerinin ziyaretinde oldukça sıkıntılıdır. Nedeni sorulduğunda, "Hoca Efendiyi rüyamda göremedim, bundan dolayı rahatsızım. Dua edin de göreyim" der. Sabahleyin gidildiğinde ise neşelidir ve "hoca geldi bu akşam" der. İsmail Kara, Abide Şahsiyetler, *Nurettin Topçu Belgeseli*.

Lisesi'ne tayin edilir. Tayin haberi kendisine düğün gününün akşamında gelir.

Topçu İzmir'de öğretmenliğinin henüz daha dördüncü yılında, Türk düşünce tarihinde önemli bir yeri olan "Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi"ni yayınlamaya başlar. (1939) Bu dergideki tek parti yönetimini tenkit eden ve Atatürk'e hakaret ettiği izlenimi veren "Çalgıcılar" isimli yazısından dolayı açılan soruşturma üzerine Denizli'ye sürgün edilir. Böylece o, yeni başlamış olduğu öğretmenlik mesleğinde ikinci kez sürgün edilmiş olur. Denizli'de bulunduğu yıllarda kendisi gibi şehre sürgün gelen Bediuzzaman Said Nursî ile tanışır, sohbet eder. Risalelerinden dolayı mahkemeye verilen Bediuzzaman'ın mahkemelerini takip eder. Topçu Said-i Nursi'nin mücadeleci karakterinde hareket adamının ahlâkını görmüş ve ondan etkilenmiş olabilir. Ara sıra İstanbul'a geldiğinde ise dinî cemaatlerle görüşmelerde bulunur. Bu yıllar aynı zamanda Topçu'nun kafasında bazı istifhamların oluştuğu dönemlerdir.

Denizli'den sonra İstanbul'a tayin edilen Topçu, Haydarpaşa Lisesi'nde öğretmenlik yapar. İstanbul'da Haydarpaşa Lisesi, Vefa Lisesi, Robert Koleji, İstanbul İmam Hatip Lisesi ve İstanbul Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. 1974 Yılında İstanbul Lisesi'nde öğretmen iken yaş haddinden emekli olmuştur.[18]

Nurettin Topçu, İstanbul Lisesi'nde öğretmen iken başından şöyle bir olay geçmiştir: Topçu İstanbul Erkek Lisesi'nde öğretmen iken aynı zamanda İstanbul İmam Hatip Lisesi'nde de dışarıdan derse giriyordu. Normal

---

[18] Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 12-13; Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 113-119; Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, III, 115; Şehsuvaroğlu, *Nurettin Topçu*, s. 15-16.

olarak girdiği her dersin ücretini alması gerekiyordu. Okulun mutemedi ücret bordrolarını hazırlamış ve Nurettin Topçu'ya ücretlerin hazır olduğunu hatırlatmıştı. Fakat o ücret bordrosunu imzalamamıştır. O sıralarda İmam Hatip Lisesi'nin müdürü olan rahmetli Mahir İz, Topçu'ya bu davranışının sebebini sorduğunda Topçu şu cevabı vermiştir: "Hoca! Burası din mektebi, ben buraya ibadet için geliyorum, ibadetten para alınır mı?" Bunun üzerine okul müdürü Mahir İz "Sen devletten zengin misin? İhtiyacın yoksa sen alma, okulda bu kadar fakir öğrenci var. Sen bordroyu imzala, ben o parayı alır, fakir çocuklara dağıtırım." demiş. Hoca da, "Ben o imzayı attıktan sonra parayı kabul etmiş olurum. O zaman almışım veya dağıtmışım fark etmez. Din görevi hasbi olmalıdır. Burada yetişenler din adamı olacaklar. Ben hasbi olmalıyım ki, onlar da hasbi olsunlar." demiştir.[19]

Ayrıca Topçu, 27 Mayıs 1960'a kadar uzun yıllar Robert Koleji'nde tarih okutmuştur. Ancak 27 Mayıs darbesinden sonra devrim aleyhtarı bulunarak buradaki görevine son verilmiştir.

Nurettin Topçu, Bergson'dan hareketle hazırlamış olduğu Sezgiciliğin Değeri isimli çalışmasıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doçent unvanı almış olmasına rağmen kendisine fakültede kadro verilmemiş ve çeşitli entrikalarla üniversiteye alınmamıştır. Doçentlik tezi daha sonra Bergson ismiyle basılmıştır. Bununla birlikte iki yıl aynı fakültede Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in kürsüsünde eylemsiz doçentlik yapmıştır. Üniversiteye geçmek için girdiği imtihanda, önce kurulda lehte ve

---

[19] Işık, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", s. 175; Bekir Topaloğlu, "Gönlümün Dilinden", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 144.

aleyhte verilen oylar eşit gelmiş (12-12), sonra yapılan ikinci oylamada ise, çekimser oy aleyhteki oylara ilave edilerek üniversiteye alınmamıştır.[20] Yirmiyi aşkın kitaba ve yüzlerce makaleye imza atmış, tek başına bir fikir ve felsefe dergisi (Hareket) çıkarmış bir felsefe hocasının milletin üniversitesinde hizmet etmesi bu şekilde engellenmiştir.

Günümüzdeki akademisyen felsefecilerden biri olan ve aynı zamanda Nurettin Topçu'nun da öğrencisi olmuş olan Prof. Dr. Afşar Timuçin bugünleri ve hocanın durumunu şu şekilde anlatmaktadır: "Son sınıfta (İstanbul Erkek Lisesi) Nurettin Topçu'yla karşılaştık. Nurettin Bey en zor felsefe sorunlarını basite indirgeyerek açıklamayı çok iyi biliyordu. Bize şu ya da bu filozofu değil, bütün bir felsefeyi sevdirdi. ... Besbelli benim gibi düşünmüyordu ama iyi düşünüyordu. Kendisi gibi düşünmediğimi çok iyi biliyordu, gene de beni pek seviyordu. Bütün iyi düşünenler gibi toplumun kıyısına itildiği belliydi. Bir doçentin bizim okulumuzda ne işi var diye düşünürdük zaman zaman. Kırgınlığı yüzünden okunurdu. Ben onu dinledikçe felsefenin karmaşık bir düşünce alanı olmadığını anladım. Bendeki aydınlık düşünce tutkusu sanırım biraz da Nurettin Topçu beyin etkisiyle olmuştur, oluşmuştur."[21]

Öğrencilerinden Prof. Dr. Orhan Okay, Nurettin Topçu'nun öğretmenliği hakkında şunları anlatmaktadır: "Gerek kendi intibalarım, gerekse zannederim bütün öğrencilerin intibaları, başlangıçta onun öğrenci üzerinde sert, haşin ve müsamahasız bir öğretmen olarak

---

[20] Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 13; Kutlu, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 119-120; amlf., Kutlu, "Suya Hasret", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 13.

[21] Afşar Timuçin, "Macit Gökberk Hocamızın Ardından", *Felsefe Dünyası*, sy. 9, Ekim 1993, s. 22.

görünmesidir. Fakat zamanla, öğrencilerine karşı derin ve gerçek bir sevgiyle dolu olduğunu fark etmemek mümkün değildi. Bir mabede girer gibi sınıfa girer, bir mihrap önünde hissedilecek vecdi kürsüde yaşardı."[22]

9. Siyasete Girmesi

Nurettin Topçu, politikanın çirkin yönlerini çok iyi bildiği için politikayla uğraşmamış ve çevresindekilerin de uğraşmasını istememiştir. Bununla birlikte Demokrat Parti'nin iktidara gelirken kullandığı "yeter söz milletindir" şeklindeki slogandan ve tek parti döneminin Batıcı seçkinciliğine karşın Demokrat Parti'nin halka değer vermesinden etkilenmiştir. Böyle olmasına rağmen, toplumsal ve ekonomik politikaları açısından Demokrat Parti çizgisinden uzak durmuştur.

İçinde Anadoluculuğun[23] önemli yeri olan İslâmî milliyetçilik fikrine sahip Topçu, çeşitli mukaddesatçı ve milliyetçi teşekküllerde faal bir şekilde rol almıştır. Demokrat Parti'nin getirmiş olduğu nispi özgürlük havası içinde milliyetçi derneklerin birleşmesi ile Bekir Berk, Fethi Gemuhluoğlu, F. Kadri Timurtaş, Şadi Pehlivanoğlu ve Sait Bilgiç tarafından Türk Milliyetçiler Derneği kurulmuştur. Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinden olan Sait Bilgiç'in başkanlığını yaptığı bu dernekte Nurettin

---

22 Orhan Okay, "Öğretmen ve Eğitimci Olarak Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul 1992, s. 85.

23 I. Dünya Savaşının son yıllarında II. Merutiyet yıllarındaki Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Turancılık ideolojilerinin soyut yapısına tepki olarak ortaya çıkan ve Anadolu'yu esas alan bir görüştür. Anadolu'yu Türk kültürünün esas kaynağı olarak alan bu görüşün temsilcileri; Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık vb.leridir. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları 1979, s. 470–480.

Topçu etkin isimlerden biridir. Ancak Demokrat Parti ile Türk Milliyetçiler Derneği'nin işbirliği çok uzun sürmez. 1952 yılında Malatya'da gazeteci Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast girişimi ile başlayan gerginlik dolayısıyla dernek kapatılır. Hoca'nın bu olayı kınamak üzere hazırlamış olduğu bildiri, özellikle coşkulu üslubu dolayısıyla milliyetçi çevreler tarafından büyük beğeni toplamıştır. Hazırlamış olduğu bu bildiri dolayısıyla Topçu'yu kutlayanların başında Ali Fuat Başgil gelmektedir. Bu olay Başgil ile Topçu'nun tanışmasına vesile olmuş olduğu gibi, ikili arasında, Ali Fuat Başgil'in ölümüne kadar sürecek olan, bir dostluğun başlamasına da vesile olmuştur. Nurettin Topçu, Başgil'in ölümü üzerine Başgil isimli bir yazı kaleme almıştır.[24]

Milliyetçiler Derneği 1954 yılında Topçu'ya yakın isimlerden Ferruh Bozbeyli, Celal Erçıkan ve Orhan Okay tarafından yeniden açılmıştır. Demokrat Parti ile dernek arasındaki ilişki 27 Mayıs Hareketi'ne kadar kopuk bir şekildedir. Bu durum 1963 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir.

27 Mayıs Hareketi'ni hazırlayan sokak gösterilerinin yoğunlaştığı, öğrenci olaylarının tırmanmaya başladığı günlerde Topçu, geçmiş kırgınlıkları bir kenara bırakıp ülkeye sahip çıkmak gerektiğini düşünüyor ve söylüyordu. Ona göre ülkeye sahip çıkması gereken bu gurup Milliyetçiler Derneği olmalı idi. Bunun için Başbakan Menderes'e bir telgraf çekilmesi gerektiğini etrafındakilere söyleyen Topçu, telgraf metnini bizzat hazırlar ve Milliyetçiler Derneği başkanı olan Ercüment Konukman'ın imzasıyla Sirkeci Postanesi'nden telgrafı çeker. Başbakan Menderes,

[24] Nurettin Topçu, "Başgil", *Hareket Dergisi*, Mayıs 1967, s. 5-6.

hemen ertesi günü, çok anlamlı, çok duygulu, çok içten, gerçekleri bütün çıplaklığı ile anlatan bir telgrafla cevap verir. Rahmetli Menderes cevabi telgrafında, "Türk milletinin gerçek evlatları sizlersiniz, Vatanın bütünlüğüne ve demokrasiye indirilmek istenen darbeyi, sizlerden aldığımız güç ile önlemeye çalışıyoruz." der.

Bir müddet sonra İstanbul Valisi, aynı zamanda da Belediye Başkanı olan Kemal Aygün, Başbakan Menderes'in isteği üzerine Nurettin Topçu'yu görüşmeye davet eder. Dernek başkanı Ercüment Konukman, Nurettin Topçu ve gazeteci Hami Tezkan'ın katıldığı görüşmede İstanbul Valisi Aygün: "Ülkenin bir uçurumun eşiğine geldiğini, bu çıkmazdan ancak milliyetçi ve muhafazakâr bir gençliğin gayreti ile çıkılabileceğini gördüklerini, bu bakımdan iktidarın Milliyetçiler Derneği'ne her türlü imkânı vermeye hazır olduğunu" söylemişti. Ayrıca Menderes'in Milliyetçiler Derneği'nin göndermiş olduğu telgraftan çok memnun olduğunu da belirtmişti. Fakat bu görüşmeden çok kısa bir zaman sonra 27 Mayıs 1960'da ihtilal olur.[25]

27 Mayıs darbesi Topçu'da derin bir iz bırakır. Bu tarihten sonra hocanın siyasi faaliyetlerinde bir canlılık olduğu görülmektedir. Yassıada Duruşmaları'nı günü gününe takip eder ve çok etkilenir. Ayrıca, "millet mistikleri"nden biri olarak gördüğü Ali Fuat Başgil'in siyasi kariyerinin darbeciler tarafından engellenmesi de bu etkiyi artırmış olmalıdır. İsmail Dayı'nın aktardıklarına bakılırsa, bu olayı kötü bir hareket olarak, İttihat ve Terakki'nin otoriter

---

[25] İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, İstanbul 1977, s. 273-277, 314; Ercüment Konukman, "Nurettin Topçu Hocamızın Ardından", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 164,165; amlf., "Nurettin Topçu", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 461-462; Yüksel, "Mektep İnsan Nurettin Topçu", s. 74, 77.

yönetimine yol açan İkinci Meşrutiyet (1908) ile karşılaştırır ve ülkeyi yirmi sene geriye götüreceğini düşünür.

27 Mayıs olayından sonra milliyetçiler arasında dağınıklık ve şaşkınlık hüküm sürmektedir. Bunun üzerine Hoca derhal harekete geçer. Ömrü boyunca siyasi kuruluşlara ve hareketlere yakınlık duymamasına rağmen Adalet Partisi'nin kurulup organize edilmesi için gayret etmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Millet Partisi başkanı Osman Bölükbaşı ile Sirkeci'de İpek Palas'ta görüşür. Bölükbaşı'nın bu işe namzet olmadığı anlaşılınca başka bir yol aranmaya başlanır ve Adalet Partisi'nin kurulması için çalışır. Daha sonra ısrarlar üzerine 1961 seçimlerinde Adalet Parsi'nden Konya adayı olur ancak seçilemez. Seçilemediğine de sevinmiştir. Nitekim o, seçilmek istemediğini ve bu işe gönülsüz olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve çevresindekilere söylemiştir. Çünkü onun amacı siyasetten uzaklaşan insanları tekrar siyasete teşvik etmektir.[26]

Topçu'nun siyasi düşüncesinin şekillenmesinde, içe dönük bir mizaç ile işgal yıllarında vatanın içinde bulunduğu durumdan kaynaklanan yurtseverlik fikrine ve sosyal sorumluluk duygusuna sahip olması, Mehmet Akif ve Hüseyin Avni gibi yönetim kademelerinden uzaklaştırılmış kişilere hayranlık duyması ve din bilimlerine duyduğu ilgi etkili olmuştur. Ayrıca, Birinci Meclis'te ateşli konuşmalar yapan baba dostu Hüseyin Avni'nin ev ziyaretleri ve sohbetleri sayesinde 1920'lerin siyasi tartışmalarından haberdar olması, hayran olduğu Hüseyin Avni'nin Birinci Meclis dönemi sonrasında düşüşe geçen siyasi kariyeri, Hüseyin

---

26 Kutlu, Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 119; İsmail Dayı, "Birkaç Damla Hatıra", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 186-187; Konukman, "Nurettin Topçu Hoca'mızın Ardından", s. 162-167.

Avni ve Hüseyin Cahit'in İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanması ve Mehmet Akif'in 1923'ten sonra dönemin radikal atmosferinden dolayı aktif siyasetten çekilerek Mısır'a gitmesi de bu noktada etkili olan faktörlerdendir.[27]

10. Son Günleri ve Vefatı

Hocanın son günlerini, bu dönemde yanında olanlardan birisi olan Dursun Özer, şu şekilde anlatmaktadır:

"1975 yılının mart aylarında hocamızın hasta olduğunu duymuş, birkaç arkadaşla beraber evine gitmiştik. Emin Işık da orada idi. Ahlâk isimli kitabını henüz yeni bitirmişlerdi. Hoca rahatsızdı, pijamasıyla koltukta zor duruyordu. Ahlâk kitabı için, 'bu son eserimizdir' diyor ölümden bahsediyordu. Bizim üzüldüğümüzü de gördükçe, 'iyiyim, iyiyim üzülecek bir şey yok' diyordu. Kendisine birçok ilaçlar vermişler, onları kullanınca halsizleşti. Kesik kesik, hızlı solumalarla konuşabiliyor 'dünyadan artık uzaklaştım' ve 'hastalık insana çok şey öğretiyor' diyordu. Biz onu ilk defa bu halde görüyorduk. Veda edip evden çıktığımızda hüzünlüydük.

Çok geçmedi, Hocayı yoklamak üzere evine gitmiştik. Bizi kapıda karşılayacağını umarken onu yatakta bulduk. Deniz tarafındaki bölmeli yatak odasındaydı. İlaçlardan yorgun ve bitkin olduğunu nekahet devresinde olduğunu söyledi. Ama fazla konuşamıyor 'siz konuşun ben dinleyeyim' diyordu. Ona Abdülaziz Efendi'yi sordum. Hocasını hatırlayınca gözleri doldu, ağlamak istedi, gözyaşlarını saklamaya çalıştı. Dedi ki! 'onu görmeliydiniz, hiç yanından ayrılmazdınız. Benim bir makalemi birisi ona okumuştu,

---

[27] Fırat Mollaer, *Nurettin Topçu'nun Yaşamı ve Fikir Mücadelesi: Sosyolojik ve Felsefi Bir Analiz*, s. 15-16.

dinledikten sonra ‘ooo… kendini çok yormuşsun’ dedi. Bu sözlerdeki kerameti şimdi çok iyi anlıyorum. Onu anlatmak çok zor. İnsan ne kadar anlamak istese onların yaşadıklarını yaşamadan anlayamaz. Mevlana da ‘benim gibi yaşa ve bil’ diyor. Batıda iken tanıdığım meşhur insanlara Mevlana daima üstten bakıyor ve onlar Mevlana’nın yanında daima küçülüyor. Mevlana ve babam da 66 yaşında vefat ettiler. İkisini de çok severim. Hastalığımda şöyle bir rüya gördüm. Ben, babam ve Mevlana birlikte göklere uçuyoruz. Bir yere gelince ‘sen buraya kadar’ dediler ve kayboldular.”

Sevgili Hocamız bunları anlatırken 66 yaşındaydı ve bu sohbetinde ölümünü ima ediyordu. Zorlukla konuştuğu halde tekrar Abdülaziz Efendi’ye dönüyor ve şöyle diyordu: ‘Hocam o, 57 yaşında vefat etti, çok erken gitti. Biz onun daha çok yaşayacağını sanıyorduk. Lakin ölümünden sonrada bizi hiç yalnız bırakmadı. Hocamı şu günlerde rüyamda görmek istiyorum.’ dedikten sonra gözyaşlarını tutamadı.

Nurettin Topçu hoca, hastaneye yatırıldıktan sonra bir Pazar günü ziyaretine gitmiştik. O gün ziyaretine gelenler içinde, kendisini Abdülaziz Efendi’ye götüren Sırrı Tüzeer de vardı. Alnından öpüp yanına oturduktan sonra Hoca ona ‘bana hocamı anlat’ dedi. Hastalığı sırasında yanına gittiğimiz bir gün Abdülaziz Efendi’den bahsederken ‘onu şimdi takib eden pek kimse kalmadı, bir Sırrı var’ demişti de bu yüzden dikkatimi çekmişti.

20 Mayıs’ta ameliyat edilecekti, ameliyattan bir gün önce yanına gittim. Ziyaret saati bitmiş, ziyaretçiler dağılmıştı. Odasına vardığımda yeğeni Ayşe’den başka kimse yoktu ve uykuya dalmak üzereydi. Beni görünce ‘nasıl girebildin’ dedi. Oturup sohbet ettik. Anadolu’daki güzelim yaylaları, serin ve buz gibi sularını hatırlıyordu. Dedi

ki ‘serin bir damla suyun kıymetini bilin ve şükredin’ Bir çocukluk hatırasını anlattı:

‘On yaşındayım. Yazın, babam beni Munzur yaylalarından birine götürmüştü. Orada beni birisine emanet edip döndü. Bir müddet sonra beni İstanbul’a götürmek üzere yaylaya geldi. Fakat ben, babamı çok sevdiğim halde onunla gitmeyi reddettim. O gün bugündür, o toprakların ateşiyle yandım, yanıyorum.’

‘İyileşince oralara döneceğim’ diyordu. Ben de ‘Hocam, siz Abdülaziz Efendi’ye İstanbul’dan ayrılmak istediğinizi söylediğinizde size ‘sen, burada kal’ dediğini söylemiştiniz’ diye hatırlatınca ‘ama, bu daima kal manasında değildir’ dedi. Abdülaziz Efendi’yi anınca gözleri doldu, ‘bu yakınlarda rüyamda görmek istiyorum’ dedi.

Ameliyatta ve ameliyattan bir gün sonra da onun yanındaydık. Midesindeki rahatsızlığın pankreas kanseri olduğunu o günlerde öğrenmiştik. Artık vaktini, saatini bekliyor, durumunu bilemiyordu ama bizim gözlerimizi gözleriyle yokluyordu.

Yine bir gün hastaneye gitmiştim. Yanında ağabeyi Hayrettin Bey vardı. Yataktan kalkmış, başı öne eğik sandalyede oturuyor, güçlükle duruyordu. Başını biraz yana çevirip o güzel tebessümü ile bir şeyler fısıldadı. Anlayamadığım için yaklaştım, ‘Hoca, başınıza bela oldum’ diyordu. Onu iki omzundan tutup yatağa yatırırken ‘abimin zoruyla traş oldum’ dedi. O gün dostu ve arkadaşı Sırrı Tüzeer de geldi. Ona, Abdülaziz Efendi’yi rüyasında göremediğini söyleyince şu kıssayı anlattı: ‘Dervişin biri mürşidini rüyasında görmek istiyor, bir türlü göremiyormuş. Bir gün rüyasında Şeyh Efendi görünür, der ki ‘ben, iştiyakın artsın diye görünmedim.” işte, görürsün dedi.

Cerrahpaşa’dan eve getirilirken sevinçliymiş ve ‘ben,

sahibim yok sanıyordum' diyormuş. Birkaç gün sonra tekrar Haseki Hastahanesi'ne yatırıldı.

O Haseki'de yatarken Sırrı Tüzeer, hastaneye Hocanın tanımadığı iki genç imam göndermiş. Gidip yanında Kur'an okumuşlar. Kur'an bittikten sonra onlara 'sizi kim gönderdi' demiş. Sırrı Bey'in gönderdiğini söylediklerinde onlara yarım saatten fazla Abdülaziz Efendi'yi anlatmış.

6 Temmuz'u 7 Temmuz'a bağlayan gece Hoca'nın yanında kalacaktım. Talebeleri olarak onu geceleri yalnız bırakmayacak, sırayla bekleyecektik. Hayrettin Bey bana 'izin iste' deyince ben de izin istedim o da gülümseyerek 'peki' dedi ve hüzünlü bir hal ile 'hakkınız kalıyor' sözlerini söyledi. Ben de 'hocam, bu bizim vazifemiz' deyince mutad bakışlarıyla 'o sizin nezaketiniz' dedi. O gece Emin Işık da geldi. Ağrılarının dinmesi halinde 'sohbet ederiz' diyor, ara sıra da 'siz uyumayacak mısınız' deyince Hoca bu sefer 'ama size azap olacak' dedi. Gece yarılarında ağrıları biraz dinmişti. 'Of... biraz ferahladım, konuşabiliriz"'dedi ve 'Allah'ın dayağı zormuş' diye söze başladı. Abdülaziz Efendi'yi hatırlattık. 'Hocamı bana hatırlattınız, bu gece uyumam, hep konuşalım' dedikten sonra 'onu görmeliydiniz, hiç yanından ayrılmazdınız' dedi. Ben de sordum: 'Hocam, siz Abdülaziz Efendi'nin hastalığında yelpaze yapıyormuşsunuz. O da size 'işin yok mu' demiş. Siz de 'yok, hocam' demişsiniz. O da bunun üzerine 'bundan daha iyi iş mi olur' demiş. Hoca bu sözleri dikkatle dinledikten sonra 'evet, hocamız bize hiç hizmet ettirmezdi. Fakat hasta yatağında iken kendisine yapılan her hizmeti kabul etmişti. Hastanede iken bana 'sen gel, şöyle yanıma otur' demişti. Ne yazık ki hastalığı sırasında Hocama çok hizmet edemedim. Akşamları hemen eve koşardım, annem beni öyle alıştırmıştı. Abdülaziz Efendi'nin sohbetleri çok

önemliydi. Elle tutulur, büyük bir zekâsı vardı. Erken gitti. Onu şu zamanlarda rüyamda görmek istiyorum' dedikten sonra rahat rahat ağladı ve 'ne olur hocam, görün be yahu' diye adeta öbür âlemdeki hocasına seslendi. Yorulmuştu, gözlerini kapayıp uyudu. Biz uyumuyorduk. Gecenin sonlarına doğru uyandı ve bizi görünce yine 'siz, hiç uyumadınız' dedi. O konuşmuyor, Emin Bey'le bizim konuşmalarımızı dinliyordu. İslam'dan ve İslam içindeki en sağlam yoldan bahsediyorduk: bize dönerek 'evet, en salim yol Nakşîlerin yoludur' dedi.

Sabaha yakın Emin Işık gitmiş, Hoca'yla biz yalnız kalmıştık. Sabahtan uyandığı zaman ilk sözü 'sen hiç uyumadın' oldu. Biraz rahat ve dinlenmiş görünüyordu. Camilerden gelen ezan sesleri bile bitmişti. 'Sabahtan kahvaltı gelir, çay ve süt vardır, sen sütü içersin, ben de çayı. Saat sekizde beni uyandırırsın' deyip tekrar uyudu. Ben uyandırmadan o uyanmış, söylediği kahvaltı da gelmişti. Kahvaltıyı yaptırırken iştahla yiyor, beyaz peynirle beraber bir lokma ekmek, peşinden de bir kaşık çay veriyordum. Kahvaltı bittikten sonra 'sen hiç uyumadın, bizimkiler de geç gelirler' dedi. Saat ona doğru Ayşe geldi, hazırlayıp getirdiği iki çöreği yedikten sonra Hoca'ya veda edecektim. Yarın akşamda Fatih Bey'in geleceğini söyledim. 'Ama' dedi 'sıraya koymayın' diye ilave etti. Ben de 'hayır Hocam, sıraya koymadık, arzu eden geliyor' dedim.

8 Temmuz'u 9 Temmuz'a bağlayan gece Muzaffer Civelek'le beraber Hoca'nın yanında kalmayı kararlaştırmıştık. Giderken yarım kilo şeftali alıp yanına vardık. 'Şeftali yermisiniz' diye sorunca 'tabi, yerim' dedi. Şeftalileri dilim dilim yapıp veriyordum. Aslında zor yutuyordu, ama iştahla yiyordu. İkimizin de bu gece kalacağını söyledik.

Bana 'sen, geçen gün kalmıştın, mecbur oluyorsunuz' dedi; 'Mecbur olsaydık gelmezdik hocam' deyince gözlerini yine yukarıya kaldırıp 'tabii, gelişiniz vicdani' dedi. Dün gece 'Fatih'le sohbet ettik ve bu gecede ağrılar müsaade ederse sohbet ederiz' dedi. O gece Muzaffer'le beraber sabaha kadar bekledik, artık ağrıları dinmiyordu. Ağrılar sohbete müsaade etmiyordu. Fakat o yine de o akşam Mevlana ve Yunus Emre'den bahsetti.

9 Temmuz Çarşamba günü öğleden sonra hastaneye vardığımda çok bitkindi. O bu halde iken 'hocam, müsaade ederseniz bu gece de kalayım' dedim. O 'sen daha dün gece buradaydın olmaz' dedi. O gece yanında olmak için can atıyor, razı etmeye çalışıyordum. Nihayet 'demek ki arzu ediyorsunuz tabii kalın' dedikten sonra 'iyi, iyi abimle beraber kalır, sohbet edersiniz' dedi.

9 Temmuz akşama Recep ayının birinci günüydü. Sancıları çok artmıştı. Vakit ilerleyince yakınlarını çağırdık, geldiler kalabalığı görünce 'gidin' dedi. Yanında Hürriyet Hanım, Emre ile üçümüz kalmıştık. Saat 12 sularında soda aramak için gitmiştik. Kocamustafapaşa'dan Dr. Tamer Şuer'i de alıp geldik. Biz geldiğimizde ablasının ağladığını gördük. Anlamıştık ki Hoca gitmişti. Kapıdan içeri odasına girip baktım, üzerini beyaz çarşafla örtmüşlerdi. Ona bakarken, onun yazdığı Ebedi Hayat gözlerimizin önündeydi.

'Biliyorsunuz ki ben öldüğüm zaman yatağımın etrafında toplanmıştınız. Hepiniz ilk defa bir insan görmüş gibi seyrediyordunuz. Hakikatte beni ilk defa seviyordunuz. Bense dostlarımın ilk samimi toplantısını etrafımda görerek kendimi mes'ut hissediyorum. Siz bende gizli niyetler araştırmıyordunuz. Hepiniz ilk defa yalnız kalbinizle yanıma gelmiştiniz. Her birinizin yüzü bana bir

başka güzellik, bir başka hayat aksettiren ayna gibiydi. Onda insan kalbini görüyordum. Bana ruhtan dünyaları, sevgiden melekleri seyrettiren üç günlük ölüm döşeğimin üç yıl olmasını Allah'tan dileyebilirdim.'

Hocamız Nurettin Topçu Hoca 1975 yılı 10 Temmuz gecesi, Perşembe günü saat on ikiyi yirmi geçe, Recep ayının ilk gecesinde vefat etti. Onu Haseki'de bıraktıktan sona Kocamustafapaşa'daki Dr. Tamer'in evine birlikte gittik. Sabah ezanı okunuyordu. Ama bu sefer ki ezan, eskilerinden çok farklıydı. Bu ezan sesleri ve bu huşu, nereden geliyordu Allahım, yoksa o az evvel yolcu ettiğimiz dünyadan mıydı?

11 Temmuz Cuma günü Fatih Camii'nde kıldığımız namazdan sonra Hoca'mızı, çok sevdiği Abdülaziz Efendi'nin yanına gönderdik. Tabutunu havalara kaldırmak istiyorduk. Birisi bağırdı 'Nurettin Topçu böyle şey istemezdi, kaldırmayın' O sırada tabutun ardında onun altmış yıllık dostu Sırrı Tüzeer'i gördüm. Diyordu ki 'bu tabutu kaldıran eller değil aşktır' ve 'şimdi mezarlıktan geliyorum. Hasib ve Abdülaziz Efendi'lerin kabrine gittim, bir misafir gönderiyoruz, size emanet dedim.'"[28]

Nurettin Topçu'nun talebelerinden Prof. Dr. Orhan Okay, hocanın ölümünü şu şekilde anlatmaktadır: "Hayat ne kadar kısadır. Onu kısaltan kendimizin ve etrafımızdakilerin ölümüne hazır olmayışımızdır. Kader bize yakınlarımızın yavaş yavaş göçünü göstererek ölümü, o büyük hakikati hatırlatır. Derin bir iç adamı olmasına

---

[28] Dursun Özer, "Nurettin Topçu'dan Bazı Hatıralar", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 197-200; Ayrıca bk. Kök, "Önsöz", s. 10; Kutlu, Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s.119-120; Dergâh Yayınları, "Sunuş", *Milliyetçiliğimizin Esasları*, s. III; Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 27-28; Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, III, 115-116.

rağmen hayatı, bahusus tabiatı çok seven Nurettin Topçu için yakın bir ölümü düşündüğüm olmamıştı. Fakat tanıdığımdan beri onun birçok yakınlarını ve sevdiklerini kaybettiğini görüyor, bu kayıpların onda derin ve telafisi mümkün olmayan izler bıraktığını hissediyordum. Hüseyin Avni Bey, Maurice Blondel, Abdülaziz Efendi, Remzi Oğuz, Celal Hoca... Kendisini tanıdığımdan beri kaybettiği sevdikleriydi... Gerçek olan, etrafımızdaki her kayıptan sonra biraz daha yıkılışımızdır.

1974 Kasımında yaş haddinden emekliye ayrıldı. Onu bu ayrılışından bir hafta sonra görmüştüm. Çok sevilen bir meslekten ayrılmanın büyük yıkıcılığını o zaman anladım. Geçici zannediyordum, ümit ediyordum. Ama geçmedi. Bu yıkılış, tıbbın ileri süreceği vesilelere, bahanelere eklendi. Emekliliğinin sekizinci ayında bu büyük idealist muallim, milliyetçi, ahlâkçı ve filozof hoca, Nurettin Topçu vefat etti."[29]

11. Etkilendiği Kaynaklar

Nurettin Topçu, gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında devrin ileri gelen din, felsefe ve edebiyat çevreleriyle yakın ilişkiler kurmuş, kişiliğine ve fikrine yakın olanlardan dersler almıştır. Topçu'nun yetişmesinde etkili olan ilk yer ailesi ve yakın çevresi İstanbul'dur. İkinci halka ise Fransa'dır. Her insan gibi Topçu da çeşitli düşünürlerden etkilenmiştir. Etkisinde kaldığı insanları iki gurupta ele almak mümkündür:

1- Batılı Düşünürler: Bunların belli başlıları hareket felsefesinin kurucusu olan Maurice Blondel (ö. 1944), Sezgicilik felsefesinin kurucusu Henri Bergson (ö. 1940)

---

[29] Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, Ötüken, İstanbul 2001, s. 24.

ve tasavvuf tarihi alanındaki çalışmalarıyla tanınmış olan Fransız şarkiyatçısı Luis Massignon (ö. 1962)'dur.[30]

Blondel ile Bordeaux Lisesi'nde tanışmış ve uzun yıllar ilişkileri devam etmiştir. Bu ilişki neticesinde Blondel'in hareket felsefesinden etkilenmiş ve Türkiye'ye döndükten sonra çıkarmış olduğu dergiye Hareket ismini vermiştir.

Tahsil için gittiği Avrupa'da ilişki kurduğu bu kişilerden özellikle Hareket Felsefesi ve sezgicilik anlayışı noktasında etkilenmiş olduğunu söyleyebiliriz.[31]

2- Müslüman Şahsiyetler: Bu gurupta değerlendireceğimiz belli başlı kişiler ise, Hasib Efendi olarak meşhur olmuş olan Abdullah Hasib Yardımcı (ö. 1949), Abdülaziz Bekkine (ö. 1952), Mevlana (ö. 1273), Yunus Emre, Fatih Sultan Mehmet, Celal Hoca diye tanınan Mahmut Celaleddin Ökten (ö. 1961), Mehmet Akif, Hüseyin Avni Ulaş ve Remzi Oğuz Arık'dır.

Burada özellikle Mehmet Akif ve Hüseyin Avni Ulaş ile Remzi Oğuz Arık üzerinde durmak gerekmektedir. Abdülaziz Bekkine ile olan ilişkisinden daha önce "Tasavvufla Tanışması" konusunda bahsetmiştik.

Topçu, Mehmet Akif Ersoy'u ilkokul yıllarında Türkçe öğretmeni Nafız Bey vasıtasıyla tanımış ve aradığı ideal şahsiyetin özelliklerinin çoğunu onda bulmuştur. Topçu, bir Akif hayranı olan hocasını çok sever ve Akif'in şiirlerini ezberler.

---

30 Mustafa Kara, "Nurettin Topçu'nun Tasavvufî Düşüncesi", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 22-23.

31 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s. 334; Hüseyin Öztürk, "Nurettin Topçu'da Hareket Düşüncesi", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 119.

Safahat'ın bir şiir kitabı olmaktan ziyade bir ahlâk kitabı ve bir rehber olduğu düşünülürse[32] Topçu'nun ahlâk felsefecisi olmadan önce ahlâkın metafizik kaynağını ve ahlâki yaşayışın örneğini Mehmet Akif'in ahlâki hayat tarzında bulduğu söylenebilir. Mehmet Doğan'ın Akif ve Nurettin Topçu'yu "iki şahsiyet, tek karakter" olarak değerlendirmesi de bu duruma işaret etmektedir.[33]

Her ne kadar yüz yüze tanışmamış olsalar da, Mehmet Akif, Topçu'nun ilk rol modellerden biri ve onun "büyük adam"ıdır. Ona göre, büyük adam, "eseriyle hayatını birleştiren adamdır. Biz onda şu vasıfları arıyoruz: Önce bütün ömründe aynı kanaatin, aynı imanın sahibi olan adamdır. Devirlere, zaruretlere, cemiyetlere göre değişmez, muhitine uymaz; muhiti kendine uydurur, uydurmazsa çarpışır. Cemiyetten daha kuvvetlidir, cemiyeti sürükleyicidir."[34] Topçu'nun Mehmet Akif'te bulduğu şey, ahlâkın metafizik karakteri, tasavvuftan kaynağını alan zarif, özlü ve hakiki bir Müslümanlık ve Topçu'nun Anadolucu sosyalizminin ahlâki kaynağını oluşturacak olan merhamet, sorumluluk ve hareket ilkelerini içeren bir yaşayış, ahlâki ideallerin yaşayan bir örneğidir. Ona göre Akif, bizi bu dünyada iken büyük mahkemenin huzura yükselten bir mürşittir, büyük kurtarıcıdır.[35]

Topçu'nun çocukluk yıllarından itibaren tanıdığı, hayranlık duyduğu ve "millet mistikleri"nin önderlerinden biri olarak gördüğü diğer şahsiyet Hüseyin Avni Ulaş'tır. Vefat

---

32 İsmail Kara, "Âkif Merkeze Alınarak Bütün Dönem Düşüncesi Okunabilir", *Yedi İklim*, sy. 201, Aralık 2006, s. 18.

33 Mehmet Doğan, "Nureddin Topçu ve Mehmed Âkif: İki Şahsiyet, Tek Karakter", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 215-219.

34 Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998 s. 15.

35 Topçu, *Mehmet Akif*, s. 14.

ettiğinde odasında konsolun üzerinde Mehmet Akif'in resmi varken, tam karşı duvarda Hüseyin Avni'nin resmi durmaktaydı. Hüseyin Avni, Erzurumlu'dur ve dolayısıyla ailenin baba dostudur. Çemberlitaş'taki eve sıklıkla gelip gider. Topçu, küçük yaştan itibaren onun tesiri altında kalmıştır. Hatta Fransa dönüşü Hüseyin Avni Bey'in kızı Fethiye ile evlenir. Hüseyin Avni, İstiklâl Mücadelesi'ne başlangıç teşkil eden Erzurum Kongresi'nin düzenlenmesinde en fazla katkısı olan millî mücadele önderlerinden biridir. Ayrıca Ermeni çetelerinin zulmünden harap olmuş Erzurum halkı için havarice çalışan bir hizmet insanı ve Birinci Meclis'teki İkinci Grup'un kanaat önderlerindendir.[36] Topçu'nun gözünde Mustafa Kemal Paşa bu meclisin zekâ tarafı ise, Hüseyin Avni, aşk, heyecan ve romantizm tarafını temsil eder. Hüseyin Avni, Topçu'ya göre, "şeriata karşı tasavvuf, mantık ve zekâyı karşılayabilecek aşk ve gündelik realitenin hesaplarını altüst edebilen sezgi gibi idi." Birinci Meclis'in mebusları, Mustafa Kemal Paşa'nın zekânın gücüne dayanan "otoritesi"ne karşılık, Hüseyin Avni'nin "kalplerinde saltanatını hissediyorlardı."[37]

Topçu Hüseyin Avni'nin vefatı üzerine yazmış olduğu yazıda şöyle söylemektedir: "Ruh kuvvetlerimizin birçoğunun kaynağı idi. Manevi hastalıklarımızın hepsinin devası idi. Sanki varlığımızın bir kısmı o idi… Ruhlarımızı idare eden mürşid olmuştu."[38]

---

36 Nurettin Topçu, *Millet Mistikleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 9-63. Hüseyin Avni Ulaş'ın Birinci Meclis'te yaptığı, meclisin üstünlüğünü savunan, otoriterliğe eleştirel yaklaşan, demokrat ve cesur konuşmalarla, sonradan yönetim kademelerinden uzaklaştırılması ve polis takibine alınmasıyla ilgili olarak yaşadıkları için bkz. Samet Ağaoğlu, *Kuvai Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

37 Topçu, *Millet Mistikleri*, s. 12-13 vd.

38 Topçu, *Millet Mistikleri*, s. 22.

Topçu'nun Fransa yıllarında tanıdığı Remzi Oğuz, Mehmet Akif ve Hüseyin Avni'den sonra düşünce dünyasını etkileyen en önemli karakterlerden biri olmuştur. Topçu, Remzi Oğuz'u "Hallac ruhlu bir havari" olarak ifade etmektedir.[39] Remzi Oğuz'un başta Anadoluculuğu ve köycülüğü olmak üzere, halkçılığı ile fedakâr ve mistik kişiliği Topçu'yu etkilemiştir.

Topçu, Remzi Oğuz'un karakterinde vatan şairi Mehmet Akif ile demokrasi havarisi Hüseyin Avni'nin birlikteliğini bulmuştur. Vatanından uzaktaki yurtsever felsefe öğrencisi için bu birlikteliğin ne kadar önemli olduğunu tahmin etmek zor değildir. Remzi Oğuz'un onun şahsiyetinin şekillenmesinde en önemli etkilerden birini gerçekleştirdiği vurgulanmalıdır. Topçu'nun Anadolucu düşüncenin öncüsü olarak 1920'lerin muhafazakâr Anadolucuları'na değil de ikinci kuşak Anadolucular'dan biri olan Remzi Oğuz'a gönderme yapması bu durumu ortaya koymaktadır. Remzi Oğuz hakkında şunları söylemektedir: "Remzi orada bulunduğu müddetçe oraya giden Türk çocukları, orada şaşkın ve garip değildiler, sahipsiz değildiler (…) Remzi onlara gerçekten bir müfettiş, mürşit, veli idi (…) O, ruhları harekete geçiriyordu."[40]

Görüldüğü üzere Topçu'nun düşünceleri üzerinde etkili olan bu şahsiyetlerden birisi İstiklâl Marşı'nı yazan vatan şairi, diğeri Erzurum Kongresi'nde katkıları olan bir hukukçu ve erken Cumhuriyet döneminin halkçı, demokrat ve muhalif bir politikacısı, sonuncusu ise felsefe lisansından sonra arkeoloji alanında uzmanlaşmış ve Anadolu toprağını çok yakından tanıyan ve ona "kalpten bağlı" olan bir arkeologdur.[41]

---

[39] Topçu, *Millet Mistikleri*, s. 78.
[40] Topçu, *Millet Mistikleri*, s. 72.
[41] Fırat Mollaer, *Nurettin Topçu'nun Yaşamı ve Fikir Mücadelesi:*

Bunlara ilaveten Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasının oluşmasında ve şekillenmesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, devletin sınırlarının Anadolu'ya kadar geri çekilmesi ile İttihat ve Terakki Partisi'nin bu gerilemede başrolü oynaması da etkili olmuştur. Topçu'nun İttihat ve Terakki'nin resmi ideologu olan Ziya Gökalp'in sosyolojizmine ve hars-medeniyet ayrımına karşı Cumhuriyet tarihinde geliştirilmiş en kayda değer felsefi girişimlerden birini gerçekleştirmesinde ve Anadolucu milliyetçiliğin önde gelen isimlerinden biri olmasında bu verilerin kuşkusuz önemli bir rolü olmuştur.

Ayrıca düşünürün düşüncelerinin ve kişiliğinin oluşmasında, İmparatorluk Türkiyesi'nin yıkılış (1909-1923) ve Cumhuriyet Türkiyesi'nin kuruluş döneminde (1923-1975) yaşamış olması; geleneksel, modern, batılı ve İslâmî değerleri tanımış olması; toplumsal hayatta geleneksellik ve bu gelenekselliğin kaynağı olan kırsal hayatın çözülüşünü, nüfusun hızla kentlere akışını, yerleşik değerlerin ve statülerin değiştiğini görmesi, oldukça kuvvetli şahsiyetiyle birlikte parlak bir zekâya sahip olması ve mücadeleci karakteri de önemli rol oynamıştır.[42]

12. Öğrencileri

Nurettin Topçu, Cumhuriyet döneminin ilk muhalif dergilerinden olan Hareket Dergisi'ni çıkarmıştır. Bu dergide birçok ilim ve fikir adamını bir araya getirmiştir. Bunlar arasında Remzi Oğuz Arık, Hasan Basri Çantay, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Ali Nihat Tarlan ve Hilmi

---

Sosyolojik ve Felsefi Bir Analiz, s. 18.

42 Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 28; amlf., "Nurettin Topçu'nun Fikir Dünyası", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 87.

Ziya Ülken'i sayabiliriz. Bu dergi vasıtasıyla, politikadan edebiyata, yayıncılıktan düşünce adamlığına kadar, değişik sahalardaki birçok kimsenin yetişmesini sağlamıştır.

Nurettin Topçu, bir düşünür ve bir öğretmen olarak birçok kişiyi etkilemiştir. Onun talebeleri, ondan feyz almışlar ve kurmuş olduğu dergi etrafında bir düşünce kulübü kurmuşlarsa da, daha baskın bir şekilde sağ düşünce ve siyaset kulüplerinde yer almışlardır. Her ne kadar Topçu'dan etkilenenlerin çoğu İslamcı ve milliyetçi çevrelerden ise de, az da olsa, Afşar Timuçin gibi soldan olanlar da vardır. Bununla birlikte, İstanbul'da Dergâh Dergisi ve Ankara'da Yazarlar Birliği çevresindeki D. Mehmet Doğan gibi bazı isimlerin hocanın fikirlerini sürdürme gayretlerinden bahsedilebilirse de, onun fikirlerini takip ederek daha ötelere taşıyabilen fikir adamlarından bahsetmek zordur.

Hocanın talebeleri hem sağ, hem de sol kesimdeki farklı partilerde siyaset yapmışlardır. Bunlar arasında Adalet Partisi'nden ayrılarak Demokratik Parti'yi kuran ve Süleyman Demirel'e karşı siyaset yapan Faruk Bozbeyli'yi sayabiliriz.[43]

Nurettin Topçu'nun düşüncelerinden ve Hareket Dergisi'nden etkilenenler arasında şunları sayabiliriz: Oktay Aslanapa, Lütfü Bornovalı, Tarık Buğra, Dursun Özer, Ali Birinci, Niyazi Adalı, Ali Bulaç, Muzaffer Civelek, İsmail Dayı, Fatih Gökdağ, Mustafa Tanrıverdi, Mustafa Kök, Cahit Çollak, Tamer Şuer, Ahmet Debbağoğlu, Avni Doğan, Ezel Erverdi, Mehmet Gökalp, Emin Işık, Ahmet Kabaklı, Sebahattin Zaim, İsmail Kara, Bahattin Karakoç, Nihat Keklik, Ercüment Konukman, Mustafa Kutlu, Hüseyin

---

[43] Şehsuvaroğlu, *Nurettin Topçu*, s. 101.

Hatemi, Şerif Aktaş, M. Atilla Maraş, Orhan Okay, Nevzat Yalçıntaş, Cevat Ayhan, Ertan Yülek, Aclan Sayılgan, İhsan Sezal, Ayhan Songar, Süleyman Uludağ, Ayhan Yücel, A. Nuri Yüksel, Muzaffer Civelek, Mehmet Doğan, Hasan Hatemi.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

İlim ve düşünce adamlarının eserleri hakkında bilgi sahibi olmadan düşünce yapılarını tam ve doğru bir şekilde bilmek mümkün değildir. Dolayısıyla Nurettin Topçu'yu her yönüyle doğru bir şekilde anlayabilmek ve anlatabilmek için eserlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca onun bibliyografyası, kendi fikirlerine ilaveten Cumhuriyet devri düşünce dünyası, milliyetçi, muhafazakâr, Anadolucu, İslamcı ve sosyalist fikir hareketleri açısından da önem taşımaktadır.[44]

Nurettin Topçu ilkyazı denemelerini Avrupa'ya ilk gittiği dönemlerde Bordeaux Lisesi'nde kaleme almış ve üyesi olduğu Sosyoloji Cemiyeti'ne göndermiştir. Üniversitede; Ruhiyat ve Bediiyat (Haziran 1930), Umumi Felsefe ve Mantık (1932), Muasır Sanat Tarihi (1932), İctimaiyyat ve Hayât (Haziran 1933), İlk Zaman Sanat ve Arkeolojisi (1933) isimli lisans çalışmaları yapmıştır.[45]

Onun kitap ve makalelerinin büyük çoğunluğu telif

---

[44] İsmail Kara, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-I", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 523.

[45] Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Bir Hayat Hikâyesi", s. 12.

olmakla birlikte, Varoluş Felsefesi kitabının içindeki "Varoluş Felsefesi" ve "Hareket Felsefesi" isimli yazılar gibi, az sayıda tercümeleri de vardır. Bununla birlikte, çok az sayıdaki akademik çalışma ve çok sayıdaki felsefe-fikir-deneme metinleri dışında hikâye ve romanları ile müstakil broşürler halinde yayınlanmış yazıları da bulunmaktadır.

Bu noktada şu da belirtilmelidir ki, Topçu'nun İsyan Ahlâkı, Bergson, liseler için kaleme aldığı ders kitapları: Felsefe, Sosyoloji, Mantık, Psikoloji, Ahlâk ve Reha romanı hariç Taşralı isimli eserindeki hikâyeler de dâhil olmak üzere diğer eserlerinin tamamına yakını önceden değişik yerlerde yayınlanmış olan makalelerinden, dergi ve gazete yazılarından oluşmaktadır.[46]

1. Kitapları

A- Akademik Çalışmaları

1. İsyan Ahlâkı / Conformisme et Revolte

Sorbonne Üniversitesi'nde vermiş olduğu doktora çalışmasıdır. Ahlâk felsefesi üzerine yapılmış bir felsefi deneme olan eser, içerik olarak zengin bir alt yapıya sahiptir. Eser, gerek kendi ahlâk felsefesini temellendirmedeki başarısı, gerekse de diğer ahlâk felsefelerine getirmiş olduğu köklü ve tutarlı tenkitler açısından "isyan ahlâkı" isimli yeni bir ahlâk felsefesi kurma iddiası taşımaktadır. Bu noktada şunu da ifade edilmelidir ki, söz konusu eser sadece bir ahlâk felsefesi kitabı değildir. Aynı zamanda ahlâk merkezli olarak yapılmış bir din, toplum felsefesi ve estetiktir. Topçu, eserinde bütün bunları usta bir örgü içerisinde vermeyi başarmıştır.[47]

---

[46] Kara, "Nurettin Topçu Bibliyografyası-I", s. 523-524.
[47] Kök, "Önsöz", s. 10, 12.

Paris'te 1934 (Les Presses Modernes) yılında –henüz soyadı kanunu çıkmadığı için- Nurettin Ahmet imzasıyla yayımlanmış olan eserin tıpkıbasımı Kültür Bakanlığı tarafından 1990 yılında yayınlanmıştır. Daha sonra eser, Mustafa Kök ve Musa Doğan tarafından İsyan Ahlâkı ismiyle Türkçe'ye tercüme edilerek Dergâh Yayınları tarafından basılmıştır. (İstanbul 1995, 228 s.)

Nurettin Topçu'nun kendi tercümesinin bulunması üzerine Mustafa Kök, kendi tercümelerini Topçu'nun çevirisiyle karşılaştırmış ve 1998 yılında eserin gözden geçirilmiş baskısı yapılmıştır.

2. Bergson

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Sezgiciliğin Değerleri ismiyle hazırlamış olduğu doçentlik tezinin Bergson ismiyle basılmış halidir. Eser, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Bergson'un felsefesi, düşüncesinin çevresi ve eserleri ile felsefe anlayışı gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde "Sezgi nedir? Sezginin değişik anlamları nelerdir? Bergson'un sezgiciligi nasıldır? Bergson'un sezgiciliğine yapılan eleştiriler nelerdir?" gibi sorulara cevap aranmaktadır. Üçüncü bölümde ise, realitelerin sezgisi, sanatta sezgi, sezgi ahlâkı, sezgi ve din ilişkisi gibi konular üzerinde durulmaktadır.

Eser ilk olarak 1968 yılında Hareket Yayınları tarafından basılmıştır. (İstanbul, 116 s.) Daha sonra 1998 ve 2002 yıllarında Dergâh Yayınları tarafından iki defa daha basılmıştır. (İstanbul, 136 s.)

B- Ders Kitapları

Cumhuriyet döneminde, orta öğretim için ders kitabı yazmış az sayıdaki akademisyenden biri olan Nurettin

Topçu, Felsefe, Mantık, Sosyoloji, Psikoloji ve Ahlâk ders kitapları yazmıştır. Bu eserleri düşünsel birikim ve iddiaya sahip olduğu bir dönemde yazmıştır.

1. Felsefe

Nurettin Topçu'nun okullarda ders kitabı olarak okutulmak amacıyla kaleme almış olduğu eserlerinden biridir. Bilgi, ahlâk ve sanat gibi felsefenin temel meselelerini ele alan eser liselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Altı bölümden oluşan eserde, felsefi düşünüşün ne olduğu, felsefi düşüncenin cemiyetlere göre gelişmesi, felsefenin bilgi, ahlâk ve sanat gibi temel problemleri ele alınmıştır.

İlk olarak 1952 yılında Kurtulmuş Matbaası tarafından basılmıştır. 1984 yılında İnkılâp ve Aka Kitapevi eserin onuncu baskısını yapmıştır. 1964 yılında yapılmış olan üçüncü baskıda, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ders müfredatlarında ve ünite muhtevalarında değişiklikler yapılması dolayısıyla, hem dil açısından bazı tashihler yapılmış, hem de konularında ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır. Dergâh Yayınları ilk baskı ile üçüncü baskıyı esas alarak eseri 2002 yılında yeniden yayınlamıştır.

2. Mantık

Topçu'nun ders kitabı olarak okutulması amacıyla kaleme almış olduğu eserlerinden biridir. Doğru düşünmenin yollarını öğreten mantık kitabında terim, kıyas, önerme, akıl yürütme, metot ve analoji gibi mantığın temel konularını ele almakta ve psikoloji mantık ilişkisi üzerinde durarak mantığın normal insanın psikolojisi olarak çerçevesini çizmektedir.

İlk olarak 1952 yılında basılmış olan eserin 1984 yılında İnkılâp ve Aka Kitapevi tarafından sekizinci baskısı

yapılmıştır. Son olarak 2001 yılında Dergâh Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

3. Sosyoloji

Topçu'nun, liselerde okutulması için hazırlamış olduğu ders kitaplarından birisidir. Uzun yıllar liselerde ve İmam Hatip Okulları'nda ders kitabı olarak okutulmuştur. On iki bölümden oluşan eserde, sosyal gerçeklik, sosyolojinin bölümleri, sosyolojide metot, toprağa yerleşme olayı, devlet, din hayatı, ahlâk, aile, mülkiyet, medeniyet ve kültür, gerçek hakikat ve değer gibi konular ele alınmıştır.

İlk olarak Üçler Matbaası tarafından 1948 yılında basılan eserin 1984 yılında İnkılâp ve Aka Kitapevi tarafından ondördüncü baskısı yapılmıştır. Son baskısı ise 2001 yılında Dergâh Yayınları tarafından yapılmıştır. Eser, değişik dönemlerde Toplumbilim adıyla da basılmıştır.

4. Psikoloji

Topçu'nun ders kitabı olarak okutulması amacıyla kaleme almış olduğu eserlerinden biridir. Uzun yıllar liselerde ve İmam Hatip Okulları'nda ders kitabı olarak okutulmuş olan eser, Giriş kısmı hariç üç bölümden oluşmaktadır. Eserde, psikolojinin tanımı, konusu, metotları, duygu hayatı, bilgi hayatı ve irade hayatı gibi konular ele alınmıştır.

Eser ilk olarak 1949 yılında (Üçler Basımevi) Ruhbilim-Psikoloji adıyla basılmıştır. Farklı zamanlarda değişik yayınevleri tarafından birçok baskısı yapılan eserin 1952 yılında İnkılâp ve Aka Kitapevi tarafından altıncı baskısı yapılmıştır. Eser son olarak 2001 yılında Dergâh Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

5. Ahlâk

Nurettin Topçu, Millî Eğitim Bakanlığı'nın isteği doğrultusunda yazmış olduğu Lise 1 ve Lise 2 Ahlâk kitaplarını 1975 Ocak ve Mart aylarında bakanlığa göndermiştir. Ancak eserler yayınlanmadan önce hoca vefat etmiştir. Vefatından kısa bir zaman sonra Tek Işık Yayınevi tarafından basılan Lise 1 Ahlâk kitabında yazar olarak Nurettin Topçu, Emin Işık, Ahmet Tekin ve Yaşar Erol'un isimleri yer almaktadır. Aynı kitabın çok küçük değişikliklerle 1976 yılında Devlet Kitapları tarafından yapılmış olan baskısında ise Nurettin Topçu'nun ismi tamamen çıkarılmış yerine Erol Güngör eklenmiştir. Tek Işık Yayınevi tarafından 1975 yılında basılan Lise 2 Ahlâk kitabında ise Nurettin Topçu'nun ismi hiç zikredilmemektedir. Yazar olarak Emin Işık, Ahmet Tekin ve Yaşar Erol yer almaktadır. Bu durumu gören Nurettin Topçu'nun ağabeyi Hayrettin Topçu, her iki eseri de 1976 yılında Nurettin Topçu'nun ismiyle İnkılâp-Aka Kitabevi'nde neşretmiştir.

Topçu'nun yazmış olduğu Lise 1 ve Lise 2 Ahlâk kitaplarının elyazma orijinalleri bugün Dergâh Yayınları arşivindedir. Yapılan karşılaştırmalarda, gerek önce Tek Işık, sonra Kalem Yayınevi'nin, yazar olarak Nurettin Topçu'nun yanına Emin Işık, Ahmet Tekin ve Yaşar Erol adlarını da ilave ederek veya Nurettin Topçu'nun adını hiç zikretmeden bastığı kitapların, gerekse İnkılâp-Aka'nın neşrettiği iki kitabın bütünüyle Topçu'nun elyazısı metinlerinin aynısı oyduğu açıkça gözükmektedir.[48]

Dergâh Yayınları, Lise 1 ve Lise 2 Ahlâk kitaplarını birleştirerek Ahlâk ismiyle 2005 yılında yayınlamıştır.

C-Romanları

48 Dergâh Yayınları, "Sunuş", Nurettin Topçu, Ahlâk, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 6-8.

1. Reha

Bu eser, Topçu'nun ilk ve tek romanıdır. On yedi yaşında (21 Mayıs 1926) bir delikanlı iken yazmaya başladığı eseri ancak Fransa'dan döndükten sonra yine İstanbul'da tamamlayabilmiştir. (21 Mayıs 1936) Bu romanında ilk ruhçu arayışları ortaya koymuştur.

Ölümünden uzun zaman sonra evrakları arasında müsvedde halinde bulunan bu eser, Orhan Okay, Ezel Erverdi ve İsmail Kara tarafından ortaya çıkarılarak yayına hazırlanmış ve 1999 yılında da Dergâh Yayınları tarafından basılmıştır.

D-Hikâyeleri

1. Taşralı

Nurettin Topçu'nun 1952-1958 yılları arasında yazmış olduğu hikâyelerden oluşan bu eser, ilk olarak 1959 yılında yayımlanmıştır. İkinci ve son baskısı ise, ilk baskıda yer almayan beş hikâye ilavesiyle Dergâh Yayınları tarafından 1998 yılında yapılmıştır.

Taşralı, Topçu'nun sanatçı kişiliğini ortaya koyan bir eserdir. Eserde; Taşralı, Memuriyet Hayatı, Kütük, Tereke, Köy Hocası, Mahşer, Büyük Mahkeme ve Ebedi Hayat gibi on dokuz hikâye yer almaktadır. Bu hikâyeleri üç gurupta mütalaa etmek mümkündür: Birincisi Anadolu köylüsünü ele alan hikâyelerdir. Bu hikâyelerde genellikle Anadolu köyünün, köylüsünün, ya da İstanbul'a gelip tutunmaya çalışan taşralının hayatı, ilişkileri, hukuku, aydın kesimin çıkmazları konu edinilmektedir. İkinci gurupta aydın kesimin meselelerini işleyen hikâyeler, üçüncü gurupta ise Topçu'nun mistik ve metafizik dünyasını dile getiren

hikâyeler yer almaktadır.[49]

E- Tercümeleri

1. Varoluş Felsefesi – Hareket Felsefesi

Bu kitap içinde Nurettin Topçu'ya ait çeşitli makaleler bulunmakla birlikte, birinci bölümde verilmiş olan "Varoluş Felsefesi" Paul Foulquie'den, ikinci bölümde bulunan "Hareket Felsefesi" ise Maurice Blondel'den serbest tercüme-uyarlamadır.

İlk olarak Hareket Yayınları tarafından Varoluş Felsefesi-Egzistansiyalizm ismiyle basılmış (İstanbul 1967, 35 s.) olan eser son olarak 1999 yılında Dergâh Yayınları tarafından Topçu'nun "Hareket Felsefesi" makalesiyle birlikte Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi ismiyle yayınlanmıştır. (İstanbul 1999, 57 s.)

F- Diğer Kitapları

1. Ahlâk Nizamı

Dört bölümden oluşan eserde daha ziyade komünizm üzerinde durmuş ve onun eleştirisini yapmıştır. Ayrıca eserde ahlâk nizamı, devlet ve şahsiyet, istismarı kaldıran adalet, ahlâk davamız, ahlâk yaralarımız, iş hayatı, milliyetçilik, din hayatı, maddeyi idare eden ruh ve sosyalizm üzerine yazılar da bulunmaktadır.

İlk olarak Milliyetçiler Derneği tarafından yayınlanmış (İstanbul 1961, 112 s.) olan eserin ilaveli ikinci baskısı Hareket Yayınları (İstanbul 1970, 226 s.) ve ilaveli üçüncü

---

49 Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu'nun Hikayeleri: Taşralı", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 124-125; İsmail Gökçe, *Nurettin Topçu'nun Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 31.

baskısı da Dergâh Yayınları tarafından (İstanbul 1997, 304 s.) yapılmıştır.

2. Büyük Fetih

Eser, Topçu'nun İstanbul'un fethi ve Fatih Sultan Mehmet'in fatihliği ile ilgili olarak 1954-1962 yılları arasında Milliyetçiler Derneği'nin organize etmiş olduğu fetih toplantılarında yapmış olduğu konuşmalar ile çeşitli dergilerdeki makalelerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethini konu edinmekte ve oradan bir devlet felsefesi ortaya koymaktadır. Alparslan'dan Fatih'e kadar Anadolu'da meydana gelen büyük inkılâp işlenmekte, Rönesans yapıcı padişahların inkılâpları ele alınmakta ve geçmişteki kahramanlarımız günümüze taşınmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in büyük mirası Çaldıran kahramanıyla Plevne gazisini, Mehmet Akif ile Hüseyin Avnileri içine alan bir şekilde sunulmaktadır.

Topçu eserde iki türlü fetihten bahsetmektedir. Birincisi: Maddeden ibaret olan toprağın ve servetin fethidir. İkincisi ise ruhun fethidir. Birincisi ikinci fethe ulaştırdığı zaman anlamlı ve değerli olur.

Topçu'nun bu eseri, ilk olarak 1962 yılında Milliyetçiler Derneği Yayınları tarafından basılmıştır. (59 s.) Daha sonra eser, 1968 yılında Hareket Yayınları (74 s.) ve 1998 yılında da Dergâh Yayınları (95 s.) tarafından genişletilerek tekrar basılmıştır.

3. Var Olmak

Eser, 'Düşünceler' ve 'Duyuşlar' adı altında iki bölümden oluşmaktadır. Düşünceler bölümünde: Var Olmak, Düşünmek, Bilmek, Düşüncenin Derinlikleri, Ölüm Sırrı, Zulüm ve Düşman, Günah, Benlik, Hürriyet, Dostluk,

Dua vb. başlıklar altındaki makaleleri yer almaktadır. Duyuşlar bölümünde ise: Sanatkâr, Namus, Çocuklar, Zafer, Çile, Gözyaşları, Rahmet, Rahmet Kapısı, Hakikate Giden Yol, İlahi Neşve vb. makaleleri yer almaktadır.

İlk olarak 1965 yılında Yağmur Yayınları tarafından basılmış (94 s.) olan eserin ilaveli ikinci baskısı Dergâh Yayınları tarafından yapılmıştır. (İstanbul 1997, 134 s.)

4. Mehmet Akif

Nurettin Topçu'nun Mehmet Akif Ersoy ile ilgili çeşitli vesilelerle yapmış olduğu konuşmaların ve dergilerde çıkan yazılarının derlendiği bir kitaptır. Bu eserde Topçu, "devirlere, zaruretlere, cemiyetlere göre değişmeyen, muhitine uymayıp muhiti kendisine uyduran ve eseriyle hayatını birleştiren bir büyük adam"- olarak vasıflandırdığı Mehmet Akif Ersoy'u, şahsiyetinden sanatına, idealizmine, milliyetçiliğinden hürriyet anlayışına ve isyanına varıncaya kadar değişik yönleriyle ele almaktadır.

Eser, ilk olarak 1957 yılında Milliyetçiler Derneği tarafından (40 s.), 1970 yılında Hareket Yayınları (İstanbul, 76 s.) ve 1998 yılında da Dergâh Yayınları tarafından genişletilerek basılmıştır. (İstanbul 95 s.)

5. Kültür ve Medeniyet

Topçu'nun değişik dergilerde çıkan Türk kültür ve medeniyeti ile ilgili makaleleri ile konferanslarının derlendiği bir eseridir. Kitapta, bir asırdan beri memleketimizin başta gelen derdi olan medeniyet konusu ele alınmakta ve Türk kültür ve medeniyetinin nasıl yıkıldığı, kültür ve medeniyetimizi yıkan batılılaşma fikrinin nasıl tezahür ettiği ile kültür ve medeniyetimizi ayakta tutmak için nelere ihtiyaç duyduğumuz açıklanmaktadır.

İlk baskısı Hareket Yayınları tarafından yapılmış olan (İstanbul 1970, 99 s.) eserin ilaveli ikinci baskısı Dergâh Yayınları tarafından yapılmıştır. (İstanbul 1998, 202 s.)

6. İslam ve İnsan

Bu eserde Topçu, son dönemlerde İslâm dünyasındaki çöküntüden, İslâm memleketlerinde insanların birlik ve beraberliklerinin yıkıldığından ve Müslümanların İslâm'ın gerçek ruhundan uzaklaştığından bahsetmektedir. Kitabın önsözünde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Türlü sefaletlerle ihtirasların parça parça böldüğü hasta bir vücudu andıran İslâm dünyası, en bedbaht devirlerinden birini yaşıyor ve her İslâm memleketinde ruhlar birbirinden ayrılmış, birbirine saldırıyorlar. Her sene yüz binlerce ziyaretçi ile dolan Kâbe'nin etrafında ruh birliği ve beraberliği meydana gelemiyor. Bunun sebebi ne siyasi ne iktisadi, ne de esasında ilmi ve fikridir. Bu halin sebebi, İslâm'ın temeli ve Kur'ân'ın özü olan ahlâkın kaybedilmiş olmasıdır. Bugünkü Müslümanlar, bir takım geleneksel hareketleri dikkat ve titizlikle yapmaktan başka endişesi olmayan, ilkçağın ve ilkel devrin sihirbazlarını andırıyorlar. Kur'an harikası olan ilâhî ahlâk, İslâm diyarında çoktan gömülmüştür."

İlk baskısı Hareket Yayınları tarafından 1969 yılında yapılmış (İstanbul, 73 s.) olan eserin ilaveli ikinci baskısı 1974 yılında (İstanbul, 92 s.), ilaveli üçüncü baskısı ise Dergâh Yayınları tarafından Mevlana ve Tasavvuf isimli eseri ile birlikte 1998 yılında yapılmıştır. (s. 11-109)

7. Mevlana ve Tasavvuf

Bu eserde kültürümüzün çıkış noktası olarak gördüğü Mevlana'yı çeşitli yönleriyle tanıtmaktadır. Ayrıca tasavvuf ve tasavvufun merhaleleri ile Yunus Emre hakkında da

bilgiler vermektedir.

Hareket Yayınları tarafından 1974 yılında basılmış olan eserin (İstanbul, 61 s.) ilaveli ikinci baskısı Dergâh Yayınları tarafından İslam ve İnsan ile birlikte 1998 yılında yapılmıştır. (s. 111-171)

8. Millet Mistikleri

Bu, Nurettin Topçu'nun, dönemin önde gelen şahısları hakkında başta Hareket Dergisi olmak üzere, çeşitli dergilerde yayınlanmış olan makalelerinin derlendiği bir eserdir. Kitapta kronolojik olarak bir araya getirilen yazıların hepsi Nurettin Topçu'nun yakından tanıdığı ve ahlâkına, kahramanlığına, ilim ve millet aşkına yüksek değer atfettiği insanların vefatlarını müteakip yazılmış hisli ve edebî yazılardır. Eserde, Hüseyin Avni Ulaş, Ali Fuat Başgil, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ali Nihat Tarlan, Remzi Oğuz ve Cahid Okurer gibi kişilerle ilgili makaleler mevcuttur.

Ezel Erverdi ve İsmail Kara tarafından yayına hazırlanmış olan eser, Kasım 2001'de Dergâh Yayınları tarafından basılmıştır. (111 s.)

9. Yarınki Türkiye

Bu eser, Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık bir tarih, otoriteli bir devlet ve edebi olduğuna inanmış bir ruh temelinde kurulacak ve ilk işi insan yetiştirmek olan Yarınki Türkiye'yi konu edinmektedir.

İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Topçu'nun: Hareket Felsefesi, Hareketin Ahlâkı, İş Ahlâkı, Cemiyetin Ruhu, Felsefe ve Cemiyet, Rönesans Hareketler, Millet Ruhu ve Millî Mukaddesat, Avrupa vb. makalelerine

yer verilmiştir. İkinci bölümünde ise: Asrımızın Hareket Adamları, Mesuliyet Hareketi, Şahsiyet, Neslimizin Tarihi, Neslimizin Âtisi, Mukaddes Kurbanlar, Şehitler I- II, Cemaat Ruhu gibi başlıklar altındaki makaleleri yer alır. En son yayımlanan eserlerindendir.

İlk olarak Yağmur Yayınları tarafından basılmış olan (İstanbul 1961, 230 s.) eserin ilaveli ikinci baskısı yine aynı yayınevi tarafından (İstanbul 1972, 352 s.), yeniden düzenlenmiş üçüncü baskısı Dergâh Yayınları tarafından (İstanbul 1978, 256 s.) ve ilaveli dördüncü baskısı da yine Dergâh Yayınları tarafından (İstanbul 1997, 325 s.) yapılmıştır.

10. Türkiye'nin Maarif Davası

Eser Topçu'nun maârif, mektep, muallim, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, din eğitimi, ahlâk eğitimi gibi konulardaki, çeşitli dergilerde çıkan makalelerinin ve bu konularda yaptığı konferanslarının derlendiği bir kitaptır. Felsefe tezlerinden sonra en sistematik ve kategorik kitaplarından birisidir. Topçu bu eserde, milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebi ve kaynağı olarak gördüğü maarif konusunu ele almaktadır. Eserde, ideal bir gençlik tipinin çizilmesi ile böyle bir gençliği yetiştirecek maarifimizin sahip olması gereken özellikler gibi değişik konulara yer verilmiş, nihayet ilkokuldan üniversiteye kadar toplumumuzun millî ve dini karakterine uygun nesillerin yetiştirilmesi noktasında bir program çizilmiştir.

İlk olarak Milliyetçiler Derneği tarafından (İstanbul 1960) yayınlanmış olan eserin ilaveli ikinci baskısı Hareket Yayınları (İstanbul 1970), ilaveli üçüncü baskısı ise Dergâh Yayınları (İstanbul 1997) tarafından yapılmıştır.

11. İradenin Davası

Topçu bu eserinde irade konusunu ele almaktadır. Ona göre gayesine ulaşabilen gerçek ve tam irade, fertten başlayan, aile ile devleti yani otoriteyi isteyen, millet ve insanlık basamaklarından da geçerek Allah'a ulaştıran iradedir. İradenin insanda, millette, devlette ve sanattaki konumu ve durumuyla ilgili değişik zamanlarda farklı dergilerde yayınlanan makalelerinin derlenmesinden meydana gelen bir eserdir. İnsanlığın sorunlarını insana ne olduğunu hatırlatacak çapta izah ve tarif ederek peygamberî soluğa ve söze yeniden hayat ve hayatiyet kazandırma kaygısı güden bir eserdir.

Hareket Yayınları tarafından 1968 yılında basılmış olan eserin yine aynı yayınevi tarafından 1974 yılında ilaveli ikinci baskısı (85 s.), 1998 yılında da Dergâh Yayınları tarafından Devlet ve Demokrasi ile birlikte ilaveli üçüncü baskısı yapılmıştır. (s. 11-109)

12. Devlet ve Demokrasi

Millî devlet, demokrasi cenneti, seçim hürriyeti, demokraside insan şahsiyeti, demokraside ferdi irade, demokrasi ahlâkı, insan ve hürriyeti, siyasi buhranımız, siyasi partiler, inkılâbımız, kurtuluşun yolu, devlet iradesi, inkılap-irtica başlıklı yazılarından oluşan eser ilk olarak 1969 yılında Hareket Yayınları tarafından basılmıştır. (İstanbul, 74 s.) Eserin ilaveli ikinci baskısı 1998 yılında Dergâh Yayınları tarafından İradenin Davası ile birlikte yapılmıştır. (s. 111-206)

13. Milliyetçiliğimizin Esasları

Nurettin Topçu'nun vefatından sonra makalelerini yeni bir sistematiğe göre yayınlama düşüncesiyle ortaya çıkmış olan eser, Dergâh Yayınları tarafından 1978 yılında

basılmıştır. (İstanbul 1978, 279 s.) Üç bölümden oluşan eerde yer alan yazılar, Topçu'nun diğer eserlerinin içinde bulunmaktadır. Herhalde bu gerekçeden olsa gerek, ilk olarak 1978 yılında basılmış olan eserin bundan başka baskısı yapılmamıştır. Dergâh Yayınları, İsyan Ahlâkı kitabından başlayarak Nurettin Topçu'nun külliyatını yayınlarken bu esere yer vermemiştir.

14. İnkılâp-İrtica

Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yayınları, İstanbul 1951, 4 s. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin 1 Nisan 1951 tarihli XVII. sayısında ve Ehl-i Sünnet, sy. 98, Mayıs 1951; İslam Dünyası, sy. 16, 12 Temmuz 1952'de yayınlanan bu broşür, daha sonra Devlet ve Demokrasi kitabının 1998'de yapılan ikinci baskısında yer almıştır. (Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 1992-1997)

15. Çanakkale

Komünizme Karşı Mücadele Derneği Yayınları, İstanbul 1951, 4 s. Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin 1 Nisan 1952 tarihli 33. sayısı ile 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952 tarihli Hür Adam Dergisi'nde yayınlanmış olan bu broşür, Büyük Fetih kitabının 1998 yılında yapılan üçüncü baskısına girmiştir. (Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 85-90)

16. Din ile Kinin Mücadelesi

Arı Basımevi, Ankara 1952, 4 s. 22 Kasım 1952 yılında meydana gelmiş olan Malatya hadisesi üzerine Hareket Dergisi yayınları adına neşredilmiş olan bu broşür, Devlet ve Demokrasi kitabının 1998'de yapılan ikinci baskısının eklerine alınmıştır. (Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 209-214)

17. Son Hadiseler ve Biz

Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953, 4 s. Malatya hadisesi dolayısıyla Milliyetçiler Derneği adına yayınlanan beyannamedir.

18. Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü

Milliyetçiler Derneği, İstanbul 1955, 23 s. İlk baskısı 1970 yılında yayınlanmış olan Kültür ve Medeniyet kitabı içinde yer almıştır. (Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 30-47)

19. Şehit

Milliyetçiler Derneği, İstanbul 1959, 15 s. Kore şehitleri için kaleme alınmış olan bu broşür metni önce Komünizme Karşı Mücadele Dergisi'nin 11., 12., 13. sayılarında Ocak-Şubat 1951 aylarında, sonra da ikinci baskısından itibaren Yarınki Türkiye kitabının içinde yayınlanmıştır. (Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 285-293)

20. Komünizm Karşısında Yeni Nizam

Milliyetçiler Derneği, İstanbul 1960, 83 s. 18 yazıdan oluşan eser, Ahlâk Nizamı isimli eserin 1970 yılında yapılan ilaveli ikinci baskısına dâhil edilmiştir.

21. Din Psikolojisi Bahisleri

Hazırlayan, A. Vahit İmamoğlu, Erzurum 1995, 37 s. Topçu'nun İslam mecmuasında yayınlanmış din psikolojisi ile ilgili makalelerinin toplu olarak bir arada neşredilmesinden meydana gelen bir eserdir. Bu makaleler, Dergâh Yayınları tarafından yayınlanmış olan İslam ve İnsan – Mevlana ve Tasavvuf (İstanbul 1998) kitabına ek olarak alınmıştır. (s. 175-208)

22. Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aramızda

Eser Nurettin Topçu'nun yayınlanmış eserlerinde yer almayan birtakım makalelerinden oluşmaktadır. Eserin "Amerikan Mektupları" başlığını taşıyan birinci bölümü Ocak 1948-Şubat 1949 tarihleri arasında Hareket Dergisi'nde "Hareket" başlığıyla yayınlanmış olan on iki imzasız yazıdan oluşmaktadır. İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'u bilen bir Amekiralı'nın İstanbul'dan bir arkadaşına (Cim) yazmış olduğu bu mektuplar, İstanbul'daki sosyal hayatı, tipleri, insanlar arası ilişkileri, iş dünyasını, meslekleri, sokakları, tarihi binaları ve dini hayatı tenkitçi ve hayıflanan bir gözle anlatmaktadır.

Eserin "Düşünen Adam Aramızda" başlığını taşıyan ikinci bölümü ise, Eylül-Ekim 1964 tarihlerinde Düşünen Adam Dergisi'nde imzasız olarak yayınlanmış olan dört uzun yazıdan oluşmaktadır. Bu yazılarda, bir medeniyet ve kültür şehri olarak İstanbul'a düşkün, tabiat sevgisi üst düzeyde bir Türk aydının, istediği şehir tipi, insan ilişkileri ve sosyal hayat hakkında bilgiler vardır. Eser Dergâh Yayınları tarafından 2004 yılında basılmıştır. (İstanbul, 94 s.)

23. Vaizler Semineri'ndeki Konuşması

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 10-12 Eylül 1973 tarihleri arasında ilk defa yapılan seminere Nurettin Topçu konuşmacı olarak davet edilmiştir. Bu seminer birkaç gün sürmüştür. Topçu'nun Bolu'da yapılmış olan bu seminerdeki konuşmasının ses kayıtları Hece Dergisi yöneticileri tarafında çözümlenmiş olup ilk olarak Nurettin Topçu özel sayısında yayınlanmıştır. (Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 401-432)

2. Makaleleri

Nurettin Topçu'nun Hareket Dergisi dışında Türk Yurdu, Büyük Doğu, Düşünen Adam, Sebilürreşad, Türk Düşüncesi, Şule, Tohum, İslam Medeniyeti, Yeni İstiklal, Tük Ruhu, Komünizme Karşı Mücadele, İslâm vb. dergilerde ve Havadis, Son Havadis, Söz ve Akşam gibi çeşitli gazetelerde yayınlanmış yüz elli, iki yüz civarında makale ve yazıları vardır.[50]

1939

"Rönesans Hareketleri", Hareket, I/1, Şubat 1939.

"Hareket Felsefesi", Hareket, I/1, Şubat 1939.

"Asrımızın Hareket Adamları", Hareket, I/2, Mart 1939, Maurice Blondel'in Action adlı kitabının hülasasıdır.

"Vatandaş Ahlâkı", Hareket, I/2, Mart 1939; Serdengeçti, sy. 19-20, Ekim-Kasım 1952.

"İçtimai Sınıflar", Hareket, I/2, Mart 1939 ve I/3, Nisan 1939.

"Siyaset ve Mesuliyet; Vazife Adamı - Kalp Adamı", Hareket, I/3, Nisan 1939.

"Bizde Milliyet Hareketleri", Hareket, I/3, Nisan 1939.

"Namus", Hareket, I/3, Nisan 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla)

"His Estetiği", J. Segond'dan hülasa tercüme, Hareket I/3, Nisan 1939.

"Şehirler", Hareket, I/3, Nisan 1939.

"Zorba - Esir Medeniyetleri", Hareket, I/4, Mayıs 1939.

---

[50] Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 30-31; Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, III, 116; Dergâh Yayınları, "Sunuş", Nurettin Topçu, *Var Olmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 7-8.

“Çalgıcılar” (hikâye-deneme), Hareket, I/4, Mayıs 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla)

“Benliğimiz”, Hareket, I/4, Mayıs 1939.

“Avrupa Milletine Nutuklar”, Julien Benda’dan tercüme, Hareket, I/4, Mayıs 1939; I/5, Haziran 1939; I/6, Ekim 1939; I/7, Kasım 1939; II/8, Aralık 1942; II/9, Şubat 1943; II/10, Mart 1943; II/11, Nisan 1943; II/12, Mayıs 1943.

“Bir İzah”, Hareket, I/4, Mayıs 1939 (Hareket imzasıyla)

“Mabet ve Tabiat”, Hareket, I/5, Haziran 1939.

“Neslimizin Tarihi”, Hareket, I/6, Ekim 1939.

“Yemin ve Şahit”, Hareket, I/6, Ekim 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla)

“Müzik ve Resim”, A. Elder’den tercüme, Hareket, I/6, Ekim 1939; “Resim Mevzu”, Hareket, I/7, Kasım 1939.

“Kuşlar” (şiir), Hareket, I/7, Ekim 1939 (Nizam Ahmed müstearıyla)

“Muallim”, Hareket, I/6, Ekim 1939.

“İki Mezar”, Hareket, I/7, Kasım 1939.

“Sanatkâr”, Hareket, I/17, Kasım 1939.

1942

“Hakikat Dini”, Hareket, I/8, Aralık 1942.

1943

“Avrupa”, Hareket, I/9, Şubat 1943; Türk Ruhu, sy. 9, 30 Mayıs 1958.

“Mehmet Akif”, Hareket, I/9, Şubat 1943.

“Okulda Ahlâk”, Hareket, I/10, Mart 1943.

“Hakikat Düşmanı Üç Felsefe: Pozitivizm - Pragmatizm - Sosyolojizm”, Hareket, I/11, Nisan 1943; “Hakikat

Düşmanı Üç Felsefe", Türk Ruhu, sy. 3, 18 Nisan 1958; "Pozitivizm, Pragmatizm ve Sosyolojizm", Türk Ruhu, sy. 4, 25 Nisan 1958.

"Orta Öğretim", Hareket, I/11, Nisan 1943; Komünizme Karsı Mücadele, sy. 15 Mart 1952.

"Millet ve Milliyet", Hareket, I/12, Mayıs 1943; Tanrıdağ, sy. 1, 5 Kasım 1950; Türk Ruhu, sy. 11, 13 Haziran 1958.

"Lise Dersleri", Hareket, I/12, Mayıs 1943.

1947

"'Ahlâk Nizamı", Hareket, II/1, Mart 1947; Son Havadis, 6 Nisan 1961.

"'İradenin Davası", Hareket, II/2, Nisan 1947.

"Roden'in Sanatı", Hareket, II/3, Mayıs 1947.

"İnsanda İrade", Hareket, II/4, Haziran 1947.

''Mukaddes Kurbanlar", Hareket, II/6, Ağustos 1947.

''İlâhî Resmigeçit", Hareket, II/9, Kasım 1947.

'Mehmet Akif, Hareket, II/10, Aralık 1947.

1948

"Amerikan Mektupları", Hareket, II/11, Ocak 1948. Bu makale değişik zamanlarda farklı alt başlıklarla yayınlanmıştır.

"Türkiye'de Komünistlik", Bizim Türkiye, sy. 1, 3 Mart 1948.

"İki Sanat İki Ahlâk", Bizim Türkiye, sy. 7, 3 Mart 1948; Asrın Dini Müslümanlık, I/12-13, Nisan-Mayıs 1962.

"Üç Kanlı Parti", Bizim Türkiye, sy. 2, 10, Mart 1948.

"Hüseyin Avni ve Türk Demokrasisi", Bizim Türkiye, sy. 4, 24, Mart 1948.

“Hüseyin Avni”, Hareket, II/13, Mart 1948 ve II/14, Nisan 1948.

“Düşman Piyesi Hakkında Ahlâk Doçenti N. Topçu’nun Fikirleri”, Tasvir, 13 Nisan 1948.

“Siyasî Partiler-I”, Bizim Türkiye, sy. 6, 17 Nisan 1948.

“Millette İrade”, Hareket, II/15. Mayıs 1948.

“Millet Ruhu ve Millî Mukaddesat”, Hareket, II/16, Haziran 1948.

“Millette İrade Sefaletleri”, Hareket, II/17, Temmuz 1948.

“Millette İzzetinefs ve Siyaset”, Hareket, II/18, Ağustos 1948.

“Devlette İrade”, Hareket II/21, Kasım 1948.

“Devlette Hâkimiyet ve Mesuliyet İradesi”, Hareket, II/22, Aralık 1948.

1949

‘’Hâkimiyet ve Demokrasi”, Hareket, II/23, Ocak 1949.

“Hüseyin Avni’siz Bir Yıl”, Hareket, II/24, Ocak 1949.

“Sanatta İrade”, Hareket, II/25, Mart 1949.

“Dinde İrade”, Hareket, II/26, Nisan 1949.

“Terbiyede Serbestlik ve Disiplin” (rapor), Bilgi, III/25, 1 Mayıs 1949.

“İsyan Ahlâkı”, Hareket, III/21, Mayıs 1949; Serdengeçti, sy. 6 Mayıs 1949.

“[Eğitime Dair] Nurettin Topçu’nun Düşünceleri”, Tasvir, 21 Temmuz 1949.

“Lise Programları”, Yeni Bilgi, III/28, 1 Ağustos 1949.

“Lise Proğramları Raporunun Tenkidi”, 22-31 Ağustos 1949’da yapılan IV. Millî Eğitim Şurası’nda Konuşma, IV.

Millî Eğitim Şurası Çalışma Proğramı-Komisyon Çalışmaları, İstanbul 1991, s. 459-462.

"Salahaddin Köseoglu", Büyük Doğu, sy. 2, 21 Ekim 1949; Volkan, sy. 11, 27 Ekim 1951.

1950

"Komünizmin Mesuliyeti", Bizim Türkiye, sy. 6, 15 Mayıs 1950.

"Millet ve Komünizm", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 1, 1 Ağustos 1950; Yeni İstiklal, 7 Haziran 1961.

"Komünizmin Kaynakları", Komünizme Karsı Mücadele, sy. 2, 15

Ağustos 1950.

"Din ve Komünizm", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 3, 30 Ağustos 1950.

"İnsan ve İç Gözlemi", Bizim Türkiye, sy. 8, 15 Eylül 1950.

"Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 4, 1, Eylül 1950; "Komünizm Karşısında Üniversitemiz", sy. 5, 1 Ekim 1950.

"Üniversitenin Mesuliyeti", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 6, 15 Ekim

1950; "Üniversite Meselesi", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 7, 1 Kasım 1950.

"Adam Olmak, Paşa Olmak", Bizim Türkiye, sy. 10, 15 Kasım 1950.

"Sosyalizm ve Şekilleri", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 8, 15 Kasım 1950.

"Komünizm", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 9. 1 Aralık 1950

"Komünizm ve İdeal", Komünizme Karşı Mücadele, sy.

10, 15 Aralık 1950; Yeni İstiklâl, 10 Mayıs 1961; Köylünün Sesi, VII/62, Temmuz 1971.

1951

"Şehit", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 11, 1 Ocak 1951; sy. 12, 15 Ocak 1951; sy. 13, 1 Şubat 1951 ("Şehitler" başlığıyla)

"Komünizm ve İrade", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 11, 10 Ocak 1951.

"Diyalektik Materyalizm", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 12, 15 Ocak 1951.

"Komünizmin Tatbikatı - Bolşeviklik", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 13, 1 Şubat 1951; "Komünizmin Tatbikatı" başlığıyla, Komünizme Karşı Yeni Nizam.

"İnsan", Bizim Türkiye, sy. 12, 15 Şubat 1951.

"Komünizm ve Tarihî Maddecilik", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 14, 15 Şubat 1951; Hürsöz (Erzurum), 5 Mart 1959.

"Komünizmin Dünyası", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 15, 1 Mart 1951.

"Komünizmin Akıbeti", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 16, 15 Mart 1951.

"İnkılâp - İrtica", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 17, 1 Nisan 1951; İslâm Dünyası, sy. 16, 12 Temmuz 1952; Hürsöz (Erzurum), 31 Mart, 1 ve 2 Nisan 1959.

"Komünizm Karşısında Yeni Bir Nizam İdeali", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 18, 15 Nisan 1951; Yeni İstiklâl, 3 Mayıs 1961.

"İnkılâp - İrtica", Ehl-i Sünnet, sy. 98, Mayıs 1951; Komünizme Karşı Mücadele, sy. 17, 1 Nisan 1951.

"Anarşizme Karşı Ahlâk Nizamı", Komünizme Karşı

Mücadele, sy. 19, 1 Mayıs 1951; Yeni İstiklâl, 6 Aralık 1962.

"Maddeyi İdare Eden Ruh", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 20, 15 Mayıs

1951; Yeni İstiklâl, 1 Şubat 1961 ve 19 Nisan 1961; Sebilürreşad, XIII/320, Nisan 1961.

"Devlet ve Şahsiyet", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 21, 1 Haziran 1951.

"Ahlâk Davamız", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 21, 1 Haziran 1951.

"Anarşist ve Hareket Adamı", Savaş, sy. 4, 8 Haziran 1951; Hareket, III/33, Eylül 1968 ("Hareket" imzasıyla)

"Eşitlik Davası", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 22, 15 Haziran 1951.

"İstismarı Kaldıran Adalet", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 23, 15 Temmuz" 1951.

"Aradığımız Nizam", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 24, 15 Ağustos 1951.

"Selâhaddin Köseoğlu", Volkan, sy. 11, 27 Ekim 1951.

1952

"Yeni Nizamın Ana Hatları", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 27, 1 Ocak

1952.

"Millî Eğitimde İlköğretim", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 28, 15 Ocak

1952.

"Komünizme Karşı Dinler Birleşmeli", Son Saat, 17 Ocak 1952.

"İsyan Ahlâkı ve Neticeleri", Son Saat, 23 Ocak 1952; "İsyan Ahlâkı" adıyla Hareket, IV/47.

“Gazeteler”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 29, 1 Şubat 1952.

“Gazete”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 30, 15 Şubat 1952; Hürsöz (Erzurum), 1 ve 2 Mayıs 1959: “Gazete Hasreti” ve “Yine Gazete” başlıklarıyla iki yazı halinde, Yeni İstiklâl, 8 Şubat 1961 ve 15 Şubat 1961; Yeni İstiklâl, 16 Eylül 1964.

“Hakikat Aşkı Milliyetçi Gençliğin Sesi-Türk Milliyetçiler Derneği İstanbul Şubesi’nin Beyannamesi”, Hür Adam, 26 Şubat 1952.

“Yine Gazete”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 31, 1 Mart 1952; Hürsöz (Erzurum), 3 ve 4 Mayıs 1959; “Yine Gazetecilik” başlığıyla, Yeni İstiklâl, 25 Ocak 1963.

“Orta Öğretim”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 32, 15 Mart 1952.

“Fatih Sultan Mehmet Han Konuşuyor”, Komünizme Karşı Mücadele, yıl. 2, sy. 33, 1 Nisan 1952; İslâm Dünyası, sy. 3, 11 Nisan 1952; “Fatih Sultan Mehmet Han’ın Hitabı” başlığıyla, Serdengeçti, sy. 15-16, Mayıs-Haziran 1952.

“Çanakkale”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 33, 1 Nisan 1952; Hür Adam, 22 Nisan 1952 ve 25 Nisan 1952.

“Mektep”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 34, 15 Nisan 1952; İslâm Dünyası, sy. 17, 18 Temmuz 1957.

“Üniversite”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 35, 1 Mayıs 1952; Hürsöz (Erzurum), 28 Ocak 1959.

“Din Hayatı”, Komünizme Karşı Mücadele, sy. 36, 15 Mayıs 1952 ve sy. 37, 1 Haziran 1952.

“İnkılâp - İrtica”, İslâm Dünyası, sy. 16, 12 Temmuz 1952; Komünizme Karşı Mücadele, sy. 17.

“Vatandaş Ahlâkı”, Serdengeçti, sy. 19-20, Ekim-Kasım 1952.

“Mesuliyet Hareketi”, Hareket, III/l, Aralık 1952 ve Hareket, I/8, Ağustos 1966.

“Taşralı” (hikâye), Hareket, III/l, Aralık 1952; III/2, Ocak 1953; III/3, Şubat 1953.

“Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyeti’nin Kuruluşunu Beklerken”, Hareket, III/l, Aralık 1952 (“Hareket” imzasıyla)

1953

“Şahsiyet”, Hareket, III/2, Ocak 1953; Sebilürreşad, XII/300, Aralık 1959; Türk Yurdu, V/4, Nisan 1966.

“Yıldırım’ın Huzurunda” (hikâye), Hareket, III/2, Ocak 1953; Tek Yol, sy. 27, Temmuz 1973.

“Din Hayatı”, Hareket, III/3, Şubat 1953.

“İnkılâbımız”, Hareket, III/3, Şubat 1953.

“Sanat ve Umumi Neşriyat”, Hareket, III/4, Mart 1953; Yaprak, sy. 9, 15 Temmuz 1963.

“Yeryüzünün Yarınki Manzarası”, Hareket, III/4, Mart 1953.

“Aklın Saltanatı”, Hareket, III/5, Nisan 1953; Sebilürreşad, XIII/307, Nisan 1960.

“Adalet Davası”, Hareket, III/5, Nisan 1953.

“Mukavele ve Mülkiyet”, Hareket, III/6, Mayıs 1953.

“Tıbbiyeli” (Hikâye), Hareket, III/6, Mayıs 1953; III/7, Haziran 1953.

“Geleceğin Masalı 1 - Mahşer” (Hikâye), Hareket, III/6, Mayıs 1953.

“İlerilik-Gerilik”, Hareket, III/6, Mayıs 1953.

“Geleceğin Masalı 2 - Büyük Mahkeme” (Hikâye), Hareket, III/7, Haziran 1953.

“Büyük Atamız Fatih”, Hareket, III/7, Haziran 1953.

“Maaş Miras ve Kazanç Çeşitleri”, Hareket, III/7, Haziran 1953.

1954

“Millet Mistiği”, Sanat-Edebiyat Dergisi, sy. 7, Mayıs 1954.

1955

“Fatih’in Şahsiyeti”, Sebilürreşad, IX/203, Ağustos 1955.

“Din ve Laiklik”, Türk Düşüncesi, IV/21, 1 Ağustos 1955.

1956

“Din Psikolojisi”, İslâm, sy. 1-7, Nisan-Kasım 1956.

“İki Fetih”, 29.05.1956’da Milliyetçiler Derneği’nin Fetih toplantısında yapılan konuşma.

“Bizde Rönesans”, 23 Kasım 1956’da Eminönü Öğrenci Lokali’nde verilen konferans.

“Mehmet Akif-Sanatı ve İdealizmi”, Akif’in 20. Ölüm yıldönümü münasebetiyle Milliyetçiler Derneği’nde 27 Aralık 1956’da yapılan konuşma.

1957

“Maarif Davamız”, 13 Mayıs 1957’de Eminönü Öğrenci Salonu’nda verilen Konferans, Büyük Doğu, sy. 25-32, 25 Ağustos-9 Ekim 1959’da tefrika (8 yazı)

“Fatih ve Biz”, 29.05. 1957’de Milliyetçiler Derneğinin Fetih toplantısında yapılan konuşma.

“Mektep”, İslâm Dünyası, sy. 17, 18 Temmuz 1957; Komunizme Karşı Mücadele, sy. 34, 15 Nisan 1952.

“Üniversitenin Mesuliyeti”, Fetih, sy. 10, 6 Aralık

1957; Komunizme Karşı Mücadele, sy. 6, 15 Ekim 1950; sy. 7, 1 Kasım 1950.

"Mehmet Akif'in İsyanı", Sebilürreşad, XI/258, Aralık 1957.

"Fikir Kuvveti", Türk Ruhu, sy. l, 15 Aralık 1957; Büyük Doğu, sy. 33, 16 Ekim 1959; Yeni İstiklâl, 4 Ocak 1961.

1958

"Dinde Reform", Türk Düşüncesi, X/52-l, 1958, Eşref Edip (Haz.), Dinde Reformcular kitabı içinde, 1959; "İslâm'da Reform Söz Konusu Olamaz" başlığıyla, Yeni İstiklâl, 11 Ekim 1963.

"Liselerde Din Dersleri", Sebilürreşad, XI/264, Mart 1958.

"Hakikat Düşmanı Üç Felsefe", Türk Ruhu, sy. 3, 18 Nisan 1958 ve "Pozitivizm, Pragmatizm ve Sosyolojizm", Türk Ruhu, sy. 4, 25 Nisan 1958.

"Hüseyin Avni Ulaş", Türk Ruhu, sy. 5, 2 Mayıs 1958.

"Ebedî Fetih", 29.05.1958'de Milliyetçiler Derneği'nin Fetih Toplantısında yapılan konuşma, Gurbet, sy. 3, 15 Mayıs 1965.

"Hüseyin Avni Ulaş'ın Şahsiyeti", Birinci Devre Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş kitabı içinde, İstanbul 1958, Muammer Çelik (haz.)

1959

"Beklenen Nizam", Türk Yurdu, I/1, Mart 1959.

"Memuriyet Hayatı" (Hikâye), Büyük Doğu, sy. 2, 13 Mart 1959.

"Egzistansiyalizm Nedir?", Büyük Doğu, sy. 4, 27 Mart 1959.

“İnkılâp - İrtica”, Hürsöz (Erzurum), 31 Mart, 1 ve 2 Nisan 1959.

“Yarınki Kuvvet”, Türk Yurdu, I/2, Nisan 1959.

“Son Nesil”, Türk Yurdu, I/3, Mayıs 1959.

“Nurettin Topçu’nun Dünkü Konuşması”, İstanbul Erkek Lisesi’nin 75. Yıldönümü Kutlamalarındaki Konuşma, Havadis, 25 Mayıs 1959.

“Mukadderatımızın Tohumları”, Türk Yurdu, I/4, Haziran 1959.

“İnkılâp”, Büyük Doğu, sy. 19, 10 Temmuz 1959.

“Yine İnkılâp”, Büyük Doğu, sy. 20, 17 Temmuz 1959.

“Vatan Haritası”, Türk Yurdu, I/6, Ağustos 1959.

“Mektep”, 4 Kasım 1959’da Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği’nde Verilen Konferans.

“Üniversite”, Türk Yurdu, I/9, Aralık 1959.

“Muallim Mesuliyetleri” 30 Aralık 1959’da Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği’nde Verilen Konferans.

“Şahsiyet”, Sebilürreşad, XII/300, Aralık 1959.

1960

“Önsöz”, Ali İhsan Balım’ın Sıladan Mektuplar kitabı içinde, 1960; “Sıladan Mektuplar” başlığıyla, Yeşil Nur, 4 Mart 1960.

“Bizde Rönesans”, Türk Yurdu, sy. I/10, Ocak 1960; Hürsöz (Erzurum), 3–5 Ağustos 1963.

“Mehmed Akif’in Büyük Eseri”, Hilal, sy. 12, Ocak 1960.

“Maddî Kalkınma Plânı”, Türk Yurdu, I/11, Şubat 1960.

“Manevî Kalkınma”, Türk Yurdu, II/l, Nisan 1960; Hürsöz (Erzurum), 5 Eylül 1962.

“Ruh Kuvveti”, Havadis, 9 Mayıs 1960.

“Millî Kültürümüz ve Garplılaşma Meselesi”, Türk Yurdu, II/3, Haziran 1960.

“Manevi Kurtuluşun Yolu”, Havadis, 5 Eylül 1960 (Osman Asyalı müstearıyla)

1961

“Var Olmak”, Düşünen Adam, I/l, 5 Ocak 1961; Hürsöz (Erzurum), 24 ve 25 Ağustos 1962; Yeni İstiklâl, 14 Ekim 1964.

“İnanmak ve Sevmek”, Düşünen Adam, I/2, 12 Ocak 1961; Hürsöz (Erzurum), 20 Ağustos 1962.

“Düşünmek”, Düşünen Adam, I/5, 3 Şubat 1961; Yeni İstiklâl, 26 Ağustos 1964.

“Gazete Hasreti”, Yeni İstiklâl, 8 Şubat 1961.

“Bilmek”, Düşünen Adam, I/6, 10 Şubat 1961.

“Yine Gazete”, Yeni İstiklâl, 15 Şubat 1961.

“Gerçeği Bilmek”, Düşünen Adam, I/7, 17 Şubat 1961.

“Günah”, Düşünen Adam, I/10, 10 Mart 1961.

“Affediliş”, Düşünen Adam, I/11, 17 Mart 1961.

“Benlik”, Düşünen Adam, I/14, 7 Nisan 1961.

“Kuvvet”, Düşünen Adam, I/16, 19 Nisan 1961.

“Millî Birlik Davasının Kahramanları”, Son Havadis, 22 Nisan 1961.

“Zafer”, Düşünen Adam, I/17, 26 Nisan 1961; Yeni İstiklâl, 13 Nisan 1966; “Bizim Zaferimiz” başlığıyla, Büyük Gazete, sy. 29, 9 Kasım 1976.

“Önsöz”, 14 Mayıs 1961, “Ruh Cephesinde Anadolu’nun Kurtuluş Savaşı” başlığıyla Yeni İstiklâl, 8 Kasım 1961.

“Hürriyet”, Düşünen Adam, I/20, 17 Mayıs 1961.

“Çile”, Düşünen Adam, I/19, 19 Mayıs 1961.

“Yalan”, Düşünen Adam, I/21, 24 Mayıs 1961; geniş hali, Yeni İstiklâl, 23 Eylül 1964.

“Peyami Safa”nın Arkasından Kimler Ne Dediler?”, Son Havadis, 17 Haziran 1961.

“Siyasi Terbiye”, Son Havadis, 8 Ekim 1961.

“Demokrasi Ahlâkı”, Son Havadis, 10 Ekim 1961.

“Ruh Cephesinde Anadolu’nun Kurtuluş Savaşı”, Yeni İstiklâl, 8 Kasım 1961.

“Sanatta ve Duyuşta Kendimize Dönmek”, Yeni İstiklâl, 18 Kasım 1961.

“Gençliğin Buhranları”, Yeni İstiklâl, 24 Kasım 1961.

“Milliyet ve Mukaddesat Düşmanlarına Rağmen Mazimizi Unutmayacağız”, Yeni İstiklâl, 1 Aralık 1961; Fetih, sy. 59, 2 Mayıs 1964.

“Anadolu Türkünün Seciyesi”, Yeni İstiklâl, 9 Aralık 1961.

“Felsefe ve Cemiyet”, 9 Aralık 1961’de Eminönü Öğrenci Lokali’nde Milliyetçiler Derneği faaliyetleri arasında verilen konferans, Yeni İstiklâl, 22 Aralık 1961, 29 Aralık 1961, 5 Ocak 1962, 12 Ocak 1962, 19 Ocak 1962.

“Kıymetli Gençler”, İstanbul Erkek Lisesi 1960-1961 Yıllığı.

1962

“Celal Hoca-İlmî ve Ahlâkî Şahsiyeti”, Yeni İstiklâl, 21 Ocak 1962, 2 Şubat 1962, 9 Şubat 1962, 16 Şubat 1962.

“İki Dünya Davası”, Asrın Dini Müslümanlık, I/11, Mart 1962: Hürsöz (Erzurum), 29 ve 30 Nisan 1962.

“Vicdan Muhakemesi”, Yeni İstiklâl, 11 Nisan 1962.

“Facianın Mesulleri”, Yeni İstiklâl, 25 Nisan 1962.

“İki Sanat İki Ahlâk”, Asrın Dini Müslümanlık, I/12-13, Nisan-Mayıs 1962.

“Şehit Ecdadını Tahkire Giden Kafileye Açık Mektup”, Yeni İstiklâl, 2 Mayıs 1962.

“Şahsiyetin İkileşmesi”, Yeni İstiklâl, 9 Mayıs 1962.

“Mehmet Akif: Hayatı-Eserleri”, Yeni İstiklâl, 23 Mayıs 1962.

“Sanatta Samimiyetsizlik”, Yeni İstiklâl, 30 Mayıs 1962.

“Fatih’in Büyük Mirası”, 29.05.1962’de Milliyetçiler Derneği’nin Fetih toplantısında yapılan konuşma, Yeni İstiklâl, 6 Haziran 1962, 13 Haziran 1962, 20 Haziran 1962, 27 Haziran 1962 (4 yazı); “Fatih’in Devleti” başlığıyla, Hareket, I/6, Mayıs 1966.

“Eichmann’ın İdamı”, Yeni İstiklâl, 13 Haziran 1962.

“Komünizme Karşı Hıristiyan Âlemiyle El Ele Vermeliyiz”, Şule, sy. 2, Haziran 1962.

“Mehmet Akif-Hayatı ve Eserleri”, Sebilürreşad, XIX/337, Haziran 1962.

“Paskal Ağlıyor”, Şule, sy. 3, Ağustos 1962.

“Gümüş Tül”, Yeni İstiklâl, 12 Eylül 1962.

“Çocuklar”, Şule, sy. 4, Ekim 1962.

“Izdırabın Allah’a Yolu”, Yeni İstiklâl, 30 Ekim 1962.

“Gözyaşları”, Yeni İstiklâl, 24 Ekim 1962.

“Milliyetçiliğimizin Esasları”, 3 Kasım 1962’de verilen konferans metninin neşri, Yeni İstiklâl, 7 Kasım 1962, 14 Kasım 1962. 21 Kasım 1962, 28 Kasım 1962; Hareket, VII/73, Ocak 1972.

“Yunus Emre”, Yeni İstanbul, 20 Kasım 1962.

“Kendim Yaptım”, Şule, sy. 5, Aralık 1962.

“Milliyetçi Sosyalizm”, Yeni İstiklâl, 12 Aralık 1962.

“Ruhçu Sosyalizm”, Yeni İstiklâl, 19 Aralık 1962.

“Milliyetçiliğimizin Karşısında Komünizm”, Yeni İstiklâl, 26 Aralık 1962.

“Mevlâna Celâleddin-i Rumî”, Yeni İstanbul, 30 Aralık 1962, 5 Ocak 1963. 8 Ocak 1963 (“Mevlâna” başlığı ile); Çağrı, sy. 61, Şubat 1963; Tohum, I/4, Ocak 1964.

1963

“Hürriyet Kahramanı Mehmet Akif, Yeni İstiklal, 2 Ocak 1963, 9 Ocak 1963, 16 Ocak 1963.

“Cemiyeti Yoğuracak Ruh”, Şule, sy. 6, Şubat 1963; Yeni İstiklâl, 20 Şubat 1962.

“Hz. Peygamber’in Savaşları” (Muhammed Hamidullah’ın kitabı üzerine), Yeni İstiklâl, 18 Mart 1963.

“Hörmet”, Hürsöz (Erzurum), 23 Mart 1963.

“Hakikate Giden Yol”, Şule, sy. 7, Nisan 1963.

“Düşüncenin Derinlikleri”, Şule, sy. 8, Temmuz 1963.

“Rahmet Kapısı”, Şule, sy. 8, Temmuz 1963.

“Neslimizin Atisi”, Yeni İstiklâl, 10 Temmuz 1963.

“Güzel Sanatlarımıza Toplu Bir Bakış”, Yaprak, sy. 9, 15 Temmuz 1963.

“Boş Tabut” (Hikâye), Eğin, 14 Ağustos 1963.

“Dağa İnen Nur” (Hikâye), Eğin, 3 Eylül 1963.

“Rönesansımız”, Tohum, sy. 1, Ekim 1963.

“Yabancı Mektepler”, Yeni İstiklâl, 30 Ekim 1963.

“İnsan”, Türk Yurdu, III/7, Aralık 1963.

1964

“Safahat’ın Felsefesi”, Tohum, I/4, 5, 6, Ocak, Şubat, Mart 1964.

“Mevlâna”, Tohum, 1/4 Ocak 1964.

"Damlalar", Tohum, I/7, Nisan 1964.

"Küçük Ağa", Tohum, I/8, Mayıs 1964.

"Komünizmin Kaynakları", Düşünen Adam, sy. 1, 11 Eylül 1964 ve sy. 2,

18 Eylül 1964.

"Yalan", Yeni İstiklâl, 23 Eylül 1964.

"Düşünen Adam Aranızda", Düşünen Adam, sy. 2, 18 Eylül 1964.

"Komünizm ve Kâinatımız", Düşünen Adam, sy. 3, 24 Eylül 1964, sy. 4, Ekim 1964, sy. 5, 9 Ekim 1964.

"Düşünen Adam Yolda", Düşünen Adam, sy. 4, 2 Ekim 1964.

"Düşünen Adam Gene Yollarda", Düşünen Adam, sy. 6. 15 Ekim 1964.

"Düşünen Adam İşsizler Arasında", Düşünen Adam, sy. 8, 29 Ekim 1964.

"AP ve Başgil Meselesi", Yeni İstanbul, 26 Kasım 1964.

"Demokrasi Cenneti", Yeni İstanbul, 12 Aralık 1964.

"Seçim Hürriyeti", Yeni İstanbul, 20, Aralık 1964.

"Demokraside İnsan Şahsiyeti", Yeni İstanbul, 28 Aralık 1964.

1965

"Devlette Kudret ve Mesuliyet", Yeni İstanbul, 4 Ocak 1965.

"Siyasî Partiler-II", Yeni İstanbul, 10 Ocak 1965.

"Siyasî Buhranımız", Yeni İstanbul, 17 Ocak 1965.

"Kırkağaç Hadisesi", Yeni İstanbul, 24 Ocak 1965.

"Reform Derdi", Yeni İstanbul, 31 Ocak 1965.

"Toprak Reformu", Yeni İstanbul, 7 Şubat 1965.

"Uçuruma Götüren Yollar", Türk Yurdu, IV/5, Mayıs

1965. Bu yazı “Hareket” imzasıyla ve “Harcanan Neslimiz” başlığıyla Hareket, IV/44, Ağustos 1969’da aynen yayınlandı.

“Fatihler ve Zalimler”, Tohum, II/20, Mayıs 1965.

“Ebedî Fetih”, Gurbet, 15 Mayıs 1965.

“Fethin Felsefesi”, Türk Yurdu, IV/6, Haziran 1965.

“Düşünceler”, Gurbet, 15 Haziran 1965.

“Vatanın Atisi”, Türk Yurdu, IV/10, Ekim 1965.

“Kalbin Emirleri”, Yağmur, 1965.

1966

“Akifname’ye Dair”, Hasan Basri Çantay’ın Akifname kitabının takdim yazısı, İstanbul 1966.

“Yunus’a Dair”, “Yunus Emre’de Vahdet-i Vücud” başlığıyla, Türk Yurdu, V/l, Ocak 1966; Muzaffer Civelek, Yunus Emre kitabının takdim yazısı, 1971.

“Beklenen Gençlik”, Hareket, l/l Ocak 1966.

“Hareket Felsefesi”, Hareket, I/2, Şubat 1966.

‘’Existentialisme”, Hareket, I/ 2, Şubat 1966.

“İs Ahlâkı”, Hareket, I/3, Mart 1966.

“Dilimizin Dolmayan Çilesi”, Türk Yurdu, V/3, Mart 1966; Hareket, VII/81, Eylül 1972.

“Özcü Felsefe”, Hareket, I/3, Mart 1966.

“Varoluş Felsefesi”, Hareket, I/4 Nisan 1966.

“Allahsız Kazanç”, Hareket, ¼, Nisan 1966.

“Şahsiyet”, Türk Yurdu, V/4, Nisan 1966.

“Allahsız ve Dinci Egzistentialisme”, Hareket, I/ 5, Mayıs 1966.

“Serbest İktisat Nizâmı”, Hareket, I/5. Mayıs 1966.

“İşsizler”, Hareket, I/6, Mayıs 1966.

“Fatih’in Büyük Mirası”, 29.05.1962’de Milliyetçiler Derneği’nin Fetih toplantısında yapılan konuşma, “Fatih’in Devleti” başlığıyla, Hareket, I/6, Mayıs 1966.

“Şehitler-II”, Hareket, I/7, Temmuz 1966.

“İnkılâbımız”, Hareket, I/8, Ağustos 1966.

“Başşehir”, Hareket, I/9. Eylül 1966.

“Sosyalist Cemiyet Nizamı”, Hareket, I/11, Kasım 1966.

“Teknik ve Kültür”, Hareket, I/11, Kasım 1966.

“Hakkın Kuvveti”, Hareket, I/12, Aralık 1966.

1967

“Millet Mistiği”, Remzi Oğuz Arık, Köy Kadını-Memleket Hikâyeleri kitabına önsöz, İstanbul 1967.

“Kültür ve Medeniyet”, Hareket, II/13, Ocak 1967.

“İnsan ve Hürriyet”, Hareket, II/13, Ocak 1967.

“Devlet İradesi”, Hareket, II/14, Şubat 1967.

“İslâm Ahlâkı”, Hareket, II/15, Mart 1967; ‘’İslâm’ın Yolu”, Hareket, IV/39, Mart 1969.

“Cemaat Ruhu”, Hareket, II/16, Nisan 1967.

“Ahlâk Yaralarımız”, Hareket, II/16, Nisan 1967; II/17, Mayıs 1967; II/18, Haziran 1967.

“Kültür Emperyalizmi Karşısında Türk Kültürü”, MTTB’de yapılan konuşmanın metni, Sosyalist Gazetesi, 12 Nisan 1967.

“Başgil”, Hareket, II/17, Mayıs 1967.

“İslâm Davası ve Yahudilik”, Hareket, II/19, Temmuz 1967.

“Okullarımızda Din ve Ahlâk Eğitimi”, İslam Medeniyeti, 1/1, Ağustos 1967.

“Para ve Yahudi”, Hareket, II/20, Ağustos 1967.

“İnsanlar ve Yahudiler”, Hareket, II/21, Eylül 1967.

"Anadolu'yu Gördüm" (Hikâye), Hareket, II/22, Ekim 1967.

"Masonlara Kırk Soru", Hareket, II/23, Kasım 1967.

"İlkokullarda Ahlâk Eğitimi", İslam Medeniyeti, I/4, Kasım 1967.

1968

"İradenin Davası", Hareket, III/25, Ocak 1968.

"Üniversite", Hareket, III/25, Ocak 1968.

"Ne İçin Sosyalizm", Hareket, III/26, Şubat 1968.

"Hüseyin Avni Ulaş'ı Düşünürken", Hareket, III/26. Şubat 1968.

"İslâm ve İnsan", Hareket, III/27, Mart 1968.

"Din Görevi", Hareket, III/28, Nisan 1968.

"Metafizik", Hareket, III/28, Nisan 1968.

"Aşk ve Metafizik", Hareket, III/28, Nisan 1968.

"Din Terbiyesi", Hareket, III/29, Mayıs 1968.

"Amerikan Vahşeti", Hareket, III/30, Haziran 1968.

"Üniversite Olayları", Hareket, III/30, Haziran 1968.

"Anadolu Kültürü ve Sosyalizm", Hareket, III/31, Temmuz 1968.

"Türk Milliyetçiliği ve Komünizm", Hareket, III/32, Ağustos 1968.

"Millî Eğitim ve Muhtar Üniversite", Hareket, III/32, Ağustos 1968.

"Milliyetçilik Muamması", Hareket, III/33, Eylül 1968.

"Müslümanlık", Hareket, III/34, Ekim 1968.

"İslâm Dünyasının Uyanışı", Hareket, III/35, Kasım 1968.

"Mevlana'da Vahdet-i Vücut", Hareket, III/35, Kasım 1968.

“İslâm Ahlâkının Esasları”, Hareket, III/36, Aralık 1968.

1969

“Hareket’in Otuz Yılı”, Hareket, IV/37, Ocak 1969.

“Kurtuluşa Doğru”, Hareket, IV/38, Şubat 1969 (“Hareket” imzasıyla)

“Düşünen İnsan ve İslâm”, Hareket, IV/38, Şubat 1969.

“İslâm’ın Yolu”, Hareket, IV/39, Mart 1969.

“Kin ile Din Birleşmez”, Hareket, IV/39, Mart 1969.

“Demokrasi ve İnsan”, Hareket, IV/40, Nisan 1969.

“Hüseyin Avni”, Hareket, IV/40, Nisan 1969.

“Remzi Oguz’u Anarken”, Hareket, IV/40, Nisan 1969.

“Türk İslâm Harikası”, Hareket, IV/41, Mayıs 1969; Yağmur, sy. 7, 18 Haziran 1969.

“Asrın Iztırabı”, Hareket, IV/42, Haziran 1969.

“Yıkılış”, Hareket, IV/43, Temmuz 1969.

“Demokraside Ferdî İrade”, Hareket, IV/43, Temmuz 1969.

“Ruh Terbiyesi”, Hareket, IV/44, Ağustos 1969.

“Hayatın Kıymeti”, Hareket, IV/45, Eylül 1969.

“Mukaddes Azap”, Hareket, IV/46, Ekim 1969.

“İsyan Ahlâkı”, Hareket, IV/47, Kasım 1969.

“Akif’te Sanat ve Cemiyet”, Hareket, IV/48, Aralık 1969.

1970

“Vatan İhaneti”, Hareket, V/49, Ocak 1970.

“İslâm’da Tasavvuf”, Hareket, V/51, Mart 1970.

“Millet Maarifi”, Hareket, V/52, Nisan 1970.

“Bizi Yaşatan Kuvvet”, Hareket, V/53, Mayıs 1970.

“Bahtiyar Belde”, Hareket, V/54, Haziran 1970.

“Din Eğitimi”, Hareket, V/55, Temmuz 1970.

“Din Eğitiminin Esasları”, Hareket, V/56, Ağustos 1970.

“Toplumda Din Adamının Görevi”, Hareket, V/57, Eylül 1970.

“Kapitalizmin Dünyası”, Hareket, V/58, Ekim 1970.

“Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler”, Hareket, V/59, Kasım 1970.

“Millî Devlet”, Hareket, V/60, Aralık 1970.

“Muhafazakârlık ve İnkılâpçılık”, Hareket V/60, Aralık 1970.

“Meslek Hayatının 50. yılı Münasebetiyle Ali Nihat Tarlan”, Hareket, V/50, Şubat 1970.

1971

“İslâmı Sömüren Siyaset”, Hareket, VI/61-62, Ocak-Şubat 1971.

“Kurtuluşun Yolu”, Hareket, VI/64, Nisan 1971.

“Kuvvet”, Hareket, VI/66, Haziran 1971.

“İnsan”, Hareket, VI/67, Temmuz 1971.

“Ruh Dünyası”, Hareket, VI/68, Ağustos 1971.

“Ruh Kuvveti”, Hareket, VI/69, Eylül 1971.

“Kanun ve Kader”, Hareket, VI/70, Ekim 1971.

“İnsan ve Kâinat”, Hareket, VI/71, Kasım 1971.

“Izdırabın Manası”, Hareket, VI/72, Aralık 1971.

“Tasavvufun Merhaleleri ve Mevlâna”, Tahiru’l-Mevlevî’nin Şerh-i Mesnevi kitabındaki takriz, 1971.

“Önsöz”, Emin Işık’ın Devleti Kuran İrade kitabının Önsöz’ü, 1971.

1972

“Önsöz”, Aziz Lahbabi, İslâm Şahsiyetçiliği, çev. İ. H. Akın (İstanbul, Yağmur Yayınları, 1972) kitabının takrizi.

“Milliyetçiliğimizin Esasları”, Hareket, VII/73, Ocak 1972.

“Hayatın Değeri”, Hareket, VII/74, Şubat 1972.

“Ölüm Sırrı”, Hareket, VII/75-76, Mart-Nisan 1972.

“Aşkın Halleri”, Hareket, VII/77, Mayıs 1972.

“Millî Edebiyat ve Sabahattin Ali”, Hareket, VII/77, Mayıs 1972.

“Sunuş”, Mustafa Kutlu, Sabahattin Ali, İstanbul 1972 (Hareket, VII/77)

“Dostluk”, Hareket, VII/78, Haziran 1972.

“Dua”, Hareket, VI/79, Temmuz 1972.

“Rahmet”, Hareket, VII/80, Ağustos 1972.

“Topçu: Basın Millet Mektebidir”, Akşam, 8 Eylül 1972.

“Basında”, Akşam, 21 Eylül 1972.

“Basının Baskısı”, Akşam, 27 Eylül 1972.

“Toprak ve Demir”, Hareket, VII/82, Ekim 1972.

“Millet Basını”, Akşam, 5 Ekim 1972.

“Üniversite”, Akşam, 12 Ekim 1972.

“Millî Eğitim”, Akşam, 19 Ekim 1972.

“Millet yapısı”, Akşam, 27 Ekim 1972.

“Milliyetçilik”, Akşam, 2 Kasım 1972.

“Aydınların İhaneti”, Akşam, 16 Kasım 1972.

“Millet Şûrası”, Akşam, 23 Kasım 1972.

“Siyasi Partiler”, Akşam, 30 Kasım 1972.

“İnsanlığın Kurtuluşu”, Hareket, VII/83, Kasım 1972.

“Millet ne İstiyor?”, Akşam, 7 Aralık 1972.

“Emeksiz Kazançlar”, Akşam, 14 Aralık 1972.

“İslâm’ın İçteki Düşmanları”, Akşam, 21 Aralık 1972.

“İslâm’ın Hali”, Akşam, 28 Aralık 1972.

1973

"Harp", Hareket, VIII/85-86, Ocak-Şubat 1973.

"Harp Hazırlıkları", Hareket, VIII/87, Mart 1973.

"Harp Sonrası", Hareket, VIII/88, Nisan 1973.

"Kendini Bulmak", Hareket, VIII/90, Haziran 1973.

"Cahit Okurer", Hareket, VIII/91, Temmuz 1973.

"İnsanın Sefaleti", Hareket, VIII/92, Ağustos 1973.

"Türk Maarifi", Hareket, VIII/94, Ekim 1973.

"Manevî Kayıplarımız", Hareket, VIII/95, Kasım 1973.

1974

"Kitap Hakkında", Yasar Nuri Öztürk'ün Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce kitabının takrizi, İstanbul, 1974.

"Mevlana'da âlem ve İnsan", Hareket, IX/97, Ocak 1974.

"Büyük Sanayi", Hareket, IX/100, Nisan 1974.

"Bilmek ve Düşünmek", Hareket, IX/101, Mayıs 1974.

"Zulüm ve Düşman", Hareket, IX/107, Kasım 1974.

"Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu", Hareket, IX/108, Aralık 1974.[51]

3. Mektupları

Burada Topçu'nun, tanınması açısından önemli bir kaynak niteliğinde olan mektupların birkaçını vereceğiz. Mektupların hem orijinal metinlerini, hem de okunuşlarını vereceğiz.

---

[51] Nurettin Topçu'nun makalelerinin listesi, İsmail Kara'nın hazırlamış olduğu "Nurettin Topçu Bibliyografyası-I", (*Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 523-550)'dan hareketle hazırlanmıştır.

Ali Birinci'ye Yazmış Olduğu 30 Ekim 1969 Tarihli Mektup[52]

İstanbul, 30 Ekim 1969

Ali Bey,

Mektubunuzu alalı aylar geçti. İç dünyanızı açan ifadeniz beni duygulandırdı. Üzerinde sıcak bir tesir yaptı. Aradan geçen bunca zamanın sonunda kısa da olsa birkaç satırla cevaplandırmak ihtiyacını duydum. Siz bir iç buhran geçiriyorsunuz. Bu, bir nevi samimiyet buhranı, kendi iç dünyasının derinlerine inmek ihtiyacının bizde yarattığı içsel sarsıntıdır. Çocukluk rüyamızdan daha gözlerimizi açarken cemiyet bizi kendi varlığımızın dışına fırlatıyor. Dış dünyanın bize yabancı olan bütün kuvvetlerine esir olarak yaşamaya mahkûm ediyor. Ancak içimizden bazıları dış dünyanın çemberini kırıp kendi içlerine dönmek ve kendi ruhlarının samimiyetinde yaşamak istiyorlar. Buna ahlâki içe dönme kuvvetleri arasındaki bu mücadele buhranı doğuruyor. İşte sizin yaşadığınız ruhi buhran böyle bir samimiyeti arama buhranıdır. Böyle bir "kendi asıl benliğine kavuşma iradesine sahip olanlar,

52 *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 215-216; *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 472.

(II)

başkalarında da samimiyet ararlar. Eşyanın
bile bir iç dünyası varmış gibi her şeyin iç
yapısı ile temasa düşkündürler. Bunların en
ziyade kendilerini buldukları âlem, tabiattır,
en samimi dostlukları tabiatladır. Bu yol
dinin de gerçek yoludur. Hakk dinine değil de
Allah'a götüren yol, tabiat tapınağından
geçmektedir. Esasen din, bizi mutlak kudrete
teslim eden bütün ve tam samimiyettir. "Siz
anlattığınız hallerinizle, gerçek din yolunda
olduğunuza inanabilirsiniz.

Bazı sosyoloji ve psikoloji kitapları tavsiye
etmemi istiyorsunuz. İnkişafınızı psikoloji yönün-
de aramalısınız. Şimdiki durumunuzda roman
ve hikâye sanatının psikolojik cephesini tavsiye
ederim. Dostoyevski ve Çehov'un eserlerini,
iç dünyanızla karşılaştırmalar yaparak okuma-
lısınız. Ruhen existentialisme felsefesi, sizin varlığı-
nızı tastamam aksettirecek aynadır. Lakin Heidegger
ve Max Scheler'in eserleri çok ağırdır, anlaşılması
imkânsızdır. Onlardan birini okumak isterseniz yine
belki Gabriel Marcel'den başlamalısınız. Bunları
okumak için herhalde henüz zamanı gelmemiştir.
Ben bahsettiğiniz eseri henüz hazırlamış değilim.
Selâm ve sevgiler yollarım.

Nurettin Topçu

Ali Bey,

Mektubunuzu alalı aylar geçti. İç dünyanızı açan ifadeniz beni duygulandırdı. Üzerimde sürekli tesir yaptı. Aradan geçen bunca zamanın sonunda kısa da olsa birkaç satırla cevaplandırmak ihtiyacı duydum. Sizler iç buhran geçiriyorsunuz. Bu, bir nevi samimiyet buhranı, kendi için dünyanızın derinliklerine inmek ihtiyacının sizde yarattığı

içsel sarsıntıdır. Çocukluk rüyamızdan daha gözlerimizi açarken cemiyet bizi kendi varlığımızın dışına fırlatıyor. Dış dünyanın bize yabancı olan bütün kuvvetlerine esir olarak, yaşamaya mahkûm ediyor. Ancak içimizden bazıları dış dünyanın çemberini kırıp kendi içlerine dönmek ve kendi ruhlarının samimiyetinde yaşamak istiyorlar. Dışa itilişle içe dönme kuvvetleri arasındaki bu mücadele buhran doğuruyor. İşte sizin yaşattığınız ruhî buhran böyle bir samimiyeti arama buhranıdır. Böyle bir "kendi asıl benliğine kavuşma iradesine sahip olanlar, başkalarında da samimiyet ararlar. Eşyanın bile bir iç dünyası varmış gibi her şeyin içyapısı ile temasa düşkündürler. Bunların en ziyade kendilerini buldukları âlem tabiattır, en samimi dostlukları tabiatladır. Bu yol, dinin de gerçek yoludur. Taklit dinine değil de Allah'a götüren yol, tabiat tapınağından geçmektedir. Esasen din, bizi mutlak kudrete teslim edici bütün ve tam samimiyettir." Siz, anlattığınız hallerinizle, gerçek din yolunda olduğunuza inanabilirsiniz.

Bazı sosyoloji ve psikoloji kitapları tavsiye etmemi istiyorsunuz. İnkişafınızı psikolojik yönünde aramalısınız. Şimdiki durumunuzda roman ve hikâye sanatının psikoloji cephesini tavsiye ederim. Dostoyevski ve Çehov'un eserlerini, iç dünyanızla karşılaştırmalar yaparak okumalısınız. Ruhçu "existentialism" felsefesi, sizin varlığınızı tastamam aksettirecek aynadır. Lakin Martin Heidegger ve Max Scheler'in eserleri çok ağırdır, anlaşılması imkânsızdır. Onlardan birini okumak isterseniz yine belki Gabriel Marschal'den hoşlanırsınız. Bunları okumak için herhalde henüz zamanı gelmemiştir. Ben bahsettiğiniz eseri henüz hazırlamış değilim.

Selam ve sevgiler yollarım.

Nurettin Topçu

Ali Ulvi Kurucu'ya Yazmış Olduğu 9 Nisan 1964 Tarihli Mektup[53]

Pek Muhterem Ali Ulvi Kurucu Beyefendi'ye

Muhterem efendim,

Biz ilahi beldeye, siz vatana mütehassir olarak geçirilen yıllar ömürlerimizi arttıkça artan ıztıraptan bir selam olsun diye şu birkaç satırı sunuyorum: İman ile beraber ümitlerin de artması lazım olduğunu düşünürken, meyûs varlığımızın burada memur olduğu hizmeti bir zerre bile ifa edemeyecek derecede mecalsiz olduğunu his ede ede günler geçirmekteyiz. Perişan duygularla meflûç tasavvurların dünyası olan küremizde bir sada bile bırakmadan sönecek varlığımız, ne kendisini, ne de bizi zerrecik hayatın

53 *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 214; *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 473.

hikmetini anlayamadan şu arza veda ederken bir lahzada büyük hikmetin sırrına ermek zorunda imiş. İşte bu sefil dünyada o bahtiyarlardan olmak emeliyle sürünmekteyiz. Bahtiyar beldeden nur, niyaz ve mağfiret beklemekteyim.

Size sonsuz tahassür, hürmet ve selamlarımı sunarken bizleri de kurtarıcı olmasını dilediğim mübarek bayramınızı tebrik ederim.

İstanbul 9 Nisan 1964

Nurettin Topçu

Ali Ulvi Kurucu'ya Yazmış Olduğu 6 Mart 1967 Tarihli Mektup[54]

Âlem-i İslam'ın medâr-ı iftiharı büyük şair ve mücahid Ali Ulvi Kurucu Beyefendi'ye,

Pek muhterem Beyefendi,

Doktor Hümeyra Hanım hemşehrimiz vasıtasıyla lütfettiğiniz ve naçiz şahsıma sonsuz iltifat bezl eden mektubunuzu aldım. Pek büyük zevkle okudum. Hiçbir eseri gayesine ulaştıramayan varlığımın bedbaht simasına Ravza-i Resulullah'tan ümitler ve nurlar serptiniz. Üstadınız ve üstadımız, bütün İslam dünyasının yirminci asırda "İkbal" ile beraber önderi, mürşidi olan Mehmet Akif merhumun şahane kalemiyle anlattığı, Necid çöllerinden Medine'ye gelerek Merkâd-ı Resulullah'a kapanıp (ruhunu) teslim eden Sudanlının hayali ruhumu doldururken, bu kadar güzel bir ölümden evvel, Ruh-u Resullullah'ı şad edecek bir hareket ortaya koyamamış olmanın azabı içinde yaşıyorum.

Civar-ı Resullullah'ta bulunan sizlerden dua, Allah'tan inayet beklemekteyim. Şu anda üstat Celaleddin Efendi Hocamızın vefatı buradaki Müslüman gençliğimizi dilhun

[54] *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 474.

ve perişan bıraktı. Sizin Ruh-ı Akif'i şâd eyleyen pek değerli şiirleriniz "Yeni İstiklal" sütununda okurken üstadın böyle zaman zaman dünyamızı ziyarete gelmiş olduğu tasavvurundan kendimi alamıyorum. İnşallah bu himmetlerinizle önderlik edeceğiniz (şiirimizi) şiir sanatı diye yuvarlandığı girdaptan bir gün kurtaracaksınız. İstikbal muhakkak imanımızındır.

Iyd-i Saîd-i Fıtrınızı tebrik eder, size ve belde-i mübarekede muvattın bilcümle vatandaşlarımıza gıyabi hürmetlerimi takdim ederim.

İstanbul, 6 Mart 1967

Nurettin Topçu

İhsan Emici'ye Yazmış Olduğu 3 Aralık 1964 Tarihli Metup[55]

İhsan Emci'ye gönderdiği kartpostal. Kartpostalın arkasında Sultan Ahmet Cami resmi var.

[55] *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 475.

İhsan Bey,

Mektubunuzu aldım. Milliyetçilik anlayışımızın tek bir tarife irca edilerek çeşitli milliyetçiler arasındaki anlayış farkının ortadan kaldırılması mümkün ve ilmi değildir. Milliyetçilik anlayışı, bire irca olunamaz. Bunun sebebi, milleti meydana getiren maddi ve ruhî çeşitli unsurlardan her birine verilen önemin milletlere göre değişik olmasıdır. Düşünürlerin milliyetçilik anlayışları arasındaki zaruri başkalığı doğuran da budur. Irk unsuruna önem veren ırkçı olur, kültür ve ahlâka önem veren maneviyatçı olur. Tarif ise, bu unsurların hepsini içerisine alır, umumidir. Ben "Sosyoloji" kitabımda Renan'ın tarifini aldım. Lakin milliyetçilik anlayışım bütün yazılarımda, bâhusus "Yarınki Türkiye" adlı kitabımın bütünü içinde aranmalıdır. Tek bir yazıya inhisar ettirilemediğinden böyle bir tanesini size sunmak maalesef mümkün olmayacak. Sizden bilhassa ricam, sosyolog imişler gibi her biri kendine göre milliyetçiliğin mümessili kesilen ve şu münevver denen sözde ilim ve fikir adamlarımızın isim ve yazılarının yanına, benim fikir ve yazılarımdan hiçbirinin koyulmamasıdır.

Bu ilim adamlarımızın yanına yazılmaktan beni mazur görmenizi rica eder, gözlerinizden öperim.

İstanbul, 3 Aralık 1964

Nurettin Topçu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHLÂKI, ŞAHSİYETİ ve DÜŞÜNCELERİ

1. Ahlâkı ve Şahsiyeti

"İki büyük âlem beni kendine hayran bırakıyor: Üstümdeki yıldızlı kâinat ve içimdeki vicdan."

Hocanın şahsiyetine bu duyguları hâkimdi.

Nurettin Topçu'yu tanıyanların ve onunla birlikte olanların anlattıklarından hareketle Hoca'nın ahlâk ve şahsiyeti hakkında şunları söyleyebiliriz:

Topçu'nun zeki ve aynı zamanda da daha küçük yaştan itibaren okuyan birisi olduğunu arkadaşı Mehmet Sırrı Tüzeer şu şekilde ifade etmektedir; "Nurettin Topçu'yu Reşit Paşa Numûne Mektebi'nde tanıdım. Üçüncü sınıfta idik. Aynı sırada otururduk. Altıncı sınıfa kadar beraber okuduk. Biz kitap açmazdık onun elinden kitap düşmezdi. Mektebi birincilikle bitirdi. Kimseye sokulmazdı, benden başka arkadaşı yoktu. Çocukluğundan itibaren az gülen, ciddi tavırlı biri idi." [56]

Tabiata, tabiatın bir parçası olan insana, şu muazzam kâinata, ondaki düzen ve hikmete âşık olan Nurettin Top-

---

[56] Kutlu, Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s.111-112.

çu, dünyayı, insanları ve olup biten her şeyi düşüncesiyle takip ederek hükümler çıkaran, sonunda bir hikmete varan bir kişiydi.

Dostlarından Fatih Gökdağ onu şu şekilde tasvir etmektedir: "Hoca'ya mütefekkir, dava insanı, ideal ve ahlâk insanı denebilir. Ancak bence o bir âşıktı; bir aşk insanıydı. Düşünmeye âşıktı, davasına âşıktı, milletine âşıktı, her şeyden önce yaradanına âşıktı. Bu aşkının tek kaynağı inancı ve yaşadığı ıstıraptı. Yazdığı her satırda bu ızdırabın feryadını duymak mümkündür... Aşk Allah'la insan arasında tek ve gerçek ilişkidir. Allah'la insan arasında en kısa yol budur. Ama aşkı ve ıstırabı ne doğurabilirdi? Bu bir vatan idealinden, bir millet sevdasından, bir hak savaşından, bu bir düşünen kalpten doğabilirdi. O kendini millet ıstırabıyla yoğurmuş, milletini Allah'la kendi arasında basamak yapmış âşıkların bulunduğu bir dünya istiyordu."[57]

Nurettin Topçu, bir köşeye çekilip sadece düşündüklerini yazan bir kişi değildi. Aynı zamanda doğru bildiklerini gerçekleştirmek için uğraşan, eylemini söylemine uygun düşürmeye çalışan biriydi. Nerede olursa olsun kendine düşen görevleri hakkıyla yapmaya gayret ederdi. Şiddet ve dayatmalara karşıydı. Çünkü o, batı metotlarıyla yetişmiş hür düşünceli bir entelektüeldi.

Üstün bir zekâ, derin bir dinî hayat, sağlam bir iman ve dervişane bir tevazu sahibiydi. İster giyim kuşamda, isterse de dinî hayatta olsun gösterişin her türlüsüne karşıydı ve her konuda mütavaziydi. Vefasızlığa, riyakârlığa ve duygusuzluğa asla tahammül göstermezdi. Mütevazılığı dolayısıyla hakkıyla kazanmış olduğu doçentlik ünvanını

---

57 Fatih Gökdağ, "Mana Adamı Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 194.

bile kullanmazdı. Kartvizitlerine sadece “felsefe muallimi” ifadesini yazardı.

Aynen Mehmet Akif gibi, tam bir dava adamı idi. Hayatını Anadolu’nun ve Türk çocuklarının kurtuluşu yolunda harcamıştı. Düşüncelerinin ve ideallerinin adamı bir idealistti. Doğru bildiğini söylemekten çekinmezdi. Bu özelliği dolayısıyladır ki, hiçbir yerde barınamamış, kurmuş olduğu cemiyetlerden bile dışlanmış, hayatının son dönemlerini terkedilmiş olarak yaşamak durumunda kalmıştır.[58]

Ağabeyi Hayrettin Topçu ise onun şahsiyetini şöyle ifade eder: “Verdiği karardan kolay kolay dönmezdi. İradesi sağlamdı. İbadetini gizli yapmaya gayret ederdi. Eşyaya kıymet vermezdi. Zoraki elbise alır, zoraki yeni ayakkabı giyerdi.”“[59]

Dostluğuna ve samimiyetine tamamıyla inanmadığı, kendine göre imtihandan geçmemiş bir kimsenin ikramını yadırganacak bir heyecan ve sertlikle reddederdi. Çünkü bu tür ikramlar onu ürpertir, kendisini minnet altında hisseder ve tarafsız tenkit serbestliğinin zedelenmiş olmasından korkardı.

Çok ince ve nezih bir yaradılışı vardı. Bazen herhangi bir dostuna aylarca uğramadığı olurdu. Ancak arkadaşlarının ve dostlarının kendisine ihtiyaçları olduğunu hissettiğinde, paylaşılacak acıları olduğunu öğrendiğinde ise ziyaretlerinin arkası kesilmezdi. Hiçbir ziyareti karşılıksız bırakmaz, kendisine gönderilmiş olan bir mektubun ve tebrikin cevabını ihmal etmez, randevularına geç gitmezdi.

---

58 Topaloğlu, “Gönlümün Dilinden”, s. 144-146; Konukman, “Nurettin Topçu Hoca’mızın Ardından”, s. 163-167.

59 Kutlu, “Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi”, s. 120.

Öğretmenlik mesleğine aşkla bağlı idi. Mesleğini Peygamber mesleği olarak kabul ederdi ve derslerini ibadet vecdi içinde verirdi. Sınıfta ders verişi, namaz içinde sure okuyan bir imamın haline benzerdi. Ders anlatırken adeta mistik bir hayat yaşıyor, ibadet ediyor gibiydi. Sevdikleri ve öğrencileriyle konuşurken ibadet yapıyormuş gibi bir vecd içinde coşar, söyleyenle dinleyenlerin ruhları, birbiri ile adeta kucaklaşırdı. Hasta yatağında yatarken "kırk sene öğretmenlik yaptım, mabede nasıl girdimse sınıfa da öyle girdim." demek suretiyle bu özelliğini ifade etmiştir.[60]

Topçu, hayatı boyunca sadelikten yana tavır almıştır. Dış görünüşü itibariyle mütevazı ve kanaatkâr bir yapıya sahip olan Topçu, kendi iç âleminde başı dik, ruhu isyana hazır, maddi ve manevi her türlü tazyike kafa tutmağa kararlı, inancı ile idealine bütün varlığını adamış, yolunu tayin etmiş insanların kararlılığı içinde doğru bildiği hedefe fütursuzca yürürüyen, zenginliğe ve gösterişe önem vermeyen, hareketlerini kalbiyle ve aklıyla yönlendiren bir ideal ve hareket adamıydı.[61]

2. Anahatlarıyla Düşünce Dünyası

Nurettin Topçu'nun fikir ve düşünce dünyası deyince zengin bir dünya ile karşılaşıyoruz: Fertten topluma, devletten millete ve tarihe, ekonomik nizamdan sanata ve dine, hepsinin üstünde ve ahlâka kadar uzanan bir fikir ve felsefe dünyası. Ahlâk bütün bu fikirlerinin hem üstünde, hepsinin bir tacı gibidir, hem de hepsinin temelinde olan bir vakıadır. Çünkü fert ve toplum ahlâki varlıklardır. Böylece insani hareket ve değer dünyasının

---

60 Işık, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", s. 174.

61 Lütfü Bornovalı, "Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 171-172.

her basamağında bulunan ahlâkın kendisi ise, Nurettin Topçu'ya göre bir "isyan iradesi"dir.[62]

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yaşamış olan Topçu, Mehmet Akif'in medeniyet telakkisini anlamış ve ilmini almak için Akif'in Asım'ı niçin Batı'ya göndermiş olduğunu idrak etmişti. Bunun bir göstergesi olarak Türkiye'deki öğrenimini tamamladıktan sonra, o zamanki Batı düşüncesinin kalbi olan Fransa'ya gitmiş, Batı düşüncesini çok iyi tetkik etmiş, Batılılaşma peşindeki Türkiye'nin tek taraflı Batı anlayışının yanlışlığını gözlemlemişti. Pozitivist ve maddeci Batı'nın dışında ruhçu ve maneviyatçı bir Batı da vardır. Ailesi ve yetiştiği sosyo-kültürel çevre dolayısıyla geleneksel değerleri tanıyan, ayrıca Batı'yı çok iyi tahlil eden ve gözlemleyen Topçu, geleceğin Türkiyesi için sağlıklı bir Türk Düşüncesi geliştirmiştir.

Nurettin Topçu, bazı fikir tarihçileri tarafından Anadolucu akım[63] içinde değerlendirilmektedir. Fakat bunun tamamen doğru ve geçerli bir değerlendirme olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü Nurettin Topçu ile Anadolucu akımın mensupları arasında çeşitli farkların olduğu görülmektedir. Hatta o, ilk dönem Anadolucularını çeşitli açılardan eleştirmektedir. Onların, hak ve hakikat yolunda olmalarına rağmen Osmanlıları millî tarihin dışında bıraktıklarını

---

62 Mustafa Kök, "Nurettin Topçu ve Rönesansımız", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 103.

63 I. Dünya Savaşının son yıllarında II. Merutiyet yıllarındaki Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Turancılık ideolojilerinin soyut yapısına tepki olarak ortaya çıkan ve Anadolu'yu esas alan bir görüştür. Anadolu'yu Türk kültürünün esas kaynağı olarak alan bu görüşün temsilcileri; Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık vb.leridir. Bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları 1979, s.470-480.

ve Osmanlıları ayakta tutan İslâm ruhuna değer vermediklerini, onu aramadıklarını ifade etmektedir.[64] Onun Anadoluculuk tasavvuru, Mevlana'nın pergel metaforuna benzemektedir. Sağ ayağı sürekli Anadolu'nun bağrında sabit, öbür ayağı ile dünyayı dolaşan, ilmi araştırmalar yapan, dünyada olup-biten fikrî akımları hesaba katan, Batı'dan aldığı pozitivist felsefeye manevi ruh üfleyen ve bu zıtların harmanlanmasından bir senteze ulaşan bir anlayıştır.

Topçu sevdalısı olduğu medeniyet projesinin şantiyesini Anadolu'da kurmak ister. Bu projede görev alacak insanların niteliklerini ve yapacakları işleri, ideal kavramlar halinde sıralar. O'na göre "Yarınki Türkiye'nin kurucuları, yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lakin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır. Bu ruh amelesinin ilk ve esaslı işi, insan yetiştirmektir." Anadolu insanının eğitim ve kültür seviyesi yükseltilmeden, bu insanlar yoksulluk çemberinden kurtarılmadan bu topraklar üzerinde istikrarı ve huzuru yakalamak, sağlamak ve sürdürmek mümkün değildir.[65]

Dolayısıyla da her ne kadar Topçu'nun Anadolu'da kaynaşıp bütünleşerek kendimize ait bir yapı oluştuğunu kabul etmesinden dolayı Anadolucu grup içinde olduğu söylenebilirse de, Anadolu Türkleri'nin Oğuz soyuna mensup olduğunu ve diğer Türkler ile akraba olduğunu ifade etmesiyle Türkçülere, İslâmiyet'i bir hakikat olarak daima dikkate alması ve Türk düşüncesinin İslâmî bir

---

64 Bkz. Nurettin Topçu, "Ziyaeddin Fahri Fndıkoğlu", *Hareket Dergisi*, sy. 108 (Aralık 1974), s. 3.

65 Nazif Öztürk, "Nurettin Topçu: Anadolu Yollarında", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 393.

muhtevadan hareket etmesi gerektiğini ortaya koymasıyla İslâmcılara yaklaşması sonucu Anadolululardan ayrılmaktadır.[66] Burada onun klasik manada herhangi bir grubun temsilcisi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Nurettin Topçu'yu belirli bir fikir akımı içerisinde değerlendirmek yerine, kendine has bir düşünce sistemi olan, değişik akımlardan etkilenmiş bağımsız bir düşünür olarak kabul etmek daha isabetli görünmektedir.

Tasavvuf

Topçu'nun düşüncelerinin başlıca boyutlarından biri, Blondel, Bergson ve Massignon'un yorumlarıyla değerlendirdiği ve esas olarak Abdülaziz Bekkine, Hallacı Mansur, Yunus Emre ve Mevlâna tefsiri etrafında şekillenmiş olan tasavvufî birikimidir.

Topçu, Hz. Muhammed'in samimi tarikatının adı olduğunu belirttiği[67] tasavvufu bir kalp eğitimi olarak görmektedir. Ona göre tasavvuf, dinde dogmatizmi reddeden felsefi bir tutumdur. Dini aktif bir güç ve bir hareket haline getiren şeydir. Ayrıca tasavvuf, İslam'ın ahlâki özünü mistik tecrübenin konusu yapan derin bir felsefi yaşayıştır.[68]

Bunlara ilaveten Topçu tasavvufu şu şekilde de ifade etmektedir: "Hakikatte o, insan ilmidir. Âlemden sıyrılarak kendi ruhuna çevrilen insanın içsel hayat denemesi ve Allah yolundaki atletizmidir. Tasavvuf insan hakikatlerinin kapısıdır. Kur'an-ı anlayan ve gerçek imanın yolu

---

66 Krş. Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 10; amlf., "Nurettin Topçu'nun Fikir Dünyası", s. 88.

67 Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 74.

68 Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 156; amlf., *Yarınki Türkiye*, s. 65.

olarak onu bizzat yaşayanlar mutasavvıflardır. İslam'ın uyanış çağı, bilhassa makinenin insan ruhunu boğduğu asrımızda eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun ahlâk dünyamızda zaferi ile açılacaktır."[69]

Bir başka yerde ise tasavvufun, bir ahlâki temizlenme yolu olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu temizlenme işi, insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa atlayışıdır, fenadan bekaya sıçrayışıdır.[70]

Ona göre mistik hayat dinin kaynağı iken, mistik deneme, dine ulaştırıcı bir denemedir. Peygamber'in vahyi mistik olaydır. Miraç olayında en yüksek mertebesini bulan mistik birleşme, dinin hem temelinde, hem de tepesinde bulunmaktadır. En büyük mistikler, peygamberler ile velilerdir. Mistikler vicdan âleminin inkılâpçıları ve ahlâk hayatının insanüstü varlıklarıdırlar.[71]

Topçu, tasavvufi birikimi hem teorik düzeyde kavrayan hem de deneyim düzeyinde yaşayan ender insanlardandır. Robert Kolej'deki tarih öğretmenliği sırasında öğrencisi olmuş olan ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kültür bakanı olan ve tasavvufla ilgili çalışmaları da bulunan Talat Sait Halman anılarında şunları aktarmaktadır: "Arada bir ders sırasında Nurettin Topçu'nun bir çağrışımla elektriklenerek nefis bir konuşma yaptığı olurdu. Bunlardan bir tanesi belleğimde yerleşip kalmıştı. Kanuni

69 Nurettin Topçu, *İslam ve İnsan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 55.

70 Topçu, *İslam ve İnsan*, s. 134.

71 Nurettin Topçu, *İradenin Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 67, 68.

çağında Sünni-Şii gerginliklerinden söz ederken ansızın tasavvufu anlatmaya başlamış, manevi derinliği ve lirik üslubu ile beni büyüleyen bir 'takrir' vermişti. Sonraki 55 yılımda, birkaç yabancı uzmandan (Prof. Annemarie Schimmel, Prof. Peter Chelkowski, Prof. Seyyid Hüseyin Nasr, Prof. Hamid Dabashi gibi dünya çapında otoritelerden) dinlediğim tasavvuf konuşmaları Topçu'nun düzeyindeydi ancak."[72]

Tasavvuf konuşmalarındaki teorik birikimin yanı sıra onu yakından tanıyanlar, oybirliği etmişçesine, bunu psikolojik bir deneyim ve ahlâki bir hayat olarak da tecrübe ettiğini vurgulamışlardır. Örneğin, Mehmet Kaplan, Topçu için "çağdaş bir mistik" derken bu oybirliğini özetlemiş olmaktadır: "Ben onda Yunus Emre'nin çağın felsefesi ile yoğrulmuş büyük bir temsilcisini buldum."[73]

Son olarak, Topçu'nun sosyalizmiyle tasavvuf ahlâkı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Tasavvufun araçsal rasyonalite karşıtı tutumu, Topçu'nun sosyalist görüşlerine ve ahlâkına yansımıştır. Topçu, bu nedenle hayatın cevherini ruhî ve ahlâki değerlerde aramış ve yine tam da bu ahlâkın merhamet, sorumluluk ve hizmet ilkelerini takiben Boğaziçi'ndeki yalılarda oturan fabrikatörlerin gecekondulara, işçilerin ise yalılara yerleştirilmesinin adaletin gereği olduğunu söylemiştir.[74] Dolayısıyla Topçu'nun sosyalizmi, pozitivist anlamda bilimsel (Marxist) bir sosyalizmden ziyade, "etik bir seçim olarak sosyalizm" görüşüne daha uygun olan ahlâkçı bir sosyalizmdir ve diğer bü-

---

72 Talat Sait Halman, "Gerçek Öğretmen, *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 386.

73 Mehmet Kaplan, "Çağdaş Bir Mistik: Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 140.

74 Topaloğlu, "Gönlümün Dilinden", s. 146.

tün sistemlerden daha fazla komünizm karşıtıdır. Ahlâk nizamını esas alan ve buna dayalı ekonomik paylaşımı gözeten bir ruhçu sosyalizmdir. Bekir Topaloğlu'na göre, "din adamlarıyla ve bir de zenginlerle hocanın arası iyi değildi. Bu yüzden tenkide hatta ta'ne uğruyordu. (...) İşte Nurettin Topçu, dertsiz-davasız, cahil ve mutaassıp, devamlı cehenneme gönderen, fakire üstten bakıp zengine yaranmaya çalışan, kalbi boş, lafı kalabalık, menfaatine düşkün din adamlarını sevmiyordu. (...) Zenginliğe, debdebeye karşı tab'ından gelen bir nefreti vardı. Dünya malını kalp yolunu kesen, Allah'a ulaşmaktan alıkoyan bir mürai telâkki ediyordu (...) rahmetli hocanın sosyalizmi, fakirlere karşı kalbinde duyduğu aşırı merhametin bir tecellisi, yoksulluğu gidermenin bir reçetesiydi. İçtimai adaleti gerçekleştirmeyi hedef ediniyordu."[75] Bu bağlamda, Topçu'nun İslâm sosyalizmi, toplumsal adaleti gerçekleştirmeyi öncelikli bir hedef olarak ortaya koymasıyla, ulusal kalkınmayı hızlı sanayileşme ile çözmeyi hedefleyen ve milliyetçi gelişme ideolojilerine evrilen İslâm sosyalizmi uygulamalarından farklıdır. Çünkü kaynağında ahlâkın belirleyici olduğu bu etik sosyalizmin hedefleri, hızlı kalkınma gibi araçsal bazı toplumsal amaçlarla sınırlandırılmaz ve milliyetçilik gibi dar toplumsal ideolojilerin hizmetine rahatlıkla sevk edilemeyecek derecede geniş bir açılımı temsil eder. Zira Topçu'nun ahlâk felsefesinin ana teması, ahlâki bir olgunun araçsallaştırmasına ve daha teknik bir anlamda araçsal rasyonaliteye karşı muhalefet ve insanlığa doğru evrensel bir yönelmedir.

Davasının "İslam ahlâkına dayanan bir cemiyet

---

75 Topaloğlu, "Gönlümün Dilinden", s. 145-146. Nurettin Topçu'nun Tasavvufi düşüncesi hakkında bilgi için bk. Kara, "Nurettin Topçu'nun Tasavvufi Düşüncesi", s. 24-54.

düzeni kurmak"[76] olduğunu söyleyen Nurettin Topçu, sosyalizm düşüncesini tercih etmesinin ve benimsemesinin nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Biz ne için sosyalizm davasına bağlanıyormuşuz; işte sebepleri: Otuz milyonluk bir milletin emeğinin, kırk bin yahudinin midesine esaretten kurtarılması için. Bin yıllık Müslüman-Türk kültürünün, batılı uşakların okullarının eşiğinde kurban edilmekten kurtarılması için... Komünizm ile masonluk gibi yabancı ideolojilerden Müslüman Türk'ün ruhunu korumak için... Yokluk ve çaresizlik içinde boğuşmaya mahkum olan köylü ile şehirlinin dertleriyle kalplerini birleştirmek için... İkbal hırslarıyla yanıp da yoksulları göremeyen kör gönüllerin gafletinden halkı uyandırmak için... Nihayet her varlığı kendi nefsi için tasarlayan kemirici egoizmden ruhları kurtararak onlarda Allah'a ulaştıracak merhameti canlandırmak için..."[77]

Ahlâk

Topçu'ya göre ahlâk, insan hareketlerinin metafiziğidir. Dolayısıyla prensipleri ister dine isterse de başka bir şeye dayansın her ahlâk, bir kıymetler sistemine bağlı olup metafizik karakterini de buradan elde eder. Zira hiçbir ahlâk tamamen deneyler tarafından ortaya çıkarılmış değildir. Ahlâk, aynı zamanda dinî olgunluktur; hayvanî hayattan insanî hayata yükseliştir. İlke ve prensipleri dinî kurallara dayanır.[78]

---

[76] Nurettin Topçu, *Ahlâk Nizamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 174.

[77] Topçu, *Ahlâk Nizamı*, s. 169-173.

[78] Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Hareket Yayınları, İstanbul 1970, s. 49; amlf., "İslâm Ahlâkının Esasları", *Hareket Dergisi*, sy. 36 (Aralık 1968), s. 8; amlf., *İslâm ve İnsan*, Hareket Yayınları, İstanbul 1969, s. 53-54.

İslâm dininin özü ve esası ahlâktır. Müslüman olmak aynı zamanda İslâm ahlâkına sahip olmaktır, onu kendi hayatında yaşatmaktır. İslâm ahlâkının sabır, şükür, af, adalet, eşitlik gibi birçok prensibinin olmasına rağmen gerçekte onun üç temel esası vardır: Hürmet, merhamet ve hizmet.

Hürmet; Allah korkusu, insanın yaptıklarının hesabını vereceğinin bilincinde olması yani her zaman kendisini "mahkeme-i kübra"da hissetmesidir. İnsan bir harekette bulunurken bu bilinçte olmalıdır. Hürmetin bütün varlıklara gösterilmesi gerekir. Bu öyle bir cevherdir ki, istesek de istemesek de gerektiği yerde mutlaka ortaya çıkar. Her halükarda insan onun varlığını hissetmekten kendisini alıkoyamaz.[79] Hürmeti bu şekilde ortaya koyan Topçu, Allah'a, Kur'an'a, insana, ilme ve hayata hürmet edilmesi gerektiğini belirtmektedir.[80]

İslâm ahlâkının dayandığı ikinci prensip merhamettir. Merhamet; her şeyin, her varlığın ve özellikle her insan ruhunun nefsimizden ziyade sevilmesidir Bu duygu, hürmetin insanın benliğinden taşarak âleme yayılması sonucu meydana gelir. Merhamet Müslüman'ın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir.[81] Ancak merhamet zayıfa, fakire ve sefile acıma duygusu değildir, ondan farlıdır. Çünkü merhamet, kâinattaki bütün varlıklara küllî olarak uzanamayışın, bütün kötülükleri ortadan kaldıramayışın, sefaletleri kemale ulaştıramayışın insanda oluşturduğu bir duygudur. Yine merhamet, acıyı ortadan kaldırmak ve

---

79 Nurettin Topçu, "İslâm Ahlâkı", *Hareket Dergisi*, sy. 15 (Mart 1967), s. 16-17; amlf., *İslâm ve İnsan*, s. 56-57.

80 Topçu, *İslâm ve İnsan*, s. 57-59; Topçu, "İslâm'ın Yolu" *Hareket Dergisi*, sy. 39 (Mart 1969), s. 11-12.

81 48 Fetih /29.

onun yerine sevinç ve iyiliği koymaya yönelik olan bir iyilik duygusudur.[82]

İslam ahlâkının üçüncü prensibi olarak hizmeti kabul eder. Topçu'da hizmet; ruh olarak kendi nefsinden taşıp başka insanlara yayılmak suretiyle Allah'ı aramaktır. Bu da insanların özellikle de Müslümanların bütün hareketlerinin hedefinin Allah'a ulaşmak olduğunu göstermektedir. Merhamet duygusunun varlıklara çevrilen bir hareket halini alması sonucu oluşan hizmet, aynı zamanda insanın benliğindeki aydınlığı çevresine yaymasıdır. Kısacası ferdin kendisinde bulunan hem maddi ve hem de manevi özelliklerden diğer insanları faydalandırmasıdır. İnsanlar ruh selametine ancak ibadetten ayrılmayan hizmet vasıtasıyla ulaşabilirler. Hürmet prensibinde olduğu gibi burada da kullara hizmeti Allah'a hizmet mesabesinde görmektedir. Zira insan ancak kullara hizmet sayesinde Allah'a yaranabilir. Bu yüzden de müminin bütün hayatı halka hizmet hayatı olmalıdır. Hizmet anlayışını İslâmiyet'te sembolleştiren müessese ise zekâttır.[83]

İsyan Ahlâkı

Nurettin Topçu'nun düşünce sisteminin önemli boyutlarından birisi de isyan ahlâkıdır. O "isyan" kelimesiyle nizam yıkıcı ihtilal ve anarşiyi değil, iradenin kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyerek başkaldırmasını kastetmektedir. İsyan, hem tabii, hem de sosyal determinizme karşı bir savaştır. İsyan, iradenin mükemmelliğe giden yolda önünü kesen her engele karşı çıkmasıdır. Bir başka

---

[82] Topçu, *Var Olmak*, s. 29, 30, 45; amlf., "İslâm Ahlâkı", s. 18; amlf., "İslâm'ın Yolu", s. 12-13; amlf., *İslâm ve İnsan*, s. 59-61.

[83] Topçu, "İslâm Ahlâkı", s.17; amlf., "İslâm Ahlâkının Esasları", s. 9; amlf., *İslâm ve İnsan*, s.65-66.

ifadeyle isyan, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle her çeşit menfaat ve tutkuya, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk idealidir. Bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: "İsyan, fertte ve onun ihtirasında, kâinatın ve kendisinin hiçliğini ortaya koyan küçümseme; insanın içindeki sonsuzluk iradesinin nefsin sefaletleriyle ihtiraslarına ve bunlardan doğan zulümlere karşı ayaklanmasıdır."[84] İsyan ahlâkı ise, iradenin sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit menfaat ve tutkuya, sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk ideali olmaktadır.[85]

Topçu, iki çeşit isyandan bahsetmektedir: Birincisi, Allahsız ferdiyetçilik anlamında Stirner'in anarşizmi, Rousseau'nun (ö. 1778) toplum kaynaklı her şeyi inkâr eden hasta ferdiyetçiliği ve Schopenhauer'un (ö. 1860) nihilizmde son bulan kötümser iradeciliği; ikincisi ise ferdî iradenin kendi yetersizlik ve eksikliğini tamamlamak için ilâhî iradeye katılması, başka bir ifadeyle, Allah'ın insandaki bir hareketi, O'nun bizzat bize karşı isyanıdır. Bu şekildeki isyanı kendine has varlık ve düşünce görüşüyle İslâmî bir yoruma ve bir mutasavvıfın şahsında (Hallac-ı Mansur) mistik bir temaya büründürmektedir.[86]

Ferdi ve içtimai menfaat ve gayelerden değil, merhamet duygusundan doğan, nefse ve mahkûm edici kuvvetlere karşı olan isyan hareketi bir ahlâk hareketidir. Bununla birlikte, ilahi merhametten değil de, nefsin arzu ve isteklerinden beslenen isyan hareketi ise ahlâki bir hareket değildir.[87]

---

84 Topçu, *İsyan Ahlâkı*, s. 203; amlf., *Kültür ve Medeniyet*, s. 46.
85 Kök, "Önsöz", s. 18.
86 Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 175-204; Kök, "Önsöz", s. 16; amlf., *Nureddin Topçu'da Din Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995, s. 73-88.
87 Topçu, *İslam ve İnsan*, s. 95.

Topçu'ya göre her isyan bir harekettir, ancak her hareket bir isyan olmamaktadır. Çünkü bir hareketin isyan hareketi olabilmesi için kendi içerisinde, başkaldırdığı nizama karşılık, daha üstün bir nizamın iradesini taşıması gerekir. Bundan dolayıdır ki, isyan etmiş olmak için isyan etmek veya kısmi anarşizm isyanın inkârı anlamına geldiği için Rousseau (ö. 1776), Stirner (ö. 1856) ve Schopenhauer (ö. 1860) gerçek anlamda isyancılar değildir. Onlar karşı oldukları ve inkâr ettikleri düzenle birlikte kendilerini de reddetmektedirler.[88]

Nurettin Topçu'nun isyan anlayışında hem bir anarşist, hem de bir uysal vardır. İsyandaki anarşist, bu hareketin her türlü esaretten kurtulmak için vermiş olduğu mücadelede yatmaktadır. İsyandaki uysal ise, esaretten kurtulan iradenin ilahi iradeye teslim olmasıdır. Ortaya koymuş olduğumuz ahlâki hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm, ilahi irade karşısında ise itaat ve uysallık olmaktadır.[89]

Eğitim

Nurettin Topçu, her ne kadar bugünkü anlamda bir pedagog değilse de, kırk yıllık öğretmenlik hayatında edinmiş olduğu tecrübe ve sahip olduğu bilgi birikiminden hareketle eğitimle ilgili Türkiye'nin Maarif Davası isimli müstakil bir eser yazmış ve çeşitli görüşler ortaya koymuştur.

Topçu, Türkiye'deki eğitimin durumu hakkındaki tespitlerinden hareketle bir takım tenkitlerde bulunur. Bu tenkitler, okul öncesi eğitim, ilköğretim, orta öğretim,

---

[88] Topçu, *İsyan Ahlâkı*, s. 195-196; Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, s. 73-81; Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000, s. 113-127.

[89] Topçu, *İradenin Davası*, s. 73-74.

yüksek öğretim, din ve ahlâk öğretimi, okul, öğretmen, öğrenci, sınav, disiplin, nitelik-nicelik ilişkisi, okulda siyaset, yabancı ve özel okullar konularında toplanabilir.[90] Bu tenkitlerinden hareketle Türkiye'deki eğitimin düzeltilmesinin zorunlu olduğu sonucuna varır ve bu noktada bir takım önerilerde bulunur. Ona göre eğitimi düzeltme modeli beş kategoride ele alınabilir. Birinci kategoride maneviyatçı bir eğitim anlayışı, ikinci kategoride okul, üçüncüsünde öğretmen, dördüncüsünde öğrenci ve beşincisinde de irade yer almaktadır.[91] Bunların hepsi tek tek ele alınıp düzeltildiğinde ancak eğitim sistemimiz düzelir.

Topçu'ya göre mektebin unsurları dört tanedir: Ders, talebe, muallim ve dar manada öğretim yeri olan mektep. Bu unsurlar mektebin dört duvarları gibidirler. Bu duvarların her birinin sağlam olması ile mektep ve maarif ayakta durur. Milletin ruhunu hem yapan ve yükselten, hem de alçaltan maariftir. Dolayısıyla maarifin düşmesi ve maarife değer vermemek millet ruhunun yıkılışını hazırlarken, geliştirilmesi ve yüceltilmesi de yükselişini hazırlamaktadır. Maarif hangi yönde ilerlerse millet ruhu da onun arkasından giderek o yönde ilerler.[92]

Sanat

Yurt dışında felsefe, ahlâk, sosyoloji, psikoloji sanat tarihi alanlarında tahsil görmüş olan Nurettin Topçu, felsefenin bir alt dalı olan estetiğe ve dolayısıyla da güzel sanatlar ile edebiyata da ilgi duymuş, bu alanlarda çeşitli yazılar yazmıştır. Topçu, herhangi bir sanat alanıyla fiilen meşgul olmadığı için bir sanatkâr olarak ele alınamaz ise

---

90 Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 75-167.
91 Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo Pedagojik Yapı*, s. 109.
92 Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 27, 100.

de, sanatkâr ruhlu bir insan olduğu söylenebilir. Çünkü o, sanatın her çeşidine karşı canlı bir alaka duyardı.

Sanat konusu üzerinde ciddi olarak durmuş olan Topçu'ya göre sanat, ne hayalgücü için bir fantezidir ne bir oyundur ve ne de dış dünyadan duyumlar alma ve bunlar arasında bir seçim yapabilme kabiliyetidir. Ayrıca sanat, eşyanın insan tarafından görünüşü ve bir hayal gücü hastalığı, bir bilgi sistemi de değildir. Sanat bunlardan başka ve bunların ötesinde bir şeydir. Belki bir ideal, bir dava ve bir iradedir. Kendisi hakikat olmamakla birlikte insanı hakikate ulaştıran bir araçtır. İnsanın kendisini varoluşun bütününde görebilmesi ve kâinatın sayfaları arasında okuyabilmesidir.[93]

Topçu'ya göre hakikat yolculuğunda bir basamak olan sanat, kendisinden daha üst basamakları temsil eden ahlâk ve hayrın yanında anılmalıdır. Sanat insanı, Allah'a yolculukta kendisinden daha ileri durak olan ahlâki yaşayışa da hamlelere hazırlar. Bundan dolayıdır ki sanatın güdük kaldığı devirler, ahlâk için karanlık istikbal hazırlamaktadırlar. Dolayısıyla da sanat ve ahlâk iç içe geçmeli ve birbirleri ile ahenk içinde olmalıdırlar. Zira sanat, ahlâk ve din birbirine bağımlı kültürel unsurlardır.[94]

Topçu din ile sanat arasında özellikle iki açıdan ilişki kurmaktadır. Birincisi kaynakları açısındandır. Din ve sanatın her ikisi de ilahi kaynaklı olup Allah'tan gelmiştir. Estetik ve mistik olmak üzere iki türlü iman vardır.[95] Bi-

---

93 Topçu, *İradenin Davası*, s. 59; Kenan Çağan, "Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 343.

94 Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 85, 131; amlf., *İradenin Davası*, s. 61; Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,* s. 55.

95 Nurettin Topçu'nun iman ve çeşitleri hakkındaki görüşleri için bk. Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi,* s. 49-69.

rincisinden sanat, ikincisinden de din doğmuştur. İradenin Allah'tan ibaret olan sonsuzluğa doğru yolculuğunda, Allah'a yakın bir temaşa durağı olan sanat hayatı, dini imanın eşiğine kadar ilerliyor ve sanat her ileri hamlesinde dinin kucağına atılmak istiyor. Sanat faaliyetinin içinde kaçınılmaz biçimde bir imanın olduğundan bahsetmek suretiyle sanat ile din arasındaki niteliksel benzerliğe dikkat çekmektedir.

Din ile sanat arasındaki ikinci ilişki gayeleri açısındandır. Din ve sanatın gayesi sonsuzluğa, ebediyete ulaşmaktır. İmanın kaynağından doğan sanat iradesi insanı realitenin üstündeki yaratıcı iktidara ulaştırmaktadır.[96] Topçu bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Ebedi yaşayışın, doğuşumuzla bu dünyadan başladığına inanmak lazımdır. Namütenahiliğin fani bir aksi olan varlığımız, aynı zamanda namütenahiden bir cüzdür. Onunla namütenahiye eser vermeliyiz. Bu hakikati derinden sezenler, insanlığın ebedi yaşayışa kavuşmuş kurtarıcıları oldular. Peygamber'in vahyinde, sanatkârın eserinde ebedilik, saltanat kurmuş duruyor. Kur'an, bir hayatın vahiyden doğan eseridir. O Allah'ın eseri olduğu gibi, Mikelanj'ın ebediyete ses veren heykelleri, Beethoven'in ebediyeti çıldırtan senfonileri de Allah'ın eseridirler. Bunlar Allah'a götürücüdürler. Faust gibi bir eser, Goethe'nin ömrünün elli dokuz yılını uğraştırdı. Corot, bir tabiat ve bir ağaç vahyiyle bin bir tablo yaratarak ebediliği kazandı."[97]

Görüldüğü üzere Topçu, sanatı ve sanat eserini meta-

---

96 Topçu, *İradenin Davası*, s. 60; amlf., *Kültür ve Medeniyet*, s. 131-132; Orhan Okay, "Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Ebebiyata Bakışı", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 334-335.

97 Okay, "Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı", s. 334.

fizik ve mistik bir açıdan değerlendirmektedir. İsyan Ahlâkı isimli eserinde ise bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "İmandaki mistiklik dinde ortaya çıktığı kadar, belki de ona bir hazırlık veya çok defa ona ulaşamadığı halde dine doğru bir atılış halinde, sanat hayatının en yüksek şekilleri içerisinde de gözükmektedir."[98]

Nurettin Topçu başka bir eserinde ise sanatı felsefeye yaklaştırmakta ve hadiseler karşısında kendi iç dünyasına çevrilen bir metafizikçi olarak tanımladığı sanatkârı filozofla bir tutmaktadır. Ancak sanatkâr sayıklayan bir filozoftur. İkisi arasındaki en önemli fark, benliğimizdeki kâinatla çarpışmasındaki hikmet ve manayı araştırırken filozofun kâinatı, sanatkârın ise kendisine doğru ilerlediğimiz mukadderatı düşünmesidir. Bu görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Sanatkâr da hadiseler karşısında kendi iç dünyasına çevrilen bir metafizikçidir. O, ruhunun dünya ile çarpışmasını dikkatle takip eder ve içindeki mistik ritmi, hislerin sembollerine bürüyerek bize anlatır. Benliğimizin kâinatla çarpışmasındaki hikmet ve manayı anlatırken filozof kâinatı, sanatkâr benliğimizden kendisine doğru ilerlediği mukadderatı düşünür. Sanatkâr, sayıklayan bir filozoftur. Gerçek sanat, kâinat varlıklarından her hangi bir unsur, kâinattan her hangi bir parça karşısında bile, o parçayı kâinatın bütününe bağlayan evrensel görüşü, ruhun bu evrensel karşılayışı bize anlatacaktır. Filozof gibi sanatkâr da bütünü düşünen adamdır. Parçanın verdiği duyuşlar ciddi ve değerli bir sanat meydana getiremezler... Kâinatın bütün halinde görüşü demek olan metafizik olmaksızın sanat hayatında dahiler ve sanattan, fonksiyonu olan ruhumuzun

---

98 Topçu, *İsyan Ahlâkı*, 1998, s. 149.

selamete kavuşması mefkûresi beklenmemelidir."[99]

Ona göre sanat, kültürün inşa edici unsurlarından biridir ve kültürün diğer yapısal unsurları ile kaçınılmaz bir etkileşim içerisindedir. Kültür millî olduğu için, sanat da bir yönüyle millîdir ve millî olmak durumundadır. Kültürün diğer unsurları gibi sanat da bir toplum olayıdır ve toplumsal değişmeye bağlı olarak değişir. Dolayısıyla da toplumların bütün zamanlara ait sabit bir sanat anlayışından bahsedilemez.[100]

Fransa'daki öğrenimi sırasında sanat tarihi sertifikası da alan Topçu, Türk ve Batı dünyasının sanatları arasında mukayeseler yapmıştır. Bazı alanlarda Türk sanatkârının milletini temsil etmediği düşüncesindedir. Sanatkâr taklitçi değil millî olmalıdır. 1950'li yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi'nde "Kültür ve Teknik" üzerine verdiği bir konferansta sanatın beşeri olmasıyla millî olması arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "Güzel sanatlar da kültürün bir kolunu teşkil ederler. Onlar da millîdir. Sanat, sanatkâr tarafından hür olarak arandığı için, yine sanat içindir, kendisinden başka bir gaye gütmemektedir."[101] Bu ifadeleriyle o, sanatın toplum için mi yoksa sanat için mi olduğu sorusunu cevaplandırmış olmaktadır. Sanat her şeyden önce sanat içindir. Ancak bir milletin ferdi olduğu için o eser kendiliğinden o toplumun bir tarafını aksettirir. Dolayısıyla da sanatkârın ortaya koymuş olduğu eser millî olur. Kendi milletinin duyuşlarını, ızdıraplarını ve ideallerini yansıtmayan sanat eseri başarılı olamaz. Osmanlının son dönemindeki

---

[99] Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, s. 50.

[100] Topçu, Kültür ve Medeniyet, s. 100; Çağan, "Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri", s. 343.

[101] Topçu, Kültür ve Medeniyet, s. 17.

Rönesans ve reform hareketlerinin başarılı olamamasının sebebi millî kültürden ve tarihten uzak olmalarıdır, ithal karakteri taşımalarıdır. Batı kendi romantizmini yaratırken biz ise onları taklit etmekle yetindik. Hâlbuki bütün sahalarda olduğu gibi, güzel sanatlarda da kendi millî kaynaklarımızdan hareket etmemiz gerekirdi.[102]

Topçu geleneksel Türk sanatında mevcut olmayan heykeli Fransa'da tanımıştır. Batı heykel sanatında özellikle Mikel-Anj'ın ismini eserlerinde sık sık tekrarlamaktadır. Heykelle ilgili şöyle söylemektedir: "Heykel insan vücudunun, ihtiraslarının âleminde yaptığı hareketlerin bir anını tespit eden sanattır. Milletimizin hayatında ihtiras sahası bulan hareketler harp hareketleri, dans hareketleri ve ibadet hareketleridir. Sanatkârlarımızın bu üç sahada dehalarına ilham kaynağı aramaları lazımken bu milletin ruhuna yakınlaşan bugüne kadar görülmedi. Mermerde çizilecek vücut ve çehre ise mustarip ve kavruk Anadolu çocuğunun çilekeş çehresi, hastalıklı vücudu olacaktır. Sanat eserlerimizde böyle bir Türk'ün yüzünü hâlâ görmedik."[103]

Nurettin Topçu'nun yazılarında musikî de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu daha ziyade Batı musikîsidir. Ona göre müziği sevmek, dinlemek ve onunla hemhal olmak önemlidir. Çünkü müzik ruhu kirlerden temizleyen bir özelliğe sahiptir. Müzik ile temizlenmeyen ruh dünyanın ve maddenin bütün kirlerine bağlı kalıp bayağılaşır ve kirlenir, uçamaz. Müzik insana sonsuz ve mutlak varlığın sevgisini ve ona doğru yolculuğun istikametini, hatta mutlak ve sonsuz varlıkla bir olmanın imkânını verir. Bütün

---

[102] Topçu, Yarınki Türkiye, s. 102-103, 152-153; Beşir Ayvazoğlu, "Nurettin Topçu'nun Sanat Felsefesi", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1993, s. 113.

[103] Topçu, Ahlâk Nizamı, s. 89.

bunlardan dolayıdır ki, çocukların ve gençlerin eğitiminde musikîye önem verilmelidir. Genç ruhların yetiştirilmesinde ilk yapılması gereken şey, onların musikî ile sık sık ve sürekli olarak temas kurmalarını sağlamaktadır. Zira temizleyici olan musikî, kin ve zaaflarımızı ortadan kaldırır ve yerine sonsuz varlığın sevgisini yerleştirir.[104]

Nurettin Topçu, Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nin büyük amfisinde ilk defa Beethoven'in Beşinci Senfonisi'ni dinlediği zaman büyük bir vecde kapılmıştır. Ayrıca halk musikîsinden mayaları, klasik Türk musikîsinden de Dede Efendi'nin eserlerini beğenirdi. Türk musikîsinin hüznü çok güzel ifade ettiği, fakat bunun dışındaki ruh hallerini veremediği kanaatindeydi.[105]

Musikîmizin nasıl olması gerektiğini Ahlâk Nizamı'nda şu şekilde ifade etmektedir: "Söz sanatlarının en başında şüphesiz ki musikî bulunuyor. Bizim bugünkü musikîmizin, ruhî hayatımızın bütün mıntıkalarında dolaşıcı bir kudret sahibi olmadığı da aşikârdır. O halde, hazır esvap alır gibi bir yerden, yine mahut Garp'ten musikîyi de alıvermeli, değil mi? Bir hamlede otomobille radyoyu aldık, ama musikî alınmıyor. Zira o, ruhun eliyle alınır ve onu ruh ancak kendi derinliklerinden alır. Eşya cinsinden, hariçte bulunur, çarşıda satılır bir meta değildir. Şu halde Şark musikîcileri kadar Garp musikîsi taraftarları da gafildir, mukallittir, ruhsuzluğa hayrandırlar. Şarklı, asırlık meskenetinin, iradesizliğinin mukallidi, garpçı ise yabancı ruhların iradesiz, şahsiyetsiz esiridir. Hakikat şudur ki, memleketin havasında bir felsefi sistem içinde yeni bir aşk, bir irade doğacak. Namütenahiye doğru atılan bu

---

104 Topçu, Kültür ve Medeniyet, s. 128-129.

105 Okay, "Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı", s. 338.

irade hamlesi, namütenahilikle elele verdiği temas noktasında o namütenahiye seslenecek, onu selamlayacak: İşte bu musikîmizin sesi olacaktır.

Bu ses, dâhiden çıkar. Onun hesaplarını yapmaya bizler mezun değiliz. Onun çeşnisini bilen, onu yapandan başkası olamaz. İrademiz yok, dahiler çıkaramıyoruz ve bunun için de musikîmiz, kendi duygularının konusu pek mahirane ve derunî seslerle işlendiği devirlerde bile, bizi namütenahinin yolculuğuna çıkaracak iktidara asla sahip olmamıştır. Ona namütenahinin iradesi konulamamıştır. Musikîmizin bugünkü durumu ise, örneği her şeyden önce yollarımızda görülen zevkimizin pek düşük hizasından elbette ileri gidemezdi. Yarın dehasını musikîye katacak olan sanatkârlarımız, acaba Şark'ın tekniğini mi, yoksa Garp'ın musikî tekniğini mi kabul edecektir? Bunu elbette kendisi bilir. Deha ruh dünyasının zenginliğinden doymayacağına göre, zannımızca her ikisinden unsurlar alacaktır. Yama yapmadan her ikisini, yeni birlik içinde kaynaştıracaktır."[106]

Edebiyat sahasında hem Batı hem de Doğu'dan beğendiği yazar ve şairler vardır. İslam dünyasından Yunus Emre ile haklarında eser yazmış olduğu Mevlana ve Mehmet Akif'i baş tacı etmiştir. Kelime oyunlarına ve kuyumcu işlerine dalan şiiri beğenmediği için Divan Edebiyatı konusunda, aynen Mehmet Akif gibi, olumlu düşünmemektedir. Divan Edebiyatını değerlendirirken Fuzuli'yi hariç tutar.[107] Sanatta maddi hazların ifade

[106] Topçu, Ahlâk Nizamı, s. 86-87.

[107] Divan edebiyatı hakkındaki görüşleri için bk. Topçu, Yarınki Türkiye, s. 101-103; Ayvazoğlu, "Nurettin Topçu'nun Sanat Felsefesi", s. 110-111; Hüseyin Su, "Yarınki Türkiye'nin Öyküleri", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 350-351.

edilmesini kabul etmeyen Topçu, dünya görüşünü tasvip etmemesine rağmen Nedim'i bir şair olarak beğenir. Abdülhak Hamit ve Yahya Kemal'in bazı eserlerinin de iyi olduğu kanaatindedir. Hikâye ve roman dalında ise, Peyami Safa, Ömer Seyfettin ve Sait Faik'in bazı eserlerini beğenir.

Batı edebiyatında ise, Jean Jacque Rousseau, Victor Hugo, Balzac, Dostoyevski, Goethe, Edgar Allan Poe ve Alfred gibi yazarları beğenir, hatta okumaktan zevk duyar.[108]

Topçu, Mehmet Akif ve Hüseyin Avni'de bulduğu yaşayan isyan ahlâkçısı ve hareket adamı modelini Blondel, Bergson ve Massignon'un felsefi görüşlerinden yardım aldıktan sonra felsefi bir senteze kavuşturmuştur.

3. Hareket Dergisi ve Nurettin Topçu

Nurettin Topçu fikrî faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği, Türkiye Milliyetçiler Derneği ve Anadolu Fikir Derneği'nde sürdürmüştür. 1950-1965 yılları arasında İslamcı/milliyetçi çevrelerin en önde gelen siması olan Topçu Milliyetçiler Derneği'nde faaliyetlerine devam ederken hiçte beklenmeyen bir olayla karşılaşır. O döneme kadar milliyetçilerin belli bir iktisadi sistemleri yoktur. Topçu onların iktisadi sistemlerine "sosyalizm" adını verir. Bu olaya derneğin taşra teşkilatlarının tepkisi çok sert olur ve dernek idaresi 1963 yılındaki kongrede Topçu'nun öğrencilerine rakip olan guruba geçer. Nevzat Yalçıntaş Milliyetçiler

---

[108] Okay, "Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı", s. 339.

Derneği'ne genel başkan seçilir. Hatta kongrede bazı delegeler, "biz müslümanız elhamdülillah, sosyalist değiliz" diyerek Hoca'nın yakasına yapışmışlardır.[109]

Hoca'nın konuşmalarında ve yazılarında "sosyalizm" kelimesini kullanması özellikle Aydınlar Ocağı gibi milliyetçi çevrelerle ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun nedeni meselenin yeterince anlaşılmamasına ve o günlerde bu kelimeye duyulan düşmanlığa bağlanabilir. Çünkü Hoca'nın 1950'den itibaren ileri sürmüş olduğu fikirlerde bir değişiklik olmamıştı.[110]

Milliyetçiler Derneği'nin 1963'teki kongresinde meydana gelen olaylar üzerine Topçu, dernekçiliği bırakır ve yakın arkadaşlarıyla birlikte Hareket Dergisi etrafında bir fikir hayatına çekilir. Zaten Nurettin Topçu'nun düşünce dünyası açısından en önemli faaliyeti Fikir ve San'atta Hareket Dergisi 'ni kurup yayınlamasıdır. Topçu, benimsemiş olduğu Hareket (aksiyon) Felsefesi dolayısıyla dergiye bu ismi vermiştir. Hareket Dergisi'ni İzmir'de öğretmen iken çıkarmaya başlamıştır. Dergi, 1952 yılında Ankara'da yayınlanan 7 sayı dışında, İstanbul'da basılmıştır. Fasılalarla 1939-1947, 1947-1949, 1952-1953 ve 1966-1975 yılları arasında yayınlanmış olan Hareket Dergisi, bizzat Topçu'nun isteği üzerine, daha güçlü bir şekilde çıkmak için 1975 yılında çıkan 111. sayı ile yayın hayatına ara vermiştir. Derginin kurucusu Nurettin Topçu'nun vefatı üzerine Hareket Dergisi, Topçu'nun hatırasına adanan 112. Sayı ile

---

109 Konukman, "Nurettin Topçu Hocamızın Ardından", s. 166; Ertan Yülek, "Bir İdeal Adamı, Bir Derviş, Bir Kahin: Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 459.

110 Kutlu, "Suya Hasret", s. 13; amlf., "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", s. 119.

1976 yılında üç aylık olarak tekrar yayına başlamıştır. Bu şekilde 4 sayı çıkabilmiştir. Son olarak 1979 yılında yayınlanmaya başlayan dergi, Mart 1982 yılına kadar üç yıl yayınlandıktan sonra tekrar yayınına ara verilmiştir. Hareket Dergisi'nin yayına ara vermesinden 8 sene sonra yayınevi sanat-edebiyat ağırlıklı Dergâh Dergisi'ni yayınlamaya başlamıştır. (Mart 1990)

İyi yetişmiş ve fikrî kapasitesi yüksek bir kişilik olan Topçu, Hareket Dergisi ile düşünce tarihimiz açısından çok önemli bir başlangıç yapmıştır. Çünkü 1925'ten itibaren, sadece dini düşünce değil, batıcılığı, pozitivizmi ve materyalizmi desteklemeyen fikirleri yayın yoluyla ifade etmek mümkün değildi. Bu açıdan Hareket Dergisi'nin yayın hayatına girmesi fikir tarihimiz açısından gerçek bir dönüm noktası olmuştur. Batıcı bir kültür ihtilalini gerçekleştirmeyi hedefleyen Cumhuriyet Türkiyesi'nde Hareket Dergisi ile mistik ve ruhçu düşüncenin fikrî ve felsefî temellerini araştırmış, batı tarzı eğitimden geçmiş aydın Müslüman tipinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Batıda elde ettiği bilgi ve birikimle insana, insanın içine, manevi hayatına yönelmek gerektiğini ve aradığımız şeyleri kendimizde bulabileceğimizi söyler. Bu dergide kendi açık ismiyle, Nizam Ahmet müstearıyla, Hareket imzasıyla ve Başyazı olarak çeşitli yazılar yazmıştır.[111]

Nurettin Topçu'nun Hareket Dergisi'ndeki yazılarını, muhtevası bakımından dört döneme ayırmak mümkündür:

1939-1942 Dönemi: Bu dönemdeki yazılarıyla ruhçu

---

[111] Hareket dergisinin yayın serüveni hakkında bilgi için bk. Mehmet Doğan, "Nurettin Topçu'nun "Hareket"i", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 360-365.

ve mistik düşünüşün felsefi temellerini araştırmıştır. Asrın insanını bozduğu gerekçesiyle makineleşmeye karşı çıkar ve kendi benliğinden uzaklaşan insanın kurtuluşunun ancak kendine, özbenine dönmesiyle mümkün olabileceğini vurgular. İnsanın ruhunu felce uğratan materyalizm, pozitivizm, pragmatizm ve sosyolojizm akımlarına cephe almış ve akılcılığın bile ancak kalbîlikle değer kazanabileceğini belirtmiştir. Hüseyin Avni Ulaş ve Fransa'da tanıştığı Remzi Oğuz Arık'ın etkisi sonucu benimsediği Anadoluculuğun adeta ruhî ve içtimaî programını çizmiştir.[112]

1947-1949 Dönemi: Türk milliyetçiliğinin İslâm davasından ayrı olarak düşünülemeyeceğini, milletle dinin iç içe olduğunu savunan Topçu, bir taraftan İslâm davasını, maziyi bütünüyle ortadan kaldırmak isteyen anarşist ruhlara karşı savunurken diğer taraftan da İslâmiyet'in savunucusu olarak görünen sahtekârlar ve menfaatperestlerle mücadeleden de geri kalmamıştır.

1952-1953 Dönemi: Değişen sosyal şartların ve yapımızın dinî ve millî temeller üzerinde oluşturulması gerektiğini belirtmiş ve kapitalizm ile komünizmin dışında cemaatçı bir nizamın ana hatlarını çizmiştir. Ayrıca batılılaşmayla ciddi şekilde mücadele etmiştir.

1966-1975 Dönemi: Daha önceki fikirlerini kuvvetlendirerek tekrar ortaya koymuş, özellikle de İslâmiyet'in cemaatçı yönü üzerinde durmuştur. Ayrıca, özellikle son dönemde tasavvufu modern bir düşünce sistemi halinde insanlığa sunma gayreti içinde olmuştur.[113]

---

[112] Ezel Erverdi, "Hocasız Hareket", *Hareket Dergisi*, sy.112 (Ocak-Şubat--Mart 1976), s. 4-5.

[113] Erverdi, "Hocasız Hareket", s. 4-5; Dergâh Yayınları, "Sunuş", Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, s. III-IV.

Bu dergi entelektüel sağın öncülüğünü etmiş ve etrafında "Hareket Ekolü" adı verilen bir grup oluşmuştur. Bu gurup içinde Mehmet Doğan, Cemil Meriç, Muzaffer Civelek, Mustafa Kutlu, Mustafa Tanrıverdi, İsmail ve Mustafa Kara, Orhan Okay, Mustafa Kök, Ahmet Debbağoğlu, Cahit Çollak, Ezel Erverdi, Kadir Dayıoğlu, Ercüment Konukman gibi yazar ve düşünce adamları yer almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ESERLERİNDEN SEÇMELER

Bu bölümde, Nurettin Topçu'nun çeşitli konulardaki görüşlerini içeren makaleleri verilmiştir. Değişik dergilerde yayınlanmış olan makaleler, yayınlanmış oldukları zaman sırası dikkate alınarak, ilk yayınlanmış olandan son yayınlanmış olana doğru bir sıra takip edilerek verilmiştir. Ayrıca dipnotlarda, söz konusu makalenin ilk olarak hangi dergide yayınlanmış olduğu, başka bir yerde farklı isimle de olsa yayınlanıp yayınlanmadığı ve şu anda hangi kitabın içerisinde bulunduğu da belirtilmiştir.

Ahlâk Nizamı[114]

Batan bir dünya nizamının enkazı üzerindeyiz. Yeni bir nizam, ahlâkta, hukukta, sanatta, dinde ve devlette insanlığa dayanacak yeni temeller bulmak zarureti neslimizin zayıf omuzlarını şiddetle sarsıyor. Bugün milletlerin mesuliyet hissine zerre kadar kıymet vermeyen sahipleri, âlimler ve sanatkârlar, eğitim ve siyaset adamları, mahkemelerin ve üniversitelerin en azametli başları, asırlardan beri elde edilmiş pek çok şeyleri, bilerek, bilmeyerek feda

---

[114] *Hareket*, II/1, Mart 1947; *Son Havadis*, 6 Nisan 1961; *Ahlâk Nizamı*, s. 13-19.

ettikten sonra, çehrelerini her yerde bir perde arkasında saklamak lüzumunu duyuyorlar. Halkın huzuruna, ancak perdenin önünde bizi hayran eden, alkışlara layık güzel bir yüzle çıkıyorlar. Hele bir perdeyi sıyırın; arkasından çıkacak korkunç çehre, onların hakiki çehreleridir. ...

... Bunların eliyle ortadan kalkan sadece kıyafetler, başka yaşama tarzı, başka nakil vasıtaları, başka türlü şehirlerin hayatı değildir, aynı zamanda yıkılan bütün bir ahlâkın nizamıdır. Bugün, münevverleri ve otorite rehberleriyle dopdolu bir şehirde bir gün olsun menfaatlerini emniyet edecek bir insan bulamıyorsunuz; etrafınızda haksızlığa isyan eden bir ses duyamıyorsunuz. ...

Ortadan çekilip kaybolan ahlâk nizamı, hepimizin, hatta bugünkü hayat şartlarının her türlü maziye nazaran daha mükemmel olduğunu kendilerine bir teselli gibi kullanmaya özenenlerin bile, için için yaşattıkları kahrın, bir derdin, bir acının en ufak devasını elimizde bırakmadı. Hayatımızı çekilmez bir yük haline koyan bu ahlâki sefaletin ta içimizdeki müthiş manzarasını nasıl anlatalım. ...

... Bir insanı, bir ferdi veya bir nesli çürütmek nasıl olur? Şüphesiz vicdan ve ahlâk değerlerine sistemli olarak karşı gelmekle, fakat daha önce ve bu denemede muvaffak olmak için onun salim düşüncesini, her engele rağmen hakikate götürecek olan iz'an ve aklını şaşırtmak lazımdır. İşte bugünkü nesil böyle bir suikasta uğramıştır. Filhakika, üzerinizde böyle bir akıl çürütme denemesi yapılmış gibi görünüyorsunuz. Pek gevşemiş iradenizle takatsiz mantığınızdan istifade eden düşmanın ne kadar insafsız olduğu da düşünülürse, halinizdeki bu felaketin derecesi anlaşılır. Bu halin karakteristik birkaç çizgisini ortaya koymak belki faydalı olacaktır:

1. Sebeple netice arasında bağlantı kurmasını

bilmiyoruz. Bu en büyük tabiat kanununu, ilimlerin ve en eski insan zihniyetinin bile bağlanmak zorunda olduğu bu evrensel hakikatı tanımıyoruz. Eğer böyle olmasaydı, bugün ahlâk sefaleti veya içtimai felaketler, ideoloji buhranları halinde karşımıza çıkan şeylerin vaktiyle tohumları millî bünyemize atılmakta iken farkında olur ve sebeplerini yok etmeye çalışırdık…

2. Aynı irade faciası yüzünden, hayatımızı her sahada istila eden sahtekârlıkları hadiselerin hakiki hallerinden ayırd edemiyoruz. İncecik perdenin arkasında gizlenen sahte çehreler, şimdi de gözüktüğü ve gözükmek için fırsat gözledikleri gibi vaktiyle, azametli bir millet varlığını yerlere seren dindarların safında pusu kurmuştu. …

3. Neslimiz, kendi iradesinden, kendi varlığından bile o kadar şüpheli ki, hayat ve mukadderatı hakkında bir hüküm verebilmek için mutlaka bir üstün otoritenin kuvvetine sığınmak lüzumunu duyuyor. O da yetmezse ölülerden yardım istiyor. En esaslı hayat ve mukadderat davalarının hallinde, son hüküm olarak "falan böyle diyor, filan böyle demişti" sözü ile cemaatin şuur ve vicdanına zincir takıyoruz. Hâlbuki ölüler ve başkaları, bizim düşüncemizin arızasız işlemesi için ancak kendilerine danışılabilen birer yardımcı olurlar. …

… Dışardan gelen hatalardan sıyrılmanın yolu, hiç olmazsa bir zaman için, artık hiçbir üstadın sözüne bağlanmamak, formüller ezberlememek, nutuklar dinlememek, bu yolda şimdiye kadar edinmiş olduğumuz gafletlerin hepsinden temizlenmek, hepsini atmak olacaktır. Ta ki, düşüncemiz, bir benliğe, bir irade ve istiklale sahip olabilsin. Bir kelime ile, bir düşünce olduğunun farkında olsun. …

…

İnsan olanların eserini takdirde güçlük çekmemizin

sebebi ve insanlığı çiğneyenleri takdis etmemizin hikmeti, metotsuz düşünmek, aydınlıksız yolda yürümektir. Ruh için ilk aydınlık demek olan metot sayesinde bu hatalardan artık kurtulması gereken neslimiz, ahlâk dünyasında yeni bir nizama ulaşmak, bir Rönesans yapmak iktidarına da yine doğru düşünmek sayesinde kavuşabilecektir. Artık perdenin önünde bize gülümseyen sahtekar yüze aldanmayarak, o çehrenin bir perde arkasından, neslin gözlerinden, karanlık ve şerir yüzleri gizlediğini, bugün apaçık görenler; yalnız gözlerinizin önündeki hadiseyi değil, onun bütün sebeplerini de araştırmasını bilerek, zaman gelince perdenin arkasına gizlenen şerir yüzleri ve hem menfaatlerini hem de onlarınkine benzeyen ihtiraslarını korumak için, zulüm ve gururlara boyun eğmiş olan mesuliyet duygusundan mahrum iradesiz zümreleri de itham etmesini bilecekler ve bu manzara karşısında, ancak mazlumların sönük sesi ile "insan olan bunları yapmaz" diyecekler, umduğumuz kuvvet ve irade ile, "insan olan bunları yaptırmaz" diye haykıracaklardır.

İsyan Ahlâkı[115]

Ahlâkta iradeyi bu kelime ile ifade edeceğiz. Onu şiddetli bulanlar ve asileri bozguncu sayanlar çoktur. Birçokları asi ve şaki kelimelerini aynı manada kullanmaktan hoşlandılar. Bunlar hayat rüyalarının bozulmasından korkanlardır. Bu cemiyet hayranlarının ahlâkta son sözleri, beldenin kanunlarına itaat veya cemiyet nizamına uymaktır. …

Biz ahlâk meselesinin kaynağında mesuliyeti buluyoruz. Ahlâk sistemleri, mesuliyeti umumiyetle fena hareketlerden kendimizi korumaya yarayan bir kuvvet

---

[115] *Hareket*, III/27, Mayıs 1949; *İradenin Davası*, s. 70-75.

olarak ele aldılar. Biz mesuliyeti, harekete geçirici kuvvet halinde tanıyoruz. O, içimizden gelen itme, sonsuzlukta huzur aradığı için ona atılmak isteyen bir iradedir. Bu irade, bizdeki samimi oluşu ve ruhî hayatımızın gerçek yapısını teşkil eden itikatlar âleminde, yani ruhî hayatımızın derinlerinde besleniyor ve belki de onun ikinci defa ve tam haliyle doğurucusu oluyor. Herhalde ruh hayatımıza durmadan kuvvet veren, böyle bir mesuliyettir. Bu mesuliyetin kaynağı, onun varlığının sebebi ise, nereden geldiğini bilmediğimiz, menfaatsiz, alakasız, sebepsiz, bize nüfuz eden âlemşumül ve mutlak bir merhamet duygusudur. Evimde rahat otururken penceremin dışında dövülen bir insanın yardımına koşuyorum. ... İnsanlığın imdadına koşmamdaki sebep, zekâ ve mantık yollarıyla halledilemez. Bu, ilahi bir harekettir ve koşan insan Allah emri yaptığını hisseder gibidir. ...

Bizim anlamak istediğimiz isyan, ne benliğimize ve nefsimize ait arzulara, ne içtimaî gayelere, ne de merhametten başka duygulara bağlı isyandır. Bizim isyanımızın ancak sonsuzlukta gayesini arayıcı olduğunu ve âlemşümul merhamet kaynağından doğduğunu söyledik. Nefsimizle hiç alakası olmayan ve bizi mesuliyetle hareket geçiren merhamet, isyan irademizin ilahi kuvvetidir. Bizim isyanımız anarşi değildir; ebedi ve âlemşümul merhamet nizamına bağlılıktır. Onda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel teslimiyettir. Her isyanda bu manada hem de bir itaat vardır, denebilir. Başka terimlerle her isyan hareketinde sanki bir anarşist ve bir uysal bulunmaktadır. İsyandaki anarşist, insanda âlemşümul mesuliyet haline gelen merhametin hareketinde barınıyor. İsyandaki uysal ise, bizdeki bin türlü esaretten sıyrılarak

mesuliyet şeklinde gözüken ilahi iradeye sükûn ile teslim olan benliğin sevimli simasında barınıyor. … Ahlâki vasfını taşıyan her hakeret, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilahi irade karşısında ise bir itaattir. İlahi iradenin lutfu, bize hem hareketten evvel, hem hareket esnasında, hem de hareketten sonra gelmektedir. …Kendinden ve başkalarından azap çeken içimizdeki merak ve sıkıntının devası, kendi kendimize ve gerçek varlığımıza sahip olmamızın en büyük düşmanı olan gururumuzdan kurtuluşun çaresi, irademizi Allah'a bağlayan merhamettedir. Ondan bize sonsuz ilahi lutuf geliyor. Ama bu ilahi lutfu şiddetle istemek lazımdır. Selametimizi getirecek olan bir ilahi lutuf bizden bin fedakârlık ister ve bizim bir fedakârlığı isteyebilmemiz için de bin ilahi lutuf lazım geliyor.

İsyan, Allah'a bağlanan iradelerin eser halinde ortaya koyduklarının, müesseselerin, mazinin ve medeniyetlerin inkârı değildir. Aile, cemiyet ve insanlık, böyle bir isyanın eseri oldukları takdirde, bizim isyanımızın gayeye götürücü yolunun işaretleri ve yardımcısı olurlar. İlahi lütuf, bütün tarihten ve bütün insanlıktan geçerek bizim irademize ulaşıyor. Tarih ve insanlık, isyanımıza yeryüzünde istikamet vermeğe yarayan beşeri aydınlıklardır. İsyan ise, bizden nesillere geçecek olan mukadderatımızın yaratıcısı, tarihte ve insanlık içinde, zamanda ve ebedilik içinde bize mutlak selameti getirebilecek olan sonsuz ve gerçek iradedir.

İnsan ve İç Gözlem[116]

İç gözlem, içimize çevrilip nefsimizle baş başa kalmaktır. Bu her şeyden önce bir psikolojik metottur. Lakin iç gözlem, insanın iç dünyasını araştıran bir ilmin metodu

---

[116] *Bizim Türkiye*, sy. 8, 15 Eylül 1950; *İslam ve İnsan,* s. 36-39.

olmakla kalmaz; yaşayan her insanın kendini tanıması ve tanıyarak hareket etmesi, içindeki âlemi dışında da gerçekleştirebilmesi için kullanacağı metot, tutacağı yoldur. İnsan kendi iç gözleminden uzaklaştığı nispette otomat ve taklitçi olmaya mahkûmdur. İçindeki âleme kuvvetle dalmayan, onu tanımayan insan etrafındakileri taklit eder, umumi cereyana kendini kaptırır, herkes gibi olur: Cemaatin içerisinden bir erkek sesi yükselmez. Millet de öyledir. Milletin iç hayatı, tarihi ve onun her günkü mahsulü olan mukaddesatıdır. Bunlara dalarak kendini tarih ve mukaddesatı içinde aramayan bir millet, başka milletleri taklide çalışır. Milletimizin bir buçuk asırlık buhranı bu yolda müptela olduğumuz garp mukallitliğinden ileri gelmiştir. Bugün ne milletimizin içtimai yapısına uygun bir idare sistemi, ne toprağımızın kabiliyetleri ve halkımızın servet ve imkânlarıyla ölçülü bir ziraat projesi, ne de ruhî varlığımıza hayat ve kuvvet verebilecek bir millî eğitim tarzı kullanmaktayız. Bu sahaların hepsinde milletimizin kendi iç gözlemini yapmadan etraftan kapma olarak ele geçirdiğimiz ve taklide yeltendiğimiz yabancı sistemler hâkimdir.

…

İç gözlem, bizim en büyük mürşidimizdir, gerçek kurtarıcımızdır. En küçük yaşlardan başlayarak çocuklarımıza, her devrin putlaştırdığı siyaset adamını göstererek "Bizi falan bey kurtardı, filan paşa kurtardı" diye müdahale ve dalkavukluk telkin edecek yerde nefsiyle karşılaştırmayı öğretse idik, böyle olmazdık. Bütün tahsil davası, genci kendi iç âleminden uzaklaştırmak olacak yerde ona yaklaştırmak ve onu tanıtmak olsaydı Molla Hüsrev, Molla Gürani gibi münevverlerimiz, Hazreti Ömer ve Nizamülmülk gibi, Zembilli Ali ve Sinan Paşa gibi devlet adamlarımız olurdu. Bugün müşahhas eşyayı tanıma ve yalnız

tecrübeye bağlanma metodu kısırdır; bu şekliyle tamamen değersizdir. Tecrübenin önemi ancak bizi gerçeğe yaklaştırdığı içindir. Dışımızdaki gerçeğin değerini tayin edecek ve kıymetler silsilesine onu yerleştirecek olan, iç varlığımızın ölçüleridir. Âlemin gerçek ve yaratıcı bilgisini verecek olan terbiye sisteminde üç basamak ayırmak lazımdır:

1. Dışımızdaki kâinatın hakkıyle tanınmasını temin eden dış tecrübe; burada eşya ile temasın mükemmelliği araştırılır. İşte bizim terbiye sistemimiz bu devreye münhasır kalıyor. Hâlbuki bizi tecrübelerin zenginliği ile yükleyecek olan eşya ile bu müşahhas temas, sadece bir şart ve bir başlangıçtır. Sade bununla kaldığı takdirde, insan, otomatizme yaklaşır.

2. Dış dünyaya ait tecrübelerin zenginliği ile kendi içimize dalmak ve iç dünyamızda derinleşmek. Dıştan tecrübe halinde aldığımız ham maddelerin işlenmesi, içimizin tesirler ve dileklerle dolu olan imalathanesinde oluyor. San'at gibi, ibadet gibi içimize kapanmanın bütün egzersizlerini yok edici bir mektep terbiyesi, kendi değer hükümlerini elde edemeyen, kanatsız, imansız bir gençlik yetiştirir. Bu tehlikenin farkında olmayan son devrin mürebbileri müspet ilim diye haykırırlarken müspet ilmin de kendi değerini ihtiraslarıyla telkin edici ve fertlere hakikat için hakikat aşkını aşılayıcı bir iman kaynağına bağlandığını düşünmemişlerdi. Eski devir, ruhlardaki ilk ve tabiatla birlikte kaynayış ve imanlara dalış mevzuu olan san'atları yasak ediyordu. Yeni devir, bir imandan doğan müspet ilmi, gerçek kaynağından ayırıp menfaate bağladıktan sonra onunla birlikte korkunç materyalizmi ruha mabut yapmak isteyerek ibadeti unutturdu. San'atla ibadetin her ikisine de muhtacız; ibadete san'atın kapısından girilir. Esasen o bir ilahi san'attır: İçimizde derinleşme ve

derunileşme san'atı. İçine huzur ve teslimiyetle kapanmasını bilen insanın her hali ibadettir.

3. Üçüncü ve son devre, içindeki ibadeti tamam olan, dışındaki bütün varlıkları ve hadiseleri, mütemadiyen derinleştiği kendi iç dünyasının hükümleriyle değerlendiren, âlemi nefsiyle ve nefsini âlemle karşılaştırmaktan usanmayan insanın bu görüşle olgunlaşan düşüncesini her zaman etrafında gezdirmesi ve gözle âlemi görebilmesidir.

Biz, ancak şimdiden sonra yapacağımız inkılâba ruh cephesinden başlayacağız ve bu inkılâpta nesillerin ruhunu böyle bir öğretimle yoğuracağız. Yedi yaşındaki çocuğun beynini "Falan kurtarıcımızdır, ona tapacaksınız; filan yaşatıcınızdır, onu alkışlayacaksınız" diye yeryüzünün şahit olmadığı korkunç taassup telkinleriyle çürütmeye çalışan, bütün bir gençlik dimağının ateşlerini matematik ve fizik formüllerini ezberletmekle söndüren ve bunların yanında bir masal tarihi bir sözde inkılâp felsefesi ve bir sürü şarap ve oğlan beyitleriyle iradesiz, mecalsiz ve şaşkın bırakan terbiyeye veda etmeliyiz. Bu, bütün bir memleket meselesidir. İnkılâp buradan başlayacaktır.

Ahlâk Davamız[117]

Bizde ahlâk terbiyesi meselesi, yakın bir zamandan beri meydana çıktı. Meşrutiyetten evvelki nesiller için ilim meselesi, felsefe meselesi, din meselesi, sanat meselesi vardı; fakat bir ahlâk terbiyesi meselesi yoktu. Bu mesele, az zamanda yapılan şekil inkılâplarının, millî benliğimizi tabaka tabaka soyarak bizden ayıran baş döndürücü inkılâpların neticesinde meydana çıktı.

---

[117] *Kömünizme Karşı Mücedele*, sy. 21, 1 Haziran 1951; *Ahlâk Nizamı*, s. 113-121.

En az çeyrek asırdan beri içinde yaşadığımız bu ahlâk bunalımının sebeplerini aradığımız zaman, aklımıza şunlar geliyor:

1. Her şeyden evvel, son asrın ve bahusus son devrin inkılâpları yapılırken millî hayatımızın temellerinin iyiden iyiye sarsılması, millet mukadderatının mevhum ve müstakbel bir kazanç uğrunda feda edilmesi, ahlâk sarsıntımızın esaslı sebebidir. "Eski gidecek, yeni gelecek" diye millî tarihe hem azar azar, hem toptan veda edilmek istendi. ...

2. Millet bünyesindeki değişiklik, kötü denen bir manevi varlıktan iyi denilen bir maddi hayata geçilmek suretiyle yapıldı. İnsanın iç terbiyesi, olanca kahrı kullanan bir zihniyet tarafından ihmal edildi. ...

3. İnsan hayatına kıymet vermesini bilen, verdirmeye muktedir bir zihniyet hayatımıza hâkim olmaktan pek uzak kaldı. ...

4. Cemiyette mesul insan ideali yaratılmadı. Her ferdin bulunduğu yerde sade vazifesini yapmış olması halka minnettarlıklar yükledi. Mesuliyetin hesabı hayatımızda her zaman kuvvetle ve intikam iradesiyle soruldu; hiçbir zaman mesuliyet hür bir vicdan ideali halinde benimsenmedi. İmana dayanan ve ideal olan mesuliyetin yerine, ferdi hilekârlıkla korunmaya mahkûm eden ve kalbi tazyik içinde çürüten korku hayatımıza hâkim oldu.

5. Mürebbiler feragat örneği vermediler. Fedakârlık duygusu zekânın asla uzlaşmadığı bir gerilik halinde hareketlerimizi terk etti.

6. Yakın bir tarihte otorite tahakkümle birleştirildi. Yüksek mevkilere tırmanabilenler, iradelerini halka tahakküm edici bir kılıç haline getirmeyi ideal saydılar. Aşk ve imanın tahtı üzerine kurulmuş olmayan otoriteler,

kendilerine demokrasi düşüncesinin fiskesi dokununca, arkalarında tam bir anarşi bırakarak yıkıldılar. ...

7. Cemiyet karşısındaki çeşitli mesuliyetlerimizi yıkıcı olan bu acaip hürriyetler hayatın daha ileri basamaklarına tırmanarak, çalışma hürriyeti, basın hürriyeti, kadın hürriyeti, çocuk hürriyeti diye adlandırılan gerçekte hür iradelerimizin katili oldular. ...

8. Genel olarak basının büyük çoğunluğunun yaşattığı ruhsuzluğun yanında memleketin gidişine mahsus bir edebi ideale sahip olmayışı bir Anadolu romantizminin doğmamış olması, ahlâki yapımızın desteksiz, hayatsız kalmasına sebep oldu. ...

9. Ahlâk terbiyemizi her sahada çürütücü olan bütün bu sebepler neticelerini yaratırken, en acıklı olan hadise üniversitenin mutlak olarak hareketsiz kalmasıdır. ... Üniversite ya devlete karşı veya kendi içerisinde, daima siyaset yapmıştır.

Karşısında bulunduğumuz ahlâk terbiyesi bunalımını önleyecek ve millet hayatında, mektepte ve ailede istediğimiz ahlâki esasları geliştirecek olan tedbirler neler olabilir? Şimdi onu araştıracağız.

a. Her şeyden evvel memlekette ilim esaslarına dayanan tarafsız ve tam bir tarih kültürünün geniş bir neşriyata bağlanması ve mekteplerde büyük önemle yer tutması lazımdır. Zira insanı kendine getirmeden önce, ufuklarındaki sisleri dağıtmak şarttır. ...

b. İnsansız müspet ilim yapılacağını zanneden saf-dillerin kendinden geçiren atılışlarıyla, son asırda dinden kurtuluyoruz müjdesiyle tabiata atıldık. ... Çocuklarımıza, basınımıza, radyomuza, sahnemize ve mektebimize; milletin, dini, sanatın, ahlâkın, konularına bağlı derin bir iç terbiyesi vermek lazımdır. ... Bizim kurtuluşumuzun ilk

müjdesi, ilkokulda başlayacak olan iç terbiyesi olacaktır.

c. Millî eğitim denince, bir milletin dil ve geleneklerine aykırı olmayan bütün irfan müesseseleri akla gelebilir. ...

d. Bize bir millet sahnesi, millet üniversitesi lazım. Sahne ve üniversitede halkı ileri bir seviyeye doğru yükseltirken aynı zamanda onunla kader ve hikmet beraberliği yapmalıdır. ...

e. Cemiyetimizde idealist bir estetik davası açılmazsa, kalbimizin ufukları karanlıkta kalacaktır. Çocuklarımızda ve en fazla kızlarımızda büyük sanat terbiyesine ileri derecede önem vermeliyiz. ...

f. Mesuliyet ve fedakarlık örnekleriyle nesle sunulmuş bir sosyal yardım telkinine muhtacız. XX. asır, soylar yardımlaşma asrıdır. Artık büyükler diye maaş bareminin yüksek derecelerinde bulunan ve en geniş bir idare cihazına emirler verebilen insanlara dememeliyiz.

g. Bize teknik okuldan daha çok idealist mektep lazım. Öyle mektep ki onda ilim, ilim olduğu için, yani hakikatı verdiği için sevilmeli, menfaat hayatımızdan orada koğulmalıdır.

h. Ahlâk terbiyemizin sağlam temellere dayanması için, saydığımız bütün çarelere baş vururken bu çareleri müessir kılmak, dayanıksız toprakların altındaki derin tabakalara inmek ve bu işte başarı yolunda bütün nizamını kaybetmiş olan bugünkü hayatımızın mücadelemize karşı koyacak kuvvetlerini yenebilmek için otoriter bir gidişe söz vermeliyiz. ...

Bütün bu çarelere başvurmak suretiyle ulaşmak istediğimiz ahlâk ideali millî mukaddesatına sahip, milletini bütün milletlerin üstüne çıkarmayı gaye edinen modern medeniyetin istediği şahsiyetler yetiştirmektir. Bu gayeye ulaşmak için terbiyenin alacağı istikamet, ferdiyetçi,

spiritualist ve milliyetçi gidiştir. İlkokulda çocukla teker teker uğraşmak, onun iç hayatı ile temasa girmek, ona mukaddesatı örneklerle aşılamak, genci iradeci bir sanat kültürüne fasılasız tabi tutmak. İlkokuldan yüksek öğretime kadar terbiyecinin tutacağı yol bu olmalıdır.

Çanakkale[118]

Çanakkale Türk'ün, en Allah'a yaklaştırıcı şehadetle ölmesini bildiği yerlerden biridir; Türk iradesinin ölümüm yendiği zirvelerden biri olmuştur. Lakin bundan ibaret değil. Çanakkale, Türk tarihinin, birçok tezleri içerisine alan muazzam bir davasının kazanıldığı mahkeme olmuştu, hâkimi, hâdiselerin sahibi olan ilahi mahkeme. Biz bu tezleri tahlile çalışacağız.

1. Türk-İslam kalesini yıkmak emeliyle, yedi asır üzerimize saldıran Haçlılar, hep Rumeli topraklarından geldiler. Orhan Bey'den sonra ecdadımız, bu Haçlıları Rumeli'de durdurmak için, Belgrat, Viyana kapılarında altı asır Türk kanı döktü. Nihayet Türklüğün demir kapısının Belgrat veya İşkodra'da olmadığı anlaşıldı. I. Cihan Harbi, Türklüğün demir kilidinin Çanakkale olduğunu öğretti. Bundan sonra, millî vatanımızın bir ucunda Kars Kalesi, şimal barbarlarının mezarı, öbür ucunda Çanakkale, garp barbarlığının boğulduğu yer olacaktı.

2. Malazgirt'ten Çanakkale'ye kadar Türk kızılelmaları, Bizans'tan sonra hep Rumeli'nin üzerinden uçuyor; Belgrat, Budin, Viyana, Roma, Ren şehirleri ve Paris burçlarına düşüyordu. Çanakkale, imparatorluk davasına son verdiğimiz devirde, millî vatanımızın bir sınır burcu oldu. XX.

---

[118] *Komünizme Karşı Mücadele*, sy. 33, 11 Nisan 1952; *Büyük Fetih*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 85-90.

Asrın milliyet davasında alacağı yeri Anadolu çocuğuna gösteren işaret, Çanakkale'deki Mehmetçiğin mezarıdır. … Malazgirt Anadolu'nun bir ucu, Çanakkale öbür ucudur.

3. Çanakkale'nin bir azameti daha var; acıklı, elemli bir azamet: Çanakkale, Mehmetçiğin yalnız başına savaştığı yerdir. Türk ordusu, o zamana kadar hep hükümdarlarını ve padişahlarını başında buluyordu. Sefere meyus gitmiyordu. Yalnız olmadığından emindi. Alparslan'ın veya Kanuni'nin arkasından, düğüne gider gibi muharebeye koşuyordu. Harp, Türk için bir ziyafetti. Ölmek saadetti; yaşamak da şerefti: Her ikisi de gazilik; biri dünya, öbürü ahiret gaziliği. …

Çanakkale harbinde bu hal, büsbütün başkalaştı. Hepsi de Anadolu çocuklarından teşekkül eden Türk ordusunun başında, artık hükümdarları yoktu. Başkumandan vekili, payitahtta entrikalarıyla meşguldü. … Lakin Çanakkale'nin, her biri bir kumandan mertebesinde savaşan kahramanları, bundan elem duymadılar, gerilemediler. Millet idealini mutlaka yaşatmaya azmetmiş insanlar gibi ölmesini bildiler. … Allah'la baş başa kalan veliler, nasıl ki bütün varlıkla dolmuş olarak yaşarlarsa, mehmetçik de Çanakkale'de bütün milletin göğsüyle düşmanı karşıladı. Ordunun önünde sanki veliler sancak çektiler ve şehitleri Peygamber kucakladı. …

4. Çanakkale'nin en büyük manası, işte bu sonuncuda toplanıyor. Zira Çanakkale, Alparslan'dan Mehmet Akif'e kadar, kimi kılıciyle, kimi feryadiyle savaşan kahramanların ruhlarının birleştiği yerdir. Biz bu ruhun varisleriyiz. Bu mirası muhafaza edebildik ki? Dava bugün şiddet kazandı: Bu miras vardır veya yoktur davası. Benliğimizden ibaret olan bu mukaddes emaneti elimizden almak isteyenler millet huzurunda, millî vicdanın muhakemesiyle

mahkûm edilmişlerdi. Nasıl ki Alparslan'ı Allah'a kavuşturan bir Malazgirt, Kılıçarslan'ın bin bir gazasına ninniler söyleyen Orta Anadolu ovaları, Kızılırmaklar ve Ceyhan kıyıları, nasıl ki batı barbarlığının karşısında ilahi irade gibi yükselen Çanakkale ufukları imha edilemezse, yok edilemezse, bu gazaları yaratmış olan ve onlarla hayat bulan millî mukaddesat da yok edilemez. Millî vicdan da imha edilemez. Bu vicdanın sahibi, hakkın sahibidir. Hak, yumruklandıkça kuvvetlenir.

…

Çanakkale'den kan ve ilham alan İstiklal mücadelesi Erzurum'da hazırlanırken, merhum Süleyman Necati'nin ilkokulunda bir kız çocuğu, "Türk kızları da saçlarından kemend örmesini unutmamışlardır" diye haykırmıştı. Kongrenin çocukları, ancak bu imanla Ankara'ya koştular. Onlar payitahtta da Ali Şükrü'leri şehit verdiler. Lakin imanlarını feda etmediler. Bu iman bugün dimdiktir. …

Çanakkale, Türk çocuğuna cihadın mektebi oldu. Ona kumandansız savaşmayı öğretti. Onda her asker bir kumandan gibi dövüştü: Hepsi iddiasız, hepsi fedai, hepsi de isimsiz kumandanlar! Bugün medeni hayatta, ahlâk ve irfan sahasında açacağınız cihatta fütursuzca dövüşürken, hepiniz isimsiz, külfetsiz birer fedai olmaya mecbursunuz. İçinizde, "ben yaptım, ben kazandım, ben kurtardı" diyecek olan varsa, biliniz ki varlığınızın asıl düşmanı odur. Zira en büyük ve yenilmez düşman, bize en yakında olandır. Haçlılar asırlık hamlelerle muvaffak olamayınca, kendi saflarıyla şekil değiştirerek içimize girmişlerdi. Varoşlardaki muharebede de ümitsiz kalınca damarlarımıza girdiler; bizim zekâmızı, bizim düşüncemizi, bizim irademizi fethederek, bizi yine kendi elimizle çürütmeye karar verdiler. Bu muharebe müthiştir. Bunda muvaffakiyetin

biricik sırrı, kendimize gelmektir. Bu da birlik içinde kabildir. Birlik, hepimizden fedakârlık ister. İlk feda edeceğimiz şey, kendi nefsimiz, kendi zaaflarımızdır. Bu felaketten, benlik sefaletinden kurtulduğumuz gün, bayrağa sarılan mukaddes kılıç, çekilmiş olacaktır. Bu kılıç, Alparslan'ın Malazgirt'teki hutbesinde, minberden harp sahnesine doğrulttuğu, Kılıçarslan Gazi'nin hiçbir düşmana teslim olamıyan muazzez bedeniyle beraber Habur nehrinin derinliklerine dalan, Gazi Osman'ın düşman eliyle tutulamaz bir mukaddes varlık olan kılıcıdır. ...

İki Fetih[119]

İki fetihten bahsedeceğiz. Çünkü insanın iki dünyası var: Hırs için sürünen vücudıyla aşk için yaratılan ruhu. Vücut, ruha dayanmış bir köprü veya aşka götüren yol olmadıktan sonra varlığımıza sarılmış bir musibettir. Onun ilahi harekete sadece vasıta olduğu anlaşılmadıktan sonra darlık ve tatminsizlik kaynağı olduğunu bile bile güneşe bile doymadan azap içinde yaşamaya mahkûmuz.

Fethin de iki cephesi vardır: Maddeden ibaret olan toprağın ve servetin fethinden aydınlıklar âlemi olan ruh dünyasının fethine yükselmedikten sonra şu arzın senle ben arasında paylaşılmasından ne çıkar? Kana susayan hırsı, kılıçlara sarılan kahredici dalgaları gaye olarak beldeler kazanmaktan ibaret olan kanmaz iştihaya bağlandıkça insanlığın yüzü hiçbir zaman gülmeyecektir. İşte İskender'in istilaları, işte Moğolların beldeler yıkan, ocaklar söndüren fetihleri ve işte Timur'un, milletimizin kanına girmek isteyen kahpe zaferleri!

---

[119] 29. 05. 1956'da Milliyetçiler Derneği'nin Fetih toplantısında yapılan konuşma. Topçu, *Büyük Fetih*, s. 33-43.

İkinci fetih ruhun fethidir ve birincisi buna ulaştırıcı vasıta olunca mübecceldir, manalıdır, değerlidir ve Peygamber'in diliyle tebşirlere layıktır. Fatih bu ikizli fethi başarmış olan büyük insandı. Onun fikrî, ruhî teşekkülü bu muazzam işi başarmaya kifayetli idi. İstanbul sadece üzerinde Türk bayrağı dalgalansın diye alınmadı. Havasında büyük ruhlar yükselsin diye fetholundu. ...

Fatih birinci fethini harp kabiliyetiyle kazanarak Yıldırım'ın torunu olduğunu isbat etti. Lakin bu birinci fetih, ruhlardaki fütûhat için sadece bir anahtardı. İstanbul'da, ilk çağların ruhunu nakleden bir medeniyet merkezinde ikinci ve gerçek fethine hazırlandı ve alnında Rönesanslar parıldayan bu imanlı genç padişah, benzersiz bir örnek, bir önder, bir inkılâpçı olduğunu insanlık huzurunda ispat etti. ... Bizim yapacağımız, asıl bu ikinci fetih üzerinde bir muhasebe, bir tenkid ve acı bir itiraf olacaktır. Zira ruhlarda yapılan ikinci fetih, bir elle ve bir devirde yapılıp bitmez. O, ilk olan fatihlerin nesillere emanetidir. Ülkeler kazanan birinci fethi bir kılıç yapar, ruhları ebedileştirecek olan ikinci fethi binlerce ruhun ve belki yüzyılların fedakârlıkları, insanüstü hamleleri başarabilir. Fatih, bu fetihte kendine vazifeyi dâhiyane görüşü ve üstün iktidarıyla başardı, devamını sonraki nesillere bıraktı. Bu eser, hangi ellere emanet edildi ve nasıl devam etti? Fatih'in idealizmini İslamcılık ve devlette iktidar sahasında gayesine bilhakkın ulaştıran, Yavuz Sultan Selim olmuştur. Daha sonra bu zirveye bir daha ulaşılmadığını ve bu şuurun bir daha aynı iktidarla birleşmediğini görüyoruz. ... Cemiyet hayatı, hayâsız ve insafsız bir Pazar yerine dönmüştür. Mektepten mabede kadar her kudsi eşikte alış veriş yapılıyor. Evet, içtimai yardım; cemiyetin hepsini dilencilikle vasıflandıran bu

insafsız iddia, milletimize, millî ahlâkımıza, millî izzetinefsimize dosdoğru hakarettir. Ve bu hakaret, İstiklal Marşı'nın terennümündeki ruh azametine atılmış kurşundur. Caminin kapısında üç asırdan beri bekleyen dilenci nihayet içine daldı. … Allah adını üç kıtada yaymak için can veren mücahitlerin çocukları, şimdi cami kapısında yabancı ziyaretçilerin önünde dilenciler gibi yerlere kadar eğilmiş terlik çeviriyor. …

… İkinci fethimizin kapısı millî maarif davası olmalıdır. Millî maarif, diploma bezirgânlığından, barem idealinden, yedek subaylık hevesinden, özel okullardan, ezberlenmiş bilgiler harmanından, teknik gönüllülüğünden kurtulmuş; ilmi, tekniğin, ferdi ve ictimai menfaatlerin, diploma derecesinin ve üniversite saltanatlarının esiri olmaktan kurtarmış; hakikati, hayatın gayesi ve Allah'ın sevgilisi yapmak saadetine ermiş olan maariftir. Ancak böyle bir maarif, ikinci fethi bekleyen İstanbul'un sokaklarında büyüyen, kaldırımlarında yetişen avare çocuklarını sahipsiz olmaktan kurtarabilir; siyaset mücadelesini ticaretten ayırır ve günlük hayatımızın tesir bakımından hâkim unsuru olan şoförün ve arenalardan ve çürüyen Bizans'ın spor müsabakalarından arta kalan sporcunun yerine muallimi, mürebbiyi geçirir. …

… Artık hangi çağın ve hangi devrin olursa olsun, düşüncemizi tenkidsiz, havasız bir darlığa hapseden karanlığından kurtulmalıyız. Bütün meseleleri, cemiyetin, ailenin, ahlâkın, sanatın ve dinin bütün meselelerini hiçbir ithamdan çekinmiyerek serbestçe ele almalıyız. Bugünün savaş yeri, bu cesaretin sahasıdır. Tarihi yazanın bizi aldatan haksızlıklarını, sanatkârın sadaka isteyen sapıklıklarını, din adamının imansızlıkta boğulan darlıklarını ortaya koymamız lazımdır. Fikirlere,

yumrukla ve tehdidle karşı koyanlar olursa onların yumrukları acıyacak ve zaman tehdidlerini nedamet haline getirecektir. ...

Hele bir cesur kafile var ki, onlar fikir adamlarının ön safında yürüyorlar. Onların yürüyüşü hamleyi, bakışları aşkı, işaretleri isyanı andırıyor. Halktan hiçbir şey istemeyen, kimsenin huzurunda eğilmeyen bu insanlar, bu gençlik ordusu, onların ateşli, en âşık ve en bilgili olanlarından seçilmiş. Menfaat ve istirahat tanımayan, halk arasında eğlenmeyen, felsefe ile ilimlerin zirvesine tırmanma gayesinde olan bu hizmet ehli insanlar, din adamlarıdır. ... Bunlar, yetişecek haysiyetli Türk çocuklarının mürebbileri, ilmin ihtiraslı tellallarıdır. Bunlar, din kavgalarında gurur hissesi aramayan, ahret tehditleriyle iman piyasasını yükseltmeye yeltenmeyen, cemaatın ruhunun selameti için uğrunda nefislerini fedaya hazır, halkın bütün dertlerine varlıklarında deva taşıyan, içtimai yardım seferberliğinin asil ve haysiyetli neferleri, birinin enerjisi bin kişiye kâfi olan insanüstü varlıklar: Bunlar iman adamlarıdır. Bunların sayısı binleri, yüz binleri bulunca inkılâp yapılmış olacaktır, cemaat kurtulmuş demektir. O zaman Fatih'in ruhu, bu şehrin ezanlarla süslü ufuklarından bize eğilecek ve rahmet dolu, mağfiret dolu sesiyle bizi tebrik edecek: Yaptığım cihad size helal olsun!

Allah Şuuru[120]

Bu mesele, Allah'ın gerçek tasavvurunun nasıl olması lazım geldiğini değil, onun insanların şuurunda ne şekilde tasavvur edilmiş olduğunu araştırmak meselesidir.

---

[120] Nurettin Topçu, "Din Psikolojisi", *İslam,* sy. 1-7, Nisan-Kasım 1956; *Mevlana ve Tasavvuf,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 194-199.

Budizmden başka bütün dinlerde ya Allah fikrinin veya onun yerini tutan bir tasavvurun bulunduğu ve bütün dini inanışların bu Allah tasavvuruna bağlandığı kabul edilince, dinin Allah fikriyle yapılan tarifi, din hakkında verilecek en doğru tarif olacaktır. Allah nedir? Allah tasavvurunun sahip olduğu unsurları belirtmek için ilkin O'nun tarifini yapmak lazımdır. "Allah, insanın kâinata ve kendi üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği ve içsel bağlarla kendisini bağlı hissettiği kudretin adıdır."

Bu tarifin unsurları tahlil edilince esaslı olarak onda iki inanışın bulunduğu görülür. Biri Allah'ın bütün kâinata ve onu düşünen insanın kendi üzerine hâkimiyeti inancı, öbürü insanla Allah arasında içsel yani ruhî bağların bulunabildiği inancıdır. Bu unsurları ayrı ayrı tahlil edelim.

a) Allah'ın kâinata ve kendi üzerimize hâkimiyeti. O'nun mutlak olan kudretinin ifadesidir. Ancak bu hâkimiyetin de iki bölümü göze çarpmaktadır: Biri O'nun bütün kâinata hâkimiyeti, öbürü kendi üzerimizde hâkim oluşudur. Bunların ikisi ayrı ayrı şeylerdir. Allah'ın kâinat üzerinde hâkimiyetini tanımak, sadece zekânın ve aldanmayan bir kâinat görüşünün eseri olabilir. İlmi bütünlükle elde edebilen bir inanıştır. Kâinatın muhteşem nizamı önünde ve tabiat kanunlarının asla şaşmayan hâkimiyeti karşısında düşünen insanın, bu nizamın bir kurucusu bulunduğu inancına ulaşması güç bir şey değildir. Bunun için zihnî alışkanlıklardan sıyrılmak ve kibrin idare ettiği taassuplardan kurtulmuş olmak kâfidir. ...

Elhasıl, her akıl sahibi olan ve her düşünebilen insan kâinata dikkatini çevirdiği zaman, onda hüküm süren ilahi kudreti anlayabilir. Ancak dindar olmak için bu kadarı kâfi değildir. Allah'ın kendi üzerimizde de hâkimiyetini

kabul etmek ve bu hâkimiyete teslim olmak lazımdır. İnsan zekâsının, kâinat üzerinde mutlak hâkimiyete sahip bir kudretin varlığını tanıması pey güç değildir. …

b) Alah'ın tarifinde ikinci unsur olarak ele aldığımız "İçsel bağlarla bağlandığımız kudret" kavramına gelince: Dini hayatın en derin tabakalarını burada buluyoruz. Bu unsur, Allah'a inanışın aktif unsurudur. Burada iman feyiz ve eser sahibi oluyor. Hayata ait menfaatlerinin hepsinden sıyrılan insanın ilahi ve bizimkine üstün bir hayata kavuşma şevki burada başlıyor. Aşikâr şeklini mistik ve mutasavvıfların yaşadığı, daha aşağı derecelerine ise ibadetlerle ulaşılan dini tecrübe, Allah'la aramızda kurulan bu içsel münasebetlerin tecrübesidir. Kâinatı temaşada bir nazariye, kendi üzerimizdeki hâkimiyetini teslimde bir iman olan Allah, bu sonuncu safhada ruh için bir tecrübe konusu olmaktadır. …

Allah'a yakınlaşmak, sanki O'na ulaşmak için insan ruhunun içinden gelen sonsuzluğa doğru bu itilme, bir nevi dua halidir. Bu, Allah'ın dua yolu ile aranmasıdır. … Burada bahsetmek istediğimiz dua, sözlü dua değil, deruni duadır; bu, manevi varlığımızın maddi kâinat üzerine bir nevi yayılışı, ona karşı zafer kazanması halidir; yalnızlığında kendini toplayan şuurun sonsuzluğa sıçrayışıdır. …

Allah'ın tanınmasında, O'nun bir teori olarak kabul edilen, kâinata hükmedici bir kudret halinde düşünülmesinden böyle bir deruni duada varlığımızın iştirak halinde bulunduğu sonsuzluk diye tanınmasına geçiş, dini ilerleyişin gayesidir. Biri zihni başlangıç, öbürü kalbi gaye olan bu iki ucun, dinlerin tarihinde de başlangıçla sona işaret ettiğini zannetmek hata olur. Vakıa biz ilkel insanların birtakım sahip ve hâkim kudretlerin peşinde koştuklarını

görüyoruz. Klan halkı totemin hizmetkârı gibidir. Onun üremesine, beslenmesine, azalmasına hizmet ederler. Onu yabancıların eline geçmekten, yabancılar tarafından avlanmaktan korurlar. Totem, klan fertlerinin hakiki hamisidir. Klan fertlerini felaketlerden, düşmanların tecavüzünden, tabiatın afetlerinden, hastalıklardan korur. Hakikatte bu kudreti elinde bulunduran Mana'dır. Totem, Mana'nın bir timsalidir; kendinde Mana'yı yaşatıcıdır. Kutsallığın kaynağı asıl Mana'da bulunmaktadır. Böylece totem dininde Allah tasavvurunun başlangıcı olan Mana, kâinatın her tarafına ve bütün varlıklara yayılmış, sinmiş bulunan ve kainat nizamiyle insanın bütün hayatına hâkim bulunan esrarengiz kuvvetin adıdır. ...

Görülüyor ki, daha ilk dinde Allah'ın "içsel bağlarla kendisine bağlandığımız kudret" olarak tasavvuru vardır. Yani insan ruhiyle Allah arasındaki içsel bağların ve münasebetlerin bulunuşu, daha ilk insanların dini yaşayışında görülen bir hadisedir. Daha sonra Brahma ve Buda dinlerinde de rastlanan, insanla Allah arasındaki içsel münasebet fikri, zamanla evrimlenerek İbrahim dininden İslam dinine kadar uzanan ve bir halka teşkil eden vahiy olunmuş dinlerde, birçoklarına göre bu dinlerin esası olan mistisizmi meydana çıkarmıştır.

Manevi Kalkınma[121]

Ruhî hayatımızın zirvesi, dini tasavvurların dünyasıdır. İslam dininin, milletimizin kuruluşunda en büyük rolü oynadığını biliyoruz. Türkün Müslüman olması, maddi hayattan ruhî hayata geçiş diye vasıflandırılabilir. Böyle bir gidiş, insanın tabii ilerleyişidir. Gayesi ruha kavuşmak

---

[121] *Türk Yurdu*, II/1, Nisan 1960; *Kültür ve Teknik*, s. 57-60.

olan dini hareket, yalnız ibadetler halinde görülen disiplinli bazı hareketlere münhasır değildir. O müminin bütün hayatına yayılmıştır. Gerçek dindarın hareketi ibadet, sözü dua, bakışı rahmet, beraberliği kuvvettir. Bu hale ulaşabilme, duyulardan akla, akıldan kalbe ve ilhama yükselme sayesinde mümkün oluyor. Bu hayatta tecrübe, akla dayanmış bir merdivendir. Akıl ise kanadı aşk olmak şartiyle, kalbe ve ilhama yükseltici kuvvettir. Böyle bir anlayışla insan yolcusunun ilimden felsefeye, felsefeden dine yükselmesi lazım gelmektedir.

Görülüyor ki, dinin ilim ve akılla çatışmasına lüzum ve sebep yoktur. Çatışmanın bir sebebi bilgisizlik, diğer sebebi zümre menfaatleridir; bir nevi particilik hırslarıdır. Bugüne kadar şeriatı muhafazaya memur olduğunu iddia eden bir sınıfın menfaatçileri bu hırsa tabi oldular. Bu adamlar, şuurları henüz dünyaya açılan nesillerin kalbini perişan ettiler. …

…Bir ıslah hareketi zaruridir ve bu ıslah hareketi ebedi olan dinin ruhunu her mevsime göre değişen şekiller ve renklerle muhafaza etmenin sırrını bize öğretecektir. İslam'da çok ıslah hareketleri yapıldı. Mezhepler ise, yalnız hukuk sahasında yapılan ıslah hareketleridir. Bugün yapılması gerekli ıslahat, dinin ruhu demek olan tasavvufla ona uygun şekiller arayan şeriatın uzlaştırılması olmalıdır. Bu, ruhlar âleminde yapılacak olan bir müdahale olacaktır. Buna muvaffak olmak için şiddete, ithama, gayza, galeyana veda etmeliyiz. İbadetlerimizde kemiyetin bize, keyfiyetin Allah'a ait olduğunu bilerek sayı sayma heveslerini çocukluğumuza bırakalım.

Dualarımızda, dağın ardındaki sağırlara haykırmak değil de, bize bizden yakın olan Allah'a çevrilmek ve ona sığınmak lazım olduğunu unutmayalım. Allah'ı bırakıp

halka yaranmak için haykıran mâbed artistlerine haddini bildirelim.

Dinde yapılmasını özlediğimiz ıslahat kimin eseri olacaktır? Ancak beşeri sefaletlerimizi tedaviye muktedir ruh doktorlarından meydana gelecek bir sınıfın yetiştirilmesi, bu davanın halline ulaştırabilir. Bu sınıfın gönüllüleri, matematikten metafiziğe, güzel sanatlardan iktisat ve siyasete kadar bütün zeka ve irfan sahalarında ihtisas sahibi olmalıdırlar. Bunları yetiştirecek okullara ve üniversitelere ihtiyacımız vardır. Bu müesseselerin yetiştireceği imanlı ve aydın gençlik, cemiyette sarsılan iman birliğini yeniden kuracaktır.

Biz aynı zamanda rönesansımızı da yapacağız. Bunu hazırlayacak üniversiteleri açacağız. Kendi kabuğuna çekilmiş, tahsisat paylaşmakla meşgul, saray cüsseli üniversiteler değil, hukuk doktrini, dünya görüşü, millet anlayışı, sanat sistemi ortaya koyan, bir kelime ile milletimizin kültürünü yoğuran üniversiteler... Biz muhtar üniversite değil, mesul üniversite istiyoruz. Dicle kıyılarında, bir kurdun bir kuzuyu parçalamasından Hz. Ömer nasıl mesul oluyorduysa, Anadolu çocuklarının geriliğinden de üniversite öyle mesul olacaktır. ... Bu üniversite, ilim, felsefe, sanat ve din hayatını XX. Asrın seviyesine yükseltecek ve millî kültürün her hareketine, musikîsine ve mimarisine, pedagojisine ve politikasına istikamet gösterecektir. ... Bu üniversite suç işleyenin cezasının işkence olmadığını anlatacak ve dini teşekküllerle el ele vererek hapishanelerimizi ıslah ve ruhları temizleme yeri haline getirecektir. Din ile ilmin, iman ile aklın, emellerle ümidin el ele vermeye en ziyade muhtaç olduğu yer hapishaneler değil midir? ... Nihayet bu üniversite, Avrupa ve Amerika modalarına gönül verici her günkü cereyanlarla değiştirilen öğretim metotları,

programlar ve eğitimin gayeleri üzerinde görüşler ortaya koyarak millî eğitim sistemimizin kurucusu olacaktır. Bu üniversitenin önder oluşuyla biz, kopyacılıkla ezbercilikten ilme, en aşağı halkı eğlendiren bayağı teranelerden musikîye, şaşkınlıkla göreneklerden ahlâk anlayışına, nihayet ızdırabımızdan bir metafiziğe yükseleceğiz. Bunun adı rönesanstır. ... Anadolu'nun biri maddi, öbürü manevi iki unsuru, bugün perişandır: Tarihi ve tabiatı. Tabiatla tarihin her ikisi üzerinde, dimağını işletecek olan nesil, bu rönesansın mübeşşiri olacaktır ve onun yükleneceği mesuliyet yükü ağırdır. Çünkü en buhranlı devirde Rönesans, reform ve romantizmimizi birlikte yapmaya mecburuz. Bu vazife, bu büyük dava harekete geçirilmek için, ilk defa paslı zemin üzerinde onu kımıldatıcı ir kuvvete muhtaçtır. ... Tam seferberlik her cepheden toplanan kuvvetlerin bir merkez etrafında birleşmesiyle olur. Maddede olsun ruhda olsun, dehada olsun sedada olsun, hak ile birleşen kuvvet daima haktır. Cesaret bu kuvvetin parolası, imanımız kaynağı olacaktır. Bizi zaaflarımızdan sıyıracak bir milliyet ideali düşünürken Allah'sızlıkta şifa ummayalım, garplılaşmada hüner görmeyelim; ruh ve vücudumuzla minnetle bağlandığımız ir toprak ve bir tarihe teslim olmalıyız.

Var Olmak[122]

Var olmak, düşünmek ve hareket etmek demektir. Vakıa hayvanlar da hareket ediyorlar. Lakin onların hareketleri şuurlu değildir; alelade yer değiştirmeden, kımıldamadan ibarettir. Yalnız insana mahsus olan hareket ise, kendi kendisini ve başka varlıkları değiştirmek demektir.

---

[122] *Düşünen Adam*, I/1, 5 Ocak 1961; *Yeni İstiklal*, 14 Ekim 1964; *Var Olmak*, s. 15-20.

Bununla insanın hareketleri hür oluş vasfını kazanıyor. Ancak hareketlerimin hür oluşu, kendisinden evvel var olan ve kendisine hâkim bulunan hürriyet diye bir prensibin varlığını gerektirmez mi? Halbuki hareketten önce hürriyeti var kılacak başka bir hadise mevcut değildir. Hürriyetim, hareketimin varlığı sayesinde vardır ve hareketle birlikte kendini gösterir. Hareketin tahlili ise insanı daha büyük bir muamma ile karşılaştırmaktadır. Varlık, sanki hareketle beraber var olmuştur ve ebediyen ondan ayrılmamayı mahkûmdur…

Var olmak, insanın samimi olarak sahip olduğu isteklerin bütününü içerisine almaktadır. Belki onların tam bir toplamıdır.

"Eğer ben var olmak istediğim değilsem, istediğim, sözle değil, arzu ve tasavvurlarla da değil, fakat bütün kalbimle, bütün kuvvetlerimle, hareketlerimle istediğim değilsem, ben var değilim… Var olmak istemek ve sevmektir."

Hareket, varlığı yalnız bir tarafından çekip götüren veya varlığımızda yalnız bir noktayı kazıyan kuvvet değildir. Kendi kendisine kapanan, kendi inhisarcılığına yine kendini mahkûm eden hareket, ölmeğe mahkûm olur. Ancak bir yönden, kendi varlığını lezzetle dolduran tek kımıldatıcının istikametinden hareket geçmek, varlığı doyurucu olmuyor. Bin menfaatin tatmini, bütün varlığı darlığa düşürücüdür. Yalnız bir ihtirasın tahriki insan ruhunun bütün diğer bölgelerinde felç yaratıyor. İskender ölürken, büyük istilalarının bulutu altında bunalmıştı. Sezar, saadet terennümü ile ölmedi. …

Hareketin tarifinde son söz olarak şu prensibi kabul ediyoruz: Tam ve gerçek hareket, her defasında, en iptidai bir karar ve feragatte bile, bütün âleme yayılış, oradan

da sonsuzluğa geçiş, sonra sonsuzluktan aldığı kuvvet ve bütün âlemden aldığı ibretle, aynı zamanda zeka ile iradenin bütün kuvvetlerini kullanarak, tekrar kendi ferdi âlemimize dönüş ve bu noktadan âlemle temastır.

Böyle olmıyan hareketler kısırdır, ölü doğmuş hareketlerdir, gerçekten hareket olamamış verimsiz denemelerdir.

...

Düşünceye gelince, o da bir harekettir. Hareketlerimizin içselleşmesi ve iç yaşayışımızın sonsuzluğuna sığınması halidir. Filhakika düşünce, gerçek ve olgunlaşmış bir harekettir; bütün hareketlerimizin başlangıcı ve sonudur. Hareket, her zaman onunla başlama bile onunla nihayetlenir. Bir hareket ağacında binlerce düşünce çiçekleniyor. Hareketin bu çiçeklerini toplamak hususunda kendimizi, hareket karşısında olduğumuzdan daha hür hissederiz. Hakikatte hareketlerimizi saran zaruretler, düşüncelerimizi de çevrelemiştir. ...

Düşüncenin en umumi şekli, yakınlaşma suretiyle yapılanıdır. Bu düşünce, tabiatla yan yanadır. Kendisiyle tabiat arasında bir nevi komşuluk kurucudur. Âlemin ve âlemde hakikatler arayan şuurun çalışması böyle oluyor. Paskal'ın dediği gibi, "Eğer insan bütün tabiat olmasaydı, her şeyle ilgilenmeye kabiliyetli olamazdı."

Düşüncenin ikinci basamağında, eşyaya yönelme yoluyla verdiğimiz hükümler geliyor. Eşyaya yönelişlerimiz, bizi dar benliğimizden çıkarıp başkalarına teslim edicidir; bizi genişletici ve hayırkar yapıcıdır. Bu sebepten bu tarzda düşünme, insan dene ve fert olduğu halde bütünle birleşen bu tezatlı varlığı ahlâklı yapmaktadır. ...

Üçüncü basamak, aşk ve ihtirah yoluyla düşüncenin basamağıdır. Madame de Sevigne, bir mektubunda kızına,

“göğsünüzde ıztırap çekiyorum” diye yazıyordu. İhtirasın bütün zekâ, bütün anlayış olması kabildir. Ancak bunun için insan kendi etrafında derin yaşayışlar keşfetmelidir. İnsan ilmini kendinde derinleştirmesi, şahsiyetini darlıktan kurtarıp genişletmesi gereklidir. İnsan ruhu âleme doğru yayılırken aynı zamanda kendi içinde derinleşmelidir. Dimağın ve kalbin darlıklarından sıyrılması, içinde yaşattığı vehimlerden kurtulmalıdır. ...

Nihayet düşüncenin son basamağında hareketle düşünmeyi buluyoruz. Bu, fert olan varlığımızın bütün duygularının üstünde duran bir dileğin bizde hâkimiyetidir. Hareketle âlemin bütüne bağlanan varlık, böylece düşünce yönünden yine âleme bağlanmış oluyor. Düşünce ile hareket burada birleşiyorlar. Bu mıntıkaya kadar getiren yolu aşan insan burada sonsuzluğun iradesine yaklaşmış demektir. Bu düşünüş, âlemşümul iradenin hududuna kadar gelen ve kendini ona bağlayan insanı ferdi hırslarından, zümre menfaatlerinden, kinlerinden ve hasetlerden temizliyor. Âlemi bir varlık gibi birleştiriyor. ...

Var olmak gerçek manasıyla var olmak, hareketleriyle düşüncesini sonsuzluğa istinat ettirmek demektir ve böylelikle kendi varlığını sonsuzlukta aramak demektir.

İnsanları, ruh ve irade bakımından parça parça bölünüp ayrılmaları, insanlığın bunca sefaletlerini yaratıyor. Hele bir milletin fertleri arasında zümreleşmeler her gün yeni felaketler doğurucudur. Varlıklar arasındaki ayrılıklar zahiridir; varlık birdir. İnsanlar arasındaki başkalıklar, aynada görülen hayal gibi aldatıcıdır; insan birdir. Bir milletin fertleri, aynı vücudun organları olduklarını, aynı iradenin emrinde bulunduklarını unuttukları zaman millet yıkılır. Birlikten ayrılan, birliği bozan hasta bir ruhtur, hasta bir varlıktır. Sıhhatli yaşayışta kinler yok, düşman

davalar yoktur. Kin ve garaz, varlığın kendi kendine inanmadığı yerde doğar bir afettir. Mutlaka sahibini mahvedecektir. İnandığımız varlık, Bir, âlemşümul ve sonsuz Varlık, aşkın var kıldığı eşsiz eserdir. Biz ise O'nun en mükemmel parçasıyız. Artık felsefemizin formülünü ortaya koyabiliriz: Hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım.

İnanmak ve Sevmek[123]

İnanmak, gerçek ve şahsi tanıyış, sevmekse gerçek yaşayıştır. İnanmayan bilmez, taklit eder. O, ışığını başka kürelerden alan bir kör kandildir.

Sevmeyenler, yaşamıyanlardır. Onlar ölü ruhlardır. Her an toprağından taze hayat fışkıran tarlanın üstüne atılmış kuru kütüklerdir. Dünyamızın tadını onlar alamazlar, hayatın kudretini onlar bilemezler. Her kökünden bir inanış otu biten, her tarafına bir başka şevk saçılmış dünyamızda aşk ile inanışın terbiyesini en küçük yaştan itibaren almamış nesiller, bedbaht nesillerdir. Kâinata hayranlıkla bakan, insanlara minnetle çevrilen çocuğu, inanış ve sevgi aşısı yapmadan hayata salanlar, dünyamızın ilk ve en gaddar zalimleridir. …

Biliyoruz ki, düşünce, hareketin bizde içselleşmesidir. Hakikate kendi iç dünyamızda temas etmektir. Paskal üç türlü hakikat ayırıyordu: Etin hakikatleri, aklın hakikatleri, imanın hakikatleri. Birincisi kör nefsimizin zenbereği etrafında çevrelenen ve onun tarafından idare edilen bütün iştahaları, hırsları ve menfaatleri içerisine alıyor. …

İkincisi, bizi aklın, tasavvurlarla iradenin fethettiği bir âleme yükseltiyor. Kendi dar benliğimizden çıkarak

---

[123] *Düşünen Adam*, I/2, 12 Ocak 1961; *Var Olmak*, s. 21-23.

bizi bir büyük âlem yapıyor. İlmi, teşayı, mana cevherini sunuyor. İnsanı ruh âleminin serdarı yapıyor.

Üçüncüsüne gelince, o bizi insani olan varlığımızın da üstüne yükseltiyor. Sonu olan dünyamızdan, sanki bir hamle ile sonsuzluğa ulaştırıyor. Parça iken bütün yapıyor; fani iken ebedi kılıyor. Onun varlığıyla, yolcu iken yol, sermest iken saki, damla iken derya oluyoruz…

İnanışta, alelade bilginin esas şartı olan şuur ve eşya ikiliği ortadan kalkmıştır. Bu ikisi aynileşmiş, eşya şuura teslim olmuş, onunla kaynaşmış, ikisi bir varlık kazanmıştır.

…

Umumi görüşler, taklit ile kazanılan iddialar, zümre ve parti ihtirasları ve bunlara destek olan sebepler hep öksüz, hep temelsiz ve hakikatle alakasız düşüncelerdir.

Zira bunlar, benliğimin dışında yaşanmış, benim ne hürriyetimin, ne de şahsiyetimin kaynaklarında kökleri olmayan, derinleri kazınırsa etlerin ve iştahların, alışkanlıkların ve taklitlerin vücut verdiği sözde hakikatlerdir.

İnanılan ve sevilense bir yandan şahsiyetimin derinlerinde, öbür yandan sonsuzluktan hayat ve hakikat alan görüştür. Onun çürütülmesi, yalanlanması kabul olmaz. Yumruklandıkça ruhumuzun daha derin tabakalarına iner. Çünkü inançlarım, muhakemenin ulaşamadığı ir âlemde meydana gelmektedir. Kökleri aynı zamanda benliğimin pek derinlerinde bulunduğundan, muhakeme ile benden koparılamazlar. Bu sebepten inanılmayan, sadece ilmin ölçüleriyle tartılarak aklın karşısına çıkarılan her fikir, her hakikat, eksik veya aldatıcıdır. İnanma, bir harekettir ve benliğin varlıklar üzerine doğru yaptığı bir harekettir. Ruhun tabiata uzanması, onda devamı gibi bir şeydir. Ruhun tabiatı istilasıdır.

İnanmak benliğin kendi mukadderatı önünde verdiği imtihandır. Onu aşk ile bağrına basanlar, bu imtihanda muvaffak oldular. Benliğin, bütün kuvvetleriyle kendi konusu olan kâinatı kucaklayışı demek olan imtihanda aşkın sahipleri başarı kazandılar. ...

Sevgisi olmayan hakikata ulaşamıyor, gerçeği bilmiyor ve tam sevgi, gayesine ulaşmış sevgi, sonsuzluğun sevgisidir. Bu sevgi, vücutta geçer, edenden taşar, fani varlıktan kaçar. ... Gerçek aşkın sahipleri, ne servetin, ne şöhretin veya temaşanın, ne de ilmin ve sanatın aşıkıdırlar. Gerçek âşıklar, aşkın âşıklarıdır. Aşkın kendi kendisini yakan ateşinde sevenle sevilen, isteyenle istenen, varlıkla var eden birleşir. Eşya ile temaşa, kâinatla şuur, birle bütün bağdaşır. Düşünce hareketleşir, varlık düşünceleşir. Anlaşılmayan ortadan kalkar, anlatılmayan Bir kalır.

İlk ve son ilim budur. Millet kültürünün ağacını dikecek ve millet ruhuna hayat getirecek nesiller, inanışla sevgi mabedinin mihrabında önce tövbe etmeli, sonra da inanmayı ve sevmeyi öğrenmelidirler.

Hürriyet[124]

Gerçek hürriyete sahip insanoğlunun yanına gidiyorsunuz ve ona bir başka insanı gösteriyorsunuz. Bu ikincinin elleri, kolları bağlanmıştır. Hür insana diyorsunuz ki: “Bu kolları bağlı hemcinsine vur, onu döv, onu ez, ona karşı istediğin gibi davran!”, Hür insan geriliyor: “Ben bunu yapamam, hürriyetim manidir, diyor, insanlığın cevherinde bir şeyler var ki dediklerinizi yapmak isterken bana karşı geliyor, ben zalim olamıyorum.” Yine hür insana bir başkasının mülkü olan toprağı gösteriyorsunuz ve

---

[124] *Düşünen Adam*, I/20, 17 Mayıs 1961; *Var Olmak*, s. 66-69.

"Bu toprağın sahibi kuvvetsizdir, diyorsunuz, burasını sen kullan, bu mülk senin olsun." Hür insan bu teklifi şiddetle reddediyor: "Ben bunu yapamam diyor, zira bu mülk benim değil, hürriyetim onu işgal etmeme müsaade etmiyor." Aynı hür insana "Sen hür değil misin? Şu fikre hakaret et. Bu mazlumu tehdit et" diyorsunuz. Onun cevabı şöyle oluyor: "İçimde bir ilahi güç, bir ilahi kuvvet var ki yine ilahi cevher olan ruh meyvesine hakaretime izin vermiyor; mazlumu tehdit etmek isterken ağzımı kapatıyor." Hür insanın şaşırtıcı hali karşısında son bir ümide bağlanan gerçek esir ona şu dilekle yaklaşıyor: "Yalan söyle bari, aldat, iftira et, izzetinefisler çiğne, namussuzu olsun teşhir et, nasıl olsa namuslu da ona karıştırılacaktır. Şu bedbaht ömrün intikamını insanlardan böyle al!" Hür insan, bu yeryüzünde kendisini inim inim inleten esir ve zalim fitnenin mutlaka kahretmek isteyen, insanlığı mutlaka çökertmek isteyen sesi karşısında: "Sefil, diyor, hür olmasaydım belki sana uyardım. Tavsiye ettiğin zilletler ne seni, ne de insanlığı kurtaracak. Sen kendinle beraber her şeyi bastırmak istiyorsun. Ben kendimle beraber herkesi kurtarmak istiyorum. Zira hürüm. Hürriyetim bana bunu emrediyor. Her türlü hesaplar, kurnazlıklar bu emrin karşısında aciz kalıyor. Senin yıkmak, devirmek istediğini ben kurtarmak isterken bu halime sen acz diyeceksin. Evet, hür olduğum için senin istediklerini yapmaktan acizim, yıkamam, iftira edemem, yalan söyleyemem, zulmedemem. İşte bendeki bu muhteşem aczin ilahi adı hürriyettir."

Gerçek hürriyete sahip insan, görülüyor ki, birçok hareketleri yapma iktidarından sıyrılmış, kendini kurtarabilmiş insandır. Her şeyi yapabilen bir şaki, her türlü suçu işlemeye kabiliyetli bir psikopat hür değildir. Bilakis pek çok hareketleri yapmak kudretsizliğine irade ile sahip

olan kimse hür olabilir. Zira hür olan irade, yalnız sürükleyici kuvvetin harekete geçmesinden ibaret değildir. Onda iki kuvvet hâkimdir: Biri hareket geçme kuvveti, yani itici kuvvet. Öbürü yasak edici kuvvet, yani frenleme kuvveti. Bu iki kuvvetin tam ve mükemmel bir ahenk halinde işleyişi ancak insanı hür yapabiliyor. Hareket geçirici kuvvet her sahadan gelebilir. Hayati hazlardan, iştihalardan, menfaat endişesinden, sempatiden ve alışkanlıktan, aşktan ve şöhretten, ilim ve sanat ideallerinden, hasta bir şuurun iptilalarında, cemiyetten, tahrikten, zafer sevgisinden, nihayet hayati otomatizmin ne şekilde olursa olsun hareket etme ihtiyacından. İnsan bu ikici kuvvetlerden herhangi birisiyle hareket sürüklenebilir. Eğer itici kuvvet ulvi bir ideal, bir insani dava ise, hareket iyi meyve verebilir. Kötü ise ondan bir felaket veya sefalet doğacaktır. Lakin her iki halde de insan hür sayılmaz. Zira yalnız itici kuvvet, insanın iradesini temsil edemez. Onun karşısında bir de yasak edici kuvvet vardır ki, itici kuvvet hareket geçer geçmez, onu her adımda kontrol eder, yanılma anında frenler, doğru yolda freni gevşetir. ...

İyi ve kötü, itici, hareket sürükleyici kuvvetlerin ferdi harekete geçirmesi anından başlayarak yasak edici, frenleyici kuvveti de hareket geçirmesini bilen insan, hürriyetin sırrını yakalamış demektir. Şu halde hürriyet, ferdi hareket geçirici çok ve çeşitli kuvvetlerin karşısına frenleyici kuvveti çıkarmak demektir. Bu ikinci kuvvet, hareketi durdurmuyor, düzenliyor, kontrol ediyor; hareket kâh şiddet, kâh hafiflik kazandırıyor; kendi kendisini tenkit ettiriyor; kendi hükümlerin kendine verdirtiyor. Böylelikle hür hareketimiz harekete sürükleyici kuvvetlerle frenleyici kuvvetlerin tam bir ahenginden ibaret oluyor.

Harekete geçirici kuvvetler çok ve çeşitlidir, dedik,

frenleyici kuvvet de acaba öyle midir? Hayır! Zira o, insanın şahsiyetinden ibaret tek bir kuvvettir. Bu şahsiyetin örgüsünde ise merhamet ve adalet duyguları, şeref ve haysiyet hissi, hakikat aşkı ve insan sevgisi gibi yüksek ruhî unsurların hissesi vardır ve o, hepsinin birleşmesinden meydana gelen bir bütün kudrettir. Vicdan adını alır. İnsan olan ferdi başka fertlerden ayırt eder; insanları sürü olmaktan çıkarır. Sürü ile bağırmaktan, sürü halinde saldırmaktan kurtarır.

…

Hürriyetimizi yok edici düşmanlar, kinlerimiz, korkularımız, fani hesaplarımız ve etrafımızdan gelen sinsi tesirlerdir. Hürriyeti arayan fert, önce bütün bunlardan sıyrılabilmelidir. Her zaman kin ile korku, hakikatten uzaklaştırır. Sefaletlerimizin idraki nispetinde hür olabiliyoruz. Nelerin esiri olduğunu bilen fert, hangi kuvvetlerin esiri olduğunu idrak eden cemiyet, hürriyetinin eşiğinde demektir, ona çok yaklaşmıştır.

Cemiyeti Yoğuracak Ruh[125]

Cemiyeti yoğuracak ruh, ne bir sihirbazın ruhudur; ne de Gordiyon'daki düğümün üzerine kılıcını indiren kahramanın ruhudur. O bir halaskârın zafer neşesiyle sarhoş ruhu olmadığı gibi kara kaplı, kaba cüsseli kitapların üzerinde eğilen bilgiçlerin ruhu da değildir. Taklit mayası onu yuğuramayacağı gibi itham ve inkâr mayası da onu yuğuramaz. O ruh bize kaybolan benliğimizi bulduracak. Bin nedametle nihayet anladık ki dünyada belki her şeyi bulmak kolay, kendini bulmak zormuş. Kendimizi nerede bulalım? Kendi dışımızda nereye koştuksa gurbette

[125] *Şule*, sy. 6, Şubat 1963; *Var Olmak*, s. 101-103.

kaldık. Kendimize nasıl koşalım? Bize bir aydınlık, bir rehber lazım, diyorlar. Her tarafı, her zerresi rehber olan, her ciheti aydınlıkla dolu âlemde tek aydınlık, bir rehber arıyoruz.

Cemiyeti yoğuracak ruh, eski Asya'nın hikmetiyle Kur'an'daki ilhamı kendinde birleştirdiği halde, Garb'ın dört asırlık ilmine hayram, zihniyetine sahip, felsefesine aşina olacak Anadolu dervişinin ruhudur.

XX. asır bize, her geçmiş asırdan daha dikenli bir yol açıyor. Asrımızın çocuğu, sade nefsinin değil, büyük sanayi canavarının, biri binlerce nefse nazire olan makinenin esiridir; bunların hepsine esir olan bir nefsin eseridir. Anadolu'nun çocuğu ise, yüzlerce esarete hasret, yüzlerce esire esir bir hayatın günde bin gafletle gıdalanan esiridir. Zaliminden imdat istiyor. Makineden medet umuyor. Bilmiyor ki, makineden Allah'a götürecek yol yoktur. İnsanın âlemde yerinin ezelde çizilmiş haritası olan hikmet, tekniği de kucaklar; lakin teknikten hikmet çıkmaz. Makinenin ne ilmi, ne de aşkı vardır ve her sahada makineleşmek aşka da, hikmete de veda etmektir. ... Din perdesi altında saklanan kin gibi rahmet perdesine bürünen haset de insanın fani bir varlık olan vücut makinesine esaretinin esiridir.

Cemiyeti yoğuran ruh, bizim şaşkın isteklerimizin hizmetkârı olmayacak; bize karşı koyarak bizi kurtaracak. Biz düşmek istiyoruz; biz zevki takdis ediyoruz; biz kendimizden kaçıyoruz. Bizi kurtaracak ruh bize Hira dağında bırakılan mukaddes mirastır. O bize, bin yıllık gaza şehitlerinden rahm ü şefkat ninnileri ulaştırırken, bugün her biri bir türbe olan kılışların gölgesinde ilhamlar, ümitler sunacak. Bize hayat sunacak ruh, ecdat mezarlarından yükselen ruhani kokuların, cihat meydanlarından

yükselen sevdaların, arz üzerinde ilahi gülşenler teşkil eden düşünceleri dolaştıktan sonra, kalbimize dolduracağı iksir olacak.

Bir ümitsizlikten uyuşmuş gönülleri bin şevk ile açacak. Mantıkla ilhamı yan yana yaşatacak. Kalp ile Kur'an'ı birleştirecek. Hayatın süreksiz ve kesiksiz bir ibadet aşkı olduğunu hareketlerimizin bir iman ve heyecan yarışı olduğunu, asrın soluk benizli, ümitsiz ve inanmaya takatsiz çocuğuna öğretecek. Öğretecek ki fert olan ve her adımında yeni bir sefalete susamış yaşayan varlığımız kâinatta bir merkez ise, cemiyet onu çeviren bir dairedir. Bu daire, sonsuzluk denen ve bizimle beraber cemiyeti de çepeçevre her tarafından kuşatın büyük gerçeğin içinde bulunmaktadır.

Bizi kurtaracak ruh, bu sonsuzluğun sevgisine susamış olan ruhtur. Sonsuzluğu, sonu olan varlıklara irca eden değil, fanileri sonsuzluğa yüceltendir. İlhamdan akla geçiren, ilhamı akla irca eden değil, aklı ilhama yükseltendir. Bir ilhamın huzurunda secdelere kapanarak bin ilham müjdesini elde edendir. Bizi fena içinde fanilikten kurtarıp bekayı kavuşturandır.

Nerede bulacağız onu? Kimden bekleyeceğiz?

Biz onu Mecnun gbi ömürlerdir aradıktan sonra, onu bulduğumuz gün, kalbimizden şu sevin feryadı kopacak:

"Ben seni uzaklarda ararken sen kendi evimde idin!"

Hakikate Giden Yol[126]

Yollar çoğaldı ve gözler karardı. Acaba sonu gelmeyecek bir gecenin kucağına mı düştük? Hüsran perdesi sımsıkı etrafımızı sarıyor. Kuvvet şeririn, hak kavinin,

---

[126] *Şule,* sy. 7, Nisan 1963; *Var Olmak,* s. 104-105.

hüküm gaddarın elinde. Yeni doğan çocuk bile merhametten habersiz. Sabi ecdadına bir nesil kendi kurtarıcısına saldırıyor. Kardeşlik düşmanlığa değiştirildi. Hakkın düşmanları, kurtuluş arayan kardeşlerini kahretmek istiyorlar. Din ile kin, vecd ile zevk hiçbir zaman bu kubbenin altında böylesine boğuşmamışlardır. Hepimiz hakkın yetimi olarak yaşamaya mahkûm gibiyiz. Güneşi arıyoruz. Bizi hakikate götürecek yol hangisidir?

Bu yol, yaşayış ufkumuzu saran pek karmaşık yollardan biri midir acaba? Önümüzde hilenin, hünerin, siyasetin yolları var. İhtirasın, servetin, şöhretin, şiddetin yolları var. Zulmün, taassubun, kahrın fitnenin yolları var. Dünyamızı çepeçevre saran bu yolların yolcusu yüzlerce kafile etrafımızda dolaşmakta iken bize ilham verecek aydınlık kalbimizdedir. Şaşkın fanilere gıpta etmekten sakınalım. Gafil düşmanların kin ile doldurduğu bu kalbi ibadetle, aşk ile, sabır ile durmadan yıkamak zorundayız. Yoksa bir yolun ortasında mahvolacak gibiyiz. Yolumuz, zalim kardeşlerimize merhamet yoludur. Gaflet içerisinde kendini helak eden zalim neden insan düşmanı olsun? Ona sevmesini, onu severek öğretelim. Hocasına kin ile saldıran delikanlıdan daha çok merhamete muhtaç olan kimdir? Güneşi lanetleyen bir putperest duydunuz mu hiç? Varsa eğer güneşin mucizesi onu aydınlatmak olacaktır. Şayet güneş yakarsa o cehennem ateşi olur. Ancak ısıtan, aydınlatan güneş gerçek güneştir. Zülmün üniversitesi olur mu? Mezarcıya doktor denildiği nerede görülmüştür? Dostlarım, zalimi ve mezarcıyı da affedemezseniz siz güneşi göremeyeceksiniz.

Hakikat güneşine götüren yol, dosdoğru, dümdüz bir yoldur. Lakin insanlar içinde bu yolun yolcusu azdır da karmakarışık, dolambaçlı yolların yolcusu çoktur. Ve bu

yolların üstünde yüzlerce kafile birbirleriyle yarışmaktan hiç usanmıyacaklardır. Halbuki düz yol, aydınlık yol, saadetin ve gerçek zaferin yoludur. Kalbe çevrilen gözlerin ilk bakışta buldukları yoldur. Bu yolda yürüyüş kumandası veren kalp ile yolun sonunda murada eren kalp ayni kalptir. Baştaki emirle sondaki muradı birleştiren ve ayni kalbe bağlıyan bu yol, dost ile düşmanı dostun kalbinde birleştiricidir. Zulmü zalimin kalbinde eriticidir. Gerçek ve ebedi saadeti arayanlar, hesabın hileleri ve zekânın tuzaklarıyla eğrilmeyen, bilakis kalbin dosdoğru uzanan aydınlığında hakikat güneşine götüren yolu tutsunlar. Kulların duasını Hakk'a ulaştırmak istersek Hakk'ın muradını kullarına tanıtalım. Hakikat güneşi karşımızda parlamakta iken gözlerimizi kapatmayacak kadar kuvvetli ve cesur olalım.

Hareket Felsefesi[127]

Âlem üç şeyin bütünüdür: Varlık, düşünce ve hareket. Varlık, hareket noktası, düşüce kılavuz, iş ve hareket ise hayatın gayesi gibi görünüyor. Onsuz yaşayabilen yok. Hatta düşünce bile, varlığın dışına çıkamıyarak bizzat kendi üzerine katlanan içsel bir hareketten başka bir şey midir? Hareket meselesi kendi kendini ortaya koyuyor ve kendi hallini kendinde buluyor. Filhakika, dünyamız hareket meselesinin hallinin, milyonlarca hareketle veren büyük laboratuardır. Hareket kendi halini, kendisi yaşayan insana uzattığı ışıkla, onda doğurduğu sevinç ve ıstırap egzersizleriyle ve yine insan iradesine sunduğu zaruretlerle ortaya koymaktadır. Bu işaretlerle zaruretler bize anlayış, dava, kanun ve hayat nizamı oluyorlar; ahlâk

---

[127] *Hareket*, I/2, Şubat 1966; *Yarınki Türkiye*, s. 17-21.

ve iman sistemi oluyorlar. Bütün irademiz, hatta bütün aklımız, insanlığın bugüne kadar yaptığı hareketlerin telkininden çıkarılmış evrensel neticelerdir. Evrensellikleri sebebiyle âfâki (objektif) görünürler. Lakin hür hareketin meyvesi olarak, ona nazaran, hareketlerin yapıcısı olan insanlığa nazaran evrensel bir subjektifliğe sahiptirler. "Hiçbir filozofun tamamiyle halline muvaffak olamadığı hareket meselesini, en küçük hareketin halletmesi muhakkak ki bir hârikatıdır."

…

Tam ve gerçek hareket, önce hareketin sahibi olan insanda başlar, hareket iradesi olur. Sonsuz imkânlarla yüklü kâinata çevrilir. Hareketin safhalarını meydana getirir. Hedefi sonsuzluktur, meyvesini sonsuzlukta verir. İnsan onu sonsuzluğun sınırına kadar götürür, orada sonsuzluğa teslim eder. Bu, tam ve muvaffak olmuş bir harekettir; ahlâki vasfını taşıyan iş işte budur. … Bizden çıkıp hiç olmazsa aynı hareket olarak bir daha bize dönmemek üzere âleme çevrilen ve sonsuzluğa doğru yol alan hareket, kurtarıcı olan harekettir; hür ve ahlâki olan insanca davranışımızdır. Âlemden kendimize doğru yönelttiğimiz hareketler ise, insanı kâinatın tek suçlusu yapan ahlâk dışı ve kâinata karşı zalim davranışlarımızdır. İnsan gerçekte hareket ederken gözlerini sonsuzluğa dikmiş bulunuyor. Bütün ahlâki davranışlarımızın hedefi, sonsuzluktur.

…

Hareket felsefesinin gözlerimizin önüne serdiği bu insan hakikatı, hareketin gerçek yapısı hakkında bizi daha ileri düşünce ufuklarına götürmektedir: Ahlâki manada iş veya hareket dediğim şey, bu hayatın cezası olan bir çile, varlığı törpüleyici, gerçek huzuru tüketici boş

bir didinme, bir mahkûmiyet, dünyaya gelmiş olmaktan ötürü çektiğimiz bir günah mıdır? Bilakis benliğimizden her adımda koparılan bir parça, insan denen muhterem varlığı harabeden bir yük veya insan sefaletinin âlemde vücut kazanması gibi bir şey olmak şöyle dursun, o bizim cevherimizdir. Varlık olmaksızın herhangi bir âlem tasavvur etmek nasıl gülünçse, hareket hadisesini yok sayarak insanı düşünmek de öylece abestir. O, varlığımızın her an yenilenmesi ve kendi kendisini, daima sonsuzluğa yöneltme isteğiyle yeniden yaratmasıdır.

Hareketin bizzat kendisine gönül vermeyerek onun devşirilecek yemişlerini düşünmek, fayda sağlayıcı gayeyi gözetmek, hareketin iflasıdır. Her harekette, en bayağı davranışlarda bile, sonsuzluğa götüren yolu görmeyerek onu, benliğimize bağlayıcı unsuru bulmak ve orada karar kılmak, hareketin mutlak ölümüdür. İnsan hareketlerini böyle bir iflastan koruyan, bu mutlak ölüm tehlikesine karşı koyan kuvvet, ahlâki yapımızı teşkil ediyor. Ahlâklılık yukarıdaki tahlillerde belirttiğimiz gibi, hareketin gerçeğine uymaktan başka bir şey değildir; bu sebepten, insanın davranışlarındaki değeri ortaya koyacak olan, hareket ahlâkıdır.

İslam Ahlâkı[128]

... Âlemde ahlâktan daha güzel, daha gerçek bir şey yoktur.

Bunu bilen Eflatun, hayır idesini bütün idelerin üstüne koymuştu. Sonra Hıristiyanlık merhametin ilahiliğini anlatmak ve onu insanda yaşatmak suretiyle, ahlâk idealine aşkı ve ebediliği getirdi. Kur'an'da ise ahlâki kemal,

---

[128] *Hareket,* II/15, Mart 1967; *İslam ve İnsan*, s. 82-103.

yani insan bütünlendi. İnsan tamam oldu. İnsanlığın ahlâkı Kur'an'la tamamlandı. Biz beşerin bu en ileri ahlâk davasının dokuz yüz yıl mücahitleri olduk. … Dünya tarihinde benzeri bulunmayan millî tarihimizin zaferleriyle mefahirleri, hikmet ve felsefe gözüyle incelenirse, baştan sona kadar ahlâki mefahir ve zaferlerin eseri ve meyvesi oldukları görülecektir. Fütuhat, kılıcın olmadan evvel ahlâkındır. Sonunda da ahlâkımızın yaşatıcısı olmuştur. Daha başlangıçta Mekke'yi fetheden, Peygamber'in anahtarı ruhu olduğu gibi, İstanbul'u alan Fatih'in kılıcı idiyse de fethin anahtarı Akşemsettin'in ruhaniyeti idi. Mısır'ı alan Yavuz'un azmi ise ondaki ilahi destek ve teminat, Zembilli Ali Cemali'nin ruhunda aranmalıdır. …

Ahlâk kelimesi çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Mazlumların ahı içinde dile geldiği gibi zalimlerin mazlumu te'dib eden ve bir türlü ayaklarının ucuna kadar başlarının eğmeye muvaffak olamayan sillesinden de yükselmektedir. Hak sahibi bu kelimeyi kullandığı gibi haksız ve şerir de onu kullanabiliyor. Muhteşem kazancı, halk menfaatine birazcık azaltılan satıcı ve tüccar bu hareketi ahlâksızlık diye vasıflandırdığı gibi cemaate şer yağdıran gazetelerin okunmasını tavsiye eden bir ruhları koruma hareketi de ahlâksızlık diye vasıflandırılabiliyor. …

İslam ahlâkına gelince, ahlâk İslam dininin özü, esası ve bizzat kendisidir. Müslüman olmak, İslam ahlâkına sahip olmaktır, onu kendinde yaşatmaktır. Akıl ve hikmet gözüyle de Kur'an'da en büyük ve asalsı yer tutan, ahlâktır. Tarihi kısım, ahlâki esası tamamlayıcı mahiyettedir. Pek küçük yer tutan ahkâm ise, yine ahlâkın hareketlerimizdeki zaruri tatbikatını göstermektedir. Müslümanlığın huy güzelliği olduğunu söyleyen Peygamber, İslam davasının veciz ifadesini ortaya koymuştur…

Bizi ancak ebediyetin mutlu yolcusu yapacak İslam ahlâkının esasını ararsak onu mutlak varlığa aşk ile yönelişte buluruz. Mutlak varlıktan bütün eşyaya ve kâinata sıçrayan aşkımız, her sahada sevgi oluyor. İşte bu sevgi dünyayı cennet yapmaya ve hayatı değerli kılmaya kâfidir. Her varlığa çevrilen sevginin bizi bize ulaştırdığı hal, hörmet durumudur. Ahlâk yapımızın ilk ve temel mayası hörmettir. Hörmetin en güzel tahlilini yapan Kant onu şöyle anlatıyor: "Vicdan dediğimiz pratik akılda barınan ve kendini beğenme vehmini yok etmek suretiyle vicdanın önündeki engelleri ortadan kaldıran ahlâk duygusunun adı hörmettir. Hörmet duygusu, ferdi hisler karşısında vicdanı idare eden kanunun üstünlüğü tasavvurunu yine vicdanda doğurmaktadır. Bu sebepten vicdanın kanununa hörmet, ahlâkımızın kımıldatıcısı değil de ahlâklılığın ta kendisidir. Hörmet, bizde bayağı hislere karşı gelen bir harekettir. O hassasiyetimizi, hür hareketimize engel olmaktan kurtarır. Hörmet, insanadır, eşyaya hörmet edilmez. Hörmet, korkudan ve hayretten tamamen ayrıdır. Büyük sayılan bir adamın karşısında varlığım eğilir, fakat ruhum eğilmez. Burada hörmet yoktur. Benimkine üstün karaktere sahip alelade, lakin temiz ruhlu bir insanın karşısında ise ruhum eğilir. İşte hörmet budur. ...

"Hörmet öyle bir cevherdir ki, istesek de istemesek de layık olduğu yerde mutlaka doğacaktır; biz onu dış yüzünden göstermesek bile içimizde onun varlığını hissetmekten kendimizi alamıyoruz. ... Hörmet alelade hislerden biri değildir, dinin dünyasında ilahi lutfu bekleyiş haline benzeyen bir duygulanımdır." Kant'ın bu tahlili ile ahlâk duygusunun esası olduğu görülen hörmet, kulun Allah karşısındaki durumunun tam ifadesidir. Hiçbir zaman tehlike ile tehdit ve garaz manasına anlaşılmaması lazım

gelen ve İslam'da her hikmetin başı olan Allah korkusu, yukarıdaki tahlilde tanıtmaya çalıştığımız, tam ve gerçek hörmetten başka bir şey değildir. … Dinin esası hörmet olduğu gibi, ahlâkımızın da temel duygusu odur. Milliyetçiliğimizin esasını da hörmet teşkil etmelidir. Önce hep birbirimize hörmetle işe başlayacağız. Birliğe ulaştıracak yol, hörmet yoludur: İlme hörmet, ecdada hörmet, bütün samimi isteklere hörmet. Başkalarına hörmet tanımayan sömürgeci, barbar Batı milliyetçiliği hiçbir zaman bir ahlâk davası olamamıştır. Bizi düşman pençelerinden kurtaracak kuvvet, düşmanların affı ile lütfu değil, hep birbirimize karşı yaşatacağımız hörmet iradesi olacaktır.

…

Hörmet, benliğimizden taşarak âleme yayılan bir hal olunca, her şeyin her varlığın ve özellikle her insan ruhunun nefsimizden ziyade sevilmesi demek olan merhameti doğuruyor. Merhamet, zayıfa, fakire ve sefile acımak değildir. Bunlar küçük ruhların kötürüm merhametidir. O daha ziyade gururlu, kuvvetli ve devletli olana acıma halinde samimi olarak yaşanır. Bir zulüm karşısında mazlumdan ziyade zalimin vicdanına, bir sultanın saltanatına esir olan ruhuna, haksızlık rejimi olan kapitalist sistemde fakirlerden önce zenginlerin rezil olan ruhuna acımak, gerçek merhamete uygun davranıştır. Ama merhamet gerçekte bunların hepsinin üstünde bulunuyor. O âlemdeki sefaletin, büyük bir gözle yüksek bir güneşten seyredilmesi gibidir. Bütün varlıklara külli irade olarak uzanamayışın, bütün sefaletleri kemale ulaştıramayışın yalvaran azabıdır. …

Merhamet, müslümanın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslümanı başka insanlardan ayıran onlardan fazla merhametli oluşudur. Kâfirler gibi müfsitler ve

münafıklar da merhametsiz olanlardır. İmansızlar merhametsizlerdir. "Allah'a karşı vazifelerimi yapıyorum, Elhamdülillah müslümanım" deyip de kalplerinde ve hareketlerinde merhamet yaşatmayanlar; kendi kavimlerinden, kendi zümrelerinden ve kendi dinlerinden başka kavimlere, dinlere ve zümrelere saldırmakla Allah'a yarandıklarını zanneden katı yürekliler; İslam'ı yükseltmek için kin, kılıç ve şiddet silahlarını kullananlar Allah yolunun dışında dolaşan gerçek imansızlardır. Asıl sapıklar ve hüsranda kalanlar bunlardır. Onlar ibadet diye istedikleri kadar beden hareketleri yapsınlar, sayısız hac etsinler, secde onlardan tiksinir, Kâbe onlardan kaçar.

Merhamet, insanlığımızın âlemde şahidi olan ve kalp yolu ile bizi Allah'a yakınlaştıran ilahi cevherdir. İnsandan başka varlık merhamet taşımıyor. Merhameti bize tanıtmaya yarayan, merhametimizi besleyen, parlatan ibadet, oruç tutmaktır. Oruç, içimizdeki nefs denen canavarı köstekleyerek zapteden ve böylelikle içimizde ilahi unsur olan merhamet mesleğinin serbestçe yaşayışını sağlayan disiplindir. ...

İslam ahlâkının üçüncü esası hizmettir. Hizmet, ruh olarak nefsinden taşıp başka insanlara yayılmak suretiyle, Allah'ı aramaktır. Her samimi ve menfaatsiz hizmet, hareketlerimizle Allah'ın aranmasıdır. Biz dünyanın bunca hevesleri ve meşguliyetleri içinde Allah'ı unutuyoruz. Bizdeki nefs de onun lutfu olduğu halde nefs ile ona karşı geliyoruz. Zaman zaman da onu reddediyoruz. Hareketlerimizde görülen bu sefalet, dünyaya gelişimizin manasını yok edebilecek kadar hazindir. Bu felaketten bizi kurtaran, selamet ve hakikat yolunu önümüzde açan ilahi lütfu, bize bağışlanan hizmet gücüdür. Kullarına hizmetle ancak Allah('a yaranıyor ve kalbimizdeki ümit kapısını

onunla açabiliyoruz. Bütün isyan olan halimizden taşan günahlar hizmetle siliniyor, hizmetle af ediliyoruz.

Hizmet ahlâkını İslam'da sembolleştiren müessese, zekâttır. Var olmak, Allah'ın hizmetinde olmak demektir. Biz kaderimizin hizmetkârıyız. İlahi emirden başka bir şey olmayan kaderi olduğu gibi karşılamak, onu kahramanca karşılamaktır. Bu hal miskinlik değil, kahramanlıktır. Miskin, kaderden sıyrılıp kaçmak isteyendir. …

Merhamet, varlıklara çevrilen hareket halini alınca hizmet oluyor. Hizmet, insanın ölüme kadar tükenmeyen benliğinden ibaret kandili, çevresini aydınlatmak için yakmasıdır. Ve buna onun kendinin ihtiyacı vardır. Kendisinin bütüne bağlı bir bölüm, belki bütünden kopmuş bir parça olduğunu bilen ruhlar için o, bir kurtuluş yolu, her an yenilenen selamet müjdesidir. Bu halin farkında olmayanlar için de bir tedavi ve neşve kaynağıdır. Hizmetimiz, varlığımıza sarılı yumak gibidir, o açıldıkça biz mesafe aldığımızı hisseder ve hafifleriz. Hizmet, varlığımıza bizim tarafımızdan sunulan minnet bahşişidir.

…

Kur'an ile tanıtılan İslam ahlâkının hörmet, merhamet ve hizmetten ibaret üç esasını anlatmaya çalıştık. Allah Kitabı'nın gerek manasından, gerek yaşattığı vecd ile ilhamdan çıkarılan ahlâk sistemi belki bir prensibe irca edilebilir. Mesela bu, hörmet prensibi olabilir. Lakin o zaman ahlâk binası tam olarak gözükmez. Bu üçayaklı kaideyi tutan, hem de yine onlara bağlanan sabır, şükür ve af gibi diğer destekler de vardır. Kur'an'ın ruhuna hâkim olan bu ahlâk iadeleri, imanımızın asıl şartlarıdır. Bunlarla dolan kalp, mümin oluyor. Onların hepsini ayrı ayrı Kur'an'ın ruhuna bağlı olarak tahlil etmek, İslam

ahlâkını tedvin etmektir. Biz bu kısa açıklamada, yalnız kaideyi teşkil eden üç prensibin üzerinde durduk.

…

İslam ve İnsan[129]

İnsanlığın kurtuluşu için yeryüzüne inen İslam dini, tarihte hep kısa süren feyizli hamlelerinden sora, bugün insanlık davasından uzaklaştırılmış bulunuyor ve bu yıkma veya çökertme hareketi ona, kendine bağlananlardan gelmektedir. İlk defa Şia'yı ortaya atanlar, sonra Abbasiler, daha sonra Anadolu Selçuklularını içinden kemiren kuvvetler, nihayet Topkapı Sarayı'nın son asırlardaki ulema sınıfı, İslam'ın ideal insan çehresini her biri bir tarafından karartmış, zamanımıza İslam'ın gerçeğinden tanınmayacak kadar değişik değişik sebepleri vardır. Biri Doğu dünyasının yoğuran ilk çağ medeniyetlerinin artığı olan inançların, İslam'ın yayıldığı doğunun ruhuna hâkim olarak burada İslam'a da kendi iç varlığını zamanla sinsice kabul ettirmesi ve böylelikle İslam'ın aslındaki ruhu bozmuş olmasıdır. Başka bir sebep, daha başlangıçlarda Aristoculuğa boyun eğen felsefe hareketinin darbelenmesinden sonra içtihat kapısının da kapatılması, yani felsefi ve hukuki düşünüşlerin ilmi otorite dünyasında zincirlenmiş olmasıdır. Serapa ruh ve hayat olan İslam ruhunun, vücudun artığı hırslarla, kinler ve taassuplarla zincirlenmiş olmasıdır. Serapa ruh ve hayat olan İslam ruhunun, vücudun artığı hırslarla, kinler ve taassuplarla zincirlenmesi onu mefluç bıraktıktan sonra, ilk çağın artığı olan putperest ve maddeci geleneklerle inançlar bu mefluç vücuda çullandılar. Her tarafta İslam adına dünya hırs ve emellerini parlatıcı bir merasim

---

[129] *Hareket*, III/27, Mart 1968*; İslam ve İnsan*, s. 20-26.

silsilesi meydana geldi. İslam'ın ebedi saadet ideali yerinde onu vasıta yapan bir dünya saltanatı, dinin yerine geçti. Kabuklanmış kaideler, kin kuvvetleri, şiddet tehditleri, din adına manevi bezirgânlık ve soygunculuk, kaynakları ilk çağdan da çok evvellere inen sihir sistemi, İslam'ın ruhunu kendi varlığında eritti. Daha halife Osman'ın öldürülmesiyle dağılarak yıkılan İslam cemaati, İslam'ın ebedi ruhunu, Osmanoğullarının bir ruh rönesansı diyebileceğimiz manevi inkılâplarıyla tekrar yükseltebildi. Ancak bu kurtuluş ve yükseliş hareketinin karşısına, doğunun yeniden hortlayan eski çürümüş zihniyeti dikeldi. Daha kaynaklarda İslam ruhunu yaşatan ashap ahlâkının yerine kaideci taassup kendini göstermişti.

...

Fitne ve taassup, İslam'ın en muhteşem rönesansını yaşatan Osmanlıların son asırlarında tekrar canlanabildi. Hacı Bayramların, İbrahim Hakkıların ilahi davası, fetvahanenin mesnet ve saltanat sancaklarıyla süslü kapısında katledildi. Asırlar arasında İslam'ın ruhu, katı kaidecilikle, taassubun tehditleriyle, saltanat ve merasim gurur ve tahakkümleriyle eritildi. Dini müesseseler, dinin ruhundan tamamıyla sıyrıldı; din elbisesine bürünmüş, dini kaidelere bezenmiş devlet ve dünya müesseseleri halini aldı. Bunların etrafında istimrarcı bir din adamları sınıfı teşekkül etti. Bu adamlar, içyapısını yüzyılların yıprattığı devletle elele verdiler ve onun manevi kudreti halinde sömürme sahalarının mütemadiyen genişlettiler.

Bunlar, hac emrinden cennet vaadine, mirac olayından Kur'an'ın kutsallığına kadar bütün İslam inançlarını, tüyler ürpertici bir geri anlayışla, mana âleminden ayırıp madde dünyasına aktardılar, hepsi hakkında maddi izahlar yaptılar. Böylelikle din içinde en kaba maddeciliğe

bağlanmış oldular. Onların dini materyalizmi, cenneti de, miracı da, Kur'an'ı da elle tutulan, gözle görülen olaylar ve varlıklar halinde kabul edici bayağı bir pozitivizm ile elele vermiş bulunuyordu. ...

Dinci zümreler din kuvvetine inanmıyorlar, inanmasını bilmiyorlar. Din kuvveti kılıç ve bilek kuvveti değildir. Lakin ona kat kat üstün yaratıcı ve yaşatıcıdır. Kılıç ve beden kuvveti ise yok edicidir. ... Anarşist ve komünist kırıp yıkabilir, çünkü bu onların mesleğidir. Ama dinci bunu yapamaz. Yaparsa din adamı ve dinci olmaktan çıkar. O da anarşist ve maddeci olur. Sade nüfus cüzdanı ile Müslüman olmak ve yalnız camide kulluk yapmak (ibadet), bu ne Allah'ı tanımaktır, ne de gerçekten Müslüman olmaya yeterlidir. İbadetimiz yani kulluğumuz, bütün hareketlerimizde görülen bir hadisedir. Müslüman gençliğinin tıpkı komünist ve anarşistler gibi saldırma hareketleri, onların bir ulvi gayeye gidişlerinde uğrayacakları mutlak muvaffakiyetsizliğin yeter sebebidir ve bu tarzda davranışlar, dokuz yüz yıl İslam'ın sancağını taşıyan bu beldede İslam'ın yıkılışını hazırlar. Mitinglerde sıkılan yumruklar İslam ruhunu yaralamıştır. Onlar bu türlü saldırılardan haz ve gurur duyan zümreleri sevindirirler. Kuvvete inanan ve ancak vurduğu yumrukla tatmine kavuşan zayıf yürekleri ferahlandırırlar. Onların dini kibirlerine böylelikle emniyet ve inanç gelebilir. Lakin kin ile kaba kuvvetten ve kibirden fersah fersah uzaklaşmadıkça dini hayata ayak bile basamazlar. Filhakika bir damla kin ile yan yana barınmayan dinin diğer düşmanı kibirdir ve dini kibir, kibirlerin en tehlikeli olanıdır.

...

İslam karanlık bir uçurumun içindedir. Asırların enkazı, Doğu'nun eski dinlerinden kalan artıklar, XX. asır

Batı dünyasının taklitçilikleri, modern barbarların beldesi olan Amerika'dan kopup gelen yıkıcı ve yaralayıcı tesirler hep bu enkazın üstüne yığılmış, İslam âlemine çullanmış kuvvetlerdir ki bunlar varlığımızı her an tehdit ediyor. Bunlar İslam dünyasının iktisadi ve ahlâki yapısını birlikte çürütmektedirler. Bu uğursuz kuvvetlerin karşısında Müslümanlar, batı ilmi diye aklın eserini inkâr edecek kadar beyinsiz, ahlâkını bir takım hareketlerin otomatik tarzda yapılmasına bağlayacak kadar içi boş kendinden başka türlü düşünüp yaşayanları ithamdan başka sermayesi bulunmayan, kin ile cehaletin bayrağını taşımakla övünecek kadar zavallı varlıklar değildir. İslam'ı 20. asırda yükseltecek olanlar, bu mukaddes davanın her şeyden önce insan davası olduğunu bilmelidirler. Allah'ın emaneti hakkında nasıl davranmak lazımsa her insan karşısında öylece davranmanın gerektiğini ancak anlayanlar bu davanın saflarında yer alabileceklerdir. Çapulculuk anarşiste yaraşır. Çapulcular, hangi isim altında olursa olsun çapulcudurlar. İslam ideali, insan idealidir. İnsan ideali, kalp tekniğine muhtaçtır. Bu tekniğin tatbiki ibadet, gayesi gerçek selamettir. Anarşist kalpsiz olmak zorundadır, ona ahlâk lazım değildir. İslam'ın yolu ise bu yolun tam karşısında ve aksi istikamette bulunur. İslam'ın zaferi, ilimle ahlâkın, bir de onların önünde yürüyen kalbin zaferleridir.

Müslümanlık[130]

Her dinin esasında ilahi iradeye iştirak ve ona teslim oluş vardır. Bu halin gerçek gayesi, ruhun yükseltilmesidir. Buna ahlâklılık denir. Bütün dinler, insanların

---

[130] *Hareket*, III/34, Ekim 1968; *İslam ve İnsan*, s. 45-48.

ahlâkını yükseltmeye çalışmışlardır. Ahlâkta ise pek çok dereceler ve sonsuz basamaklar vardır. Hayırların sayısı sayılmayacak kadar çok ve üst basamakları alçaklardan bakanlara görülemeyecek kadar yükseklerdedir. En alt basamaklar, başkalarına zarar vermemekten, karıncayı bile incitmemekten başlar; en yukarılarda onun Allah iradesiyle kucaklaştığı görülür. Yine her dinin kendine özel ayrı bir ahlâkı vardır. Ancak bir ahlâk sisteminin dine bağlanabilmesi için zorunlu olan esaslan bulunmaktadır. Yani her din ahlâkında bulunması şart olan esaslar vardır ki onlarsız her hangi bir ahlâk sistemi dini sayılamaz. Bu esaslar, ilahilik temeline dayanan menfaatsizlik, sonsuzluğa uzanma, aşk ve samimiliktir.

Menfaatler, hırslarımızın zehirli yemişleridir. Her biri ayaklarımıza vurulan birer zincirdir. Onlarla Allah'a gidilemez. İnsan için gerçek esirlik her taraftan gelen, her çeşit menfaatlere bağlanmaktır. Hangi endişe ile ve hangi yüksek gayenin hayaliyle bezenmiş olursa olsun, menfaatle dostluk kuran, gece gündüz ibadet de yapsa, Allah'a dost olamaz. Bunda dini yükseltme veya cemaati kurtarma gayesini kuklan olarak kullananlar en büyük riyakârlardır; onlar en büyük günahkârlardır.

Sonsuzluğa uzanmayan hareket de Allah'a götüremez. Sonu olan hareketler ve tatminlerle tükenen istekler dünya hayatımızın düzenini sağlayıcı olurlar; lakin onlar mukadderatımızı gerçek gayesine ulaştırıcı değildirler. İstek bir tatminle giderilir. Sonsuz servet, sonsuz devlet, sonsuz şöhret Allah'a yolculukta bir karınca adımı kadar bile ilerletmiyor. Hatta sonsuz ilim, sonsuz sanat bile, ilahi eşikten atlamasını bilmeyenlerin sırtında kabul gibi bir ağırlıktır. Gerçek sonsuza varmak için, servetsiz, devletsiz, şöhretsiz, teknik hırsından kurtulamayan ilimsiz,

sanatsız sonsuzu istemek lazım geliyor. Ancak bu mutlak sonsuzun isteğinde ilahi iradeyle kucaklaşmak kabildir.

…

Samimilik, dindarlıktan hiçbir zaman ayrılmaz. İnsan, samimiliği kaybettiği anda Allah'tan uzaktadır. Samimilik, kendi ruhunun derindeki yaşayışını hareketleriyle ve bütün iradesiyle takip etmek, başka deyimle kalbinin yolunda yürümek demektir. Kalbin emirlerine uymasını bilmektir. Sahtekar aklın ve menfaatlerin galebesi onu ortadan kaldırır.

Hayat hazlarına ve muvaffakiyet cilvelerine haris olanlar, Samililikten, kendi kendilerine oldukları gibi görünmekten ve kendi içsel iradeleriyle dostluktan korkarlar. Onlar, kendi vicdanlarından kaçıp uzaklaşmak isterken dönüp dönüp; ona kurşun atmaktan hoşlanan, kendi samimiyetlerinin katili zayıf ruhlardır: samimiyetsizlik kalbe karşı gelmektir. Kendi kalplerine karşı koyarken ya hırslarıyla zaaflarından veya başkalarının telkininden veyahut da ilimleriyle otoritelerinden ferman alan gafiller, dinin ülkesine ayak bile basamayan bedbahtlardır. Blondel diyor ki: "Her günah affedilir, yalnız nefsine karşı samimiyetsizlik günahı affolunmaz."

Bu esaslar, aslını kaybetmiş olan her dinde bulunuyor. Özellikle İslam ve Hıristiyanlık gibi büyük dinlerde müminin ruh yaşayışı bu dört esasın üstünde yükselmektedir. Dinin dairesi bunların içerisinde bulunuyor. Nefsinden sıyrılmak ve sonsuzluğa yönelmek, kendi kendisinin ıstırabından ayrılmayan aşk ve hakikatlerin yanıltmaz kılavuzu olan samimilik, dindarlığımızın şartlarıdır. İslam dini, bu temellerin üstünde kurulan ilahi abide olduğu halde bugün "Müslüman" adını alanların ve özellikle kendilerine din adamı denilenlerin bu esaslardan uzaklaştıklarını görüyoruz.

Bunlar, hep dünya tarlasına gömülü emellerle hırsların yüzünü boyayarak İslam'ın ruhuna yerleştirmeye çalışırlarken farkında olmadan, büyük teknik yarışında koşan asrımızın canavar hırslarının müdafaasını yapmaktadırlar. Hem böylelikle yabancılar ve inanmayanlar tarafından beğenildiklerini düşünerek bu aşağılık duygusundan kuvvet alıyorlar. Asrımızda İslam idealizminin yeniden hayat kazanması bunlardan beklenemez. İslami diye ellerine geçen unsurları övmekten başka sermayeleri olmayan bu nesil, kendinden öncekilerin medhiyyesini yapmaktan fazla bir ruhî güce sahip değildir. ...

Kin ile Din Birleşmez[131]

16 Şubat günü Taksim Meydanı'nda meydana gelen facia bir tarihi matemi hatırlattı. Yarım asır evvel 16 Mart günü İstanbul'u işgal eden İngilizler Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak oradaki Türk askerlerini süngülediler. O zaman batı barbarlığının liderliğini yapan İngilizlerin arkasında zaferi kazandıran Amerika'nın donanması ilerliyordu. Elli yıl sonra Amerikan donanması, Boğaz'da şerefe kadeh kaldıran sarhoşların narası çalkalanırken, kendi şevket ve saltanatlarının, kahrolası saltanatlarını devamı için, Müslüman Türk çocuklarının birbirlerini boğazladıklarını seyretti. Hadisenin sebebi aşikâr: Amerika komünizme düşmandır; komünizm de Müslümanlığa düşman olduğu için Amerika'yı desteklemek her müslümanın üzerine vaciptir; bu belki de bir cihaddır. Desteklemek için ne lazımsa yapılır. Gayeye varmak için adam öldürmek caiz olur; hele öldürülen komünist ise.

---

[131] *Hareket*, IV/39, Mart 1969; *Devlet ve Demokrasi*, s. 220-224. Nurettin Topçu bu yazıyı, Taksim Meydanı'nda meydana gelen ve Kanlı Pazar hadisesi olarak bilinen olay üzerine yazmıştır.

Pek güzel mantık doğrusu, hem de İsagocya mantığı. Aristo da işitmiş olsaydı hayran olurdu. Şüphe yok ki üçyüz yıldan beri İslam ululları denenler buna benzer bol bol fetvalar çıkarmışlardı. … Bugün de Taksim Meydanı faciasını dosdoğru değerlendirmek için ölçü olarak büyük Peygamber'in hayatından örnek almamız lazım geliyor. O, daha İslam'ın ilk yayılışlarında, kendisine ve ümmetine eza-cefa edenlere beddua bile etmeyip yalnız rahmet için gönderildiğini söylememiş miydi? Din kardeşlerinin birbirlerini öldürmesi İslam'da var mıdır? Allah'ın emirlerini böylesine pervasızca çiğnedikten sonra yine de kendilerinin Müslüman olduklarına inanmalarını sebebi sakallı, salâvatlı ve hacı oldukları mıdır? Acaba asıl cihat insan öldürmek midir? Evvela nefislerini öldürsünler. İslam dinini kendi nefisleri ile hırsları için böyle şuursuzca alet yaparak, Amerikan donanmasına yaranırcasına savaşmak cihad ise, İslamiyet gelmeden önce insanlar en şiddetli en barbar savaşları yapıyorlardı. Öyle olsaydı İslam'ın gelmesine ne hacet vardı? Allah'ın emirlerine itaat ettirmek için cihad yapılırmış. Nerede ve hangi devirde yumruk ve balta ile kalpler kazanılmıştır? Balta ile kazanılan kalp ve ruh değil, bedenler, menfaatler ve ihtiraslardır. Müslüman olmadan önce Türkler dünyanın en yiğit ve kahraman kavmi idiler. Müslüman olunca dünyanın en büyük ruh ve ahlâkını yaşatan millet oldular. İslam'ın onlara sunduğu bilek değil ruhtur. …

Bıçaklayıp yere vurdukları insanlar Müslüman değilmiş. Nereden biliyorlar? Sözlerinden kıyafetlerinden ve davranışlarından olacak. Eğer bunu, kendilerinin Müslüman olduğunu bildikleri gibi biliyorlarsa, bu bilgileri acınacak şeydir. Zira böyle bir hükme ulaşabilmek için onların ne hüviyetleri, ne ilimleri, ne de ahlâkları yeterli

değildir. Bunu Allah'a bıraksınlar, Peygamber'e danışsınlar. … Bizim vazifemiz ruhları kurtarmaktır. "Şu veya bu zümre kurtulamaz", diye düşünenler ne kadar yanıldıklarını bilmek isterlerse pek yakın maziye dönüp baksınlar. O zaman "Müslümanım" diye Allah'a çevrilen kaç tane genç kalmıştı? Bugün ne büyük kalabalıktır. O zaman da gençliğe bakarak "Bunların işi bitti, hepsi dini kaybetti, bir daha Müslümanlık gelmez" diye Allah'ın rahmetinden ümitsiz insanlar çoktu. Onlar sonra yanıldıklarını gördüler. İstikbal hakkında hüküm verirken "Şu veya bu zihniyete bağlandılar" diye binlerce Türk gencinin şimdi kanını içmek istercesine üzerlerine saldıranlar da aynı hatanın içindedirler. Onlar acaba kanlı günün akşamında rahatça uyuyabildiler mi? Yarınki İslamiyeti bu mukaddes topraklarda katlettiklerini hiç düşünmediler mi? Gözyaşını içine olsun sızdıran olmadı mı? Acaba o kadar mı nasırlandı ruhlar?

… Din adına bıçak kullananlar ne yapmak istediler? Bütün din düşmanlarını yok etmek mi? Eğer dinin gayesi bu olsaydı Allah din göndereceğine peygamberlerine silah ve atom gönderirdi. Allah'ın emaneti olan insanları öldürmek Allah'ın hakkına tecavüzden başka bir şey değildir. … Peygamber Mekke'yi aldığı zaman Müslüman olmayan halkını öldürdü mü? Onların Türkiye'de İslam inancına karşı olan Türkleri öldürmek muratları ise, bu cinayet ve ölüm kampanyasının sonu nereye varacaktır. İstikbal için de ebedi bir cinayet fermanı mı çıkaracaklar? … Ancak bilsinler ki İslam, bu vahşetten, bu barbarlıktan insanlığı kurtarmak için gönderilmişti. Kendilerini, gerçek iman karşısında iman ve ahlâk açısından olduğu kadar, mantık gözüyle de öyle düşük ve gülünç hale sokan şey, onların, İslam kültürüne olduğu kadar İslam'ın ruhuna da sahip olmayışlarıdır. …

… Son olaylar, âlemşumul ve ebedi ruh kuvveti olan İslam davasını bu topraklarda tam bir iflas noktasına götürecekkadar korkunçtur. İslam'a bu en büyük fenalığı yaptığı halde kendinin Müslüman olduğunu söyleyen cepheye dönerek diyoruz ki: "Müslümanlık bu değildir. Siz bu hareketinizle en şaşkın sapıkların safında yer almış bulunuyorsunuz. Her şeyden evvel İslam'ı bulunuz ve önce Allah'tan, sonra da kendilerine zulmettiğiniz kardeşlerinizden af dileyiniz. Önce Allah'a sonra da onlara hizmet ediniz ve İslam'ı öğreniniz. Öldürmeyi her kaba ve hoyrat canlı biliyor." Müslümanlığa karşı olanlara da şöyle diyeceğiz: "Karşınızdakiler Müslüman değildirler. Müslümanlığı, onlarınkinden tam aksi davranışlarda arayınız. Onları affedin ve hepinize birlikte affı ve kurtuluşu getirecek olan İslam içinde birleşiniz." Biz, onların hepsini ve bütün ruhları birlikte, aşk ve iman yoluyla zafere ulaştıracak cihada hazırlanıyoruz.

Ruh Terbiyesi[132]

Âlemin gözleri aya çevrilmişken biz ruhumuza dönelim. Kendinden geçip de kendini bütün bütün kaybeden insanlığın kendine dönüş devri yaklaşıyor. Varlığından çıkarak tekniğe, maddeye ve makineye sığınan insanlığın, bu hoyrat ve zalim unsurlardan amansız silleyi yedikten sonra "Allah'a doğru kaçacağı" gün uzak görülmüyor. Bugün bütün ruh kuvvetlerini yitiren ve kendi mukaddesatına tüküren nesiller, kaybedilmiş nesillerdir. Bunlar hayat tarlasının çürüyen tohumlarıdır.

…

---

[132] *Hareket,* IV/44, Ağustos 1969; *Kültür ve Medeniyet,* s. 126-129.

Bugünkü neslin içinden, gelecekteki selamet ordusunu nasıl çıkarabiliriz? Bu, her şeyden evvel gençliğin terbiyesi meselesidir. Şimdi bu mesele üzerine eğileceğiz.

Bu nesil neden böyledir? Başka türlü olmasını nasıl isteyelim? ... Bunca zehirleyici kuvvetlerle çevrilmiş olan neslin, olduğundan başka türlü olmasını istemek, mantık gözünde saçma bir düşüncedir. Bu bizim acılarımızın doğurduğu feryattan ibarettir. İthamlardan ziyade iş yapmak zorundayız. İtham ancak uyarıcı olduğu için değer taşır. Köre kör, kambura kambur demek, bu zavallılara hakaret vesilesi olmamalıdır. ...

Ruhumuzdaki gerçek hürriyetin ifadesi olacak irade gelecek nesildeki kurtuluşa imanla işe başlamalıdır. Yarınki insanlığın hücresi olan ve asıl büyük âlem diye tanınan insanı nasıl yetiştireceğiz? Meseleyi tekrar ele alalım ve hemen cevaplandırmaya çalışalım.

Genç ruhların yetiştirilmesinde ilk yapılacak iş, onları, musikî ile sık ve sürekli temas halinde yaşatmaktır. Musikî kültürü vermek, nağmeyi sevdirmek ve ruhundaki akışı karşılayacak melodiyi sesler dünyasından ona aratmaktır. Musikî temizleyicidir; genç ruhu bulaştığı kirlerden temizler; ondaki dikenleri ayıklar. Musikî ile temizlenmeyen ruh havalanamaz, uçamaz. Yerdeki bütün bayağı ihtiraslara bulaşır, kirlenir ve kararır; körleşir ve hoyratlaşır. Musikînin insana gerçekten doldurduğu, “sonsuz varlığın sevgisi’dir. Bizde erittiği ise kinlerimizle zaaflarımızdır. ...

Musikî ile temizlenip hafifleyen ruha hizmet zevki aşılanmalıdır. Esasen musikî bu sevgiye hazırlar. Gence karşılıksız, menfaatsiz, şöhret vaadi bulunmayan ve gayesi kendisine ait olmayan işler yaptırılmalı, yalnız mesuliyeti olan görevler yüklenmelidir. ...

Sonra hakikat aşısına sıra gelir. Teknik gayesinden sıyrılmış ilim yolculuğu, hakikata hakikat olduğu için bağlanma sevdası, gençliğin ruhunda âlemi fethe muktedir kuvvettir. Rönesanstan asrımıza kadar Avrupalının ruhunu göklere yükselten harika, Doğunun hâlâ benimseyemediği ilim zihniyetidir. İlim zihniyeti, ilmin kendisi değildir; ilim yapma yetisidir. İlim kitaplarla aktarılır. İlim zihniyeti ise, ancak ruhlarda bu aşıyı vermeye muktedir olan ve önceden ahlâki hazırlık isteyen hakikat imanından doğma bir cevherdir. Bir nevi bilgi ile sevginin karışımıdır. …

Bugünün insanı kendi kendisi ile baş başa kalma imkânlarını kaybetmiş durumdadır. Adeta kendine yabancı yaşıyor. Onu kendi benliği ile baş başa koyabilecek ilk aracı tabiat olabilir. Mahşeri andıran şehirlerde bunalan insanlığımız tabiat terbiyesine ve mümkün olduğu kadar tabiata sığınma sevgisine şiddetle muhtaçtır. Gençlik pek sık tabiatla baş başa bırakılmalı ve bu tabiat inzivası halinde tabiatın dili ona tercüme edilmelidir. Biz samimiyeti ilkin tabiattan öğreniriz. … Tabiatla temas sayesinde dostluğu anlayan ruha mefahir ve mukaddesat bu kanaldan doldurulmalıdır. … Genç ruhlara, din adamlarının, cennet cehennem tellallığı yapan tehditlerinden çok uzaklarda, kitapta yeri gösterilmeden, din kelimesi hiç kullanılmadan dini ruh her adımda sunulmalıdır. Varlıklarından rahmet taşıran ibadetleri bütün hareketlerine serpilmeli, iyiliğin kolay bir şey olduğu anlatılmalıdır. Onlara, iyiliği sudan, güneşten, rüzgârdan ve bir yapraktan öğrenebilecekleri inancı verilmelidir.

Bütün bu gayretlerin sonunda o, ruha ait olanla ondan olmayanı birbirinden ayırt edecek can gözünü elde eder. Ruhun kendine yabancı ne varsa onlarla birer birer ilgisini keser. Dünyamızın içinde başka bir dünya

meydana getirir ve o dünyada yaşar. … Hayatın gerçeğine ve gerçek saadete böylece ulaşır. … Gerçek saadetin sahibi olacak insanın tek iradesi, para, ikbal, devlet ve her çeşit varlık iştihalarının çok üstünde ve yükseklerde duran, bütün bunlara gülen, bunlarda tatmini aramayan bir büyük sevgiye kendini kaptırmaktır. Bu, kalpler saltanatının sevgisidir.

Tasavvuf[133]

Tasavvuf, bir din yolu mudur, yoksa bir felsefe midir? İslam tasavvufunun benzerine Hıristiyan mistisizminde rastladığımız gibi, daha evvelki dinlerde de mistik davranışlar görüyoruz.

…

Esas itibariyle tasavvuf yani İslam mistisizmi de bu evvelki mistiklerden farksızdır. Hepsinde mistik esas, dini denemidir. Dinin özü içsel yaşayış olduğuna göre mistisizmin dinin temeli olduğunu kabul etmek lazım gelir. Ancak mistik hayatın aynı zamanda bir teoriye bağlandığını görüyoruz. Yunan'da Eflatın'un ideal âlemi temaşa teorisi, daha sonra İskenderiye mektebinin kurucularından Plotin'de Yeni Eflatunculuk görüşünü meydana çıkardı. Plotin'e göre mistik, metafiziğin tacıdır. Mistisizm, sonuna kadar yaşanmış metafiziktir. Plotin'in felsefesi, Allah'la dünya arasında, hem aşkınlık hem beraberlik anlaşmasıdır. İskenderiye felsefesinin tesiri Hind'e kadar yayıldı; Hıristiyan unsurlarla karıştı; İslam'a girdi. Rum keşişlerinin ve Saint-Augustin'in eliyle Hıristiyanlaştı; batı dünyasına yayıldı.

---

[133] "İslam'da Tasavvuf", *Hareket*, V/51, Mart 1970; *Mevlana ve Tasavvuf*, s. 124-128.

Görülüyor ki mistisizm, İslam'daki adıyla tasavvuf, her şeyden önce dini bir yaşayış olduğu gibi aynı zamanda bir metafizik görüştür. İslam tasavvufu, Kur'an'dan kalp ilmini çıkaran felsefedir. İlahi varlığa iştirak denemesini yaparak ahlâklanma yoludur. İlahi tecrübeyi kalp yolundan geçerek yapmak, İslam'ın gerçeğini yaşamaktır. İslamiyyatçı Louis Massignon Hallac'ın İhtirası adlı kitabında "insan ruhu ile kendi yaratıcısı arasında birleşmenin kur&'an'ın ruhuna yabancı olmadığını" söylüyor. Gazali'yi takip ederek o da "Peygamber'in başlangıçta Hıra dağında yalnız dolaşın, birleşmek arzularının vecdi içinde yaşayan, Allah'ının ihtiraslı bir aşıkı" olduğunu kabul etmektedir. İslam'da şeriatı, yani müminin hareketlerini dışarıdan idare eden kanunu, ferdin içsel denemesine üstün tutanlara şeriatçılar denildi. Bunlar dini hayat olarak değil, kanun ve disiplin olarak aldılar; ferdi yapan hamura hiç dokunmadılar. Mutasavvıflar için şeriatı inkâr meselesi yoktu. Sadece onun, kabuğu teşkil ettiğini ve dinin özünün içsel deneme ile yaşandığını kabul ettiler. Tasavvufun diliyle, "kâl ehli" olanların hal ehli olan mutasavvıfları anlaması imkânsızdı. Çünkü tasavvuf tecrübesi, bu tecrübeyi yapmayanların anlayışına kapalı bir sahadır. Şeriat uleması, tasavvufun cehalet eseri ve bid'at olduğunu iddia edebilir. İlahi tecrübeye yabancı olanların onu itham etmeleri tabii karşılanmalıdır.

Görülüyor ki tasavvufla şeriat, dinde birbirine paralel olan iki ayrı yol da değildir. Tasavvuf dinin özü ve çekirdeği, şeriatsa onun meyvayı muhafaza eden kabuğudur.

İslam'da tasavvufun başlangıcından sofilik vardı. Sofilikte ilk olarak Peygamber'in asrında yaşamış olan Hasan Basri'yi görüyoruz. Sofilikte gaye, ahlâki temizlenme idi. Dini tatbikat zamanla yapıla yapıla, ahlâki temizlenme

pratiğinin sonunda ilahi birleşmeye götürdüğünü gösterdi. Ahlâki temizlenme başlangıçta yalnız başına gaye idi. Zamanla tasavvufun evrimlenmesi sonucunda ilahi birleşme, ahlâki temizlenmeyi zorunlu olarak kendisi ile birlikte sürüklemek suretiyle, kendisini gaye olarak ortaya koydu. Bu deneme, insanın kendi varlığının kemaline ulaşabilmek için, kendi tabii şartlarının üstüne yükselmesi icab ettiğini kabul ettirdi. Mutasavvıf, kendisine Allah'ın lütfu olan tabiat varlıkları içinde, bunları tabiata bağışlarcasına, kendisinden itmek imtihanında başarı kazanmak isteyen insandır. Allah, hayat nimetlerini bize bağışlayan iktidara nasıl sahipse, mutasavvıf da onları başkalarına bağışlayabilecek iradeyi kendinde bulan bir atlet gibidir. Tasavvuf ehlinin tuttuğu riyazet yolu gerçek bir atletizmdir.

İslam tasavvufundan vahdet-i vücutculuğun geniş bir yer tuttuğu görülüyor. Vahdet-i vücut, Allah ile kâinatın bir ve aynı cevher olduğunu kabul eden görüştür. ...

İsal mutasavvıfları içinde vahdet-i vücuda inananlar Beyazıd-i Bistami, Hallâc-ı Mansur, Nesimî, Niyazî-i Mısrî, Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdi, Muhyiddin-i Arabî, Sadreddin-i Konevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî ve Yunus Emre gibi tasavvuf kafilesinin ulularıdır...

İslamı Sömüren Siyaset[134]

İslam dini, insanın ahlâk yapısını bütünlemek için gönderilmişti. Bütün özellikleriyle bir ruhî atletizm teşkil eden İslami yaşayışın bu ana davası zamanla unutuldu. Ruhlardaki ilahi otoritenin idare edicilerin elinde silah olarak kullanılması Abbasiler devrinde başladı. Başta

---

[134] Hareket, VI/61-62, Ocak-Şubat 1971; *İslam ve İnsan*, s. 106-109.

Mansur olmak üzere Abbasi halifelerinin birçoğu İslam adına, gerçek hak davacıları olan büyük ruhları çiğnediler, sayısız cinayetler işlediler. Allah'a adanmış nice başlar kopardılar. Bunların etrafında vicdansız kazançları hak, cinayetleri meşru, merhametsizliği mübah göstermeye kabiliyetli mürailerden ibaret, gözleri devlet hırsiyle kararmış bir sözde din adamları sınıfı meydana geldi. … Bu sahtekâr zümre ile İslam'ın asıl sahibi olan mutasavvıflar arasındaki en az bin yıllık mücadele, dinimize saldıran Haçlıların boğuşmasıyla beraber gelişti. O zamanki Haçlılar hüviyeti böyle adlanan bir takım ordulardı. … Bin yıldan beri Haçlılar İslam'ı dıştan yıkmaya çalışırlarken, onlar kadar menhus ve onlardan çok ürkütücü olan içteki sahtekâr kaideciler, ruhunu zehirlemek suretiyle İslam'ı içinden yıktılar. Bunlar, tasavvuf ehlinin karşısına dikilen ve bir türlü kana doymayan, saltanat arabalarında sırmalı esvaplara bürünmüş taylesanlı saray soytarıları idi. Zembilli Ali Cemali ve İbn-i Kemal gibi İslam'ın gerçek sahibi muhterem simalar bunların yanında azınlığı teşkil ettiler. Özellikle Abbasilekde, Konya Selçuklularında ve Osmanlıların alçalma devrinde yaşayan ulemanın din adına dini içinden yıkan zulümleri tarihi doldurdu. Zamanımızın nasibi de bu bedbaht devirlerinkinden farksızdır. İslam'ı kökünden yıkmayı hedef edinen sarsıntılardan sonra devrimizde İslam'ın yeniden canlanması, tabii ve samimi bir dini yoldan giderek olmamıştır. Evvela bu hareket, cemiyette etkiye karşı koyan bir tepki yani bir iddia halinde doğmuştur. Hâlbuki samimi iman iddiadan filiz alamazdı. Bu iddia, sahiplerinde kibir oldu, şiddet oldu, şimdi riya ile kini karıştırmış, din içinde bir siyaset şeklini almıştır. Dini sömürme yolunda İslamcılar İslam'ın içteki düşmanları ile yarışmaktadırlar. Dine karşı olanlarla birlikte onlar da

halkı büyülemek için radyoda mevlit ve Kur'an okutuyor, Allah'ın nefret ettiği iğrenç haykırışlarla dua diye ısmarlanmış kimseleri bağırtıyorlar. Seçimlerden önce erkânlarıyla birlikte maruf camilerde namaz kıldıklarını halka gösteriyorlar. Fayda umdukları yerde başta bulunan din adamını seçim propagandası olarak kullanıyorlar. Müslüman gazeteleri adıyla yapılan yayınlar, Müslümanları soymak için bir taraftan İslam'ın düşmanlarını taşlarken öbür taraftan devrin iktidarını övüyor, ancak bahşişleri kesilince onlara sövüyorlardı. Kendileri Müslümanlık taslarlarken yine de İslam düşmanlarının haya tanımaz üslubunu kullanıyorlar. Öyle ki zamanımızda İslam cephesinin bir ruh ve karaktere sahip olmadığını, İslami denen neşriyattan daha mükemmel ortaya koyacak delil ve şahit bulunamıyor. İslamcı siyasi liderler bu işte eşsiz kahramanlar gibi görünüyor. Halifeyi getireceğini, Ayasofya'yı açtıracağını, hatta meclisi Ayasofya'da toplayacağını söyleyen bu liderlerden biri, İslam'ın devrimizde benzeri bulunmayan istismarcılığını yapmaktadır. Şüphesiz ki İslam'ın böylesine istismar edilişi, hem dinimize hakaret hem de milletle alay teşkil etmektedir. İslam dinini ikbale ulaşma ihtirasına alet olarak kullanmasındaki vebalin cezasını elbette Allah'tan görecektir. Masum bir milletin kalbiyle oynamanın cezasını da bu millet çektirecek. … Vicdan ve hulus ile istenen, böyle kelime simsarlığıyla halkın gözünü boyamak değildir; belki vatansever ve namuslu, milletin mesuliyetlerini yüklenmiş büyük ruhlu başların idareyi ele almalarıdır, millet aldatan sahtekârların değil. Ayasofya'nın açılması ve meclisin orada toplanması ne demek? Sen Piyer'i cami veya meclis yapsalar ne olacak? İçerisinde vatan sevgisiyle kendini fedaya hazır başlar yükselmedikten sonra…

Böyle sözlerin birer tuzak olduğunu millet pek çok

defalar denemiş olmasına rağmen yine de aldanıyor ve tekrar tekrar aldatılıyor. Milletin şu zavallı haline çare bulsalar, kendilerinden ve kendi benzerlerinden nefretle uzaklaşmayı öğretseler ya! Belki o zaman vatana bir hizmetleri dokunmuş olacaktır. Onlar vatanın mahşeri andıran manzarasına baksalar, sayısız hizmet sahası bulacaklardı. Zira onda kardeş kardeşe düşman durumdadır. Gençlik, biri hak, öbürü din adına birbirini yemektedir. Ne berikinde hakkın korkusu, ne öbüründe Allah'ın sevgisi var. İkisi de tepeden tırnağa kin silahlarına bürünmüş, kıyasıya birbirlerine saldırıyorlar. Kin davasında bütün ruhu kin olan elbette kazanacaktır. Hakkın davacıları nerede? Nerede rahmetin, merhametin mümessilleri? Üniversitelerinden bile ilim ve ahlâkın kovulduğu bu yurdun Alpaslan'larla Akşemsettin'lerin yurdu olduğuna kim inanır şimdi?

İslam'ın bütün ruhundan sıyrılarak sade kabuk kaidelerden ibaret kaldığı bu diyara kim İslam diyarı diyebilir? Herbiri bir siyaset hareketine bağlanan ruhları çürümüş insanların dolaştığı bu göklerin altında İslam'ın nuru içten ve dıştan gitgide karartılıyor. Eşsiz sahtekârlık hünerleriyle ticaret ve siyaseti pek mükemmel birleştiren, Dergâhı kah fabrika bacası, kah ikbal ve siyaset kapısı haline koyan bu hezeyan alayı İslam dini bugün en büyük tehlikeyi getirme durumundadır. Çılgın şeflerin halkı coşturup sürükleme sevdasıyla göze aldıkları bu ölçüsüz istismar, Müslüman cemaatini en büyük felaket uçurumuna doğru sürüklemektedir. Zira düşman uyanıktır ve yok edici bir darbe indirmek için fırsat kollamaktadırlar: Gözleri kararıp da bugünkü fırsattan faydalanma ihtirasına tutulan hastalar biraz kendilerine gelsinler, millete acısınlar ve benliğimizden

kurban vermemiz lazım gelen bu vatını macera heveslerine kurban etmesinler.

Tasavvufun Merhaleleri ve Mevlana[135]

Mevlâna Celâleddin'in, birçoklarının meftun olduğu sanatkâr tarafı, onun zahiridir. Âhenk ile kafiyenin, güzel söz ile gözyaşının muhteşem terkibi olan sanat, kabuktaki parıltıdan ibarettir. Ancak halk kütlesi şekle düşkün olduğundan, şairde de sanat taassubu hâkim olarak, vahdet deryasının bütününden ayrılmaz damlası olan Hazreti Mevlana'yı büyük şair diye övmek adet olmuştur. Güneşi güzel bir şamdan gibi, yıldızları birer inci tanesi halinde tasavvur etmekten hoşlanan gözlerimiz, her büyüklükte bir sanat arıyor. Sonsuzluğu bile sanat ölçüleri ile düşünebiliyoruz. Tasavvufta sanat, olsa olsa dervişin değneğidir, biz onun dervişliğini bu değnekle anlıyoruz.

Mevlana'nın, dini tecrübeyi bütün derinliği ile yapmış bir mutasavvıf olduğunu düşünmek, onu gerçek çehresi ile tanımak olacaktır. Tasavvuf, esasında bir ahlâki temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi, insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa atlayışıdır; fenadan bekaya sıçrayışıdır.

Ruh dünyasında tam manasiyle bir atletizm denebilecek olan bu sıçrayış, gelişigüzel yapılan bir hamle ile olmuyor. Onun adabı, erkanı ve usulü vardır. Tasavvufun, insan olan varlığımızdan çıkarıp, Allah'a yaklaştıran, bazılarını tabiri ile Allah'la birleştiren hareketleri, üç safhadan geçmek suretiyle yapılmaktadır.

---

135 "Tasavvufun Merhaleleri ve Mevlana", Tahiru'l-Mevlevi'nin *Şerh-i Mesnevi* kitabındaki takriz, s. 5-8 (1971); *Mevlana ve Tasavvuf*, s. 134-139.

Birincisi, hazırlık safhasıdır. Bu tasavvufun riyazet ve feragat devresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştiyak, bir irade halinde parlar. İlk riyazetlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temaşası ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve suret yok. Lakin deruni bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mana, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini kendinden geçirir. Onda inkar sevgisi başlar, dünya yükünü inkar sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkâr zor olmaz. Bilakis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevki hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlerden temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır. Temaşa edilen mana âlemi, basamak basamak ilerledikçe, daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkârlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evladan ve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evladdan geçme bir gönül yakısıdır, irşaddan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır, çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlad, Allah'ındır. İrşad ise, bütün kibirlerin hamalı olan zavallı aklır herzeleri. Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz. Lezzet, hikmete değiştirilmez. Tasavvuf, hikmet değildir; ilahi

hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatın posası hükmündedirler. İster tatlı, ister acı, hepsi de değersizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlana evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş. Bundan ne çıkar! Terk libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır: Bu şiirdir, neydir, semadır, her çeşit ifadedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur; zira donmuş ve dünyevi hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde evladın, çamurun içine atılan altından, ilmin de sahte bir mankeni andıran şöhretle devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendindeki bulanık ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle hatıralardan sıyrılmaya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali benliğinde boğacaktır veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unutacak, değerlerini inkâr edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen raksetmesini böylece önleyecektir. Onda bizim dünyamıza karşı bir nevi yabancılık, hatırlama iradesini yok edici sanki yeniden bir doğuş hali peyda olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğfardır; tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dini denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duygularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hadiselerin karşısında duygusuz kalır; adeta kaskatı bir varlık kesilir. Bizim sevindiğimize sevinmez;

bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu bizim duygularımızın terennümcüsü zannederek şairler arasına koymak gaflettir, anlayışsızlıktır. Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlana'yı ve Yunus Emre'yi şiirlerindeki ahenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradeden sıyrılma, duygusuzluk, bölgesine varan dervişi varlık kâbusundan kurtarır; selamet denizine sürükler. Burada benlik gayyaya gömülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık iradesi de kalmaz. İstekler sahibine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan derviş zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi tamam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için, hidayetten başka bir şey olmayan kanat beklenir.

Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehimlerle çilelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha, hakikat dolacaktır. Boşalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba ukba dolmuyor. Dünya heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamamiyle sıyrılan bu kap ve kalıp, ancak böylelikle tam manası ile Allah'ın emrine girebilir. Taşıdığı safrayı bütün bütün atan varlık, dünyevi muvazenelerden halas olarak bir baş dönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Ulûhiyetle teması geçen ruh, tahammülü güç ola sonsuz bir zevkin kucağında sarhoş olur. Burada ebedilik ve sonsuzluk mekânsız bir an içinde gerçekleşir. İstiğrak denilen aşırı vecd hali, dervişin miracıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal fırtınalıdır, kendinden tam geçme

halidir. Onda, Allah'la temas hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu anlar, dervişe "Ene'l-Hak" dedirtir. Bu anın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayarak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

Ancak dini deneme vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendi kendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaşmaktır. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır. Vecd ve istiğrak kemal haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor; varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatları ile terennümleri, huzurda tam sükûna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükûndur. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryad iken hayat olur. Gerçeğin temaşası ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Murad olan vuslat hâsıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı izhar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Bazı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelerine yayılmıştır. Feryad ve sarhoşluk yerine, varlığın dilinden anlayan ve varlıkla hembezm olan bir ahenk meydan gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işba etmiştir; sonra da her şeyden aynı ahenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdadır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Ondaki varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkânsızdır. O, içsel keşifler yapma halidir; büyük dost ile sohbet halidir, Onda, varlığına esir insanın hiç bilmediği lutuflar, âlemler

ve muradlar saklıdır. Bu hale ulaşan dervişin iradesi ve dilekleri bizimkinden büsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle temaşası birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile nihai vuslat hali yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur birbirine zıt ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gayesi olan huzura, vecd yolu ile ulaşmak zaruridir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor. Aynı huzur mertebesinin, hayatının her anında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemadiyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak bazılarında vecdin şiddetine nispetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şahit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlana gibi vecd ve istiğrakın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryadlarını ulaştırmış olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkân yok. O mahrem mıntıkaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetirler. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile ferağgatlarıdır. İçteki kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan, cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyebilenler, bahtiyarlardır.

Mevlana Celaleddin'in, biz, vecdinin feryadlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkân yok. Denizin ta dibinden sıyrılıp da suyun yüzüne ne vurdu ise, onu görüyoruz. Biz, Hazreti Mevlana'nın aşkını değil, sadece aşkının dile gelen ifadesini elde ettik. Peltek dilimizle anlatmaya çalıştığımız bütün bundan ibaret. Huzur denizine yalnız o daldı, bize vecdinin fırtınasından çıkan sesler kaldı. Heyhat! Onu Mevlana zannediyoruz.

Kurtuluşun Yolu[136]

Tarihin olayları arasında determinizmin bulunduğunu, yani bir takım sebeplerin zorunlu şekilde sonuç doğurduklarının bilmeyenler, bir kelime ile, ilim kültürüne sahip olmayanlar, başa gelen olayların gökten düşen taş gibi tesadüfi olduğunu zanneder ve hemen alacakları tedbirlerle tehlikelerden kurtulacaklarını sanırlar. Bunlardan bazıları, günün sızılarını yatıştıran tecrübeli diplomatlar, halkın hayranlığını kazanır, büyük adam listesine alınırlar. Bunların arasında, ihtiyar tarihin sayfa kenarlarını resimleri ile süsleyenleri de çoktur. Halk, bunların meydanlardaki şarlatanlardan farksız olduklarının bilmeyerek, bakıcıya çevrilen hayran bakışlarla kendilerine bakar. Hakikatte içtimai dertlere çare olarak bulunan günlük tedbirlerin hep geçici, halkı oyalayıcı olduğunu düşünmek, ilimle hikmetin işidir. … Yaratılacak büyük eser, yarının ve daha uzak günlerin ancak yarını düşünebilen ve yarın ne yapacağını bilen insan, bugünün kurtarıcısı olabilir. Yarının iradesini yaşatan bu davranışa, idealizm adı verilir. İdealist olmayan vatan kurtaramaz. …

---

[136] *Hareket,* VI/64, Nisan 1971; *Devlet ve Demokrasi,* s. 202-206.

İdealizm, gerçek idealistin elinde, her zaman zafere ulaşır. Eğer onu yükseltecek kahraman tam bir ideailst değilse, tehlike o zaman gözükür. Gerçek idealistin şu vasıflara sahip olması lazımdır:

Evvela onun, vatanı aşk ile sevmesi lazımdır. Vatan uğrunda nefsini feda düşüncesi onda, evetle hayır arasında dolaşan bir akıl yürütmenin konusu olmamalıdır. Belki bu feda sevgisi varlığına sinmiş, etine ve damarlarına sinmiş, terk edilmez bir lezzet haline gelmiş olmalıdır. Sade bu sevgi ve zevk ile yaşayabilen, onun dışına çıkamayan cezbeli insan, idealist olabilir.

Aynı zamanda gerçek idealistin hikmet sahibi olması şarttır: O, yürüdüğü yolda içgüdüsüyle değil, aklın bütüne çevrik ve tek taraflı hikmetine bağlanmalıdır. Aşkın çizdiği hikmet yolu, ... Çocuğun oyu ile değil, Mutlak'a uzanan üstün hikmetin ışığı ile aydınlanmıştır.

Hem de büyük ideailst, cemaatin mesuliyetini yüklenmiş olandır, O, başına gelen felaketten korkmaz, kelle düşünmez; aklı fikri davadadır. Yükleneceği yükün ağırlığını hesaplamaz, "ne varsa yükleyin sırtıma" der. İdealizmin en fazla tiksindiği şey hesapcılıktır.

Büyük idealist fedakârlığı vecd ve ibadet haline getirmiş "hizmet ehli"dir. Dava uğrunda, hizmet sevgisinde servetini, şöhretini, evini, âtisini, varlığını bile fedadan çekinmez. İdealist, bunca fedakârlığı yaparken, nefsine inanmıştır, Her büyük hareketi başarabileceğini düşünür. İhtirasının kendisini sürüklediği fırtınalı yolda, kıyasla hesabın ölçülerini çiğneyerek ilerler. Onun cesareti, çok kere akıllara hayret vericidir ve hesapçı akıllar onu anlayamazlar. ...

Bugün bizim de dertlerimize çare getirecek olan, bu karakterleri ile harekete geçecek bir büyük idealizmdir.

Anadolu tarihinin kuruluş devirlerinde bir Alpaslan, gelecekteki büyük milletin temellerini kurmakta olduğunu biliyordu. Tam dokuz yüz yıl önce, milletimizin kuruluşunu hazırlarken, belki aklın kabul etmeyeceği kadar çetin bir davanın önderi olmuştu. Selçuklulardan sonra ilk padişahlar, aşk ile hikmet ve mesuliyete birlikte sahip olduklarından, sürekli Haçlı saldırılariyle eriyip yok olmayacak, ebedi yaşayacak bir milletin temelini attılar. İlk padişahlardaki Anadolu Birliği davası ve bu davanın özünü teşkil eden Türk-İslam kültürü ideali, onlarda tam şuuruna ulaşmış, hem de aşk derecesinde varlıklarına sinmiş, büyük mesuliyet sevdası idi. Onlar, yaşamasını ve ölmesini bildiler. Hem de hayatı yaşamaya değerli yaptılar.

...

... Düştüğümüz çukur, ahlâk ve iktisat çukurudur. İktisadi yapı bir anarşi halinde, ahlâk ayaklar altında iken, hukuk tanınmaz ve hak hörmet görmezken, sağa sola birer sille tokatla hiçbirşey halledilmez. Belki de bu bir zarurettir. Lakin dertlere deva olacak tedbirler, daha derin tabakalarda aranmazsa, bugünkünden daha büyük musibetler derin tabakalarda filiz sürer, yakın bir gelecekte hayat sahnemize tırmanırlar. Davanın gerçek çözümü; ancak geleceğe çevrili idealistin eliyle olur. Bu vatanı aşk derecesinde seven, hizmet sahibi, mesuliyet aşıkı, cesur ve pervasız idealist derinlerde çalışacak, kazıyıp atacağı köklerin yerine, yeni hayatın temellerini oturtacaktır. Büyük aşkını büyük otorite ile birleştirerek, büyük sarsıntıların doğmasını da göze aldırıp, daima yarını, yakın ve uzak yarınları gören idealist, bugün çürüyen maddi ve ruhî realitelerimizin temellerini sarsıp yıkmaktan perva etmeyecektir. Her alanda, bugünkü zihniyeti hesaba katmayan sert ve cesur adımlar atılmadıkça, vatanın yarını

selamete kavuşmayacaktır. ... Bu işleri başaracak kahraman idealistin, başkalarından farklı olarak millet huzuruna bir dünya görüşü ve bir hareket planıyla çıkması lazımdır. Eğer böyle olmazsa, günlük oyalanmalarla millet vücudu biraz daha yıpranır ve yarın için yeni dertler, yeni felaketler hazırlanır.

Dostuluk[137]

Dostluk, iki insanın sürekli tanışmasından ibaret basit bir içtimai olay değildir. Kelimenin gerçek manasıyla dostluk, dünyada pek az rastlanan yüksek ve müstesna bir ruh halidir. Erkekle erkek, kadınla kadın arasında yalnız ruh âleminde barınan aşkın sakinleşmiş ve süreklilik kazanmış şeklidir. Yalnız samimi ruhlarda barınır. İnsan şahsiyetinin en yukarı basamaklarında rastlanır. Her olay karşısında iki insanın aynı duygulara sahip olmasıyla yaşatılır. Arkadaşlık, akrabalık ve kardeşlik gibi, uzvi veya tesadüfî yakınlıkların dostlukla alakası yoktur. Bütün bunlar, ruhları esir eden cemiyet çemberlerinin, bayağı ve hayvani menfaatler hesabına veya sadece bu yeryüzünde sürünmek isteyen hayatın hesabına kullandığı iğreti desteklerdir. Ruhu esir etmekten başka bir şey yapmazlar. Ruhun asıl kurtarıcısı olan dostluğun yaşla, kanla ve menfaatle ilgi olamaz. Yaşları, ana-babaları, menfaatleri, vücutları ayrı olan iki varlığın dostlukla bir kalple yaşamaları nasıl izah edilir? Bunu, biyoloji ile sosyoloji ilimlerine başvurarak açıklamak imkânsızdır. Ruh dünyasının sonsuz sırları var. Bunlar bedenin ve cemiyetin kalıplarına girmiyorlar. Dostluk, şuurdışı dene ve ruhun derinliklerinden gelen bir müjde veya ilham gibidir. Neyi

---

[137] *Hareket,* VII/78, Haziran 1972; *Var Olmak*, s. 72-74.

aradığını bilmediği halde "aradığımı buldum" diyen, karşısındaki insan ruhu üzerinde hiçbir tahlil, bir akıl yürütme yapmadan muradına ermişlik sevinci ile sarsılan ruhun zaferi dostluğa kavuşmaktır. … Dostlukta sanki bir ruh ikiye bölünüp kendi yarımının karşısına geçiyor. Büyük insan ruhu dostlukta bulunan ve dost arayan ruhtur. Hiç kimseyi sevmeyenlerin ruhunun varlığından şüphe edildiği gibi, herkesi aynı halde sevenlerin samimiyetinden şüphe edilir. Yalnız sevdiği varlıkta kendi yarımını arayanlar samimi ve büyük ruhlardır. …

Dost sade bir insanda mı aranır? İnsanda rastlanmasa da o, bütün dünyaya hayat halinde serpilmiş bir yüzde görülür. Bu yüz, bu güzel dost yüzü tabiatın yüzüdür. Tabiatta gizlenen insan yüzünü görmeyen gözler kördür. Tabiatla konuşmasını bilmeyen insan ruhu dilsizdir. Gözü ve gönlü olanlar ne halde olsalar tabiat onlarla sözleşir; her nerede olsalar onlar tabiatla konuşurlar ve onunla halleşirler. Dost arayan gönüller, onu bir insan varlığında bulmasalar bile tabiatta bulurlar. Hicrandaki ruhun bir ağacın altına sığınması ve karşı yamaçta bulunan bir ağaçla sözleşmesi hicranını vuslat yapıyor. Dağların ardındaki dost sanki karşısındadır. Bir dere kenarındaki su sohbeti yüzlerce insana çevrilen hasbıhalden çok çengin ve çok daha değerlidir; çünkü onda bir kalbe konuşulur ve o kalbe derinlerdeki bütün sırlar açılır, acılar anlatılır. Hem de ondan şifa umulur; onunla yaralar tedavi edilir. Suyun çiçeklerde koku, gökyüzünde renk, tende hayat olmadan önce varlığının en büyük hikmeti yaraları tedavi etmesidir. Ruhtaki derin yaralar Kur'an'da sesle tedavi edildiği gibi, tabiatta su ile tedavi edilirler.

… Tabiattan Tanrı'ya tırmanmak, hakikat yolculuğunun son çabasıdır. Çünkü tabiat, dostların dostu olan

Büyük Dost'a, Allah'a ulaşmak için hilkate dayalı bir merdivendir; her tarafına insan denen leşlerden pis kokular ve zehirleyici buğular saçılan cemiyet hayatından kurtulup da tek kurtarıcı Dost'a kavuşmak için geçilmesi zorunlu olan geçittir. Bu geçit aşıldıktan sonra ruh Allah sohbetine kavuşur; o artık her yerde Allah'la beraberdir. Bu geçidi geçmedikten sonra, dünya dene viranede kalbine dost arayın biçareler boşuna yoruluyor. Ömür boyunca dost peşinden koşan zavallılar dost bulmasalar da onu arama zevkini tattılar. Her sabah doğan güneş onları "Kalk, dostunu ara!" diye selamlarken gönüllere bol ümitlerden bahşiş dağıtıyor. Hayatın manasını hakkıyla bilenler, onu bol kazanma ve hoş vakit geçirme vehimlerinde telef etmezler; belki dost arama yolunda bir cihad devri sayarlar. Aranan dost ya bir insan yüzünde gülümser, ya da insanı tabiatın cezbelisi yapar. Miracda açılan kapı belki sonunda ona da açılacak. Ümidimiz, miracın davetçisi olan o Büyük Dost'un sohbetine kavuşmak olunca dünyamızda değerli olacak, bu sefil âlemde dost arama çabalarımız boşa gitmeyecektir. İşte o zaman "dünya güzelmiş, çünkü o Büyük Dost güzel!" diyebileceğiz.

Dua[138]

"Var olmak, istemek ve sevmektir," denildi. İnsanı var kılan, var olmak iradesidir. Benlik, bu iradenin ifadesidir. Var olmak isteyişten, daha fazla var olmak isteği taşıyor. İrade, dışımızda hareket olmadan önce içimizden gelen bir itilmedir. İnsanların istekleri, adeta yerle gök arasında kat kat yükselen birer zemin üzerinde yayılmaktadır. Bazılarının istekleri alçaklarda dolaşıyor, bazılarınınki

---

[138] *Hareket,* VII/79, Temmuz 1972; *Var Olmak*, s. 80-85.

çok yükseklerde uçuyor. Bilinenle istenen şey arasındaki nisbetsizlik insanı eziyor. Akılla iradenin çatışmaları ızdırap doğuruyor. Elimizde olanla henüz olmayan arasındaki uçurumu aşmak, yapısı bakımından aklın başaramayacağı iştir. … Ancak iradenin hayatı, yolun ister açık ister engelle tıkalı olduğu zaman, kendi kendine yeterli olmadığını kabul edip de kendi dışındaki sonsuz kudrete sığındığı zaman, dua başlıyor.

Duaya hazırlanan irade önce bu sonsuz kudretin huzurundadır. Onu görür, onun yardımına muhtaç olduğunu bilir. Kendi elindeki bütün imkânları çaresizliğin sınırına kadar sürükler, götürür. Dünyamızda bizim zayıf aklımıza sunulan bütün imkân ve çarelerin yetersizliğinin hissi, duanın ilk şartıdır. Ergin ruhlarda tam bir idrak, tam anlayış haline yükselir. "Zayıfım, acizim, kendi kuvvetlerimle hiçbir şey yapamam. Sana sığınmaktan başka çarem yok." Sonsuz kudrete çevrilen duacının kalbinden çıkan ilk söz, bu itiraftır. Bu itiraf varlığı doldurduktan ve tam inanış haline geldikten sonra duaya yönelen ruh, günahlarının itirafına başlıyor ve kalbinden dudaklarına yükselmek isteyen şu sözlerle teslim oluşa hazırlanıyor: "Asiyim, günahkârım, yardımına layık değilim. Böylesine sefil bir yaratık senden nasıl yardım dileyebilir? Affına layık değilim, öyleyken senden af diliyorum. Bana mağfiret et!" ne olduğunu bilmediği bir büyük huzurda kendisinin yere serilmiş olduğunu gören irade, mutlak kudretten vaad almış olduğu anda, son hamle olarak o ana kadar kendisini dolduran iyi, fena, çirkin, güzel pek çok ve çeşitli dileklerini hep birlikte bir kabın, bir büyük kadehin içinde doldurmuşçasına bir arada toplar ve mutlak kudretin vadını hissettiği anda onu bir boşluğa boşaltır, hepsinden birden boşalır. Kendi hiçliğini hissettiği o anda mutlak

kudretin kendisine uzanan elini üzerinde duyar: Dua kabul olunmuştur. Bu olağanüstü, beklenmedik anda, o zamana kadar kendi dışında bulunduğuna inandığı sonsuz kudretin ta içinde olduğunu görerek ona tereddütsüz teslim olur. İçindeki bu sonsuzluk, Yunus'un, "Bir ben vardır bende, benden içeru" diye anlattığı önce bizi saran, sonra da içimize sinen mutlakın iradesidir. Bizim sefil insan olarak isteyen irademiz, duanın kabul olunduğu bu anda mutlakın iradesiyle başka bir deyimle süren ben, kurtarıcı Ben'le, bütün noktaları tastamam üst üste gelmek suretiyle birleşir ve o anda yok olur. ...

İşte bu safhalarıyla anlattığımız dua şöyle tarif edilebilir: "Bütün halimiz ve bütün varlığımızla Sonsuz Kudret'e sükûn ve sürur içinde teslim olmamızdır." Bu yaptığımız tahlillere göre, yüksek sesle, ciğerleri yırtarcasına bangır bangır bağırarak, tumturaklı ve seci'li parlak cümleler halinde yapılan duaların, cemaati dolandıran bir esnaf zümresinin berbat sanatı olduğunu anlamak güç olmayacaktır. İstediği kadar saf insanların gözünden yaşlar getirsin, bu sihirbaz hüneri hem de Allah'a karşı bir terbiyesizlik, hatta hayâsızlıktır. ... Kendi bağırma ve konuşma hünerini kullanarak zengini yola getirmeye çalışan, kendisinin ses ve söz kabiliyetlerine değindirerek onlarla Allah'a çevrilip halimizi bilmeyen bir ağaya dil döker gibi kendisine acındırmaya çalışan ve zaman zaman tehdit edasını kullanarak zafere doğru gittiğini uman bu bayağı dua tekniğinin hiçbir zaman Allah'a ulaştıramayacağını ve bu duaların asla kabul olunmayacağını bilelim. ... Samimi ve gerçek dua dudaklarda başlar, kalbe iner, orada Allah'a ulaşır. Dudaklarda başlamasının sebebi, sadece beden hareketlerinin ruh üzerine etkili bulunmasına sağlamaktır. Gerçekte hiçbir dille konuşmayan Allah'a çevrilmiş sözler gibi,

göklere açılan eller de bizdeki dua halini kuvvetlendirmeğe ve bizi dua kapısından içeriye daha cesaretle sormaya yararlar. Duayı dua yapan, bedenin tabi tutulduğu merasim değildir. Bize nüfuz eden ilahi iradeden bir kıvılcımdır. Toplu yapılan duada bu kıvılcımın ateşlenmesi daha kolay olmakla beraber, bunda sonsuz kudrete değil de, birlikte dua yapan kalabalığa sığınmak tehlikesi vardır. Bu takdirde dua kuru bir gürültüden ibaret kalır. ...

Görmeye doyulmayan o, Sevgili'nin sesi, bazen ağaçların seher rüzgârlarıyla aldığı nefeslerde, bazen bir İshak kuşunun hıçkırıklarında duyulur. Bir akşam havasının sessizliğinde dinlenir. Onun sonsuz bakışını, ıssız gecelerin derinlerinde akıp giden yıldızların ibadetinde tanımak kabildir. Allah'a açılan eller halinde gökyüzünü arayan minareler, sürekli ibadet ve dua halinde bulunan yıldızlara sanki hayrandırlar. Ağaçların bu dua kâinatına doğru atılışları da varlıklarından coşan sevdanın ifadesidir. Onlar da duaya açılacak kapı arıyorlar, onlar da Allah'a yalvarıyorlar. Hepimiz yaşamak için yalvarmaya mecburuz. Bizdeki ümitler yalvarmak istiyorlar. ...

Dua, sözlerin en güzelidir. Nurdan, sudan ve sevdadan yapılmıştır. Her varlığa nüfuz eder, her ümitsiz davranışı değiştirir, her kalbi kurtarır.

Dua, hallerin en sevimlisidir. Hasetten uzaklaştıran dostluğun, çokluktan kurtaran birliğin, hasretleri kavuşturan güneşin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Dua, kevserlerin en tatlısıdır. Gözyaşlarından ve ilahi rahmetten yapılmadır. Sevdalar onun başında söyleşir, garipler onun kenarında dinlenir, yanmış yürekler onu içtikçe ferahlanırlar.

Dua, rüyaların en gerçeğidir. Hicranda kalanları kavuşturur, ruhları Allah'la tanıştırır, varlığı aslına yaklaştırır.

Dua, bizde bizden öte bir haldir, insanda insanüstü bir dildir. O, en güzel ruhların dilidir.

İman ve İbadet[139]

İlimler eşyayı duyularla ve deneyle tanıtıyorlar. Felsefe, duyularla deneyin üstüne yükselerek aklın bilgisini elde ediyor. Dinin dünyası ise aşk ile ilhamın dünyasıdır. Duyularla akıl, dinî hayata disiplin ve düzen sağlayıcı dış unsurlardır. Onlar, dinin özüne götürmezler. Dinde akıl sadece bir disiplin gücüdür. Dinde esas olan imandır. İman dışarıdan bilgi vermez. Onda, dışarıdan edindiğimiz bilgiler semboldür. İman, ruhu varlıkla birleştirmek suretiyle bizzat onun hayatını yaşatır. O, aşkın eseridir. Aşkın hiç olmadığı yerde iman yoktur, sadece taklit vardır.

Akıl bir fenerdir. Güneş aşkı temsil eder. Güneş doğunca fenere lüzum kalır mı? Akıl yalnız çevresini aydınlatır, uzakları göstermez. Kendi başına kılavuz olduğu zaman gerçek imanı yolundan saptırır. Aklın küçük hesapları vardır. Her milletin, her cemaatın akıllı insanları vardır. Onlar akılları ile hareket ettikleri zaman, her biri kendi dinin hak dini olduğunu, başka dinlerin yalan olduğunu söylerler. Her biri kendi ümmetini cennete, başka ümmetleri cehenneme gönderir. Hepsinde de mümin olanlar, doğuşları ile müminlik imtiyazını almış ve cennete girmeye hat kazanmıştırlar. Başka bir cemaatın içine gidiniz. Onlar da yalnız kendileri cennete gireceklerdir, çünkü Hak dini kendilerinin dinidir. İnsanlığın bu gülünç olduğu kadar da acınacak hali, hep aklın marifetleridir. Akıl, dinleri belirli karakterleri ile birbirlerinden ayırır ve birbirlerine

[139] *Mevlana ve Tasavvuf*, s. 147-152.

karşı koyar. Kendi kendisiyle çelişkiye düşer de bunu fark etmez. Aklın akılsızlık çukuruna yuvarlanması kolaydır. Bir taraftan vahyi, ilahi ilham olarak alır, sonra da dinin esaslarını akılla izaha çalışır. Sıra mucizelerle kerametlere gelince, yine ilhamın kucağına sığınır. Akılları ile övünen âlimler, imanın şartlarını tanıtan "Amentü'yü bile değiştirirler. Onda bütün kitaplara ve bütün peygamberlere iman esas olduğu halde, Müslümanları başka kitaplarla diğer peygamberlerden soğutmaya çalışırlar. ...

İbadetler için de Mevlana yine aşkın ölçüsünü kullanmaktadır. Ona göre ibadetin bir özü, bir de sureti vardır. Asıl ibadet bu özdür, suret bir kalıptan ibarettir. Onca "Namaz bu setten (yani yapılan beden hareketlerinden) ibaret değildir. Bu suret, namazın kalıbıdır. Bu namazın başı vardır, sonu vardır. Başı ve sonu olan her şey kalıptan ibarettir. Namazın başı tekbir, sonu selamdır. Zevahir ehlinin Şehadet kelimesi de öyledir. Çünkü dille söylenir. Onun da başı ve sonu vardır. Bu ibadetlerin özü ve canı ise keyfiyete sığmaz, sonrsuzdur, başı ve sonu yoktu." Namaz vecd ve istiğraktır, yani kendinden geçmedir. Vecd ve istiğrak halinde bütün suretler dışarıda kalır. Bunlar oraya sığmaz. ...

İbadetin özünden habersiz olarak, beden hareketleriyle yaptıkları ibadetlerin sayı hesabı ile Cennet'e gideceklerini zanneden gafiller, Cennet kapısında bakkal terazisiyle amel tartıyorlar. Mevlana'ya göre: "Gerçeğe ulaşamayanların ibadeti, ulaşanların günahıdır. Kemale eremeyen halkın vuslatı, Tanrı haslarının hicabıdır."

O, halktan kemal hali beklemez. Zira "Denizin dibinde inciler, taşlar ve çakallarla karışıktır. Faziletler de kusurlar da ayıplar arasındadır." Ancak insanın gayreti, kendisini daima iyiye ve doğruya yöneltme yolunda olmalıdır.

İman ila ibadeti aşk kavramının içinde birleştiren Mevlana, onlarla insanın mutlak varlığa ulaşacağına, Tanrı ile birleşeceğine inanıyor. Ona göre insan görünüşte küçük bir âlemdi. Ama hakikatte büyük âlem odur. "Görünüşte meyve daldan çıkmaktadır. Lakin dalın varlığı meyve içindir."

O, kendinde yaşattığı mutlak varlığın kemalini insanda buluyor. Vecd halinde insanda en değerli olan şey güzel ahlâktır: "Bu cihanı araştırdım, Ahlâk güzelliğinden daha değerli bir şey görmedim" diyor. Onun insanda aradığı esas meziyetler, edeple alçak gönüllülüktür. Edep onca aşkın yoludur. Esrar perdesini kaldıran kuvvettir: "Ey âşıklar! Nefsinizi edeple süsleyin. Aşk yollarının hepsi edepten ibarettir." Alçak gönüllülük de onun şartıdır. Zira kibir, insanı edep dairesinin dışına çıkarır. "Sana rahmet yolu lazımsa yer gibi alçak gönüllü ol. Sonra da o rahmet şarabını içerek mest ol!" Bu iki güzel huyun tahtına oturtulan merhamet, insanı insanlaştıran, sonra da Tanrı'nın varlığında eriten, O'nunla birleştiren kuvvettir. Bir gün cüzamlıların girdiği havuza girmek isterken, orada bulunanlar cüzamlıları havuzdan çıkarmaya kalkıyorlar. Mevlana onlara mani oluyor ve kendisi de cüzzemlıların yıkandığı havuza giriyor. Yanlarına gidiyor ve onların bedenlerinden akan suları elleriyle alıp alıp kendi başına döküyor. Bu merhamet hareketi karşısında cüzamlılar ağlamaya başlıyorlar. O hali seyreden şair Bedreddin Yahya da kendinden geçiyor, duyduğu vecd içinde şu beyti söylüyor: "Sen insanlara Allah'dan rahmet ayeti olarak gönderildin. Hangi güzellik ayeti var ki senin şanından olmasın."

Merhametin ilahi şanını sonsuzun aşkı içinde kavrayan ve yaşayan Mevlana, insanı kendi kemaliyle birleştiren bu Tanrı vasfını şu sözlerle tavsiye etmektedir: "Sen

yerde olanlara merhamet et ki, gökte olan da sana merhamet etsin. Senden aşağı olana acı ki, senden üstün olan da sana asısın."

…

Başlangıçta tasavvufun ahlâki temizlenme yolu olarak meydana çıktığını söylemiştik. Sonuna kadar da mutasavvıfların, irşad ile görevli birer ahlâk dâhisi olan peygamberlerin bu görevlerini insanlık içinde, bizzat kendi varlıklarından örnek vermek suretiyle, tamamlayan ruh dünyasının atletleri olduklarını tekrar edelim. İslam'dan sonra yeni peygamber gelmedi. Lakin onun işini tamamlayan müceddittler gönderildi. Mevlana onların en büyüklerindendir.

Kıymetli Gençler [140]

Çeşitli hazları ve azablariyle, bazen kâbuslu rüyalarıyle ruhumumuzda derin izler bırakan lisenizin çatısı altında sizinle hiz, hareket ve zekâ sahalarında, hatta şuurumuzun altında yapılmış temaslarımız oldu. Bir gün, belki mahşer gününde de hesabı bizden sorulacak, sizden de sorulacak olan bu temaslar, tesirler belki bizi bir mücrim, daha büyük eser verememenin suçlusu yapmıştır. Sizi de belki bedbaht yapacak; belki de birer mürşid, birer önder, birer kahraman olacaksınız. …

Size fikirler sahasında yaklaştık, varlıktan ibaret olan bir büyük bilmecenin düğümlerini çözmeye çalıştık. Zihnimizi zekâlarımıza hizmetkâr yaptık. Düşünerek girilen kapı, yalnız sınıf kapısıdır. Şuna inanınız ki dünyada hiçbir fetih, kaderin sırrına vakıf olanlar için, sınıf kapısını açmak kadar şerefli değildir. Hizmetinde oldukları vazifenin

---

[140] İstanbul Erkek Lisesi yıllığı; *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 185-187.

ulviyetine inanan öğretmenlerimiz kapılarını açarken, istiklale ümit ve aydınlık getiren bir kapıyı açtıkların hissettiler. Onların gururu, ümidi, kuvveti hep sizlersiniz. Her dersin, dünyamızı bir tarafından aydınlatan lakin hepsi aynı hakikatlere ulaştıran, varlık denen biricik meseleyi her biri bir tarafından çözen metotlarında ruhlarımızın selamete erdiğini hissettiniz. Hocalarımız size menfaatler vaadettmediler. Ufuklar aydınlattılar, yollar gösterdiler. Eğer bu yolculukta gayretsiz davranarak derzlerinizi ihmal ettinizse suç sizin, açı onlarındır. Sefalet sizin ıztarap onlarındır. Bu acıyı şimdi onlar çekiyor, yarın siz çekeceksiniz. Muvaffakiyetlerinizin ise sevincini siz, onlar ve hepimize mukaddes vazifeyi veren vatan paylaşacak

Gençler,

Bir millet, mektebiyle millet olur. Bir millet, mektebinde yükselir. Mektebin büyüklüğünü görmek mi istiyorsunuz? Mektebin hayatına girin, koridorlarında dolaşın, sıralarının üstünü yoklayın, gençliğinin alnında parıldayan necabet damgasına bakın. … Medeniyet kervanına yol gösteren maarifdir, kültürdür. İlkçağ tarihinde gördünüz ki Sümer, Mısır ve Çin dünyalarının, Yunan dünyasının büyük medeniyetleri hep kültür ve maarif temeli üzerine kurulmuştur. İslam, bir büyük ilim rönesansı ile âleme yayılan güneş oldu. Bizim millî tarihimiz Anadolu'da bin yıl evvel başlarken, Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün Bağdat'ta açtığı Nizamiye Medresesi, Türk-İslam dünyasının bütün büyük ruhlarını kendi etrafında topladı. Bundan sonraki yayılışın dimağı oldular. İstanbul'u alan büyük atamız Fatih'in, fethinden daha büyük eseri Fatih külliyesi, Kanuni'nin Mohaç ve Hind seferlerinden daha büyük eseri Süleymaniye külliyesi olmuştur. Bizde gerçekten bizim olan ne varsa hepsi mektebindir. …

Hayat ve dünya görüşlerinizde sizi kurtarıcı olan, kendi içinizden size emniyet sunan ne varsa hocalarınızın, mektebin verdiğidir. Bütün bilmediklerimizi sunacak zekâmızın ufukları arasındaki bütün açlığınız doyuracak olan bütün gıda, bunu da hiç unutmayınız ki, insanlığın muazzam ruh yükünü sırtında taşıyan, bunu taşımış olan hocalarımızın dağarcığında bulunmaktadır. Sizi onlar her ders yılının başında büyük bir ruh açlığıyla karşıladılar. Bu sizin gençlik devrenizin en büyük saadeti olmuştur.

Filozof Sokrat'ın şu sözü, hikmetin sonuncu basamağı olan sırra ne yoldan ulaşıldığını ortaya koyucudur: "Ben yalnız bir şey biliyorum o da hiçbir şey bilmediğimi bilmektir." İşte en büyük Hâkimin, sonsuz, idraki sonsuz açlıkla birleştiren bilgisi.

Hiçbir şey bilmediğimizi bilecek kadar çok bilgi, derin bilgi, ilahi bilgi mi elde etmek istiyorsunuz? Her şeyi ve bütün varlığı sevmeyi öğreniniz. Bu ulvi sevginin şartı; her an bir vazifenin emri altında bulunduğunu bilmek, her an kendinden bir fedakârlık beklendiğini göze almak, her gün yeni bir hizmete hazır olmaktır. Hiçbir hizmete söz vermeden, kendi zannınca hür yaşadığını söyleyen insan, hakikatte bir esirdir; içgüdülerinin ve her günkü hasis menfaatleriyle alışkanlıklarını kımıldatan kuvvetlerin esiridir. Vazifesiz, itaatsiz insan, vazifeyi ve itaat iradesini ta içinden teperek kendinden uzaklaştıran içimizdeki hayvanın esiridir. Hür adam, hürriyetle sahip olduğu içsel kuvvetlerin varlığı sayesinde üzerine bir takım vazifeler yüklenmiştir.

Bizim işimiz, sizin yalnız zekâlarınızı işlemekten ibaret değildir. Aynı zamanda kalplerinizi yoğurmaktır. Biz, sizin bir takım dersleri öğrenen zekâ makineleri olduğunuzu hiç düşünmedik.

…

Mektep koridorları gerçek fetihlerin yeridir. Harp cephesindekinden daha derin trajik duygular sisteminin yaşandığı muhteşem ve ilahi sahnedir. Burada kendine irşad aydınlığı arayan gençlik, aynı zamanda kendisine verilen irşad ışığını ellerinde taşıdığı için irşatcısına mürşit de olabilir. Bugüne kadar ben vazifeyi yapan siz, yarının mürşitleri olacaksınız.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU'YA DAİR HATIRALAR

Bu bölümde, Nurettin Topçu'nun öğrencisi olmuş veya onu yakından tanıma imkânı elde etmiş bazı kimselerin Topçu ile ilgili hatıralarından, düşüncelerinden seçilmiş parçalar derlenmiştir. Bu hatıralar, Topçu'nun kişiliğini ve hayata bakışını, olaylara yaklaşımını anlama ve dolayısıyla da onu tanıma açısından önem arz etmektedir.

Mehmet Sırrı Tüzeer

Nurettin'le ilk mektebe "Numûne -i İrfan"da başladık. Büyük Reşitpaşa İlkokulundan mezun olduk. İlk mektep o zaman altı sınıflı "Devre-i Ûla" (2 yıl), "Devre-i mutavassıta" (2 yıl) ve "Devre-i aliye" (2 yıl) şeklinde idi. Nurettin'le son iki devrede beraberdik. Numûne-i İrfan mektebi Erkek Lisesi'nin civarında idi.

İlk mektepde asıl feyz aldığımız muallim Nafiz Bey'di. Biz ona "Dayı" derdik. Türkçe imla hocamızdı. Bekâr odasında kalır, kendi başına bir insandı. Mehmet Akif'i bize o sevdirdi.

Nurettin edep timsaliydi. O zamanlar başımda kalpakla dolaştığım için herkes bana "acem" dediği halde o

bir defa olsun demedi. Biz mektebin bahçesinde oyun oynardık, o hiç oynamazdı. Hep birincilikle geçerdi. Sınıftaki çocuklar derste iken parmak kaldırırlar, o da elini kaldırır, fakat edebinden fazla kaldırmaz, parmak ucu omuz hizasını geçmezdi.

Hâlâ hatırlarım. Numûne-i İrfan mektebinin üçüncü sınıfında idik. Vakit Ramazandı. İkimizde teravih namazlarına devam ediyorduk. Bir gece Nur-ı Osmaniye Camisi'ne gittik ve arka cemaat yerine oturduk. O sırada cemaatin içinden bir meczub "Allah" diye öyle bir nara attı ki ikimizde çok korktuk. Ayakkabılarımızı aldığımız gibi kendimizi dışarıda bulduk.

Vefa Sultanisi'nde Nurettin'le aynı sırada otururduk. Benden başka kimseyle konuşmazdı. O, sınıftaki bir çocukla yarışır, birinciliği ona kaptırmazdı. Vefa Sultanisi'nde birlikte namaz kılardık.

Tahsilini tamamlayıp Fransa'dan gelince hemen beni aradı, buldu. Birgün dükkâna geldi. Kapıdan girerken "kasap-hisab-kitap geldi" dedi. Bunalımlıydı: hocaya da, papaza da düşmanım diyordu. O sıralarda sokaklarda "yerlere tükürmeyiniz" yazılıydı. Birlikte yürüyorduk, gidip yazıların üzerine tükürdü ve orada duran polis memuruna "yere tükürdüm beni tevkif etsene" dedi. Polis şaşırdı. Bu sefer polise "vazifeni yap" deyince polis büsbütün şaşırdı ve korktu.

İzmir'den sonra Denizli'ye tayin edilmiş orada öğretmenlik yapıyordu. 1945 yılında yaz tatiline İstanbul'a gelmişti. Orasının havasına alışamamıştı. Denizli'ye "denizsiz denizli" derdi. Tayinini Denizli'den İstanbul'a yaptırmak istiyordu. Ben de "Hoca Efendi var, seni ona götüreyim duasını alalım, o senin işini yapar." dedim. O da "Nasıl olur H. Âli Yücel yapar mı?" dedi.

Nurettin'le beraber Hasib Efendi'ye gittik. Hoca Efendi'nini elin öptükten sonra "efendim bu benim çocukluk arkadaşımdır, bir derdi var, dua buyursanız da Denizli'den İstanbul'a gelse." dedim. Hasib Efendi pek konuşmazdı. Başını önce öne eğdi sonra Nurettin'e dönerek "Tayininiz inşallah gelir. Be yahu, hem de terfian gelir." dedi. Hoca Efendi'den çıktıktan sonra Nurettin "Acaba olur mu?" diyordu. Ben de " O derse olur." dedim.

Aradan çok geçmedi, dükkâna geldi. Nurettin dükkâna geldiği sırada müşteriler vardı. Konuşmak istemedi ve "Sırrı, seninle bir şey görüşmek istiyorum bu akşam bize gel." dedi. Bir şey var söyle dedimse de "Olmaz, bize gel." dedi ve gitti. O akşam Nurettin'e gidemedim, bizim Hasib dünyaya gelmişti. Öbürgün yine geldi, kızgındı: "Niye gelmedin bekledim." dedi. Doğumdan bahsedince üzüldü ve mahcub oldu. Neyse, akşam o ahşap eve gittim.

Evde çay, pasta ve kek gibi şeyler hazırlamıştı, onları yedik. Cebinden telgraf kâğıdını çıkarıp uzattı. Telgrafta "İstanbul Haydarpaşa Lisesi'ne tayin edildiniz. H. Âli Yücel" yazıyordu. "Bu kâğıdı almadan önce bir de rüya gördüm." dedi. Rüyasında, Hasib Efendi hutbeden inmiş ve cebinden bir defne dalı çıkarıp ona vermiş. Sevinçliydi, Hoca Efendi'ye hediye götürelim dedi. Ben de, "hediye istemez, o çok yemez hep oruçlu gezer" dedimse de ısrar etti. Hacıbekirden bir kutu çikolata yaptırıp gittik Hasip Efendi'ye. "Efendim arkadaşımı getirdim onu tanıyorsunuz." dedim. Hoca Efendi "Tanımaz olur muyum Nurettin Bey." dedi. Sohbet esnasında "Efendim bu arkadaşıma ders verseniz." dedim. Hoca Efendi "Eh, teberrüken verelim." dedi. Hasib Efendi'nin "teberrüken" kelamı Topçu'ya ilk aşkı verdiğinin işaretidir.

Nurettin'in kafasında bir sürü problemleri vardı.

Bedbindi, hocalara kızıyordu. Ona "Hocaların hepsi aynı değildir, benim babam ve Şeyh efendiler de hocadır." dedim. Sonra da "Bizde bir hoca daha var onu tanıyınca problemlerini çözersin." dedim. "Böyle birisi var mıdır?" dedi. Daha önce Abdülaziz Efendi'ye gidip birini getireceğim demiştim. Hoca Efendi, "Oğlum, kâfiri getir, kibirliyi getirme." dedi. Bende "Bu öyle değil, Avrupa'da altı sene felsefe okumuş." deyince "Öyleyse getir." dedi. Hoca Efendi'nin rızasını almıştım.

Yolda Abdülaziz Efendi hakkında mütemadiyen soruyordu. "Nerelidir, tahsili nedir?" gibi. "Bunları bana sorma, o her şeyi sana söyler." dedim. Abdülaziz Efendi Zeyrek'teki Çivicizade Camisi'ndeydi. Namaz kıldıktan sonra dışarı çıkıp bekledik. Bir müddet sonra Hoca Efendi de camiden çıktı. Camiden çıkınca evinin kapısına doğru yürüdü. Yanımızdan geçti ve "Yukarı çıkın." deyip içeri girdi. İkinci kata çıkıp bekledik.

Az sonra Hoca Efendi kapıyı tıklattı, zaten hep öyle yapardı. Kapıyı açtım, elindeki hamur tahtasında getirdiği yemekleri yere koydum. Hakikaten Nurettin'e yolda dediğim yemekler vardı. Patates yemeği, tahin helvası, üç tahta kaşık, sürahi ve bir tanede bardak vardı. Rahmetli titizdi. Batıdan kalma alışkanlıkları vardı. Bağdaş kurarak, tek tabak ve tek bardaktan yemek ve içmek işi olunca ne yapacağını şaşırdı. Hoca Efendi içeri girer girmez Nurettin'e "Oğlum biz Kazanlıyız." ve "Kazan'dan pederle geldik Mercan'da bir dükkân vardı. Ticaretle uğraştık, ama zarar edip topu attık. Sonunda imam olduk." dedi.

Yemekten sonra sohbet başladı. Çay ve semaver geldi, Abdülaziz Efendi, "Sen kaç sene okudun felsefede, ne öğrendin?" ve "Başka bulamadın mı, bizde yok muydu?" diye sordu. Nurettin de "Boşuna mı okumuşum ben?" dedi.

Hoca Efendi'de "Boşuna okumuşsun ya." diye karşılık verdi. Felsefe mevzularına girdiler, ben felsefeden anlamadığım için uyumuştum. Gece saat üçe doğru koluyla beni uyandırdı. "Sırrı, hadi gidelim." dedi. Hoca Efendi bizi aşağıya, kapıya kadar indirdi. Nurettin'e "Oğlum, bu kapı sana açık, ne zaman istersen gel." dedi. Dışarıda bir karış kar vardı. Biraz ilerledikten sonra "Sırrı, acaba dönüp yine konuşsak mı?" dedi. Bende "Daha çok gelirsin, yarını var, Hoca Efendi şimdi yatıp uyur." dedim.

Abdülaziz Efendi o gece Topçu'nun kafasındaki karışık düşünceleri çıkarıp attı. Nurettin zor bağlanan birisi idi. Nurettin Hoca Efendi'den hiç ayrılmadı. Hoca Efendi'de Topçu'yu severdi.

Abdülaziz Efendi; kış gecelerinde, ahşap meşrutanın üst katındaki odada mangala elle kömürleri kor, onunla ısınırdı. Çok kere Nurrettin'le beraber mangalın etrafında otururduk. Abdülaziz Efendi bir eliyle mangalın külünü karıştırır ve hemde konuşurdu. Sanki mangalın külleri üzerine yazılar yazardı. Topçu, bazı kitapları okur, Hoca Efendi'ye sorular sorar cevaplarını alırdı.

Topçu bir gün "Hocam çok gafiliz." demişti. Abdülaziz Efendi "Tabii gafil olacağız, gafil olmazsak hiçbir şey yapamayız." dedi. Yine bir gün Nurettin, Hoca Efendi'ye "Efendim, zikirleri bir müddet tatil etsek." demişti. Abdülaziz Efendi celalliydi, dedi ki "Tatil için bize izin yok, isteyen gelmesin."

Abdülaziz Efendi hastalanınca Nurettin çok değişti, ona âşık oldu. Hele Hoca Efendi'nin vefatından sonra daha çok bağlandı. Bir müşkülü olunca Hoca Efendi'ye sorar, cevabını alınca rahatlardı. Vefat edince "Şimdi ne yapacağız…" diyordu.

Hasib ve Abdülaziz Efendi'lerin vefatlarından sonra

Ali Fuat Başgil'in senatörlük teklifine Topçu'nun cevabı müsbet olmuştu. Geldi, bana da sordu. Ben de "Hoca Efendiler müsaade etmez." dedim. O gece rüyasında Abdülaziz Efendi'yi görmüş, yanında ben de varmışım. Hoca Efendi'nin, eli arkasında kendisine doğru geldiğini görmüş ve yaklaşınca elini öpmek istemiş. Hoca Efendi iltifat etmemiş ve demiş ki "Tarikten sapma." Gelip rüyasını bana anlattı. Ben de "Hoca Efendi seçilmeni istemiyor, herhalde tarikten maksat senin talebelerinle meşgul olmandır." dedim. Nitekim Konya'ya gitti ve seçilemedi.

Nurettin bana geldiği vakit "Hep onları anlat." der "Hani şöyle bir şey vardıya, onu anlat." derdi. Ben de "Onu anlatmıştım ya..." deyince "Yine anlat, yüz kere anlat." derdi. Sanki ilk defa dinliyormuş gibi dikkat kesilirdi. O, daha ziyade Abdülaziz Efendi'ye ait kıssalardan hoşlanırdı. Abdülaziz Efendi için "Tıpkı bir sahabe gibi..." derdi.

Ben ona bayramlarda tebrik atardım, o da tebrikin karşılığını gönderirdi. Tebrik yazmadığı zaman, umumiyetle bayramdan sonraki ilk gün bize gelir, "Yahu niye zahmet ediyorsun." derdi. Bazen de onunla mezarlıkta karşılaşırdık.

Dükkânda idim. Bir senedim protesto olacaktı, ödeyecek paramda yoktu. "Yarabbi, bugün ihlâslı birini gönderde bu parayı temin edeyim." şeklinde dua ettim. O sırada Nurettin hemen çıkageldi. Gelip oturdu. Hemen "Seni sıkıntılı görüyorum, neyin var?" dedi. Bir şey yok dedimse de ısrar etti, söyledim. Kalktı "Ben şimdi gidiyorum biraz sonra gelirim." dedi. On onbeş dakika sonra gelip parayı verdi. İki gün sonra evine gidip borcu ödedim. Bu sefer de bana kızdı, "Benim ihtiyacım yok, niçin hemen getirdin?" dedi.

Ölüm döşeğinde iken Abdülaziz Efendi'yi rüyasında göremediğini söylüyordu. Onu dedim ki dervişin biri

şeyhini rüyasında göremiyormuş. Nihayet bir gece görmüş, "İştiyakın artsın diye görünmedim." demiş sen de görürsün dedim.[141]

İsmail Dayı

Hoca'yı 1948'de İzzettin Hanı'nda tanıdım. Orada Türk Kültür Ocağı vardı. Nurettin Bey'i bu derneğin faaliyetleri içinde daha iyi tanıdım. Hoca, dernekte ve bilahare Eminönü Halkevi'nde verilen konferanslara daima iştirak ederdi. Bu konuşma ve konferansları ile bir neslin mürebbisi oldu. Bilahare derneğin küçük yayınları oldu. Bunlarda ve daha önemlisi anma günlerinin tertip edilmesinde (Mehmet Akif, Fetih) onun rolü çok büyüktür. Bu âdeti Nurettin Topçu teessüs ettirmiştir diyebiliriz. Böyle toplantılarda şehitler için Fatiha okunması da onun getirdiği bir şeydir.

Nurettin Topçu 1950'de işbaşına gelen kadronun samimi olduğuna inanıyordu. Ancak bu kadro sonradan idarede ağırlığını kaybetti. Ağırlık Ahmet Emin Yalman düşüncesinde olanlara geçti.

27 Mayıs sabahı saat altıda evden çıkmıştım. Nurettin Bey'e gidiyordum. Yolda Ferruh Bozbeyli ile karşılaştık. O da Hoca'ya gidiyormuş. Heyecanla evine vardık. Radyodan yayınlanan mesajlar arasında Hoca şöyle konuştu: "Çok önemli anlar ve günler yaşıyoruz. Bunları anında zaptetmelisiniz. Yazmalısınız. Bu hareket Türkiye'yi en az yirmi yıl geriye götürecektir." Devam ederek 1908 Meşrutiyet hareketine benzetti. 27 Mayıs'ın akabinde dernek faaliyetleri durdurulmuştu. Milliyetçiler arasında dağınıklık ve şaşkınlık hüküm sürüyordu. Hoca derhal harekete geçti.

---

[141] Tüzeer, "Nurettin Topçu", s. 177-182.

Ömrü boyunca siyasi kuruluşlara ve hareketlere yakınlık duymadığı halde, Adalet Partisi'nin kurulmasına gayret etti. İlk olarak Millet Partisi başkanı Osman Bölükbaşı ile Sirkeci'de İpek Palas'ta görüştü. Bölükbaşı'nın bu işe namzet olmadığı anlaşılınca başka bir yol aranmaya başlandı. Bu arada Ali Fuat Başgil ve hocaya binlerce mektup geliyordu.

1961 seçimlerinde Konya'dan ısrar üzerine adaylığını koydu. Seçilemedi. Seçilemediğine sevindiğine bizzat şahidim. Yassıada mahkemelerini günü gününe takip etti. Oradan gelen her haberi duymak istiyordu. Adalet Partisi'nin ilk kuruluşunda aynen Demokrat Parti'de olduğu gibi ümitvar olmuştu. Ancak kısa zaman sonra ümitleri kırıldı. Hoca yeniden dernekler aracılığı ile kültür faaliyetlerine devam etti.[142]

Ali Birinci

Onu tanımak ve sohbetlerinde bulunmak; bu hayâtta benim en büyük saadetim oldu. O'nun rahle-i tedrisinde 'can' buldum. 1967'de tanımak şerefine nâil olduğum merhum da beni, böylesine kendine çeken nedir, diye düşündüğüm anlar olmuştur. Bu, büyük bir sır değil, bir anda insanı cezbeden alçak gönüllülüğü sâde ve samîmî halleri ile o, kendini her zaman hatırlatacak ve özletecektir. Evine ilk gelişimde, ayaklarımıza terlik uzatması canlanıyor, gözlerimin önünde. Şaşırmış kalmıştım. Öyle ya ona kadar tanıdığım birçok büyük insan, ya tahtta kurulurcasına karşımda arz-ı endam etmiş veya yarı yatar vaziyette kanepede oturmuştur. Bu gibi hareketleri büyüklüğün icaplarından sanmağa başlamıştım. Şaşkınlığım bundandı.

---

[142] Dayı, "Birkaç Damla Hatıra", s. 186-187.

Hocam'ın biz küçük misafirlerine, daha doğrusu talebelerine böyle istekli bir şekilde hizmet etmesi ilk anda, bende hayal kırıklığına benzer hisler yaratmıştır. Onun bu tevazuu kendini tanıyanların en iyi bildiği hususlardandır.[143]

Hocanın hemen hemen hiç değişmeyen kıyafeti de gözlerimin önünde duruyor. Kruvaze ve lacivert bir ceket ve ilk düğmesi açık, yakası ceket yakası üzerine atılmış mavi bir gömlek. Açık yeşil ile bal renginin karışımı, nafiz bakışlı gözler; hafif geniş biçimli bir çene ve yüksek, açık, tefekkür sembolü geniş bir alın dikkati çekiyordu. Bu çehrede hep tefekkür ve hüzün vardı. En hüzünlü zamanına bir gün yeğeni Emre Topçu Ersoy Pasajı'na girdiği zaman rastladım. Onu görünce tebessüm ederek,

– Topçuzâdelerin halefi, dedi.

Sonra sesinde gizli büyük bir hüzünle

– Benim halefim yok, dedi.

Ben de büyük bir acı duydum ve dilimin ucuna kadar geldiği halde,

– Sizin halefiniz bizleriz, diyemedim.

Çok sakin konuşması ateşli ve hararetli bir tartışma esnasında bile değişmiyor, fikrinden ve söylediğinden emin insanların tavrı içinde, itidalini kaybetmeden, fikir ve düşüncelerini ifade ediyordu. Buna bir defa Muaviye bahsinde şahit olmuş ve şaşırıp kalmıştım. Bu kadar edepli ve serinkanlı bir tartışma yapılabileceğini hiç düşünmemiştim; bir daha da rastlamadım zaten. Geciken mecmua için sitemini ve öfkesini "Bu sene çıkar mı?" diye ifade ettiğini hatırlıyorum. Bir defa da annesinin memleketinden bahseden Kutlu'ya "Ne Kemaliye'si yahu, Eğin, Eğin"

---

[143] Ali Birinci, "Sevdiğim ve Tanıyabildiğim Hocam", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 190-191.

demişti. İnsanı incitmeyen ve yaralamayan öfkeyi ancak kendisinde görmüştüm. Asla çevresindekilere karşı bir küçümseme ve istiskâl içinde olmamış ve gösterişsiz fakat çok güçlü şahsiyetiyle kimseyi incitmemişti. Çok sevdiği memleketine bir ara yazları gidiyor ve dinleniyordu.

27 Mayıs darbesinden sonra sâbık hükümetin kirli çamaşırlarını arayan ihtilalciler evini tamir için bankadan kredi alan Hoca'ya da durumu sormuşlardı. O da bunun normal bir banka muamelesi olduğu ve herkesin böyle borçlanmalar yaptığı yolunda bir cevap vermiş. Kendisini de tanıdığı belli olan subayın cevabı şu olmuş: "Herkes yapar, fakat Nurettin Topçu yapmamalıdır." Kendisi de bu hadiseyi tebessümle anlatır ve insanların "herkes" gerekçesine sığınmalarını yanlış bulurdu. Bu, şahsi menfaatperest davranışlar için en yanlış ve en yaygın bir gerekçeydi.[144]

Ali Birinci, Nurettin Topçu'nun çok sevdiği ve sıklıkla anlattığı şu iki fıkrayı nakletmektedir:

Birinci fıkra: Fıkra malum, bektaşiye;

"Gömleğinin yakası kirli, yıkasana" demişler.

"Kirlenir" diye karşılık vermiş.

"Yıkarsın" demişler,

"Kirlenir" demiş, tekrar.

"Kirlendikçe yıkarsın" dediklerinde dayanamamış:

"Yahu erenler" demiş, "biz bu dünyaya gömlek yakası yıkamağa mı geldik."

Fıkrayı anlatan merhuma göre, "gömlek yakası yıkamak" sadece masiva ile meşgul olmak; servet, şöhret ve devlet peşinde koşmakla ömrü geçirmek idi. Hâlbuki

---

[144] Birinci, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırada Kalanlar", s. 436.

insanın bunun dışında insanca hareketleri olmalıydı. Varlıklar âleminde sonsuza yönelmeliydi.

İkinci fıkra: "Tekkelerin birer irfan ocağı oldukları bir zamanda ilk merhalede kibir ve gururu kırmak için yaptırılan çeşitli temizlik ve ayak hizmetleri müptedilerden kimine zor gelir. Bir sabah şeyhi abdest alırken

"Hey Allah'ın, nedir bu çektiklerim" diye hayıflanır.

Bu, kalp gözü açık, uyanık şeyhe malum olur ve onu tekkeden koğar. Tekkeyi terk eden müptedi rastgele yürümeye başlar ve akşam olduğunda uzakta bir şehrin ışıklarını görerek yoldan geçen birkaç kişiye sorar.

"Eyvallah şehridir orası" diye cevap alır. "Eyvallah dedin mi her istediğin yerine gelir ve bütün ihtiyaçların temin edilir. Yalnız bunun için üç şart var" diye ekler, berikiler:

"Kul işine karışmayacaksın, Allah işine karışmayacaksın, yalan söylemeyeceksin."

Bizimki şehre girmiş. Hoş geldin demişler, eyvallah; yemek vermişler, eyvallah, evlendirmişler, eyvallah demiş ve rahat bir şekilde günlerini geçirmeye başlamış. Bir gün sokakta, sade giyimli bir taze ile biraz fazlaca süslü bir geçkine rastlar ve geçkini kastederek "şunun haline bak" diye içinden bir düşünce geçtiği anda kadınlar çığlığı basarlar:

"Yetişin kulun işine karışan var."

Etraftan gelenler, ona güzel bir dayak atarak hamalın küfesinde eve yollarlar. Her tarafı dayaktan sızlayan bizimki bu defa da "hele Allah'ım nedir başıma gelenler" der demez hamal küfesiyle beraber sırtından atar ve

"Yetişin, Allah'ın işine karışan var" diye bağırır.

Etraftan toplananlardan bir güzel dayak daha yer ve evine bırakılır. Gel gör ki talihsizlik evde de peşini bırakmaz.

“Hanım, yatıp istirahat edeceğim, beni soran olursa evde yok dersin.” dediğinde eşi pencereyi açıp, feryadı basar:

“Yetişin yalan söyleyen var.”

Son bir kere daha dayak yer ve şehirden dışarı atılır. Bizimkine önceden söylenmeyen husus, bu şehirde herkesin düşüncesinin birbirine malum olması imiş. Nice zaman sonsa kendine geldiğinde, gözlerini açar ve kendini şeyhinin karşısında, eski vaziyetinde, havlu tutarken bulur. Şeyh gülümser ve “Köftehor, der, daha eyvallah şehrinde yaşamasını beceremiyorsun, bu zor işi nasıl yapacaksın?” Şeyh kerametiyle bir anda bu rüyayı görmesini sağlamıştır.

Merhuma göre kul işine karışmamak medeni bir insanın, Allah işine karışmamak ise “kul” olmasın vasfıydı. Yalan söylememek ise bunların tamamlayıcısıdır.[145]

Ferruh Bozbeyli

Merhum ve aziz hocam Nurettin Topçu’yu ilk ziyâretim, 1950 yılında, Şatır sokaktaki 9 numaralı evinde olmuştur. Hocaya beni arkadaşlarım götürmüştü. Yalnız değildim. Genellikle o söyledi biz dinledik. Söylediklerini unuttum. Zihnimde kalan açık ve dürüst bir cehredir. Rahat değildi. Tedirgin hareketleri dikkatimi çekti. Bir cümlesini de hiç unutmadım. “Türk mûsikîsi bir çizgiyse, batı müziği bir grafiktir” demişti. Doğrusu burkulmuştum. Türk mûsikîsini kötülüyor diye düşünmüştüm. Hocanın Türk mûsikîsini de sevdiğini sonraki yıllarda anladım. Hoca, sanatkâr bir rûha sâhipti. San’at olanı, san’at olmayandan ayırmasını çok iyi bilirdi.

Hocaya, ‘Hocam’ dediğim günü çok iyi hatırlıyorum.

---

[145] Ali Birinci, “Sevdiğim ve Tanıyabildiğim Hocam”, s. 190-191,

Birkaç arkadaş hocamla birlikte Boğazda yürüyerek bir gezintiye çıkmıştık. Önümüze gelen bir mescitte iki rekât şükür namazı kılıyorduk. Mescitte bulunanlar arasında öksürürken, konuşurken, girerken, çıkarken, kayıtsız bir rahatlıkla hareket edenler vardı. Birkaç kişi, Peygamberimiz (s.a.v)'in adı anılınca yüksek sesle, duygularını belirttiler ve salâvat getirdiler.

Namazdan sonra, Hocam bize dedi ki, "İki türlü heyecan vardır. Birisi ruhi, birisi asabi heyecandır. Birisi ruhun derinliklerinde, diğeri asabi sistemin sırtında yaşar. Biri sakin ve devamlı, öbürü gürültülü ve geçicidir. Batılı insan kilisede ve konser salonunda öksürmeye bile korkar. Çünkü Allah'ın ve sanatkârın huzurunda olduğunu bilir ve sanatı kendi içinde yaşar. Kâinat sun-u ilahidir. Allah'ın sanatıdır. Dikkat ediyor musunuz? Bazı kimseler peygamberimizin adı anıldığı zaman, yüksek sesle Peygamberimizi ululayan sözler söylüyor. Allah adı ise bazen (Allah belanı versin) derken kullanılıyor. Oysa yücelerin yücesinde yalnız Allah vardır. Peygamberimiz, Allah'ın resulüdür."

Hocam, yalnız bir insandı. Temiz ve aziz bir ruh yapısına sahipti. Öfkesi de tertemizdi. Öfkelendiği zaman etrafına bir avuç temiz su serperdi. Merhum Akif'i çok severdi.

Alacak peşinde koştuğunu hatırlamıyorum. Ama borcunu, kılı kırk yararcasına hesap ederdi. "Zalimin zulmü olmasaydı, mazluma ilahi merhamet olmazdı." derken mazlumun, zalime karşı borcunu aramaya çalışmıştı.[146]

Nurettin Topçu hocamız bazen de sert, kırıcı ve haşin bir insandır. Bir bayram sabahı bayramlaşmak için evine gitmiştik. Hoca gergindi. Rahmi Bey (Eray);

---

[146] Ferruh Bozbeyli, "Hocamız Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 160-161.

– Hocam neye kızdınız böyle? Diyecek oldu…

– Bekçi defalarca kapıyı çalıp para istedi, verdik. Artık rahatsız edince de şikayet ettim. Adamın işine son vermişler. Bari sadece görevini değiştirseniz ya, ona üzülüyorum…

Rahmi Bey;

– Hocam lütfen böyle ufak işleri bize bırakın. Emredin biz halledelim. Diyerek onu teskin etmeye çalıştı…

İkisi de duygulu ve inanmış insanlardı.

Elbistanlı Rahmi Eray, damar içindeki pıhtılaşmadan vefat etti. Bizleri yetim bıraktı.

Bilirsiniz, kabristanlarda dışı süslü, oyma mermerden büyük tumturaklı sözlerin taşlar üzerinde okunduğu mezarlar vardır. Hoca; "Mezar taşları pek çok dünyevi teferruatları yalanlayandır." derdi.

– Efendim ne yapalım Rahmi abinin hece taşına, diye sorduk.

– "Elbistanlı Rahmi Eray burada yatıyor"

Biz de böyle yazdırdık.

Unutamadığım birçok hatıram var. Mesela önemsediklerimden biri: Karar verdik, her Pazar sahil boyunca yürüyeceğiz. Üsküdar'dan Anadolu Kavağı'na kadar yürüdük. Yanından geçtiğimiz, rastladığımız her mescitte iki rekât namaz kılıyorduk. Sıradan bir gezinti değildi bu. İsm-i Huda hürmetine yürüdük ve yüreğimizi Allah'a açtığımız her mola yeri tenha bir mescitti bizim için.

Nurettin Hoca; "iman ve saadet bir yerdedir, onu aramak lazım" diyordu.

Galata Köprüsü'nün karşısında, şimdi yerinde yeller esen zarif mermer sütunlarıyla Karaköy Cami'siyle başladığımız Avrupa yakasındaki yürüyüşümüzü Bebeğe kadar sürdürebildik. Üzülürüm, benim Ankara'ya gidişimle yarım

kaldı bu yürüyüş. Rumeli Kavağı'na ulaşamadık. Yürürken Hocanın anlattıkları ayrı birer seminer konusudr.[147]

Ercüment Konukman

1954 yılı sonbaharında o zaman Çemberlitaş'ta Gazi Atikpaşa Cami avlusunda küçük bir odada bulunan Milliyetçiler Derneğine arkadaşım Ayhan Yücel vasıtasıyla kaydoldum.

Derneğe girdikten sonra yapılan ilk seminerin rahmetli Ali Fuat Başgil'e ait olduğunu hatırlıyorum. Bütün konforu, tahta bir masa ve yirmiye yakın tahta tabureden ibaret olan küçük bir odada, dinleyiciler arasında ellerini dizleri üzerine koymuş başını hafifçe öne eğmiş, temiz yüzlü, zekâsı gözlerinden okunan edepli oturuşu ile dikkatleri üzerinde toplayan orta yaşlı birisi vardı. Bu, o zamana kadar ismini duyduğum ve fakat kendini tanımadığım Nurettin Topçu'ydu. O günlerde arkadaşlar, Hoca'nın evinde toplanacağız demişlerdi ve benimde gelmemi istemişlerdi. Çemberlitaş sinemasının önünde sözleşilen saatte toplanıldı ve rahmetlinin Şatır Sokak 9 numaradaki evine gidildi. Nurettin Hoca Marmara'ya hâkim odasında bizi kabul etti. Çini bir sobada yanan odunların çıtırtısı sessizliği bozuyordu. Hoca, kütüphanesinin önünde bulunan yazı masasının yanına bir sandalye üzerine adeta ilişmişti. Hepimizin ayrı ayrı hatırını sordu. Ve meseleleri ortaya atarak onların çözümleri hakkında düşüncelerini söyledi. Bazen de Anadolu insanının meseleleri dile getiriliyor ve Anadoluculuğun ilkeleri anlatılıyordu. Böyle bir mevzu ile ilk defa yüz yüze geliyordum.

---

[147] Ferruh Bozbeyli, "Nurettin Topçu", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 467-469.

İşte Nurettin Topçu ile böyle bir vasatta tanıştım ve üstün zekâya, nezakete, ahde vefaya ve sağlam dini inançlara sahip olan bu büyük insanın uzun yıllar çok yakınında bulunmak şerefine eriştim.

İslam'ın hemen bütün şartlarını şahsında tatbik eden, bu son derece mütevazı insanla ekseriya Cuma günleri namazda Küçük Ayasofya civarında bulunan Mehmet Paşa Camisi'nde buluşur ve namazdan sonra oradan beraberce çıkar İstanbul Erkek Lisesi'ne kadar gider konuşur ve dertleşirdik. Benden çalışmalar hakkında bilgi alır, gerekli direktifleri verirdi. Çok acil bir mesele olduğu zaman ise ben dersi olduğu günlerde ders aralarında İstanbul Erkek Lisesi'ne gider meseleyi kendisine arz eder, görüşünü alır ve dönerdim.

Yaz aylarında toplu halde Karakulak, Hünkâr ve Tomruk sularına yaptığımız gezilerin tadına doyum olmazdı. Bu çeşit gezilerde bir subaşına gitmeyi daima hoca ister, herkes kendine göre yiyecek bir şeyler getirirdi. Hoca ise genellikle köfte yaptırırdı ve meyvenin iyisini getirirdi. Suyun âlâsını bildiği gibi, etin ve meyvenin iyisini seçmesini becerirdi. Onun kasabı aynıydı, manavı aynıydı ve hatta fırıncısı aynıydı.

1960 yılı Mayıs ayının başlarıydı. Öğrenci olayları tırmanmaya başlamıştı. Memleket tam anlamı ile ikiye bölünmüştü. Politikacılar şuursuzca bu bölünmeyi körüklüyorlardı. Talebe hareketleri meşru istekleri aksettirmekten uzaklaşmış, adeta bir isyan havasını almıştı. Olay çıkaran öğrencileri polis yakalıyor, asker geri bırakıyordu. İktidarın yanında hiçbir sivil toplum örgütü kalmamıştı. Sokaklar "Menderes istifa" sesleri ile çınlıyordu. Buna karşı Menderes'i çıktığı Ege gezisinde yüzbinler karşılıyor, sevgi gösterileriyle karşılanıyor, geçtiği yerlerde kurbanlar

kesiliyordu. Birileri bu ülkeye sahip çıkması gerekli idi. Bu biz olmalı idik. Yani Milliyetçiler Derneği olmalı idi. Rahmetli Topçu ile dernekte oturdu. Topçu, Başbakan Menderes'e bir telgraf çekmemizi teklif etti. Ve metnini bizzat hazırladı. Dernek başkanı olarak ben imzaladım ve Sirkeci postahanesinden çektim. Bu telgraf iktidarı rahatlatmıştı. Başbakan Menderes'ten çok anlamlı, çok sıcak bir cevap gelmişti.

O zamanlar İstanbul Vali ve Belediye Başkanı olan Kemal Aygun, şimdi konservatuvar olarak kullanılan belediye binasındaki bir odada, devrin Başbakanından emir aldığını ve bu sebeple bizlerle görüşmek istediğini ifade ediyor ve talebe hareketleri karşısında ne yapmayı düşündüğümüzü soruyordu. Toplantıda dernek (Milliyetçiler Derneği) başkanı olarak ben, gerçek liderimiz Topçu ve gazeteci arkadaşlarımız Hami Tezkan ile Gökhan Evliyaoğlu vardı. İktidarın başı bizden teşkilatlanmamızı, milliyetçi ve mukaddesatçı gençliğe bir çeki düzen vermemizi istiyordu ve her türlü yardımı yapabileceklerini ifade ediyordu. Şüphesiz bizden istenen muhalefete mensup olan gençlik gibi, sokak hareketleri düzenlemek ve mukabil bir gösteri yapmak değildi. Bu mevzu ile ilgili ikinci toplantımızdaydı. Toplantıya başkanlık eden Kemal Aygun'e bir haber ulaştırıldı. Aygün gelen haberi bize de açıkladı. Mayısın son günlerine yaklaşıyorduk. Sokak gösterileri son derece yoğunlaşmıştı ve İstanbul Örfi İdare Kumandanı hakkındaki endişelerini belirtti. Daha sonraları Hocanın görüşünün doğru çıktığı anlaşıldı. Zamanın Örfi İdare Kumandanı, Devrim hareketinin içindeydi.

İhtilal olmuş, demokrasi rafa kaldırılmış, asker idareye el koymuştu. Tutuklamalar başlamıştı. Dernekte bazı belgelerimiz ve çok kıymetli bir emanetimiz vardı. Sokağa

çıkma yasağı olmasına rağmen bir yolunu bularak Derneğe geldiğimde dernek kapısında rahmetli Nurettin Topçu ile karşılaşmıştım. Son derece üzgündü. Her halinden endişeli olduğu anlaşılıyordu. Kapıyı açtım, içeri girdik. Kapıyı içeriden kilitledik ve önce Menderes'ten gelen cevabi telgrafı ve diğer gerekli bazı belgeleri yaktık. Daha sonra da büyük bir üzüntü içinde ve fakat hiç konuşmadan dernekten ayrıldık. 27 Mayıs ihtilali hocamızı çok etkilemişti. Yassıada Mahkemeleri bütün ihtişamı ile devam ediyordu. Nurettin Hoca son derece üzüntülüydü. Memleketin kaderinde politikanın ve politikacının bu kadar kötü bir etki yapacağına ihtimal veremiyordu. İdamların yapılması onu bir kat daha çökertmişti.

1963 yılında bir hadise onu ve dolayısıyla bizleri çok derinden yaralamıştı. Dernek, Anadolu'da şubeler açmaya başlamıştı. Bursa en faal şubemizdi. Gaziantep, Ankara, Karabük gibi ondört yerde milliyetçi, Anadolu insanının ızdırabını yakından bilen genç kadrolar, derneğin şubelerini açmışlardı.

O yıllara kadar milliyetçilerin iktisadi meselelerde belirli bir görüşü yoktu. Hoca, yarınki Türkiye'nin kurulmasında Anadolu'nun toprağından kaynayan bir kan, cemaat için harcanan emek, bin yıllık bir tarih, otoriteli bir devlet ve ebedi olduğuna inanmış bir ruh yanında sosyal adalet temeline dayanan bir iktisadi düzen düşünüyordu. Bu düzen İslam esaslarına dayanan ruhçu ve milliyetçi bir sosyalizmdi. Materyalist felsefeye bel bağlamış, kurtuluşu maddede ve maddi eşitlikte bulan ve ezilmiş Anadolu halkını istismar eden görüşe karşı memleket gerçeklerine göre en geçerli bir iktisadi düzenin milliyetçi sosyalizm olacağını, büyük bir cesaretle ilk defa söyleyen o oldu.

Aynı yıl derneğin büyük kongresi İstanbul'da toplanmıştı. Anadolu delegeleri arasında kıpırdanmalar vardı. Kısa bir müddet evvel Hoca'ya verdirilen "Milliyetçi Sosyalizm" adlı konferansın tartışmasını yapıyorlardı. Bir kısım delegeler hiç değilse "sosyalizm" adını kullanmadan fikirlerin ortaya atılmasını savunurken, diğer bir gurup, İslam'ın sosyal adalet getirdiğini unutarak Hoca'yı ve dolayısıyla bizi açıkça suçluyorlardı. Bir kısım İstanbul delegesi de maalesef bu tutum içindeydiler. Kongre o zaman Beyazıt'ta bulunan Aydınlar Kulubü'nde elektrikli bir hava içinde açıldı ve üzücü olaylarla bitti. Derneği de ikiye biçti. Bursa delegelerinden bazıları konuşmaları münakaşaya çevirdiler ve rahmetlinin adeta yakasına yapışarak "Biz sosyalist değiliz." diye haykırdılar. "Biz müslümanız Elhamdülillah, biz sosyalist değiliz." Sanki o fikirlerin sahibi en az onlar kadar Müslüman değildi ve sanki milliyetçi ve ruhçu sosyalizm, dinsizlik, komünistlik ve vatan ihanetiydi. Bu hareket Hoca'nın yıkılmasına, çok üzülmesine sebep oldu. Bu topluluk içinde artık bir şey yapılamayacağına inandı. Bu mukaddes çatı altından ayrıldık.

Dernekten ayrılanlar Türkiye Milliyetçiler Cemiyeti çatısı altında birleştiler.[148]

Muzaffer Civelek

Her insan gibi Nurettin Topçu hocamızın hayatının da bir manası vardı. Bana öyle geliyor ki, bu mana hoca'nın hocalığına yakışan iki kelimeden ibâret, fakat bir ömrün gayesi olmuş derstir: Ahlâk dersi. Hiçbir zaman onu 'muallim' hüviyeti dışında görmedim. Son günlerinde

---

[148] Konukman, "Nurettin Topçu Hoca'mızın Ardından", s. 162-167; amlf., "Nurettin Topçu", *Hece*, s. 460-466.

hasta yatağında bile öğreten insandı. Bu anlayış içinde ömrümün tarlasını ekti, hizmet etti ve af diledi, dünyayı güzelleştirecek surette hayatını sattı. Ve elest bezmindeki sözleşmeye daima sadık kaldı. Onun ahlâkı da yukarıdaki kavramlar gibi aynı ufka bakıyor. Şöyle ki, hayatın bir manası vardır; hayatın manası insanlık görevimizi yapmaktır; insanlık görevimizde yolumuzu vahiy aydınlatmaktadır ve hareketlerimiz, hizmet ve ibadet vaâsıtasıyla âdeta ruhî bir yolculukla ahlâkımıza damgasını vuruyor; bu, insan olma cehid ve ahlâkıdır. Hoca'nın ahlâk anlayışının temelinde Kur'an'da ifadesini bulan hakkın ikamesi yatmaktadır.

Onun bize vermiş olduğu ahlâk dersinin ilk durağında ömrünü verdiği hocalık vazifesi bulunmaktadır. Hocalığı bütün manasıyla çok ciddi ve şerefli meslek sayıyordu. Öyle bir meslek ki, sadece mektebe mahsus değildir, her yerde telkin, tedavi, bilgi ve ümitle var olur. Üniversitelerin ve cübbelerin inhisarında değildir. Bir gün bu şuurla söyle dediğini hatırlıyorum: "Keşke ilk mektep hocası olsaydım." Hocalık Peygamber mesleğidir. Hakkı ve ona bağlı ahlâkı tavsiye edenlerin ve bunun bütün çilesine katlananların mesleğidir. Bu bakımdan kanaatlerinden dolayı üniversiteden çıkarılmak durumuyla karsılaştığı için hocalığa küstüğüne dair hiçbir emare müşahede etmedim. Bunun yerine öğretme ve aşılama zevkini bir havari gibi sürdürüyordu. Bu yüzden emekli olduktan sonra kolu kanadı kırılmışçasına mahzun olmuştu ve örgencilerini birer sevgili gibi yadediyordu.[149]

---

[149] Muzaffer Civelek, "Ahlâk Dersi", *Nurettin Topçu'ya Armagan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, 152-156.

Ayhan Yücel

Bilgiliydi, kültürlüydü, kibardı, çalışkandı, cesurdu, mertti, duyguluydu, merhametliydi, dürüsttü, ama bu kelimelerle onu anlatmak da imkânsızdı. Bir haksızlık karşısında nasıl tahammülsüzleştiğini, olaylar karşısında nasıl duygulandığını, insanlara, tabiata, olaylara ne açıdan bakıp, nasıl fikir yürüttüğünü, tahlillerini görüp dinleyenler bu "anlatılmazlık" da birleşeceklerdir.

Nurettin Topçu da, tabiatta ve onun bir parçası olan insanda barınan büyüklükleri tanımış, onlara hayran kalmış, onları sevmişti. Denebilir ki o âşıktı: Âşıkların aşkına âşıktı. O, âşık ruhlar arıyordu. İlme âşık, sanata âşık, tabiata âşık ruhlar... O biliyordu ki konusu hangisi olursa olsun hepsi Allah'a götürürdü.

Birçok kimsenin feyiz aldığı bu büyük muallimin mektepteki derslerini dinlemek bahtiyarlığına ulaşamadım. Fakat 1952 yılında Rüstem Pasa Medresesi'ndeki seminer çalışmalarından hasta yatağındaki son günlerin, son derslerine kadar dinledim ve yazılarını takip ettim. Düşünüyorum... Her an bir servet ya da bir zafer arayıp bu yolda başkalarını basamak eden veya sahip olduğu eşyalarda saadet bulup geçinip giden insanların gözüyle onu anlamak imkânsızdı. Onu anlamak isteyenler, yazılarını tekrar tekrar okusun diyeceğim.[150]

Lütfü Bornovalı

Merhumla kırk seneyi asan kardeşliğimizde, zaman zaman yadırgadığım hâdiseler olmuştur. Fakat tanıdıkça yaklaşmış ve yaklaştıkça daha çok sevgim ve saygım

---

[150] Ayhan Yücel, "Hocam Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armagan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 157-159.

artmıştır. Her zaman görmeye alışmadığımız değişik bir mizâcı vardı. Dostluğuna ve samimiyetine tamamıyla inanmadığı, kendine göre imtihandan geçmemiş bir kimsenin ikramı onu ürpertir, kendisini bir nevi minnet altında hisseder, o şahıs hakkında tarafsız tenkit serbestliğinin zedelenmiş olmasından korkardı. Bunun için de, bu nevi ikramları yadırganacak bir heyecan ve sertlikle reddederdi.

Aslında çok ince ve nezih bir yaradılışı vardı. Gerçi bir dostuna aylarca uğramadığı olurdu. Fakat kendisine ihtiyaç olduğunu hisseder, arkadaşlarının paylaşılacak acıları olduğunu öğrenirse, ziyaretlerinin arkası kesilmezdi.

Meslek hayatında, talebelerinden onu sevmeyen, idarecilerden de onu seven pek az insan gördüm.

Mesleğine aşkla bağlıydı. Sevdikleriyle ve talebeleriyle konuşurken ibadet yapıyormuş gibi bir vecd içinde coşar, söyleyenle dinleyenlerin ruhları, birbiriyle âdeta kucaklaşırdı.

Bir ziyareti karşılıksız bırakmak, bir mektubun ve tebrikin cevabını ihmal etmek, randevularına gecikmek onun anlayışına sığmazdı.[151]

Mehmet Kaplan

Onu Anadolu'dan İstanbul'a, üniversite tahsili yapmağa geldiğim yıllarda, merhum Cahit Okurer vasıtasıyla tanımıştım. Cahit ile Yüksek Öğretmen Okulu'nda arkadaş olmuştuk. ... Cahit Okurer, insanlar arasında münasebet kurmakta çok başarılıydı. ... O "Anadolucular" adı verilen milliyetçi aydınlar çevresine benden daha önce girmişti. Ben de Cahit vasıtasıyla bu çevreye girince, kendilerine karşı saygı duyduğum birçok değerli insan tanıdım.

---

[151] Bornovalı, "Nurettin Topçu", s. 171-172.

Ben Nurettin Topçu'yu tanıdığım yıllarda tek parti, tek şef sloganına dayanan Halk partisi, çürümüş bir menfaatperestler zümresi haline gelmişti. … Nurettin Topçu, tarih ve aktüel politika ile ilgili değildi. Fransa'da tahsil eden ve Sorbonne'da parlak bir doktora tezi veren bu genç filozof, her şeyden önce felsefe ve ahlâk meseleleriyle meşgul oluyor, Türkiye'nin meselelerini de bu zaviyeden tahlil ediyordu. …

Nurettin Topçu'nun başlıca özelliği, Türkiye'de eşine az rastlanır gerçek bir filozof ve ahlâkçı olmasıdır. …

Nurettin Topçu bin bir ahlâk buhranıyla kıvranan Cumhuriyet devri Türkiye'sinin kalbi ve ruhu idi. Ben onda Yunus Emre'nin çağın felsefesi ile yoğrulmuş büyük bir temsilcisini buldum. Hiç şüphe etmiyorum ki, öbür dünyada yöneldiği yer Mevlana ve Yunus Emre'nin yanıdır.[152]

Ahmet Said Süleyman

Mısırlı bir Türkolog olan Ahmet Said Süleyman (ö. 1991), 1950 yılında Türkiye'ye gelmiş ve yirmi ay İstanbul'da kalmış. Bu sırada Topçu ile tanışmış olan Süleyman, hoca ile ilgili olarak şu hatıralarını anlatmaktadır:

Mustafa Sabri Sözer beni Nurettin Topçu ile tanıştırdı. Birgün Abdullah Yaşar adlı bir Türk tıp talebesi de dâhil olmak üzere üçümüz Nurettin'in evine gittik. Evi çok temizdi, ahşaptı, muşamba serili idi. Kendisinin ayaklarımıza kadar getirdiği terlikleri giydik, yukarıya ikinci kata çıktık.

İlk dikkatimi çeken Hitler'in duvara asılı olan fotoğrafı oldu. Kendimi alamadım, sebebini sordum. Uzun uzadıya Hitler'in yapacaklarını anlattı hayranlıkla. O dönemde bütün İslam dünyasında yaygın olan bir Hitler sevgisi vardı.

---

[152] Kaplan, "Çağdaş Bir Mistik Nurettin Topçu", s. 138-140.

Çünkü İngilizler ve Fransızlar İslam ülkelerini sömürüyorlardı, Hitler bunların hesabını görecekti şeklinde bir kanaat vardı. Nurettin Bey, ayrıca bir tür İslam sosyalizminden yana idi. Hitler'e olan düşkünlüğünün sebeplerinden biri de belki budur.

Bana Fransızca basılmış doktorasından; Conformisme Et Revoltı'den bir adet hediye etti. Onu hâlâ saklamaktayım. Onu tanıyıncaya kadar İstanbul'da yabancı gibi idim. Onunla tanışınca en yakın arkadaşım oldu, onunla birlikte İstanbul'a yerleşmiş kabul ettim kendimi. O kadar ki İstanbul'dan ayrılırken ağladım. Ben 27 yaşında idim. Yüksek tahsilini yaptığı ve doktorasını yaptığı Paris'i severdi, ben de severdim. Zaman zaman Paris üzerine müşterek dostlarımız üzerine konuşurduk.

Kendisi Nakşî idi. Kendine has bir tasavvuf anlayışı vardı. Birlikte bir Cuma günü Zeyrek Cami'ne gittik. Bu cami, şeyhi merhum Abdülaziz Bekkine Efendi'nin imamlık yaptığı cami idi. Cuma namazından sonra caminin arkasında şeyhin oturduğu ahşap eve gittik. O yıllarda tasavvuf ve tarikatlar üzerine çok baskı vardı. Biz yerde oturduk. Bir zat geldi bize zikir telkin etti. Şeyh Efendi'nin sohbetlerine hayran kaldım. Nurettin Bey'in siyah bir takkesi vardı, namazda onu takardı. Nurettin Bey, o dönemin Diyanet İşleri Başkanı merhum Ahmet Hamdi Bey'i tasavvufa karşı olduğu için pek tutmazdı. Ben Maliki idim, zaman zaman bana Hanefilik propagandası yapardı.

Nurettin Bey'i bir konuda kırdım. O da Gölpınarlı meselesi idi. Ben tasavvufi ve dinî Türkçe metinleri okumak için bir hoca arıyordum. Herkes bana Gölpınarlı'yı tavsiye etti. Nurettin Bey'e danıştım. Hem kişiliği hem de birçok tasavvufi konuyu Şiiliğe dayandırması yüzünden

ona gitmememi söyledi. Bu konuda ona uymadım ve Gölpınarlı'dan paralı dersler aldım.

O yıllarda lisede öğretmenlik yapıyordu. Doçent olmasına rağmen lisede öğretmenlik yapmaktan şikâyetçi ve rahatsız değildi. Mehmet Kaplan talebesi gibi idi. Fakat Kaplan üniversitede o lisede idi. "Şiiler hiçbir zaman Müslüman olmadılar" sözünü ilk defa Nurettin Bey'den duydum ve bu cümleyi çok sevdim.

Bayramda Abdullah Yaşar, Orhan Okay ve Mustafa Sabri Sözeri ile ziyaretime gelmeyi hiç ihmal etmezdi. Bu ziyaretlerde getirdikleri lokumları hâlâ hatırlarım.

İstanbul'dan ayrılacağım sırada eşyamı ve kitaplarımı birlikte topladık. Elli kilo kadar kitabım vardı. Nurettin Bey, "Paris'te bu kitaplar üzerinde çalışmayacaksan bunları oraya götürüp zahmet çekme, onları Mısır'a gönderelim." dedi. Bir sandık yaptırdık, kitapları oraya koyduk. Mustafa Sabri benimle gümrüğe geldi ve kitapları Mısır'a gönderdik. Ancak altı ay sonra Mısır'a ulaştılar.

İstanbul'dan ayrılarak Paris'e gittim. Müslüman dervişlerin hayatlarıyla ilgili yeni çıkan Fransızca bir kitabı istemişti. Gider gitmez onu gönderdim. Mektuplaşmalarımız devam etti. Mısır'a dönünce Et-Teyerâtu'd-diniyye ve'l-Milliye fî Türkiye kitabımdan bir adet kendisine gönderdim. (1962) Yazdığı mektupta mumnuniyetini belirtti ve kitapta ne yapmak istediğini anladığını yazdı. Mektuplarını hep Osmanlıca yazardı. O mektuplardan birkaç tanesine hâlâ kitaplarımın arasında rastlamaktayım. Bu yıllardan sonra mektuplaşamadık, Mısır'da fakülte kavgaları buna engel oldu.[153]

---

[153] İsmail Kara, "Ahmet Said Süleymandan Hatıralar", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 183-185.

Sebahattin Zaim

Bir gün Sultanahmet'teydim. Hocayı tramvaydan inerken gördüm, oldukça neşeliydi. Neşeli olduğunu söyleyip nedenini sorunca yüzü asıldı: "Her yaşın hakkını vermek lazım. Demek yaşımıza göre davranmışız." Cevabını verdi.

O bir dehaydı. Dehaların fikirlerini uzaktan takip edip yanlarına fazla yaklaşmayacaksınız. Tepki çekebilirsiniz. Vefatına yakın dönemde ise onu Erzurum Üniversitesi'ne naklettirmek istedim. Kabul edilecek, hoca olacaktı. Topçu Hoca bana, "Oraları gözümde tütüyor, ama annemi bırakamam." demiş, mesele de öylece kapanmıştı. O tarihten kısa süre sonra hastaneye yattı. Biz de Şadi Pehlivanoğlu'yla birlikte hastaneye gittik. O zamanlar İstanbul İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdür Muavini olan kardeşi bizi karşıladı ve vasiyetini iletti. Vasiyeti şöyleydi:

"Artık bu insanlardan kopmuş vaziyetteyim. Bu şehirler, iktisadi yapılar bana uzaktan bakınca, çocukların oyuncakları gibi geliyor ve beni hiç ilgilendirmiyor. Kendimi bu toplumdan tamamen kopmuş hissediyorum. Mevlana'nın kıymetini daha iyi idrak ediyorum. O Descartes'ler, Kant'lar, Mevlana'nın yanında küçücük birer cüce gibi kalıyorlarmış, çok daha iyi anlıyorum." [154]

Dursun Özer

Nurettin Topçu'yu ilk defa 1963 yılında Gedippaşa'daki Karaağaç İş Hanı'nın teras katında, bir sohbet toplantısında tanıdım. Anlatışındaki zarafet, yüzündeki rahatlık ve yorumlarındaki müsamaha ve merhamet hissi, beni

---

[154] Prof. Dr. Sebahattin Zaim'den naklen A. Baran Dural, Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 368-369.

kendine çekmişti. İçimde bir ferahlık duyduğumu ve kalbimde ona doğru bir kayma olduğunu hatırlıyorum.

Sohbet bittikten sonra salonda bazı kitaplar satılıyordu. Oraya beni götüren arkadaş (Cavit Kalpaklıoğlu), Nurettin Hoca'nın "Büyük Fetih" kitabını almamı tavsiye etti. O vakitlerde İstanbul'un fetih yıldönümü yapılıyordu ki ben de "bunları tarihte çok okuduk" diye almak istemedim. Yanımızdaki biri sonradan tanıyacağım Ezel Erverdi idi ki "bu kitap tarih kitabı değil" demiş ben de bu kitabı satın almıştım. Kitabı okuduktan sonra çok şaşırdım. Çünkü bu kitapta o zamana kadar hiç duymadığım sözler yazılıydı.

Hareket Dergisi'nin etrafında toplanmış olan gençler, bu dergide yayınlanacak olan veya yayınlanmış yazılar hakkında konuşmak üzere Nurettin Topçu Hoca'ya gitmeyi adet edinmişlerdi. Dergi ve kitap yayınları vesilesiyle yapılan bu görüşmeler; Gedikpaşa'daki o eski ahşap evin ikinci katında, çinili sobanın ısıttığı küçük bir odada yapılırdı.

Bu sohbetlerin ilki 3 Şubat 1968 yılında olmuştu. Muzaffer Çivelek, "Musa" adlı hikâyesini okumuştu. Dinledikten sonra beğendiğini ifade etti ve "Biz, toprağa atılar tohumların, filiz vermeye başlayan gövdeleri gibiyiz." Zayıf karakterli, çabuk fikir değiştiren insanlardan yakınıyordu. Şahsiyet ve karakter bakımından "Hayatta gördüğüm en büyük insan Abdülaziz Efendi'dir" demişti.

İkinci sohbet toplantısında bulunuşum 25 Şubat 1969 yılında oldu. Dergiyi yöneten arkadaşlarla beraber, Muzaffer Civelek'in hazırladığı "Yunus Emre" kitabının müsveddeleri de götürülmüştü. Eseri sonuna kadar okuttu, dikkatle dinledi. Kitabın giriş kısmında, büyük şehrin kalabalıkları içinde bunalan bir insanın tasviri yapılıyor ve

Yunus Emre anlatılıyordu. Bu giriş kısmını beğenmedi ve çıkartılmasını istedikten sonra "Giriş kısmı eserin bütünlüğünü bozuyor. İlk önce Yunus karşımıza çıkmalıydı. Bir film seyreder gibi sonuna kadar Yunus'u görmeliydik. Bir eserde 'ben' gözükmemelidir." dedi.[155]

Abdülkadir Badıllı

Doç. Dr. Nureddin Topçu, 1944'de Hazret-i Üstad (Bediüzzaman Said Nursi) Denizli Şehir otelinde iken, birkaç kez görüşmüşler. Daha sonraları 1952'de Üstad, Gençlik Rehberi mahkemesi dolayısıyla İstanbul'da Ahşehir Palas otelinde iken de görüşmeleri olmuştur. 1944 yılındaki Üstad Bediüzzaman'la görüşmelerini şöyle anlatır:

"... 1944'de İstanbul'dan Denizli'ye (Muallim olarak) tayin edildim. İmtihan ayı olan haziranda Denizli'ye gittim, şehir oteline indim. Halen Ödemiş'te savcı olan Müslihuddin Sönmez ve ablası Seher Sönmez vasıtasıyla Bediüzzaman Said-i Nursi'yi tanıdım. Otelin üst katında kalıyordu. Bütün şehirde onun ismi dolaşıyor, herkes ondan bahsediyordu. O günlerde Denizli'de devam eden mahkemesi neticelenmiş ve beraat etmişti. Beraattan sonra şehir otelinin üst katında bir odaya yerleşmiş orada kalıyordu. Sıkı bir kontrol altındaydı. Yanına gidip gelen ziyaretçiler de aynı şekilde takip ediliyor ve tespit ediliyordu. Ziyaretçiler yanında çok az kalabiliyor, hemen çıkıyorlardı. Akşam yemeklerinde herkes çekilip gidiyor, otelde kimse kalmıyordu. Hatta kâtibi de yemeğe çıkıyordu. Ben de o sıralarda yanına çıkıyordum. Yarım saat kadar kalıp, ziyaret edip görüşüyordum. Din, iman, ahlâk, gençlik ve cemiyet meseleleriyle alâkalı konuşuyordu.

---

[155] Özer, "Nurettin Topçu'dan Bazı Hatıralar", s. 196-197.

Denizli Ağır Ceza Mahkemesi eserlerini bilirkişiye havale etmiş, liseden iki kişiyi bilirkişi tayin etmişler. Zannediyorum bunlardan biri edebiyat, diğeri de tarih hocasıydı. Bunlar çok dinsiz adamlardı. Hele biri büsbütün yılandı. Sonradan feci şekilde ölüp gitti. Ben Bediüzzaman'ı ziyaret ettiğimde kendisi bana: 'Onları bana gönder de ben onları dine davet edeyim.' dedi. Ben de 'Efendim onlar çok fenadırlar, vazgeçin.' dedim.

Bunun üzerine: 'Peki öyle ise, ehvenini getir, az fena olanı çağır. Ben onları dine davet edeceğim. Ben onları affettim.' diyordu. Bediüzzaman'daki büyüklüğe bak! Biz olsak, 'başını ezmeli' deriz. 'Ben onları affettim.' diyor. İşte büyüklük budur, ruhî bir ışıktır bu.

Hakikaten onlardan birisi diğerine kıyasla biraz daha mutedil idi. Fakat Tahir ismindeki çok fena bir adamdı. Mehmet Akif'in: 'Acırım tükürüğe billâh, tükürsem yüzüne' dediği gibi birisiydi. Rahatsız ederler, kim bilir ne söylerler, canını sıkarlar diye ben onları çağırmadım.

Bediüzzaman çok büyük bir insandı. 'Ben onları affettim.' diyordu. İnsanın idamına sebep olacak şekilde aleyhinde olanları af edebilmesi, büyük bir fazilettir.

Otelin kaldığı odadaki penceresi genişti. Bir gün ziyaretine gittiğimde, oraya oturmuştu. Dışarıya bakarak Denizli'de bir zamanlar altmış iki medresenin bulunduğunu, bunların hepsinin kapatıldığını üzülerek anlattı. 'Bu sebepten ben muallimlere dargınım.' dedi.

Akşam yemeği getirdiler. Mükellef bir sofra idi. Getiren garsona yemeği iade etti. 'Bunu fukaralara götür.' dedi. Yanında zeytini vardı. Yemeği kabul etmedi. Ekmeğini zeytin taneleriyle yedi. 'Bir ekmeği on beş günde bitirebiliyorum.' dedi. Semaveri vardı, çay kaynatıp içiyordu. Bize de ikram etti.

Hapishaneden yeni çıkmıştı. Orada eşya olarak hiçbir şey yoktu. Eserleri yazma ve formalar halindeydi. Binlerce yazma kitap ellerde dolaşıyordu. Her tarafta yazılıyordu. Köylerde, kazalarda hep Nur Risaleleri çoğaltılıyordu. O devir gönül alıcı bir devirdi. Güneşin doğuşu gibi bir zamandı.

Talebelerinden Hasan Feyzi ile tanışıp, görüştük. Âşıktı o, muallimdi. Ona da Muslihiddin Bey götürdü beni. Sevimli bir insandı. Temiz ruhlu bir insan sevgi ile yaşayan bir adamdı. Bediüzzaman'a âşıktı. Sonra da vefat etti. Bediüzzaman'ın aşk ve muhabbetinden vefat etti. Ondan ayrılığa dayanamadı, bilmiyorum insan böyle vefat eder mi?

Çok mert ve cesur bir hali vardı. Cesareti, kerameti pek çoktur, saymakla bitmez. Sonra zekâsının buluşları fevkaledir. Musibetlere sabırla razı olmuştu. Kendini vermişti Allah'a. Zaten o eserler hep o hallerin mahsulüdür. Bütün Denizli'de onun zevki ve şevki vardı. Dost düşman ona hayrandı. Denizli'nin gecesi gündüz olmuştu. Fethetmişti o Denizli'yi. Onun ruh ve aşk tarafına ulaşılmaz. Onun Allah'a yakınlığı bambaşkadır. O yakınlık bir Lutf-ı İlahî'dir.

Dünya gözüne görünmezdi.

Sabrı, inzivası, şükrü bambaşkadır. Para nedir bilmez, dünya gözüne görünmezdi. Böyle zatlara pratik bir maksat gözeterek gitmek, onları rahatsız eder. Ruh ve gönül sultanlarına dünyevi basit çıkarlar için müracaat etmek cinayettir, müthiş cinayettir. Müthiş bir haksızlık ve anlayışsızlıktır.

Bana dua etti, inşallah duası kabul olur. Kelimeler tam hatırımda değil. Ruhî feyzim için dua etti. Zaten umumiyetle hep böyle manevi şeyler için dua ederdi.

1952'de İstanbul'da Akşehir Palas otelinde de ziyaret ettim. Bugünkü büyük postanenin üstündeki Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki son muhakemesine gittim. İkindi namazının vakti girmişti. Kalktı: 'Siz kararınızı verin. Ben namaza gidiyorum.' dedi ve yürüdü. Hiç umurunda değil, belki mahkûmiyet kararı verecekler. İdam bile verecek olsalar, hiç aldırdığı yok."[156]

Kemal Ural

Nurettin Topçu'yla ilk olarak 1962 yılında Cağaloğlu'nda bir avukat dostun yazıhanesinde karşılaştım. O sırada Şule isimli bir dergi çıkarma hazırlığı içerisindeydim. Derginin kapsamı ve çıkış espirisi hakkında bilgi verdim ve kapak yazılarını mümkünse yazmasını kendisinden rica ettim.

Nurettin Topçu'nun ilk yazısı Şule'nin ikinci sayısında çıktı. Topçu, üçüncü sayıdan itibaren de tüm kapak yazılarını yazdı. Bunlar sırasıyla "Paskal Ağlıyor", "Çocuklar", "Kendim Yaptım", "Cemiyeti Yoğuracak Ruh", "Hakikate Giden Yol" ve "Gözyaşları" başlıklarını taşıyordu.

Sekizinci sayı maddi şartlar gereği Şule'nin son sayısı olacaktı. Topçu, bu sayı için de yazısını yazmıştı. Fakat nasıl bir yazıydı bu?

Öyle bir coşkuydu ki, fırtınalar esiyor, şimşekler çakıyordu satırlarında sanki. Farklıydı önceki yazılardan. Şule'nin metot farklılığı etkilenebilirdi bundan... Fakat Allahım, ne yapmalı? Bunu nasıl anlatırım, anlatabilirim ona, nasıl değiştirmesini isterdim yazısını? İnanın

---

[156] Bediüzzaman Said Nursi, Tarihçe-i Hayat,: II. cilt, s. 1087-1809'dan naklen Abdülkadir Badıllı, *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 446-447.

hayatımın en zor anını yaşadım ama mecburdum bunu yapmaya, bedeli ne olursa olsun bu engeli aşmaya. İstanbul Erkek Lisesi'nin yolunu tuttum. Hoca o an dersteydi.

Bekledim. Çıktı geldi. İşte o ecel anı. Başımdan kaynar sular boşanıyordu sanki. Fakat... Evet, işte anlattım. Ne oldu biliyor musunuz? Bir mucizeyi ne kadar andırıyordu o an.

O kadar doğal, o kadar rahat, o kadar hak veren, o kadar anlayan bir ses tonuyla: "Tabii" dedi, "Yeniden yazmalı..."

Yanından ayrıldıktan ve lisenin avlusunu geçtikten sonra yol boyunca hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Nurettin Topçu ertesi gün yazısını getirdi. Yeniden doğmuştum sanki. Fakat doğuşun ardından hemen hüzün gelmişti.

Şule çıkmayacaktı artık. Üzgündüm. Şule'nin son sözü, seslenişi olarak derginin arka kapağına bir not düşmesini rica ettim kendisinden.

Topçu, dua hükmüne geçen ve hüznüme son veren şu hakikatli cümleyi yazdı: "Yeni doğuşlara hazırlanan dünyada her sabah bir başka şule parlayacak!"

Neşeme yeniden kavuşmuştum. Gerçekten de Şule'den sonra nice güzel dergiler çıktı.

Nurettin Topçu, Şule'nin Aydınlar Han 24 numarasındaki eşyası bir masa, bir sandalye ve bir tabureden ibaret odasına gelir, tabureye oturur, hal hatır sorardı.[157]

Orhan Okay

Kapalıçarşı'da bir mescit. Süleymaniye'de Tanrı'nın

---

[157] Kemal Ural, "İnsan Nurettin Topçu", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 369-370.

ululuğunu düşündüren ihtişamı görmüşseniz, bundan insanın küçüklüğünü ve aczini hissedersiniz. Uzun ve dar merdivenlerin sonunda, çarşının ilgisiz kalabalığı içinde, beni Nurettin Topçu ile tanıştırdılar. Küçük bir gençlik gurubu ortasındaydı. Süratli konuşması, çok dikkat edilince fark edilen bazı tikleri gözüme çarptı. Sonra, geniş, entelektüel bir alın, iç dünyası harikulade zengin insanlara mahsus ince, derin, manidar bir çehre.

1945-50 yıllarında onun başka bir tarafıyla karşılaştım: Hocalığı. Vefa Lisesi'nde felsefe derslerimize geliyordu. Muallim olarak başlangıçta biraz haşin, sert ve müsamahasız bulduğum Topçu'da, zamanla öğrencilerine karşı duyduğu derin ve gerçek sevgiyi keşfettim. Müsamaha kabul etmez görünen disiplin zihniyetinin arkasında talebesini seven, iç hayatına girebilen, daha mühimi, bir talebe için o çok sıkıcı felsefe derslerini sevdirebilen bir hoca idi.

Memlekette tek parti devrinin ve mekteplerde tek kitap devrinin son yılıydı. Parti hükümetlerinin, parti tarihinin, parti görüsünün tek taraflı propagandasını yapan resmî sosyoloji kitabı yerine Nurettin Topçu'nun birçok meselede zihinlerimizi açan kitabını okuyorduk. Milliyetçiliğimizin eski yeni birçok bahislerini, problemlerini o kitaptan; fakat daha çok hocanın derslerinden öğreniyorduk. Buradaki ders kelimesi ile müfredata çok bağlı ve programlı bir takrir sistemini değil, öğrencileri heyecana, bazen hülyalara sevk eden, fakat her zaman insanı alıp götüren ve sürükleyen büyüleyici ifadeyi kastediyorum. Bunları sözle anlatmak mümkün değildir. Bu bir ruh halidir ki, bizzat yaşanmamışsa anlaşılamaz. Topçu'nun hocalığını bizden evvelki ve sonraki pek çok talebesinden dinledim. Sonraları, onun dünya görüsüne zıt bir karaktere sahip olanları

bile, onun hocalığı hakkındaki intibaları şu anlattıklarımdan farklı değildi.

Liseden sonra dostluğumuz ölümüne kadar devam etti. Fakat her zaman hoca-talebe münasebetlerini muhafaza ederek… Hayat boyunca ondan edindiğim yahut edindiğimi zannettiğim çok şeyler olmuştur. Bu tereddütlü ifadeyi kullanışımın sebebi, onun fikirlerini, felsefesini tam manasıyla anlayamamak ve anlatamamak endişesidir.[158]

Bir mabede girer gibi sınıfa girer, bir mihrap önünde hissedilecek vecdi, kürsüde yaşardı. Cemiyetin başıboşluğundan doğan ıstıraplarını, kürsüde bir anda unutuverdiğini defalarca söylemiştir. Bir gün hangi vesileyle hatırlamıyorum, derste söylediği şu sözleri unutamıyorum: "Keşke hep derslerimi dikkatle dinleyeceğinize, zaman zaman pencerenin dışında bir böceğin kımıldanışına, bir yaprağın rüzgârdan sallanışına dalsanız. Hatta arada bir derslerden kaçıp kırlara dalsanız." demişti.

O, Kant'ın şu cümlesini ders kitaplarında ve yazılarında birkaç defa kullanmıştı: "İki büyük âlem beni kendine hayran bırakıyor: Üstümdeki yıldızlı kâinat ve içimdeki vicdan."[159]

Emin Işık

İstanbul Erkek Lisesi'nin öğretmeniydi. İmam Hatip Okulu'na da fazladan derse geliyordu. Fazladan geldiği dersler için ücret alması gerekiyordu. Maaş memuru ücret bordrolarını hazırlamış ve Nurettin Bey'e ücetlerin hazır olduğunu hatırlatmıştı. Fakat Nurettin Bey oralı

---

[158] Orhan Okay, "Bir İdealistin Ölümü", *Nurettin Topçu'ya Armagan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 149-150.

[159] Okay, "Ögretmen ve Egitimci Olarak Nurettin Topçu", s. 80-86.

olmamıştı. Maaş memuru durumu okul müdürüne bildirmiş. O zaman İstanbul İmam Hatip Okulu müdürü olan rahmetli Mahir İz Bey de hocayı çağırıp niçin bordroları imzalamadığını sormuş. Hoca: “Burası din mektebi, ben buraya ibadet için geliyorum, ibadetten para alınır mı?” demiş. Müdür “Ne yapıyorsun Nurettin Bey, sen devletten zengin misin? İhtiyacın yoksa sen alma, okulda bu kadar fakir öğrenci var. Sen bordroyu imzala, ben o parayı alır, fakir çocuklara dağıtırım.” demiş. Hoca da, “Ben o imzayı attıktan sonra parayı kabul etmiş olurum. O zaman almışım veya dağıtmışım fark etmez.” deyince, Mahir Bey “Pes doğrusu” demiş ve bu hareketin sebebini sormuş. Hoca’da “Din görevi hasbi olmalıdır. Burada yetişenler din adamı olacaklar. Ben hasbi olmalıyım ki, onlar da hasbi olsunlar.” demiş.

Din Psikolojisi dersinde ibadet içinde duyulan vecd halini anlatıyordu. Kendini vererek ve her şeyi unutarak ibadet etmenin değerinden bahsediyordu. Öğrencilerden biri dayanamayıp sordu: “Ama hocam sizin dediğiniz gibi kendinden geçercesine namaz kılarsak rekâtların sayısını şaşırırız.” dedi. Hoca “Keşke öyle kılabilsen de rekâtları şaşırsan.” diye cevap verdi.

Hoca her konuda ruhsuz, duygusuz, kaba ve gösterişçi hareketlere kızardı. Gösteriş, riya ve dalkavukluk olarak yapılan davranışlardan iğrenirdi.

Hoca şu sözü sık sık tekrarlardı: “Benim din adamlarına kızmama bakmayın, hayatta sevdiğim üç kişi varsa üçü de din adamıdır.” Celal Hoca’yı, Hasan Basri Bey’i sever ve son derece saygı gösterirdi. Muhammet Hamidullah Bey’e gerçekten hayrandı. Mevlana’yı, Yunus’u, Süleyman Çelebi’yi dilinden düşürmezdi. “Süleyman Çelebi Bursa’da Ulucami’de imammış değil mi?” derdi, sonra gözlerini

sonsuzluğa çevirir gibi yapar ve mırıldanarak devam eder-di: "Bir cami imamının yazdıklarına bak. Bizim eskiden demek böyle din adamlarımız varmış!... Bu söz bundan daha güzel nasıl söylenir: Ola kim rahmet kıla ol padi-şah... Mevlitçiler burayı hiç mühim değilmiş gibi okuyup geçiyorlar, hayret!..."[160]

Süleyman Hayri Bolay

Yazdığım mezuniyet tezinin kitap olarak neşri işini hiç düşünmemiştim. ... Fakat Hikmet Tanyu Bey'in tavsiyesi bana yeni bir ufuk açtı. Teklif aklıma yattığı için tekrar soluğu İstanbul'da aldım.

Tanıdığım kime gittiysem, hepsi bir sene kadar evvel kurulmuş olan Yağmur Yayınevi'ni tavsiye etti. ... Yağmur Yayınevine gittim. Konuştuk. "Tanınmış bir kimseden bir önsöz getirirsen basarım" dedi. Ömer Nasuhi Bilmen (Eski İstanbul Müftüsü) ve Mustafa Barçın'ı (Eski bir bankacı) tavsiye etti. Ben bu zatların bu kitaptan anlamayacakla-rını söyleyerek buna itiraz ettim. Bunun üzerine yayıncı bir başka teklif getirdi. Kendisi Nurettin Topçu Bey'i çok severdi. Ona bağlılığı vardı. "Topçu hocaya gidelim, anla-talım. O, tezi neşret derse ben de neşrederim, etme derse, neşretmem." dedi.

Yayıncı zat Nurettin Topçu'dan randevu aldı. 1961 yılı haziran ayının son günü akşamı hocaya misafir olduk. Çemberlitaş'taki evinde bir müddet beraber sohbet ettik-ten sonra yayıncı zat, izin alarak ayrıldı. Ben hocaya tezin giriş ve sonuç bölümlerini baştan sona okudum. Oku-duğum kısımlar toplam 40 daktilo sayfasından fazla idi. Hepsini sabırla dinledi. Okuma bitince sordum:

---

[160] Işık, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", s. 173-176.

“Hocam nasıl buldunuz? Basılabilir mi?”

Hoca cevap verdi: “Çok güzel, tam düşündüğüm ve istediğim gibi olmuş, elbette basılabilir ve basılmalıdır.” Hocanın “tam düşündüğüm ve istediğim gibi olmuş” ifadesi hem çok dikkatimi çekmiş, hem de beni ziyadesiyle memnun etmişti. Benim için en büyük iltifat idi. Ben kendisine teşekkür ettikten sonra sordum:

“Hocam bir önsöz yazmayı düşünür müsünüz?”

“Düşünürüm ve yazarım, ama yazmam.”

“Sebebini sorabilir miyim? Hem yazarım diyorsunuz, hem de yazmam diye ilave ediyorsunuz.” Hocanın cevabı çok makul idi. Şöyle izah etti, sözlerini:

“Ben mimli bir adamım. İlim muhitinde hakkımdaki kanaatler müspet sayılmaz. Ben önsöz yazarsam, bu kitaba ‘Besmele’ gibi bir şey olur. O da bu güzel kitabın ilim muhitinde tutulmasını engeller.” Bunun üzerine tekrar sordum:

“Peki, Hocam ne tavsiye edersiniz?” Cevap:

Tavsiyem şu: “Bu tezi Hilmi Ziya Bey’in yanında hazırlamışsınız. Onun önsöz yazması daha iyi olur. Böylece kitap ilim muhitinde itibar görür. Çünkü onun ilim muhitindeki itibarı yerindedir. Bu kitabın üniversite muhitinde tutunması ve tanınması lazımdır.”

Nurettin Topçu merhumun sözleri gayet isabetliydi. Kendisine teşekkür ettim. Sonra samimiyetinden aldığım cesaretle bazı sorular sorarak sohbet etme imkânı buldum. Hoca da buna müsait görünüyordu. Kendisini rahatsız eder miyim, diye bir endişe taşıyordum. Fakat gördüm ki o da kendisinin dinlenmesini istiyor.

…

1961 haziranındaki hocayla son görüşmemizde ben Hareket Dergisi hamulesine sahip olarak hocanın

huzuruna çıkmıştım. Kendilerine gittiğimizde yanında İsmail Dayı da vardı. Zaten randevuyu da o almıştı. Hocanın evine vardığımızda hoşbeşten sonra, tezin yayımlanması bahsine girmeden Hareket dergilerini okuduğumu söyledim. Bu bilgilere dayanarak kendilerine sordum:

"Amerikan Mektupları tarzında tekrar yazılar yazmayı düşünüyor musunuz?" Cevap şöyle oldu:

"Bir faydası yok. Camide hoca bir takım tavsiyelerde bulunuyor; sonra imam farklı bir tarafa gidiyor, onu dinleyen cemaat başka türlü yapıyor. İmamların çoğu cahil, Kur'an veya ezan okumaktan başka bir şey bilmiyorlar. Müezzin ezan okuyor, ezanı cemaat müezzinden evvel bitiriyor. Güya müezzine iştirak edecek, müezzin "lailahe illallah" demeden önce ezan tamamlanıyor. O kadar ikaz ediyoruz, yine bildiklerini okuyorlar. Ben cuma namazlarına Sultanahmet'teki Firuzağa Camisi'ne gidiyorum. Yol üzerinde küçük bir cami. Neden oraya gidiyorum? Diğer camilerdeki imam ve hatipleri beğenmiyorum ama bu caminin hatibini beğeniyorum. Neden mi beğeniyorum? Çünkü çok güzel hutbe okuyor. Günlük içtimai konular üzerinde konuşuyor. Güzel hutbeler hazırlıyor. Üstelik manaya da vakıf."

"Adı ne efendim, bu gencin?"

"Bekir Topaloğlu, Yüksek İslam Enstitüsünde okuyor. Çok terbiyeli, saygılı ve çalışkan bir genç."

Topçu Hoca bu arada bana bazı hocalarımı sordu. Hilmi Ziya, Topçu'nun kendi talebesi olduğunu söylemişti. Hoca, bundan bahsetmedi. Fakat üniversiteye alınması işinde kendisini desteklediğini, Sabri Esat Siyavuşgil'in sözünde durmadığını söyledi. Daha önce Hilmi Ziya Bey, Topçu Bey'i üniversiteye almak için uğraştığından bahsetmişti.... Hocalardan bahs ederken Rıfkı Melül Meriç'ten söz acınca Topçu Bey, dedi ki:

O melamidir. Bugününün Melamileri namaz kılmazlar. Kendi namazlarının kılındığını söylerler. Bir gün onunla arkadaş olduk. Dolaşırken ben onu, Eyüp'te camiye götürdüm. Namaz kılmayı unutmuştu. Fakat renk vermedi. Göz ucuyla benim hareketlerimi takip ederek cuma namazını tamamladı.

Sohbet bu minval üzere devam etti. Hoca, bir ara, memleket meselelerine sözü intikal ettirdi. 27 Mayıs darbesini yapanlar iktidarda idi. Yassıada'daki davalar devam ediyordu. Hoca Menderes'i seviyordu. Onun hakkında müspet şeyler söyledi. Fakat adaletin seyri bakımından ciddi endişeleri vardı. Hoca ile sohbet gece saat on bire kadar sürdü. Bir hayli zaman hocanın yanında kalmıştım. Daha fazla iyi niyetini suiistimal etmek doğru değildi. Müsaade istedim, kendisine teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunup huzurundan ayrıldım. O gün büyük bahtiyarlık duymuştum. Hocadan yaptığım çalışmanın en güzel mükâfatını almıştım. Üstelik büyük hüsn-ü kabul görmüştüm. Daha ne isterdim…[161]

Bekir Topaloğlu

Rahmetli hocam Nurettin Topçu, kanaatime göre büyük insanların nefis mücadelesini başarmış, fani dünyanın geçici nimetlerini hiçe sayarak engin fikri ve zengin gönlüyle geleceğe yönelmiştir. Özel sohbetlerinde su sözlerini tekrar ederdi: "Bazı Müslümanların, hususiyle zenginlerin beni sevmediklerini, aleyhimde konuştuklarını biliyorum, bazı fikirlerimin bugün için kabûl-i tatbik olmadığını da. Lâkin ben bugün için yasamıyorum."

---

[161] Süleyman Hayri Bolay, "Tanıdığım Nureddin Topçu", *Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 381-384.

Din Psikolojisi dersinde "dua" konusunu islerken sözüyle, tavrıyla dua halinde olurdu. Bu hal teslimiyetin, tevazuun, kulluk şuuru içinde erimenin ifadesiydi. O yılların radyolarında tekrar edilen Mevlid yayınlarının mütecaviz edâlı duaları hocayı en çok rencide eden hadiselerdendi. Hoca, bu küstahlığı, "verirsen verirsin, vermezsen zorla alırız ya Rabbi!" cümlesiyle karikatürize ederdi.

Liseler için yazdıgı Sosyoloji kitabında İslâm ceza hukukunu intikama dayalı ceza sistemleri içinde mütalâa ediyordu. Derste itiraz ettim ve İslâm ceza sisteminin intikama değil, cemiyetin selameti esasına dayandığını söyledim. Bir müddet sonra, "Bekir, Sosyoloji kitabının yeni baskısında senin fikrin doğrultusunda düzeltme yaptım." dedi.

Din adamlarıyla ve bir de zenginlerle hocanın arası iyi değildi. Bu yüzden tenkide, hatta ta'ne uğruyordu. Gazetelerde bir imam hakkında nahoş bir haberin yalanlandığı günlerdeydi, sınıfta kendisine sordum: "Hocam, siz uzun zaman Avrupa'da kaldınız. Avrupa gazetelerinde din adamları hakkında böyle haberler çıkıyor mu?" Hoca, gazetelerde çıkan her haberin doğru olmadığına işaret ettikten sonra sözlerine şöyle devam etti: "Bu nevi hadiseleri gözünüzde büyütmeyin. Bunlar her yerde, her tabakanın insanı arasında olabilen şeylerdir. Aksini düşünmek insan tabiatını bilmemektir. Benim, din adamlarımız hakkında tenkit ettiğim şey, onların, insanlığı kurtarma yolunda hiçbir davasının olmayışıdır." Hocamın bu ithamını haksız bulmuştum içimden. Fakat sonraları, realiteyi tanıdığım zaman, benzer diğer bazı anlaşmazlıklarımızda olduğu gibi bunda da büyük çapta yanıldığımı anladım.

Birgün Hayrettin Karaman'la birlikte ziyaretine gittik. Hoca, Boğaziçindeki yalılarda oturan fabrikatörleri oralardan alıp gecekondu evlerine, buradaki işçileri de o

yalılara yerleştirmenin gerektiğini, adalete bunun uygun düşeceğini söyledi. Miras hukukunu da, servetten cüz'i bir miktarın varislere intikal edecek şekilde düzenlemenin gerektiğini, artakalan malın devlet eliyle ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasının lazım geldiğini ifade etti, bunun İslamiyette caiz olup olmadığını sordu. Hayrettin Bey, mülkiyet duygusunun insan tabiatında mevcut olduğunu, mülkiyet hakkı tanınmadan üretim yapılamayacağını, içtimai adaletin başka yollarla tesis edilebileceğini ifade etti. Ve miras ayetleri karşısında kendi teklifinin İslam'da caiz olamayacağını anlattık. Hoca, "Keşke sizinle sık sık bir araya gelebilsek de Kur'an-ı Kerim'in belli ayetlerinin tefsirini beraber müzakere etsek, sizden istifade etsek" temennisinde bulundu.[162]

Mustafa Kutlu

İstanbul'da su yok…

Çeşmeler görüyoruz, yetim, boynu bükük…

Nurettin Topçu akmayan bu çeşmelere bakamıyordu. Bu çeşmelerin önünden geçmemek için yolunu değiştiriyordu. Susuz İstanbul'da su aramakla geçen günleri; sıcak, sıvaşık, zift kokulu, tozlu kalabalıkların, vahşi otomobillerle çoğaldıkları, bütün yolları tıkadıkları saatlerde, belki de oturduğu muhite (Çemberlitaş) en yakın yer olduğu için Gülhane Parkına giderdi. Biraz serinlik, biraz tenhalık, çölde bir vaha görünümüyle kendine koşanları mazinin ancak çınarlarda kalmış kerim kucağına çekebilen Gülhane'ye…

Parkın ortasındaki kahveyi, kahvenin ortasındaki havuzu bileceksiniz. Saatlerce, saatlerce otururdu. Gözlerini

---

[162] Topaloğlu, "Gönlümün Dilinden", s. 143-146.

incelmiş ipe dönmüş fıskiyenin lütfedip damla damla dağıttığı suya dikip dalardı. Biz de konuşmazdık böyle anlarda. Bir kanat hışırtısından, çay bardaklarında dolaşan kaşık şıkırtısından kırılacak, dağılıverecek büyülü sessizliği bozmak istemezdik. Sonra ağır ağır başını çevirirdi: "Munzur'u anlat bana" derdi. Defalarca anlatmıştım. "Demek beş yüz metre süt gibi beyaz akıyor ha" derdi. Anlatırdım, Tunceli'nin Ovacık ilçesinin yanıbaşında, Munzur Sıradağları'nın eteğinden patlayan, eşine emsaline az rastlanan büyüklükte bir kaynak. Çıplak kayalardan on değirmen arkı kadar çıkan su ovaya ininceye kadar, kayalara çarpa çarpa köpüklenir, uzun bir süre bembeyaz akar. Nurettin Bey yazları bazen Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde geçirirdi. Orada da böylesine bir kaynak vardır. Kadıgölü… "Başıcuna oturur saatlerce kalırım" derdi. "Kazadan, yahu delimidir bu adam, oturmuş suyun başına bakar ha bakar" derlermiş. Anlatır gülerdi. "Suyun kâinattaki hareketin, temizliğin, saflığın en önemlisi sonsuzluğu arayışın remzi olduğunu" nereden bilsinlerdi…

Bu su tutkusu onu kâh Hünkâr'a, kâh Karakulağ'a, kâh Tomruk suyuna çeker dururdu. Bu gezilere beraberce giderdik. Bardağı, çatalı, kaşığı yiyecekleri ile dolu çıkınını hep kendi taşırdı. Yokuşları yel gibi çıkardı. Çok sıhhatliydi. Onu hep böyle zinde, hep kabına sığmaz, hep heyecanlı görmeye alışmıştık. Neşesi, heyecanı etrafına da sirayet ederdi.

Tomruk suyunun yakınlarında, bir tepenin eteğinde, kocamış ve tek başına kalmış eski bir fıstık çamının dibine oturmuştuk. Nelerden, nelerden konuşmuştuk. Sözle uçup gitmiş hafızamdan. Ama onun otlara, ağaçlara, uzaklarda sisli bir gök altında gökyüzüne çekilen minareleri ile benliğini koruyan İstanbul'a, Çamlıca'ya, hele

hele elinde oynadığı kurumuş çöp torbasına bakışlarını unutamıyorum: Yaratılışın sırrını başlangıcından geldiği son aşamaya kadar büyük bir safiyet içinde tekrarlayan, istismar edilmekten, horlanıp kirletilmekten usanmayıp kendini insanlara, kâinatın eşref-i mahlükatına bütün varlığı ile veren tabiata bakışlarını. … Taşlar arasından bir kertenkele süzülüyor, uzaklardan bir ağustos böceğinin sesi geliyor, rüzgâr fıstık çamının dallarında türküler çağırıyor, bodur bir çalıya konan çayır kuşları ötüyorlar. Belki felsefeden, siyasetten, sanattan, tarihten konuşuyoruz. Belki konuştuklarımızı çok önemli buluyoruz. Bütün dikkatimizi sözlerde topluyoruz. Ancak etrafımızı saran dünya, Tomruk suyunun berraklığı, topraktan utana utana başlarını çıkaran çimenler, uzakta bağlandığı ağacın dibinde mütevekkil bekleyen sucu beygiri, konuşan rüzgâr, sağa sola sallanışları ile zikreden fıstık çamı, âdemoğlunun bilgiçliğine içten bir teessür ile gülümsüyorlar. O bunu anlıyor. Bizi suya, tabiata, rüzgâra bakmaya, onları anlamaya çağırıyor. Tomruk suyundan, Karakulak'tan, Hünkâr'dan bardak bardak içerken, suyun sesini dinlerken, kâinata hemahenk kılınmış hareketi, sonsuzluğa çevrili yolculu izliyor. Suyun başını taştan taşa vurup avare çıktığı yolculukta çektiği çileler için, bu arayışın gösterdiği örneklerden birer nokta taşıdıkları için. "Bir gün mutlaka Munzur'a gideceğiz" diyor. "Munzur'un sesini dinleyeceğiz"… İçimizde akan ırmakların, coşan çayların sesini duymak için, onların akışına katılmamız gerek. Oysa İstanbul'da su yok, İstanbul çeşmeleri mahzun, Sebillerin boynu bükük.[163]

---

[163] Kutlu, "Suya Hasret", s. 141-142.

ALTINCI BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU HAKKINDAKİ ÇALIŞMALAR

Milletimizin Cumhuriyet döneminde yetiştirmiş olduğu önemli düşünürlerden biri olan Nurettin Topçu, özellikle gençliğimiz tarafından yeterince tanınmamakta ve hakkında yapılan çalışmalar bilinmemektedir. İşte bu bibliyografya, Topçu'yu günümüz insanına ve gençliğine tanıtma yönünde atılmış bir adım olarak kabul edilebilir.

Bibliyografyada önce Topçu hakkında yazılmış olan kitapları ve hakkında yapılmış olan tezleri ortaya koyduk. Sonra Topçu'ya bölüm ayırmış olan eserleri belirttik. Son olarak da Nurettin Topçu hakkındaki makaleleri listeledik.[164]

1. Kitaplar / Tezler

1. Akay, Sümeyra, Blondel'in Aksiyon Felsefesi Işığında Nurettin Topçu'nun İnsan Anlayışı, Gazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Ankara 2007.

---

[164] Nurettin Topçu bibliyografyasının hazırlanmasında Yusuf Turan Günaydın'ın, "Nurettin Topçu Bibliyografyası –II" (*Hece*, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 552-560) isimli çalışmasından istifade ettim.

2. Aladağ, Figen, Nurettin Topçu'da İbadet Psikolojisi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 1996.

3. Alpay, Kenan, Hareket Dergisi'ndeki Yazılarıyla Nurettin Topçu ve Anadolucu Milliyetçilik, Sakarya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Sakarya 1997.

4. Apaydın, Ümit, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Nurettin Topçu'nun Eserlerinin Kültür ve Uygarlık Kavramları Açısından Karşılaştırılması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Samsun 2006.

5. Ayaz, Nurettin, Tasavvuf ve Edebiyat Çerçevesinde Nurettin Topçu ve Eseri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1992.

6. Batuk, Mehmet, Nurettin Topçu'nun Fikrî Cephesi, Düşüncelerinin Kaynakları ve Etkisi, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, İstanbul 1987.

7. Büyükbaş, Mehmet, Nurettin Topçu'da Dini Yaşayışın Psikolojisi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Isparta 2002.

8. Ceylan, Özgür, Nurettin Topçu'da Toplum Felsefesi ve Sosyolojik Yapı, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İzmir 1989.

9. Çelik, Muammer (haz.), Nurettin Topçu ve Bugünkü Türkiye, Ülke Kitapları, İstanbul 2000.

10. Çetin, Erol, Nurettin Topçu'da Metafizik ve Din İlişkisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Kahramanmaraş 2007.

11. Çetin, Hatice, Nurettin Topçu'nun Ahlâk Felsefesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1999.

12. Demir, Eyüp, İslam Dünyasında Modernist Arayışlar Karşısında Nurettin Topçu'nun Ahlâk Felsefesi, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Konya 1995.

13. Demirhan, Ensar, Hareket Dergisi (Tahlil- Fihrist- Seçme Metinler), Atatürk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Erzurum 2000.

14. Dural, A. Baran, Başkaldırı ve Uyum / Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu, Birhaf Yayıncılık, İstanbul 2005.

15. Durgut, İbrahim, Nurettin Topçu'ya Göre Batı Düşüncesi ve Batılılaşma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1994.

16. Düz, İbrahim, Nurettin Topçu'da Felsefi Muhafazakârlık, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1996.

17. Emer, Yener, Nurettin Topçu'nun Din ve Devlet Anlayışı, Uludağ Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Bursa 1991.

18. Gökçe, İsmail, Nurettin Topçu'nun Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Van 2006.

19. Gül, Ali, Nurettin Topçu'da Anadoloculuk Düşüncesi, Gazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Ankara 2007.

20. Gündoğan, Ali Osman, Blondel'in Felsefesi ve Türkiye'deki Etkisi, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum 1991.

21. İslamoğlu, Tevfik, Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi Anlayışı, Erciyes Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Kayseri 1996.

22. Karaman, Hüseyin, Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

23. Kök, Mustafa, Nurettin Topçu'da Din Felsefesi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

24. Kök, Mustafa, Bergson Mistisizmi ve Nurettin Topçu Üzerindeki Etkileri, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum 1996.

25. Kök, Selcen, Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışı, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Konya 2001.

26. Mollaer, Fırat, Ruhun Metafizik Ayaklanması, Yedi İklim, İstanbul 2007.

27. Mollaer, Fırat, Türk Muhafazakarlığında Bölünme: Nurettin Topçu ve Anti-Kapitalizm, Kocaeli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Kocaeli 2002.

28. Mollaer, Fırat, Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.

29. Öğün, Süleyman Seyfi, Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

30. Özdemir, Gül Deniz, Nurettin Topçu'da Din-Kültür İlişkisi ve Anadoloculuk Kavramı, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, İstanbul 2003.

31. Özdemir, Mustafa, Nurettin Topçu'nun Eğitim Anlayışı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1999.

32. Özdemir Yaşar, Nurettin Topçu Düşüncesinde İslam ve İnsan, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1996.

33. Özer, Ahmet, Din Eğitimi Açısından Nurettin Topçu'nun Eserlerinde Dindar Tipler, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, Konya 2006.

34. Özkan, İhsan, Nurettin Topçu'nun Eğitim ve Kültüre İlişkin Görüşleri, Niğde Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Niğde 2004.

35. Özpolat, Abdulvahap, Nurettin Topçu'nun Sosyolojik Görüşlerinde "Millî Mektep" ve Sosyokültürel Fonksiyonları, Sakarya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Sakarya 1998.

36. Sarıtaş, Muhammet, Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı, Mesaj Yayınları, Ankara 1986.

37. Sofuoğlu, Osman Nuri, Nurettin Topçu'nun Batı Algılaması, Sakarya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Sakarya 2005.

38. Şahin, Mustafa, Türk Düşüncesinde Nurettin Topçu'nun Yeri ve Siyaset Sosyolojisi Açısından Devlet ve Demokrasi Anlayışı, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, Ankara 1996.

39. Şehsuvaroğlu, Lütfü, Nurettin Topçu, Alternatif Yayınları, Ankara 2002.

40. Topçu, Halit Nurettin, Franchising Sözleşmesi, Doktora Tezi, 1991.

41. Ünal, Vehbi, Nurettin Topçu'nun Sosyolojik Görüşlerinde Dini Unsurlar, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans, İstanbul 1996.

2. Kitaplarda Bölümler

1. Akşin, Sina, "Sağ İslamcı (Şeriatçı) Hareket / Nurettin Topçu", Türkiye Tarihi, 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995, Cem Yayınları, İstanbul 1997, s. 290-293.

2. Ayvazoğlu, Beşir, "Modern Türk Edebiyatı ve Tasavvuf", İslam Estetiği ve İnsan, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 367-378.

3. Ayvazoğlu, Beşir, "Nurettin Topçu", Siretler ve Suretler, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 44-48.

4. Batuk, Mehmet, "Nurettin Topçu ve Tasavvufi Anlayışı", Büyük İslam ve Tasavvuf Önderleri, Vefa Yayınları, İstanbul 1993, s. 515-520.

5. Bora, Tanıl, "Topçu: Muhafazakâr Devrim?", Türk Sağının Üç Hali / Milliyetçilik-Muhafazakârlık-İslamcılık", Birikim Yayınları, İstanbul 2003, s. 90-91.

6. Doğan, D. Mehmet, “Basın”, İletişimde Dehşet Çağı, İstanbul 1993, s. 77-78.

7. Doğan, D. Mehmet, “İslam ve İki İfade Yolu”, Türkendülûsiye, Ufuk Kitapları, İstanbul 1998, s. 231-232.

8. Doğan, D. Mehmet, “Nurettin Topçu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, VI, 438-450.

9. Elibol, Sadettin, “Muhalif Bir Düşünür Okulu: Hareket Dergisi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / Muhafazakarlık, İstanbul 2004, V, 267-273.

10. Ersöz, Ahmet, “Sırrı Tüzeer Anlatıyor”, Abdülaziz Bekkine Hazretleri, Nil Yayıncılık, İzmir 1992, s. 53-55.

11. Eşref Edip, “Dinde Reform / N. Topçu”, Dinde Reformcular, Sebilürreşad Nşr., İstanbul 1959, s. 43-45.

12. Gündoğan, Ali Osman, “Nurettin Topçu ve Sosyoloji”, Sorgulanan Sosyoloji, Yayına Haz., M. Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Ankara 2002, s. 145-156.

13. Kaçmazoğlu, H. Bayram, “Nurettin Topçu’nun Sosyolojik Görüşleri”, Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Birey Yayınları, İstanbul 1999, s. 264-298.

14. Kara, İsmail, “Bir Kâseden Bin Neşve Peyda”, Sözü Dilde Hayali Gözde, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 26-57.

15. Kara, İsmail, “Nurettin Topçu”, Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi Metinler / Kişiler, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, III, 113-239.

16. Kara, Mustafa, “Nurettin Topçu’nun Kitaplarında Tasavvufi Muhteva”, Dervişin Hayatı Sufinin Kelamı / Hal Tercümeleri / Tarikatlar / Istılahlar, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 335-374.

17. Kısakürek, Necip Fazıl, “Nurettin Topçu”, Babıâli, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1985, s. 389-392.

18. Okay, Orhan, “Bir İdealistin Ölümü: Nurettin Topçu”, Silik Fotoğraflar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 204, 213-219.

19. Okay, Orhan, “Bir Muallim ve Maarifçi” Olarak Nurettin Topçu”, Edebiyat ve Kültür Dünyamızdan –Makaleler, Denemeler ve Sohbetler-, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s. 20-30.

20. Öğün, Süleyman Seyfi, “Zor Zamanda İlkeli Düşünmek ya da Nurettin Topçu ve Mehmet Ali Aybar”, Politik Kültür Yazıları, Asa Yayınları, Bursa 1997.

21. Özdamar, Mustafa, Celal Hoca Kuşağı, Marifet Yayınları, İstanbul 1993, s. 80-93, 118-119.

22. Sarıtaş, Mehmet, “Nurettin Topçu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, VI, 266-.

23. Satoğlu, Abdullah, “Nurettin Topçu”, Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedalar, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 94-97.

24. Selahattin Yusuf, “Nurettin Topçu ve Türklük”, Bir Masal İsmet Özel’i, Şule Yayınları, İstanbul 2005, s. 86.

25. Su, Hüseyin, “Bir İsyan Ahlâkçısı”, Bir Yağmur Türküsü, Hece Yayınları, Ankara 1999, s. 59.

26. Tabakoğlu, Ahmet, “Nurettin Topçu’nun Devlet Anlayışı”, Toplu Makaleler I / İktisat Tarihi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 458-461.

42. Tabakoğlu, Ahmet, “Nurettin Topçu ve İslam Sosyalizmi”, Toplu Makaleler I / İktisat Tarihi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 462-477.

43. Tosun, Yusuf, “Nurettin Topçu/İsyan-Ahlâk-Hareket Aşkı: Nurettin Topçu”, Dünden Yarına İz Bırakanlar, Birey Yayınları, İstanbul 2005, s. 136-150.

44. Türkdoğan, Orhan, Ziya Gökalp Sosyolalizminin

Temel İlkeleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 85.

45. Türkmen, Hamza, “Hareket Dergisi (1939-1982)”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce / İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, VI, 715-720.

46. Yardım, Mehmet Nuri, “Nurettin Topçu”, Edebiyatımızın Güleryüzü, Selis Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005, s. 450.

3. Makaleler

1. Aldı, Mustafa, “Çocukların Hizmetinde Eğitime Maarif Katmak”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 290-295.

2. Alver, Köksal, “Anadoluculuk ve Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 258-265.

3. Artan, Gündüz, “Topçu, Nurettin (1909-1975)”, Takma Ad-Soyadı-Rumuz Dizinleri (Tanzimattan Günümüze), Türk Kütüphanecileri Derneği İçel Şubesi Yayınları, İçel 1994, s. 30.

4. Atlansoy, Hüseyin, “Nurettin Topçu’nun İki Yazısı Üzerine”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 377.

5. Aydın, Ertuğrul, “Sorbonne’dan Anadolu’ya Açılan Kapıda Nurettin Topçu’nun Sosyo-Psikolojik Cephesi”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 229-233.

6. Ayhan, Halil, “Ölümünün 10. Yılında Nurettin Topçu”, Millî Gazete, 11 Temmuz 1985.

7. Ayhan, Cevat, “Hocamız Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 455-457.

8. Ayvazoğlu, Beşir, “Nurettin Topçu’nun Sanat Felsefesi”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 106-116.

9. Balım, Ali İhsan, "Kaybettiğimiz İdealist Topçu", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 48-50. Aynı yazı; "İdealist İnsan Topçu", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 188-189.

10. Battal, Erol, "Bir Ütopya ve Tasarım Olarak "Yarınki Türkiye", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 119-126.

11. Başyiğit, Davut, "Türkiye'nin Maarif Davası", Türkiye'de ve Dünyada Yarın, 10 Ocak 2005.

12. Belada, Ahmet, "Tarihe Yön Verenler/Nurettin Topçu", İlkadım, Eylül 2003.

13. Bilge, Muhittin, "Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 234-243.

14. Birgül, M. Fatih, "Mustarip Bir Filozof Hakkında", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 98-102.

15. Birinci, Ali, "Hareket Mecmuası (1939-1982)", Türk Yurdu, c. XXV, Mayıs 2005, sy. 213, s. 84-89.

16. Birinci, Ali, "Sevdiğim ve Tanıyabildiğim Hocam", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 103-105. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 190-191.

17. Birinci, Ali, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırada Kalanlar", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 433-445.

18. Bolay, Süleyman Hayri, "Tanıdığım Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 381-384.

19. Bornocalı, Lütfi, "Nurettin Topçu", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 62-63, Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 171-172.

20. Bozbeyli, Ferruh, "Hocamız Nurettin Topçu", Fikir

ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 51-52. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 160-161.

21. Bozbeyli, Ferruh, "Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 467-469.

22. Can, Hasan Afşın, "İslam ve İnsan / Mevlana ve Tasavvuf", Özlenen Fark, Yıl: III, Eylül 1998, sy. 26, s. 36.

23. Ceran, Sinan, "Topçu'da Demokrasi Anlayışı İki Yanlıştan Biri", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 296-305.

24. Civelek, Muzaffer, "Ahlâk Dersi", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 13-19. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 152-156.

25. Civelek, Muzaffer, "Düşünce Dünyasında Bir Demet", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 55-59.

26. Civelek, Muzaffer, "Taşralı'daki Son Hikâyelere Dair", Dergâh, c. XV, Eylül 2004, sy. 175, s. 1, 7-9.

27. Civelek, Muzaffer, "Yıldırım'ın Huzurunda", Dergâh, c. XIV, Temmuz 2003, sy. 161, s. 16-18.

28. Cündioğlu, Dücane, "Nurettin Topçu ve Hitler", Yeni Şafak, 27 Haziran 2004.

29. Çağan, Kenan, "Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 341-348.

30. Çalışkan, Selami, "Prof. Dr. Cevat Akşit Hocaefendiyi Anlatıyor", Millî Gazete, 14 Kasım 2005.

31. Dayı, İsmail, "Birkaç Damla Hatıra", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 186-187.

32. Debbağoğlu, Ahmet, "Nurettin Topçu'nun Devlet Görüşü", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 20-25.

33. Dergâh, "Nurettin Topçu'nun İlk Kitabı Bir Roman: Reha", Dergâh, c. X, Haziran 1999, sy. 112, s. 6.

34. Doğan, D. Mehmet, "Hakkın Davacıları Nerede?", Akit, 22 Temmuz 1998.

35. Doğan, D. Mehmet, "İslam ve İki İfade Yolu-Nurettin Topçu'nun Vefat Yıldönümü Dolayısıyla-", Beklenen Vakit, 21 Şubat 1995.

36. Doğan, D. Mehmet, "Nurettin Topçu ve Mehmet Akif / İki Şahsiyet, Tek Karakter", Dergâh, c. XII, Nisan 2001, sy. 134, s. 7-8; Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 215-219.

37. Doğan, D. Mehmet, "İsyan ve Nisyan", Türk Edebiyatı, Ağustos 1885.

38. Doğan, D. Mehmet, "Otuz Yıl Sonra Nurettin Topçu", Vakit, 8 Kasım 2005.

39. Doğan, D. Mehmet, "Türk Düşüncesinde Nurettin Topçu'nun Yeri", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 6-8.

40. Doğan, D. Mehmet, "Ruh Cephemizin Maden İşçisi- Vefatının 30. Yılı Anısına-", Zaman, 22 Temmuz 2005.

41. Doğan, D. Mehmet, "Hareket", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1981, IV, 106-108.

42. Doğan, D. Mehmet, "Nurettin Topçu'nun "Hareket"i", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 360-366.

43. Doğan, D. Mehmet, "Cumhuriyet Devrinde İki Asli karakter: Necip Fazıl ve Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 103-118.

44. Duman, Ali, "Nurettin Topçu'ya Göre Din Adamları", tabula rasa Felsefe Teoloji Dergisi, y. II, 2002, sy. 6.

45. Durali, Şaban Teoman, "Ödev Esaslı Ahlâk: Baş Kaldıran İnsan", Kutadgubilig, Ocak 2002, sy. 1, s. 70-71.

46. Ekinci, Fatma, "Adalet Öğrenilir, Lakin Merhametli Doğulur", Kitap Haber, Ekim-Kasım 2005, sy. 26, s. 7-9.

47. Elibol, Sadettin, "Muhalif Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu'nun Duruşu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 76-80.

48. Elibol, Sadettin, "Nurettin Topçu'nun Ders Kitabı Yazarlığı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 357-359.

49. Emer, Yener, "Nurettin Topçu'nun Din ve Devlet Anlayışı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 306-318.

50. Emre, Akif, "Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 42-47.

51. Erverdi, Ezel, "Hocasız Hareket", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 4-5.

52. Evren, Sıtkı, "Hoca'nın Andıkları", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 58-61. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 168-170.

53. Fazlıoğlu, İhsan, "Nurettin Topçu'da Bilgi ve Bilim Sorunu", Dergâh, c. X, Ağustos 1999, sy. 114, s. 15-18 ve 22.

54. Fidan, Ahmet, "Nurettin Topçu'nun Maarif Davası", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 284-289.

55. Gökalp, Mehmet, "Büyük Dava Adamı: Nurettin Topçu", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 97-99.

56. Gökalp, Mehmet, "Nurettin Topçu'ya Dair Hatıralar", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Nisan-Haziran 1976, sy. 113, s. 72-79.

57. Gökdağ, Fatih, "Mana Adamı Nurettin Topçu",

Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 106-107. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 194-195.

58. Göksu, Sadık, "Topçu ve Kıvılcımlı Tarihsel Buluşması", Tarih ve Toplum, Temmuz 1998, sy. 152, s. 8.

59. Güleryüz, Hasan, "Bir Aydın Olarak Nurettin Topçu ve Yarınki Türkiye", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 323-332.

60. Günaydın, Yusuf Turan, "Nurettin Topçu Bibliyografyası – II", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 552-560.

61. Günaydın, Yusuf Turan, "İki Gazete ve Nurettin Topçu", Yeni Taşova, 16 Temmuz 1985.

62. Günaydın, Yusuf Turan, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 92-97.

63. Gündoğan, Ali Osman, "Nurettin Topçu", Doğu Batı, y. III, Mayıs-Temmuz 2000, sy. 11, s. 89-106.

64. Gündoğan, Ali Osman, "Aksiyon Felsefesi", Felsefe Dünyası, sy. 11, Mart 1994.

65. Gündoğan, Ali Osman, "Topçu ve Hareket Felsefesi", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 15-22.

66. Halman, Talat Sait, "Gerçek Öğretmen", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 385-386.

67. Hareket, "Türk Düşüncesinde Nurettin Topçu'nun Yeri ve Milliyetçiliği", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 60-64.

68. Işık, Emin, "Nurettin Hoca ve Din Adamları", Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 84-89. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 173-176.

69. Işık, Emin, "Nurettin Topçu'nun Ardından", Fikir ve Sanatta Tohum, y. IX, Temmuz 1976, sy. 96, s. 9-11.

70. Işık, İhsan, "Topçu, Nurettin", Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, Ankara 2004, III, 1764-1765.

71. Işık, İhsan, "Topçu, Nurettin", Encyclopedia of Turkish Authors-People of Literature, Culture and Science-, Elvan Yayınları, Ankara 2005, III, 1016-1017.

72. Işık, İhsan, "Topçu, Nurettin", Yazarlar Sözlüğü, Risale Yayınları, İstanbul 1998, s. 589.

73. İmzasız, "Bir İsyan Ahlâkı", Yeni Şafak, 4 Aralık 1998.

74. İmzasız, "Nurettin Topçu Anılıyor", Zaman, 12 Temmuz 2000.

75. İmzasız, "Nurettin Topçu'nun Kısa Hayat Hikâyesi", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 11-14.

76. İmzasız, "Şule'den Hareket Mecmuasına", Hareket, Haziran 1966, sy. 6, s. 13-14.

77. İmzasız, "Tarık Zafer'de Hem Kitap Vardı Hem Konuşma!", Kitap Postası, Aralık 2005, sy. 9, s. 3.

78. İmzasız, "Topçu'yla Dolu İki Gün", Zaman, 7 Aralık 1998.

79. İmzasız, "Unutulan Nurettin Topçu", Zaman, 13 Temmuz 2000.

80. İmzasız, "Vefatının 30. Yılında Nurettin Topçu'yu Andık", Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni, Haziran 2005, s. 2.

81. İşcan, M. Zeki, "Nurettin Topçu'nun Din Anlayışı", Ülke, Haziran-Temmuz 1999, sy. 38, s. 28-33.

82. İşcan, M. Zeki, "Nurettin Topçu'nun Islah Anlayışı", Ülke, Mayıs, 1999, sy. 37, s. 18-19.

83. İşcan, M. Zeki, "Nurettin Topçu'nun Milliyetçilik

Anlayışında İslam Unsuru”, EKEV Akademi Dergisi, Bahar 2002, sy. 11, s. 45-58.

84. İşcan, M. Zeki, “İslam İhya Hareketi, Modernizm ve Nurettin Topçu”, Türkiye Günlüğü, Kasım-Aralık 1994, sy. 31, s. 45-73.

85. Kabaklı, Ahmet, “Nurettin Topçu”, Tercüman, 18 Temmuz 1975.

86. Kaplan, Mehmet, “Çağdaş Bir Mistik: Nurettin Topçu”, Fikir ve Sanatta Hareket, c. X, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 9-12. Ayrıca bk. Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 138-140.

87. Kaplan, Mehmet, “40 Yıllık Hareket”, Hareket, 1979, sy. 1, s. 64-67.

88. Kaplan, Yusuf, “İnsana Ne Olduğunu Hatırlatan Bir Düşünür Olarak Nurettin Topçu: İrade Metafiziği”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 60-67.

89. Kara, İsmail, “Nurettin Topçu Bibliyografyası – I”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 523-551.

90. Kara, İsmail, “Nurettin Topçu”, Millî Gazete, 11 Temmuz 1985.

91. Kara, İsmail, “Ahmed Said Süleyman’dan Hatıralar”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 183-185.

92. Kara, İsmail, “Bir Kâseden Bin Neşve Peyda”, Dergâh, c. XV, Temmuz 2004, sy. 173, s. 1, 16-19.

93. Kara, İsmail, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Nurettin Topçu’da Siyaset ve Devlet Felsefesi”, Dergâh, c. XI, Temmuz 1999, sy. 125, s. 18-21; Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 244-254.

94. Kara, Mustafa, “Nurettin Topçu’nun İdealindeki “Din Adamı”, Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 34-41.

95. Kara, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Tasavvufi Düşüncesi", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 22-54.

96. Kara, Mustafa, "Farklı Bir Münzevî Sıradışı Bir Muallim: Nurettin Topçu, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 148-155.

97. Karaca, Aziz, "Nurettin Topçu Hüseyin Avni'yi Anlatıyor", Yeni Mesaj, 19 Şubat 2002.

98. Karaismailoğlu, Adnan, "Gelenekte Yenileşme: Mevlana ve Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 210-214.

99. Karakaş, Halime, "İyileşseydi Köy İmamı Olacaktı", Gerçek Hayat, 6-12 Temmuz 2001, sy. 27.

100. Karaman, Hüseyin, "Nurettin Topçu'nun Ahlâk Felsefesi, Ülke, y. 4, sy. 38, Haziran-Temmuz 1999, s. 34-42.

101. Karaman, Hüseyin, "Ahlâk ve Hürriyet Problemi", Ülke, y. 4, sy. 39, Ağustos-Ekim 1999, s. 45-59.

102. Karaman, Hüseyin, "Nurettin Topçu'da 'Önder İnsan' Anlayışı", tabula rasa, yıl. 5, sy. 13(2005), s. 23-32.

103. Kayserilioğlu, Ahmet, "Niçin Allah'a İnanıyorum! İlahi Adalet Var mı? / Nurettin Topçu'nun İlahi Adalet ve İlahi Şefkat Konusundaki Cevapları", Sevgi, Mart 1969, sy. 3, s. 27-29.

104. Kıvanç, Cemil, "Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışında Ekonomik Görüşler", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 28-33. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 75-79.

105. Konak, Ruhi, "Nurettin Topçu'da Sanat Felsefesi", Lakin/Kültür Sanat Edebiyat, sy. 1.

106. Konukman, Ercüment, "10. Ölüm Yıldönümünde Büyük Milliyetçi Nurettin Topçu", Tercüman, 10 Temmuz 1985.

107. Konukman, Ercüment, "Nurettin Topçu Hocamızın Ardından", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 64-71. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 162-167.

108. Konukman, Ercüment, "Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 460-466.

109. Kök, Mustafa, "Düşünen İnsan, İslam ve Nurettin Topçu", Dergâh, c. I, Haziran 1990, sy. 4, s. 18-19.

110. Kök, Mustafa, "Felsefenin Medeniyet Yaratmadaki Rolü ve Nurettin Topçu", Dergâh, c. VI, Ağustos 1995, sy. 66, s. 17-18. Aynı yazı Türk Yurdu, Mart-Nisan 1998, c. XVIII, sy. 127-128.

111. Kök, Mustafa, "Nurettin Topçu ve Türk Rönesansı", Türk Yurdu, Nisan 1990, sy. 53.

112. Kök, Mustafa, "Nurettin Topçu ve Rönesansımız", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 97-105.

113. Kök, Mustafa, "Nurettin Topçu'yu Hatırlarken (Ölümünün Onbeşinci Yılında)", Millî Kültür, Temmuz 1990, sy. 74, s. 29-31.

114. Kök, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Felsefesi Bağlamında İsyan Ahlâkı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 127-140.

115. Kurdakul, Şükran, "Topçu, Nurettin", Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 1989, s. 604.

116. Kutlu, Mustafa, "Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 110-120.

117. Kutlu, Mustafa, "Nurettin Topçu'nun Hikâyeleri: Taşralı", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 123-128.

118. Kutlu, Mustafa, "Suya Hasret", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 100-102. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 141-142.

119. Lekesiz, Ömer, "Hocama Sorabilseydim", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 387-389.

120. Massignon, Luis, "Son Hallac Yorumcusu Olarak Nurettin Topçu", çev. Neriman Kalın, Dergâh, c. VIII, Mart 1997, sy. 85, s. 22.

121. Mert, Necati, "Nurettin Topçu ve "Taşralı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 390-391.

122. Mete, Muhsin, "Taşralı" Üzerine", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 129-133.

123. Mete, Muhsin, "Ahlâk ve İdeal Adamı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 371-373.

124. Mollaer, Fırat, "Türk Sosyalizmine Bir Katkı, Türk Düşünce Dünyasından Anadolu Sosyalizmi", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 23-41.

125. Mutal, Vahap, "Nurettin Topçu'ya Dair", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 93-94. Ayrıca bk. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 117-118.

126. Müftüoğlu, Atasoy, "Sessiz ve Derin Bir Kişilik", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 367-368.

127. Necatigil, Behçet, "Topçu, Nurettin", Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul 1985, s. 327.

128. Okay, M. Orhan, "Nurettin Topçu / Bir İdeailstin

Ölümü", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 42-47.

129. Okay, M. Orhan, "Bir "Muallim ve Maarifçi" Olarak Nurettin Topçu", Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı, 1986.

130. Okay, M. Orhan, "Öğretmen ve Eğitimci Olarak Nurettin Topçu", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.80-86.

131. Okay, M. Orhan, "Nurettin Topçu İçin", Dergâh Yayınları, Ağustos 1996, sy. 78, s. 2.

132. Okay, M. Orhan, "Hareket", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997, XVI, 123-125.

133. Okay, M. Orhan, "Nurettin Topçu'nun Güzel Sanatlara ve Edebiyata Bakışı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 333-340.

134. Onaran, Mustafa Şerif, "Bilim ile İnancı Barıştıran Bir Düşünce İnsanı: Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 378-380.

135. Onur, Hüdavendigar, "Hareket-dergi", Türk Sağı Sözlüğü, Burak Yayınları, İstanbul 2001, s. 123-124.

136. Onur, Hüdavendigar, "Nurettin Topçu", Türk Sağı Sözlüğü, Burak Yayınları, İstanbul 2001, s. 236-238.

137. Öğün, Süleyman Seyfi, "Nurettin Topçu Üzerine Bazı Dikkatler", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 65-71.

138. Öğün, Süleyman Seyfi, "Ölümünün Onaltıncı Yılında Nurettin Topçu Üzerine Bazı Dikkatler", Dergâh, c. II, Eylül 1991, sy. 19, s. 16-18.

139. Özarslan, Ersin, "Hüsrev Hatemi'nin Hatıraları Ancak Ol Meclisi'nin Hatırlatmaktadır", Dergâh, c. XIII, Mayıs 2002, sy. 147, s. 19-20.

140. Özcan, Zeki, "İslam İhya Hareketi, Modernizm

ve Nurettin Topçu", Türkiye Günlüğü, Kasım-Aralık 1994, sy. 31, s. 45-73.

141. Özer, Dursun, "Nurettin Topçu'dan Bazı Hatıralar", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 196-200.

142. Özkul, M. Murat, "Nurettin Topçu Düşüncesinde Hürriyet Kavramı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 274-283.

143. Öztürk, Hüseyin, "Nurettin Topçu'da Hareket Düşüncesi"; Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 119-122.

144. Öztürk, Nazif, "Nurettin Topçu: Anadolu Yollarında", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 392-395.

145. Öztürk, Osman ve Topaloğlu, Bekir, "İslam ve İnsan", Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan İslami Eserler Bibliyografyası (1923-1973), Ankara 1975, s. 74.

146. Poyraz, Hakan, "Ahlâkın İsyanı, İsyanın Ahlâkı", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 48-52.

147. Sarıtaş, Mehmet, "Nuretttin Topçu'nun Düşünce Dizgesinin Bazı Temel Çizgileri", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 81-83.

148. Sarıtaş, Muhammed, "Nurettin Topçu'nun Fikir Dünyası", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 87-96.

149. Sayılgan, Aclan, "Nurettin Topçu Bey'i Anarken", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 95-96.

150. Selim, Ahmet, "Dönemler ve Dergiler", Aksiyon, y. X, 11 Ocak 2005, s. 528.

151. Sevsen, Fikret, "Anıların İçinden", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 108-109.

152. Sılay, Mehmet, "Bir Nurettin Topçu Vardı", Türk Edebiyatı, Temmuz 1985, sy. 141, s. 29.

153. Sılay, Mehmet, “Nurettin Topçu ve Son “Hareket Kuşağı”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 192-193.

154. Sılay, Mehmet, “Nurettin Topçu’yla Anadolu Yolarında”, Türkiye Kültür ve Sanat Bülteni, Ağustos-Eylül 2000, s. 4-5.

155. Sılay, Mehmet, “Nurettin Topçu’nun İdeali”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 396-400.

156. Sılay, Mehmet, “İsyan Kitabı Safahat”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 470-471.

157. Somuncu, Selim, “Modernist İdeolojinin Karşısında Gelenekçi Bir Reformist: Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 220-228.

158. Su, Hüseyin, “Bir İsyan Ahlâkçısı”, Hece, y. III, Ocak 1999, sy. 25, s. 68-71.

159. Su, Hüseyin, “Yarınki Türkiye’nin Öyküleri”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 349-356.

160. Şahin, Mustafa, “Evet İsyan Ahlâkı ya da Merd-i Mü’minin İsyanı”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 68-75.

161. Şakar, Cemal, “Topçu’da Türk-İslam Harikası Olarak Millet ve Milliyetçilik”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 266-273.

162. Şehsuvaroğlu, Lütfü, “Nurettin Topçu ve Mesuliyet Kavramı”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 319-322.

163. Tabakoğlu, Ahmet, “Nurettin Topçu’nun Devlet Anlayışı”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 72-74.

164. Tarlan, Ali Nihat, “Nurettin Topçu”, Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 2.

165. Tarlan, Ali Nihat, “Nurettin Topçu”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 137.

166. Temelli, Mehmed, "Hareket, Mistisizm ve Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 175-177.

167 . Temizkan, Alaettin, "Nurettin Topçu", Türk Edebiyatı, Temmuz 1986, sy. 153, s. 54.

168 . Topaloğlu, Bekir, "Gönlümün Dilinden", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 143-146.

169 . Tosun, Necip, "Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'ta Mevlana, Yunus Emre, Mehmet Akif Algısı Karşılaştırması", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 200-209.

170 . Tosun, Yusuf, "İsyan-Ahlâk-Hareket Aşkı: Nurettin Topçu", Türkiye'de ve Dünyada Yarın, 8 Kasım 2005.

171 . Tozlu, Necmettin, "Nurettin Topçu'nun Fikir Dünyamızdaki Yeri", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 53-59.

172 . Türkmen, Hamza, "Hareket Dergisi 1939-1982 / Millî İslam Teorisi ya da Millî Dindarlık", Hak Söz, 1994, sy. 41-42, s. 48-61.

173 . Tüzeer, Mehmet Sırrı, "Nurettin Topçu", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 177-182.

174 . Uçan, Hilmi, "Nurettin Topçu'nun Düşlediği Ahlâk ve Toplum", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 84-91.

175 . Ulaş, Mehmet, "Nurettin Topçu'nun Ardından", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 90-92.

176 . Ural, Kemal, "İnsan Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 369-370.

177 . Uz, M. Ali, "Vefat Yıldönümünde Büyük Fikir ve Hareket Adamı: Nurettin Topçu", Merhaba Gazetesi, 19 Temmuz 2004.

178. Ünal, Hayriye, “Nâmütenâhi Bir Ümit – Nurettin Topçu ve Sanat Algısı –”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 374-376.

179 . Yalçıntaş, Nevzat, “Hocamız Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 453-454.

180 . Yanar, Işık, “Batı Felsefesi İle Osmanlı Geleneği Arasında Bir Düşünür: Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 168-174.

181 . Yenihaber, Asım, “Tebliği Dergicilik ve Hareket’in 40. Yılı”, Hareket, VII. Dönem, Mart 1979, sy. 1, s. 57-64.

182 . Yetiş, İshak, “Siyaset ve İktisat”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 255-257.

183 . Yıldırım, Ercan, “Var Olmak”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 156-167.

184 . Yıldırım, Ercan, “Mistisizme Koşut Şeriata Karşı Bir İhyacı Olarak Nurettin Topçu’da İslam Düşüncesi”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 178-199.

185 . Yıldırım, Ergün, “Anadolu’nun Yerli ve “İsyankar” Ruhu: Nurettin Topçu”, Dergâh, c. IX, sy. 100, s. 3-5.

186 . Yıldırım, Ergün, “Türkiye’de Sosyoloji Tasavvurunun Eleştirisi-I / Nurettin Topçu: Sürüleşmeye İsyan”, Dergâh, c. IX, Aralık 1998, sy. 106, s. 1, 15-16.

187 . Yıldırım, Ergün, “Nurettin Topçu’da Sosyolojik Tahayyül: Yerli Eleştirel Sosyal Teori”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 141-147.

180 . Yorulmaz, Yaşar ve Turinay, Necmettin, “Dergilerimiz 2: Hareket”, Ortadoğu, 2 Ekim 1975.

189. Yücel, Ayhan, “Hocam Nurettin Topçu”, Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 53-57. Ayrıca bk. Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 157-159.

190. Yücel, Ayhan, "Nurettin Topçu'yu Anlamak ve Anlatmak", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 17-21.

191. Yüksel, Ahmet Nuri, "Mektep İnsan Nurettin Topçu", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, sy. 112, s. 72-83.

192. Yorulmaz, Hüseyin, "Hasbilik" Üzerine", Dergâh, c. VII, Ekim 1996, sy. 80, s. 4-6.

193. Yülek, Ertan, "Bir İdeal Adamı, Bir Derviş, Bir Kâhin: Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 458-459.

4. Özel Sayı, Armağan ve Açıkoturumlar

1. "Nurettin Topçu (1909-1975)", Fikir ve Sanatta Hareket, Ocak-Mart 1976, c. X, sy. 112.

2. "Nurettin Topçu'nun Anısına / 10 Temmuz 1999, İstanbul", Ülke, Haziran-Temmuz 1999, 38. sayının eki.

3. Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

4. Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Fikir ve Sanatta Hareket ve Nurettin Topçu, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006.

5. Otuz Yıl Sonra Nurettin Topçu (1909-1975) / Bilgi Şöleni, Türkiye Yazarlar Birliği, Ankara 17 Aralık 2005.

6. Vefatının 30. Yılında Nurettin Topçu ve Ahlâk Nizamı / Sergi-Açıkoturum, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul 19 Kasım 2005.

BİBLİYOĞRAFYA

Ağaoğlu, Samet, Kuvai Milliye Ruhu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

Ayvazoğlu, Beşir, "Nurettin Topçu'nun Sanat Felsefesi", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1993, s. 106-116.

Badıllı, Abdülkadir, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 446-447.

Birinci, Ali, "Nurettin Topçu'nun Sohbetlerinden Hatırada Kalanlar", Hece, Ocak 2006, y. 10, sy. 109, s. 433-445.

__, "Sevdiğim ve Tanıyabildiğim Hocam", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 190-191.

Bolay, Süleyman Hayri, "Tanıdığım Nureddin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 381-384.

__, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.

Bornovalı, Lütfü, "Nurettin Topçu", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 171-172.

Bozbeyli, Ferruh, "Hocamız Nurettin Topçu", Nurettin Topçu'ya Armagan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 160-161.

__, "Nurettin Topçu", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 467-469.

Civelek, Muzaffer, "Ahlâk Dersi", Nurettin Topçu'ya Armagan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 152-156.

Çağan, Kenan,"Nurettin Topçu Düşüncesinde Sanatın Toplumsal ve Felsefi Temelleri", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 341-348.

Darendelioğlu, İlhan, Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri, İstanbul 1977.

Dayı, İsmail, "Birkaç Damla Hatıra", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 186-187.

Dergâh Yayınları, "Nurettin Topçu'nun Kısa Hayat Hikâyesi", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 11-14.

__, "Sunuş", Nurettin Topçu, Ahlâk, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 6-8.

__, "Sunuş", Nurettin Topçu, Milliyetçiliğimizin Esasları, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978, s. I-IV.

__, "Sunuş", Nurettin Topçu, Var Olmak, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 5-8.

Doğan, Mehmet, "Nureddin Topçu ve Mehmed Akif: İki Şahsiyet, Tek Karakter", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 215-219.

__, "Nurettin Topçu'nun "Hareket"i", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 360-365.

Dural, A. Baran, Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004.

Erverdi, Ezel, "Hocasız Hareket", Hareket, sy. 112 (Ocak-Şubat--Mart 1976), s. 4-5.

Gökçe, İsmail, Nurettin Topçu'nun Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Gökdağ, Fatih, "Mana Adamı Nurettin Topçu", Nurettin Topçu'ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 194-195.

Günaydın, Yusuf Turan, "Bağlanma: Abdülaziz Bekkine ve Nurettin Topçu İlişkisi", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 92-97.

__, "Nurettin Topçu Bibliyografyası –II", Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 552-560.

Gündoğan, Ali Osman, "Aksiyon Felsefesi", Felsefe Dünyası, sy.11 (Mart 1994), s. 36-43.

__, Maurice Blondel'in Felsefesi ve Türkiyede'ki Etkisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1991, s. 71-78.

Halman, Talat Sait, "Gerçek Öğretmen, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 385-386.

Işık, Emin, “Nurettin Hoca ve Din Adamları”, Nurettin Topçu’ya Armağan, İstanbul, Dergâh Yayınları 1992, s. 173-176.

Kaplan, Mehmet,“Çağdaş Bir Mistik: Nurettin Topçu”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 138-140.

Kara, İsmail, “Ahmet Said Süleymandan Hatıralar”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 183-185.

__, “Akif Merkeze Alınarak Bütün Dönem Düşüncesi Okunabilir”, Yedi İklim, sy. 201, Aralık 2006.

__, “Nurettin Topçu Bibliyografyası-I”, Hece, sy. 109, Ocak 2006, s. 523-551

__, Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi, Pınar Yayınları, İstanbul 1994, III.

Kara, Mustafa, “Nurettin Topçu’nun Tasavvufi Düşüncesi”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 22-54.

__, Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002.

__, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

Karaman, Hüseyin, Nurettin Topçu’da Ahlâk Felsefesi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

Konukman, Ercüment, “Nurettin Topçu Hocamızın Ardından”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 162-167.

__, “Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 460-466.

Kök, Mustafa, “Nurettin Topçu ve Rönesansımız”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 97-105.

__, “Önsöz”, Nurettin Topçu, İsyan Ahlâkı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 9-22.

__, Nureddin Topçu’da Din Felsefesi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.

Kutlu, Mustafa, “Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi”, Hareket Dergisi, sy. 112 (Ocak-Şubat-Mart 1976), s. 110-120.

__, “Nurettin Topçu’nun Hikâyeleri: Taşralı”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 123-128.

__, “Suya Hasret”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 7-14.

Okay, Orhan, “Bir İdealistin Ölümü”, Nurettin Topçu’ya Armagan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 147-151.

__, “Nurettin Topçu’nun Güzel Sanatlara ve Ebebiyata Bakışı”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 333-340.

__, “Öğretmen ve Eğitimci Olarak Nurettin Topçu”, Nurettin Topçu’ya Armağan, İstanbul 1992, s. 80-86.

__, Silik Fotoğraflar, Ötüken, İstanbul 2001.

Özer, Dursun, “Nurettin Topçu’dan Bazı Hatıralar”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 196-200.

Öztürk, Hüseyin, “Nurettin Topçu’da Hareket Düşüncesi”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 119-122.

Öztürk, Nazif, “Nurettin Topçu: Anadolu Yollarında”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 392-395.

Sarıtaş, Muhammet, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyası”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 87-96.

__, Nurettin Topçu’da Sosyo Pedagojik Yapı, Mesaj Yayınları, Ankara 1986.

Sılay, Mehmet, “Nurettin Topçu’nun İdeali”, Hece, Ocak 2006, y. 10, sy. 109, s. 396-399.

Su, Hüseyin, “Yarınki Türkiye’nin Öyküleri”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 349-356.

Şehsuvaroğlu, Lütfü, Nurettin Topçu, Alternatif Yayınları, Ankara 2002.

Timuçin, Afşar, “Macit Gökberk Hocamızın Ardından”, Felsefe Dünyası, sy. 9, Ekim 1993.

Topaloğlu, Bekir, “Gönlümün Dilinden”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 143-146.

Topçu, Nurettin, Ahlâk Nizamı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
__, Büyük Fetih, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
__, İradenin Davası, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
__, Kültür ve Medeniyet, Hareket Yayınları, İstanbul 1970.
__, İslâm ve İnsan, Hareket Yayınları, İstanbul 1969.
__, Mehmet Akif, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
__, Mevlana ve Tasavvuf, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
__, Millet Mistikleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
__, Türkiye'nin Maarif Davası, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
__, "Başgil", Hareket Dergisi, Mayıs 1967.
__, "Hareket Felsefesi" (Özet çeviri), Hareket Dergisi, sy. 2 (Şubat 1966)
__, "İslâm'ın Yolu" Hareket Dergisi, sy. 39, Mart 1969.
__, "İslâm Ahlâkının Esasları", Hareket Dergisi, sy. 36, Aralık 1968.
__, "Ziyaeddin Fahri Fndıkoğlu", Hareket Dergisi, sy. 108, Aralık 1974.
__, "İslam'da Tasavvuf", Hareket, V/51, Mart 1970.
__, "Tasavvufun Merhaleleri ve Mevlana", Tahiru'l-Mevlevi, Şerh-i Mesnevi, 1971, s. 5-8.
__, "İslam ve İnsan", Hareket, III/27, Mayıs 1949.
__, "Müslümanlık", Hareket, III/34, Ekim 1968.
__, "Kin ile Din Birleşmez", Hareket, IV/39, Mart 1969.
__, "Ruh Terbiyesi", Hareket, IV/44, Ağustos 1969.
__, "Kurtuluşun Yolu", Hareket, VI/64, Nisan 1971.
__, "İnsanlığın Kurtuluşu", Hareket, VI/83, Kasım 1972.
__, "Dostluk", Hareket, VII/78, Haziran 1972.
__, "Dua", Hareket, VII/79, Temmuz 1972.
__, "Ahlâk Davamız", Kömünizme Karşı Mücedele, sy. 21, 1 Haziran 1951.
__, "İnanmak ve Sevmek", Düşünen Adam, I/2, 12 Ocak 1961.
__, "Çanakkale", Komünizme Karşı Mücadele, sy. 33, 11 Nisan 1952.
__, "Ahlâk Nizamı", Hareket, II/1, Mart 1947.
__, "Manevi Kalkınma", Türk Yurdu, II/1, Nisan 1960.

__, “Var Olmak”, Düşünen Adam, I/1, 5 Ocak 1961.
__, “Ahlâk Nizamı”, Son Havadis, 6 Nisan 1961.
__, “İslamı Sömüren Siyaset”, Hareket, VI/61-62, Ocak-Şubat 1971.
__, “Cemiyeti Yoğuracak Ruh”, Şule, sy. 6, Şubat 1963.
__, “Hakikate Giden Yol”, Şule, sy. 7, Nisan 1963.
__, “Var Olmak”, Yeni İstiklal, 14 Ekim 1964.
__, “Hareket Felsefesi”, Hareket, I/2, Şubat 1966.
__, “İslâm Ahlâkı”, Hareket Dergisi, sy. 15, Mart 1967.
__, “İslam ve İnsan”, Hareket, III/27, Mart 1968.
__, “Din Psikolojisi”, İslam, sy. 1-7, Nisan-Kasım 1956.
__, “İnsan ve İç Gözlem”, Bizim Türkiye, sy. 8, 15 Eylül 1950.
__, “Hürriyet”, Düşünen Adam, I/20, 17 Mayıs 1961.
Tüzeer, Mehmet Sırrı, “Nurettin Topçu”, Nurettin Topçu’ya Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 177-182.
Ural, Kemal, “İnsan Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 369-370.
Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul, Ülken Yayınları 1979, s. 470–480.
Yücel, Ayhan, “Hocam Nurettin Topçu”, Nurettin Topçu’ya Armagan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 157-159.
Yüksel, Ahmet N. “Mektep İnsan Nurettin Topçu”, Hareket Dergisi, sy. 112, Ocak-Şubat-Mart 1976.
Yülek, Ertan, “Bir İdeal Adamı, Bir Derviş, Bir Kahin: Nurettin Topçu”, Hece, y. 10, sy. 109, Ocak 2006, s. 458-459.

EK

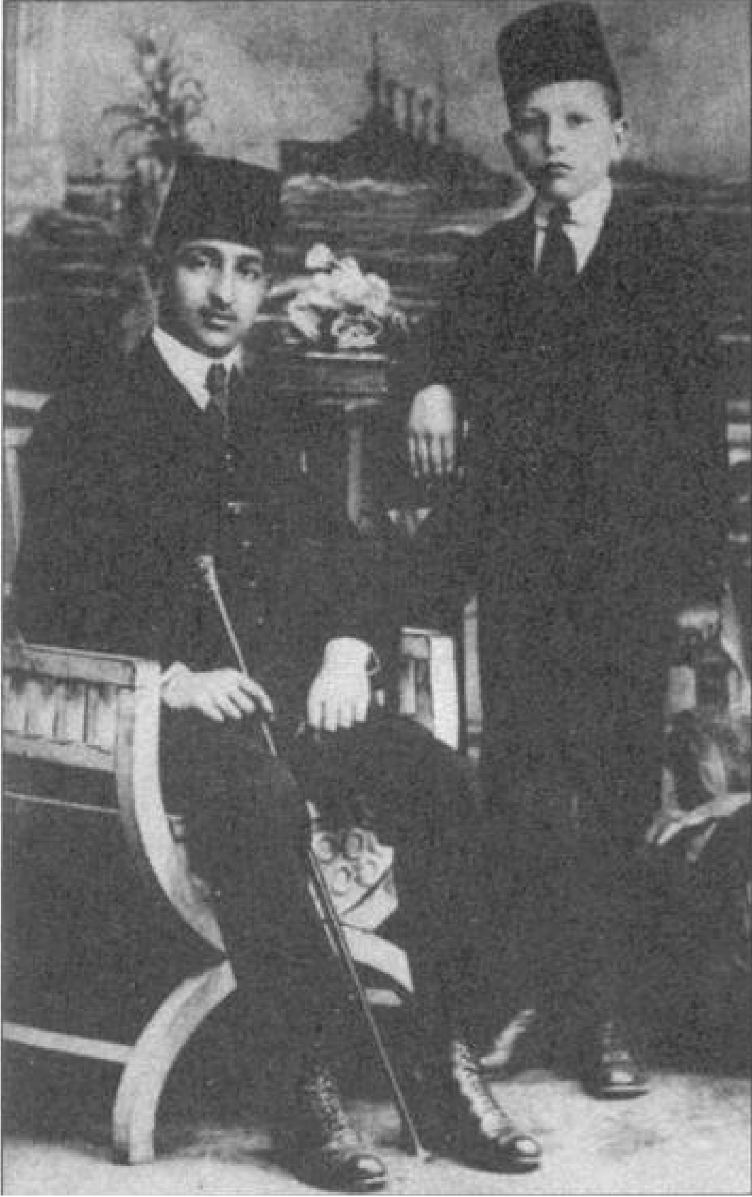
Nurettin Topçu Fotoğraflarından Seçmeler

Nurettin Topçu 1909 - 1975

Gençlik ve Askerlik Fotoğrafları

Gençlik Fotoğrafı

Gençlik Fotoğrafı

Askerlik Fotoğrafı

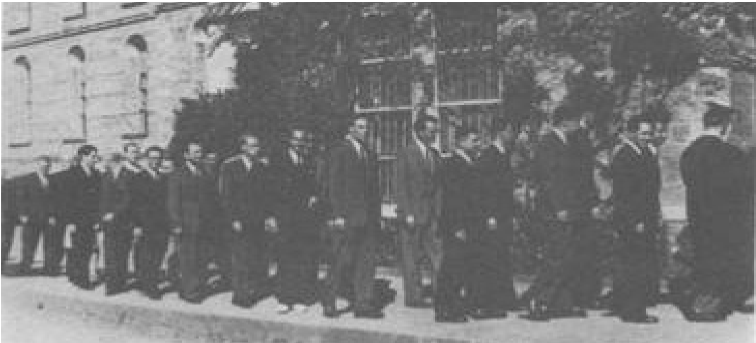

Askerlik Fotoğrafı

Öğretmenlik Yılları

Vefa ve İstanbul Liseleri'nde Öğretmenlik Yılları

Yakın Çevresiyle

Türk Milliyetçiler Derneği Toplantısında (sol başta) 1 Nisan 1952

Celal Hoca ve Mehmet Kaplan ile Bir Nikâh Töreninde

Evde Yakınları ve Arkadaşlarıyla

Bir Gezide Arkadaşları ve Öğrencileriyle

Arkadaşları ve Öğrencileriyle

معارف وكالتى

İstanbul Erkek Lisesi'nden Almış Olduğu Lise Diploması

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Diplôme de Licencié ès Lettres.

Le Ministre de l'Éducation nationale

Lisans Diploması

UNIVERSITÉ DE PARIS

NOUS, Doyen & Professeurs de la Faculté des Lettres,

Paris, le 2 juillet

Les Membres du Jury,

NOUS, Président du Conseil de l'Université de Paris, vu la déclaration ci-dessus, conférons

M. Nurettin le titre de Docteur de l'Université de Paris & lui délivrons le présent diplôme

Sorbonne Üniversitesi'nden Almış Olduğu Doktora Diploması

Kozlu Kabristanlığı'ndaki Mezar Taşı